

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEMİNİST AKTİVİZMİN SESİNİN
DUYURULMASI SÜRECİNDE YENİ MEDYA:
OLANAKLAR VE ENGELLERE DAİR UZMAN
GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN BİR
DEĞERLENDİRME

Fatmanur ARSLAN

2501190576

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. DERYA GÜL ÜNLÜ

İSTANBUL-2022

ÖZET

FEMİNİST AKTİVİZMİN SESİNİN DUYURULMASI SÜRECİNDE YENİ MEDYA: OLANAKLAR VE ENGELLERE DAİR UZMAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Fatmanur ARSLAN

Yeni medya ortamlarının günlük hayat pratiklerine yerleşmesiyle birlikte aktivist hareketlere yeni bir alan açılmıştır. Feminist aktivizm de bu yeni eylem alanlarında kendine yer edinmiştir. Önceleri diğer kadınları bilgilendirmek amacıyla e-posta listeleri, web siteleri ve forumlarla başlayan erken çevrimiçi aktivist pratikler, internet teknolojilerinin etkileşimli sosyal medya platformlarına genişlemesi ile yeni eylem biçimlerini beraberinde getirmiştir. Böylece, forumlar, web siteleri, bloglar ve sosyal medya platformları üzerinden yaygınlaşan feminist aktivizm, “dördüncü dalga” olarak nitelendirilmiştir. Feminist aktivistlerin kendilerini ifade etmek ve diğer bireylere ulaşmak için yeni medyaya yönelmesi, öznelere konuşmacı olmasına, diğer bireylerle dayanışma kurmasına ve kamuoyu baskısı oluşturarak karşıt anlatıları yaymasına olanak sunmuştur. Ancak, yeni medyada feminist aktivizme katılmak sunduğu olanaklar kadar engeller de barındırmaktadır. Bu kapsamda, feminist aktivistlerin seslerini daha gür bir şekilde duyurabilmeleri için yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanakları ve engelleri belirlemek önem taşımaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmanın en temel amacı, uzman görüşlerinden yola çıkılarak, Türkiye’deki dijital feminist aktivizmin mevcut durumunun tanımlanıp yeni medyanın feminist aktivizm için sunduğu olanak ve engellerin belirlenmesi; söz konusu engellerin nasıl azaltılabileceği ve olanakların nasıl geliştirebileceğinin tespit edilmesidir. Bu amaçlar doğrultusunda, dijital feminizm konusunda uzman olan 26 katılımcı ile nitel araştırma yönetimine bağlı kalınarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece, uzman görüşlerinden yola çıkarak, yeni medyanın feminist aktivizme katılma sürecinde sunduğu olanaklar ve

engeller tespit edilerek; aktivistlerin seslerini daha fazla duyurulabilmeleri için neler yapılabileceğine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni medya, dijital medya, dijital feminizm, dördüncü dalga feminizm.

ABSTRACT

NEW MEDIA WITHIN THE PROCESS OF MAKING THE VOICE OF FEMINIST ACTIVISM HEARD: AN EXAMINATION THROUGH EXPERT SENTIMENTS ON OPPORTUNITIES AND BARRIERS

Fatmanur ARSLAN

With the new media environments taking place in daily life practices, a new field has been opened for activist movements. Feminist activism has also found a place in these new fields of action. Early online activist practices, which started with e-mail lists, websites and forums to inform other women, brought new forms of action with the expansion of internet technologies from static web pages to interactive social media platforms. Thus, feminist activism, which became widespread through forums, websites, blogs and social media platforms, was described as the “fourth wave” and started to be mentioned with the new media. The fact that feminist activists tend to express themselves in new media and reach other individuals provided opportunities for subjects to be speakers, to establish solidarity with other individuals and to spread opposing narratives by creating public pressure. However, participating in feminist activism in the new media has barriers as well as opportunities. In this context, it is important to identify the opportunities and barriers offered by the new media to feminist activism so that feminist activists can make their voices heard more loudly.

In this context, based on expert sentiments, this study aims to reveal the opportunities and barriers encountered while participating in feminist activism in the new media on a Turkish scale and to present a perspective on how the opportunities offered by the new media to feminist activism can be used more effectively. For these purposes, semi-structured in-depth interviews were conducted with 26 participants who are experts in digital feminism, based on the qualitative research method. Thus, the experiences and sentiments of experts on the Turkish scale were determined, and the opportunities and barriers presented by the new media in the process of participating in feminist activism in Turkey were revealed. In this context, suggestions

on what can be done so that the voices of the activists can be heard more loudly are also included.

Keywords: New media, digital media, digital feminism, fourth wave feminism.

ÖNSÖZ

Öncelikle; desteğini ve anlayışını sonsuz hissettiğim, tüm süreç boyunca beni pozitif yönde motive edip akademik bilgisiyle bana her zaman yol gösteren, zorlandığım her anda sorularımın hepsini cevaplayarak benim için her şeyi kolaylaştıran şansım, kıymetli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Derya GÜL ÜNLÜ'ye ne kadar teşekkür etsem azdır.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen canım hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Tülay YAZICI'ya, Dr. Öğr. Üyesi Fatma KAMILOĞLU'na ve tez jürimde yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Nebahat AKGÜN ÇOMAK ile Prof. Dr. Yeşim GÜÇDEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın var olmasını sağlayan, değerli görüş ve deneyimlerini benimle paylaşan, bu yolda beraber yürüdüğümüz canım kadınlar ve çalışmanın akademik ayağında desteklerini esirgemeyen saygıdeğer hocalarım, siz olmasaydınız bu çalışma olamazdı.

Son olarak; yoluma ışık olan, hep kendinden çok şey verip karşılığında hiçbir şey beklemeyen Canım Annem... Bugün, ayakları yere basan bir kadın olmayı ve hayallerimin peşinden koşabilmeyi sana borçluyum. Bu yüzden teşekkürlerimin en büyüğü sana.

Fatmanur ARSLAN

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST HAREKETİN TARİHİ

1.1. Feminist Hareketin Tarihine ve Dalga Metaforuna Genel Bakış	3
1.1.1. Birinci Dalga Feminizm	6
1.1.1.1. Liberal Feminizm	12
1.1.1.2. Kültürel Feminizm	13
1.1.2. İkinci Dalga Feminizm.....	14
1.1.2.1. Radikal Feminizm	17
1.1.2.2. Marksist Feminizm.....	19
1.1.2.3. Sosyalist Feminizm	21
1.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm (Post-Feminizm).....	22
1.1.4. Dördüncü Dalga Feminizm (Dijital Feminizm)	27
1.2. Türkiye’de Feminist Hareketler	30
1.2.1. Türkiye’de Feminist Hareketin Tarihi.....	30
1.2.2. Türkiye’de Dijital Feminist Hareketler	37

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ MEDYADA FEMİNİST AKTİVİZM

2.1. Bir Aktivizm Alanı Olarak Yeni Medya ve Feminist Aktivizm	44
2.2. Yeni Medyada Feminist Aktivizm Alanları	52
2.2.1. Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Web Siteleri	52
2.2.2. Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Bloglar	55
2.2.3. Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Sosyal Medya	61
2.3. Feminist Aktivizmde Yeni Medyanın Sunduğu Olanaklar ve Engeller..	69
2.3.1. Feminist Aktivizmde Yeni Medyanın Sunduğu Olanaklar	70
2.3.2. Yeni Medyada Feminist Aktivizmin Karşılaştığı Engeller	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEMİNİST AKTİVİZMİN SESİNİN DUYURULMASI SÜRECİNDE YENİ MEDYA: OLANAKLAR VE ENGELLERE DAİR UZMAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

3.1. Araştırmanın Amacı	85
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	86
3.3. Araştırmanın Yöntemi	87
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	88
3.4.1. Veri Toplama Süreci	90
3.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği	92
3.6. Araştırmanın Önemi	92
3.7. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	93
3.7.1. Uzmanlar Dijital Feminizme Nasıl Yaklaşmaktadır?	94

3.7.1.1. Dijital Feminizme Hem Avantajlı Hem Dezavantajlı Yaklaşımlar	95
3.7.1.2. Dijital Feminizme Olumlu Yaklaşımlar	95
3.7.1.3. Dijital Feminizme Olumsuz Yaklaşımlar	98
3.7.1.4. Dijital Feminizmi Yeni Bir Hareket Olarak Tanımlamayanlar	99
3.7.2. Uzman Görüşleri Üzerinden Türkiye’deki Dijital Feminizmin Mevcut Durumu	101
3.7.2.1. Türkiye’de Dijital Feminizmin Gündemi.....	101
3.7.2.2. Türkiye’de Dijital Feminizm Alanları ve Bu Alanların Kullanıcı Motivasyonları Açısından Farkları.....	106
3.7.2.2.1. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Twitter: “Twitter Yoksa Yoksun”	106
3.7.2.2.2. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Instagram: “Instagram Bizim Vitrinimiz”	110
3.7.2.2.3. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak: Facebook	113
3.7.2.2.4. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak: Youtube	115
3.7.3. Yeni Medyada Feminist Aktivizm: Olanaklar ve Engeller	118
3.7.3.1. Yeni Medyanın Feminist Aktivizme Sunduğu Olanaklar ...	118
3.7.3.1.1. Karşıt Kamusal Alan Olarak Yeni Medya: “Yeni Medya, Feminist Politika Yapacak Bir Alan Yarattı”	118
3.7.3.1.2. Yeni Medyada Feminist Dayanışma: “Umutsuzluğa Kapıldığında Bu Kalabalığı Hatırla”	124
3.7.3.1.3. Yeni Medyada Feminist Bilinç Oluşturmak: “Feminizm Nedir Bilmiyordum Ama Sizin Yazdıklarınızı Okuyunca Öğrendim”	132
3.7.3.1.4. Yeni Medyada Adalet Arayışı: #UykularınızKaçacak, Erkek Adalet Değil Gerçek Adalet	140
3.7.3.2. Yeni Medyanın Feminist Aktivistlerin Karşısına Çıkardığı Engeller	152

3.7.3.2.1. Algoritmalar ve Topluluk Kuralları: “Sosyal Medyada İçerisinde Bulunduğumuz Balonlarda Yaşıyoruz”	152
3.7.3.2.2 Troller ve Anti-Feministler: “Kadın Konusunda Bir Şey Yapacaksın da Kimse Sana Saldırmayacak (!)”.....	157
3.7.3.3.3. Dijital Bölünme: “Sonuçta Twitter, Ülkenin %17’si”	166
3.7.4. Feminist Aktivistlerin Sesinin Duyurulması İçin Yeni Medyada Neler Yapılmalıdır?.....	176
SONUÇ VE ÖNERİLER	187
KAYNAKÇA	195
EKLER	218

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo1: Katılımcıların Demografik Verileri.....	89
Tablo2: Elde edilen veriler sonucunda oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler.....	94

GİRİŞ

Post feminist hareketin başladığı, genç kadınların kendilerini ifade etmek için bloglara yöneldikleri, e-posta listeleri ve web siteleri kurarak diğer kadınlara ulaşmaya çalıştıkları 90'lı yıllarda feminizm, yeni medya ortamlarında kendine yer edinmeye başlamıştır. İnternet, statik web sayfalarından etkileşimli sosyal ağlara doğru genişledikçe, yeni medya, feminist aktivistler için deneyimlerini aktarıp diğer bireyleri bilgilendirmekten ziyade değişimi ve dönüşümü sağlayabilmek adına örgütlü hareketlerini gerçekleştirdikleri bir araç olarak önem kazanmıştır. Yeni medya ile birlikte dönüşüme uğrayan feminist aktivizmi tanımlayabilmek için ise hashtag feminizm, e-feminizm, ağ feminizmi ve çevrimiçi feminizm gibi çeşitli kavramlar ortaya atılmış; dördüncü dalga nitelendirmesiyle feminist aktivizmde yeni bir dönemin başladığına işaret edilmiştir. Örneğin, Feministing blogunun kurucusu Jessica Valenti (2009), New York Times'a verdiği bir röportajda "belki de dördüncü dalgadayızdır. Belki de dördüncü dalga çevrimiçidir" demiştir.

Çevrimiçi kültürün giderek yaygınlaşması, feminist aktivizmi dönüşüme uğratmıştır. Öyle ki günümüzde artık kullanıcıların tweetleriyle hızla büyüyen hashtag kampanyalarından feminist bilginin kamusalılığına aracı olan bloglara, çevrimiçi eylemleri sokağa taşıyan protestolardan sokağın sesini çevrimiçi platformlara taşıyarak gerçekleştirilen tartışmalara kadar feminist pratiklerin neredeyse tümünde yeni medya teknolojilerinin izi bulunmaktadır (Candemir, 2020). Çünkü yeni medya, coğrafi sınırları ortadan kaldırarak daha fazla bireyin aktivist pratiklerde yer almasına ve kişisel olarak feminist aktivizme katılmasına olanak sunup feminist aktivizmi sürdürülebilir kılmıştır. Bu bakımdan, günümüzde feminist aktivistlerin sokağın yanı sıra yeni medya ortamlarında örgütlenme ve ulusötesi kolektif eylemler gerçekleştirme olanağına eriştiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, yeni medyada aktivizme katılmak, sunduğu olanaklar kadar yeni medyanın yapısal özellikleri, çevrimiçi kadın düşmanlığı, internete erişim ve kullanım becerileri açısından yaşanan bölünmeler gibi engeller ve tehditler barındırabilmektedir. Dolayısıyla, yeni medyanın sunduğu olanakları, aktivistlerin bu alanlarda karşılaştığı engeller, tehditler ve eksikler

bağlamında ele almak gerekmektedir. Çünkü söz konusu engeller, aktivistlerin seslerini duyurma sürecini kısıtlayabilmekte hatta ket vurabilmektedir.

Bu çalışmanın en temel amacı, uzman görüşlerinden yola çıkılarak, Türkiye’deki dijital feminizmin mevcut durumunun tanımlanıp, yeni medyanın feminist aktivizme katılım sürecinde sunduğu olanak ve engelleri belirleyerek; söz konusu engellerin nasıl azaltılabileceği ve olanakların nasıl geliştirebileceğinin tespit edilmesidir. Bu sebeple çalışmanın ilk bölümünde, çağdaş feminizmin arka planını ve feminist aktivizmin dönüşüm sürecini anlayabilmek için feminist hareketin tarihi, diğer bir deyişle feminizmin dalgaları anlatılarak kuramsal çerçeve çizilmiştir. Bu kapsamda birinci bölümde, birinci dalga feminizm, ikinci dalga feminizm, üçüncü dalga feminizm, dördüncü dalga feminizm ve Türkiye’deki feminist hareketin tarihi ile dijital feminist hareketler ele alınmıştır.

İkinci bölümde, çalışmanın temelini oluşturan yeni medya ve feminist aktivizm arasındaki ilişki daha ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bağlamda ikinci bölümde, feminist aktivizmin dönüşüm sürecinde yeni medyanın rolü, yeni medyada feminist aktivizm alanları ve bu alanlardaki feminist pratikler ile yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar ve engeller tartışılmıştır.

Üçüncü bölüm ise derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen bulgulara ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmektedir. Araştırma kapsamında, Türkiye’deki dijital feminizmi daha iyi anlayabilmek ve yansıtabilmek için dijital feminizm konusunda aktif olarak çalışan 26 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda Türkiye’deki dijital feminizmin mevcut durumu, yeni medyada feminist aktivizme katılırken en çok kullanılan sosyal medya ortamları, bu ortamların kullanıcı motivasyonları açısından farkları tespit edilerek; dijital feminist pratikler, yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanak ve engeller kapsamında analiz edilip feminist aktivistlerin seslerini daha yüksek bir şekilde duyurabilmeleri için neler yapılabileceğine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FEMİNİST HAREKETİN TARİHİ

1.1. Feminist Hareketin Tarihine ve Dalga Metaforuna Genel Bakış

Feminizm sözcüğü, kelime kökenini Latince’de kadın anlamına gelen “femine” sözcüğünden almaktadır (Taş, 2016: 165). Sözcüğü günümüzdeki anlamıyla ilk defa kullanan süfrajist Hubertine Auclert’dir (1848-1914). Bu kullanımın ardından sözcük, Fransa’da ünlenmiş, sonrasında ise yanlış anlamlarını da barındırarak pek çok dile yayılmıştır (Rochefort, 2019: 10). Sözcüğe ilişkin anlam karmaşası, günümüzde de devam etmektedir.

Feminizm, cinslerin eşit olduğu fikrini temel alan, kadın ile erkeğin siyasal ve toplumsal düzlemde aynı haklara sahip olmasını amaçlayan politik bir harekettir (Arat, 2017: 29). hooks (2019: 12) feminizmi, cinsiyetçiliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kadına yönelik “sömürü ve baskıyı” ortadan kaldırmayı amaçlayan bir hareket olarak tanımlamaktadır. Robert sözlüğünden aktaran sosyolog Andrée Michel (1993: 6) ise “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi ön gören bir doktrin” olarak açıklamaktadır. Yazara göre, kadınlar, kavramın kullanıldığı ilk tarihten bu yana eşitlik için birçok mücadele vermiştir. Dolayısıyla feminizm, tanım olarak yalnızca bir öğretiyi değil eylemleri, mücadeleyi ve politikayı da kapsamaktadır.

Feminist mücadele, kadınların hakları, fikir ve eylemlerindeki özgürlükleri için verdikleri mücadele şeklinde tanımlanabilmektedir. Feminizmin ana teması, kadınlar ve erkekler arasında var olduğu düşünülen farklıların nedenlerini, anlamlarını, sebeplerini ve ortaya çıkardığı sonuçları irdelemektir (Arat, 2017: 29). Michel’e (1993: 130) göre ise feminizmin temel savı, erkek egemen toplumun parçalanamaz bir bütün oluşturduğuna dayanmaktadır. Bu sistemle savaşabilmek ve ortadan kaldırabilmek için sistemin kökenlerini ve farklı görünümünü anlamaya ihtiyaç vardır.

Ele alınan tanımlardan hareketle feminizmi, kadın ile erkek arasındaki cinsiyete dayalı ayrımcılığı hem toplumsal hem de siyasal alanda ortadan kaldırmayı amaçlayan bir politika ve mücadele olarak tanımlamak mümkündür. Feminist hareket, kadınların insan hakları çerçevesindeki haklara sahip olmasını öngören siyasal temel üzerinden yeşermiştir. Daha geniş bir ifadeyle, feminist hareketin başlangıçtaki amacının kadınların toplumsal ve siyasal alanda suni olarak yaratılan ikincil konumlarını değiştirmek, kadınlar üzerindeki baskı ve sömürüyü yok etmek, kadınların eğitim, sağlık, oy, mülkiyet vb. tüm haklarda erkekler ile eşit konum ve fırsatlara erişebilmelerini sağlamak olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde ise yasal olduğu gibi toplumsal, siyasal, kültürel ve sembolik düzlemde de hak istekleri çerçevesinde hareket etmektedir (Rochefort, 2019: 11). Bu anlamda feminist hareket zamanla hayatın her alanında var olan eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı amaçlayan bir kapsamda genişlemiştir denebilir. Konu ile ilgili olarak Tekeli, feminizmin mücadele alanının genişlemesini “yeni feminizm” olarak adlandırmaktadır. Yeni feminizm, başta kadın hakları olmak üzere her türlü baskı ve sömürüye tümüyle karşı çıkan çok yönlü ve uzun soluklu bir harekete işaret etmektedir (akt; Saygılıgil, 2020: 15). Günümüzdeki çağdaş feminist politikanın mücadele alanının önyargılara, etnisiteye, ayrımcılığa, hayatın her alanında karşılaşılan sömürü ve baskıya, toplumsal cinsiyet rollerine ve eşitsizlikleri destekleyen tüm temsillere karşı çıkmak olduğu göz önüne alındığında bugünkü anlamında feminizmin de hayatın her alanında eşitlik ve özgürlük mücadelesi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Feminist hareket bugünkü kapsamına gelene kadar tabii ki farklı siyasalardan etkilenmiş ve birbiri üzerine yeşeren tarihsel dönemlerden geçmiştir.

Feminist hareketin tarihine kuramsal bir altyapı oluşturmak amacıyla “dalgalarda” metaforu kullanılmaktadır (Donovan, 2019: 14). Bu kurama göre feminist hareket, dört dönemden oluşmaktadır. Bahsi geçen dönemler sırasıyla; Birinci Dalga Feminizm, İkinci Dalga Feminizm, Üçüncü Dalga Feminizm ve Dördüncü Dalga Feminizm şeklindedir. Birinci dalga feminizm ya da Liberal feminist hareketler, 19. Yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarını kapsarken ikinci dalga feminizm, 20. yüzyılın son çeyreğinde canlanarak feminist harekete büyük katkılar sağlamıştır. 3. dalga feminizm ise 20. yüzyıl sonları ile 21.yüzyılın ilk yıllarını kapsamaktadır. Son

olarak 2008 yılında başladığı kabul edilen, bugün de içerisinde bulunduğumuz 4. Dalga Feminizm'dir.

Birinci dalga feminizmde kadınlar, oy hakkı gibi siyasal talepler etrafında örgütlenmiş ve önemli isteklerini elde etmişlerdir. Bu dönem feminist hareketleri, kadınların köleliğin kaldırılması için verdikleri savaşta kendi temel haklarından yoksun olduklarını fark etmeleriyle doğmuştur. Bu sebeple kadınlar, erkeklerle aralarında var olan eşitsizlik durumunun önüne siyasal alanda elde edecekleri haklarla geçebileceklerini ileri sürmüşlerdir. İkinci dalga feminizm ise birinci dalga feminizmde olduğu gibi yalnızca oy hakkı vb. siyasal hakları gündeme getirmemiş; daha kapsamlı bir şekilde siyasal alanda kazanılan hakların toplumsal düzlemdeki eşitsizliğin önüne geçmeye yetmediğine işaret etmiştir. Bu anlamda 1960'lı yıllarda başlayan ikinci dalga feminizm, ataerki toplumsal düzene sıklıkla atıfta bulunup eleştirerek toplumsal cinsiyet, cinsiyetçilik, cinsel politika, kadın cinselliği, üreme hakları, tecavüz ve taciz gibi saklı konuları gün yüzüne çıkarmış ve hareket noktasını "Kişisel Olan Politiktır" sloganı ile özetlemiştir. İkinci dalganın barındırmadığı koşulları ve düşünceleri ortaya koyan üçüncü dalga feminizm ise bireysel farklılıkları dikkate alan bir hareket olarak feminizme yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. İkinci dalga feminizmin temel ideolojisini ortaya koyan "kişisel olan politiktır" özdeyişi üçüncü dalgada "politik olan kişiseldir" şeklinde dönüşüme uğrayarak farklılıkların dikkate alındığı bir kapsamda yenilenmiştir. 4. dalga feminizm de bugün içerisinde yer aldığımız, 21. Yüzyılın teknolojileriyle anılan çevrimiçi feminist hareketi ifade etmek için kullanılmaktadır.

Çalışmada feminist hareketin tarihini nitelendirebilmede ifade kolaylığı sağlaması bakımından dalgalar metaforu tercih edilse de Donovan'ın da (2019: 14) belirttiği gibi bu dalgaların başlangıcı ve bitişi keskin bir biçimde birbirinden ayrılmamaktadır. Dolayısıyla metafor, bir yandan da yanıltıcı olabilmektedir. Bu yanıltıcılık, feminist hareketin bir dalga gibi belirli zamanlarda yükselip belirli zamanlarda gerilediğine ve bir hareketin bitip yerine yeni bir hareketin başladığına yöneliktir. Diğer yandan da hareketin tek bir grup etrafında ve aynı fikir çatısı altında geliştiğine yönelik bir yanıltıcılığa sebep olmaktadır (Nicholson, 2010: 34). Bu açıdan, çalışmada her ne kadar dalga metaforu kullanılsa da Aksu Bora'nın (2020: 511)

deyimiyle dalga dalga ilerleyip, bir geri çekilip bir yükselen hareketten ziyade birbirini takip eden, birbiri üzerine yeşeren, birbirini kapsayan ve birbirinden güç alan bir hareketten bahsettiğimizi belirtmek önem taşımaktadır.

1.1.1. Birinci Dalga Feminizm

Dalgalar metaforunun feminist hareketin tarihine kuramsal bir altyapı oluşturmak amacıyla kullanıldığına yukarıda değinilmiştir. Dolayısıyla birinci dalga feminizmi anlatmadan önce bu dönemin tarihteki ilk feminist düşünürlere ilişkin görüşlere ışık tutmadığını onun yerine Batı’da kadınların erkekler ile aralarındaki eşitsizliği değiştirmek amacıyla ilk örgütlü siyasi hareketlerine atıfta bulunduğunu söylemekte yarar vardır. Bununla birlikte feminizmler, doğup yeşerdikleri bağlamlardan ayrı bir şekilde ele alınamaz. Bu sebeple dönemin düşünürlerine, tarihsel, siyasal ve kültürel koşullarına öncelikli olarak değinmek gerekmektedir.

17. ve 18. yüzyıllarda feodal toplumsal örgütleniş yerini sanayiye dayalı ekonomi ve parlamenter rejime geçiş gibi yeni bir düzene bırakmıştır. Bu süreçte küçük işletmelerin yerini fabrikalar almıştır. Bu durum, kadın ve erkek arasındaki rekabeti arttırırken makinelerin icadıyla iş alanlarının genişlemesi, kadınlara yeni kapılar açmış; ancak burada da cinsler arası ücret farkı, iki katı olacak şekilde açılmıştır (Michel, 1993). Sanayi devrimi, özel ile kamusalı birbirinden ayırmıştır. Bahsi geçen değişiklikler kadınların günlük yaşamını şu şekilde etkilemiştir:

“17. ve 18. yüzyıllar boyunca -öncesinde ve sonrasında da- kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrenseldi. 18. yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19. yüzyılın başından itibaren yaşanan tarihsel dönüşümler, başta Sanayi Devrimi, kadını özel alana tecrit ederek iş yeri ile ev mekânını birbirinden ayırdı. Fabrikaların makineleşmesi ve küçük ev sanayiinin çöküşü ile birlikte işin kamusal dünyasıyla evin özel dünyası daha önce hiç olmadığı kadar birbirinden ayrıldı. Bu gibi gelişmeler, akılcılığı kamusal alanla, akıl-dışılığı ve ahlaki özel alanla ve kadımla özdeşleştiren Aydınlanma düşüncesini desteklemiştir” (Donovan, 2019: 25).

17. ve 18. Yüzyılda ortaya çıkan Aydınlanma ideolojileri, birey haklarını ve kamusal alana hâkim olacak teknik bilgi ve bilimi yüceltmıştır. Bu dönemde ortaya atılan kuramlar benzer bir çerçevede insanların, hükümetlerin müdahale edemeyeceği

doğal haklara sahip olduğu düşüncesini barındırmaktadır. *Amerikan Bağımsızlık Bildirisi* (1776) ve Fransa'nın *İnsan Hakları Bildirisi* (1789) bu düşüncüyü destekler niteliktedir (Donovan, 2019: 22). Ancak kadınların ikincil olarak kabulü ve bu kabulün peşinde getirdiği eşitsiz roller, bireylerin haklarını üstün tutan bu bildirgelerde kendini tekrarlamıştır. Kadınlar, erkekler için vazgeçilmez ve doğal olarak kabul edilen bu haklara kendilerinin de sahip olabilecekleri konusundaki isteklerini bu dönemde mücadeleye çevirmişlerdir. Nitekim örgütsüz ancak büyük kitleler olarak sahip olmaları gereken hakları için mücadeleleri, Fransız Devrimi ile başlamıştır (Arat, 2017: 39). Dolayısıyla gerçek anlamda kadın hakları için mücadelenin insan hakları için girişilen mücadele ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Aydınlanma Çağı'ndaki hâkim görüş, cinsler arasında bireyin doğuştan getirdiği farklılıklar olduğu şeklindedir. Cinsiyet ideolojisi de aynı şekilde, kadın ve erkek arasındaki farklılıkları esas alarak hukuki ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini desteklemiştir. Yani, Amerikan Devrimi ve Fransız İhtilali esnasında kadın ve erkek arasındaki farklılığı temel alan bu ideoloji, kendisine yeni siyasi dayanaklar bulmuştur. Bu durumun sonucunda erkekler; akıl, mantık ve kamusal alanla özdeşleşirken kadınlar, duygusal varlıklar olarak kabul edilip yalnızca eş veya anne olma gibi görevlerle özel alana hapsedilmiştir. Dolayısıyla Aydınlanma Çağı'nda hâkim düşünce, kadının ikinci bir cinsiyet olduğu ve doğuştan getirdiği biyolojik özellikleri nedeniyle erkeklerin gerisinde yer alması gerektiği şeklindedir. Bu dönemde mantık ve akıl ile bağdaştırılanlar yalnızca erkeklerken akıldan yoksun olan varlıklar olarak kabul edilen kadınlar, üreme ve ev işleri ile sorumlu tutulmuştur.

Aydınlanma çağı ideolojilerine daha yakından bakmamız gerekirse doğal hakların tüm insanları kapsadığı fikrini kabul eden John Locke'un doktrininde yalnızca erkeklerden bahsedilmektedir (Donovan, 2019: 27). Locke'un bahsettiği haklardan tam anlamıyla yararlanabilenler yalnızca erkeklerdir. Kadınların vatandaşlık haklarından yoksun olmalarıyla ilgili düşünceler, *Adam Smith*, *Hegel*, *Kant*, *Rousseau* ve *Nietzsche* gibi birbirlerinden farklı kuramlara sahip olan düşünürler tarafından da desteklenmiştir. Bahsi geçen düşünürlere göre kadınlar, doğaları gereği duygusal, boyun eğici ve itaatkârdır; bu sebeple özel alan ile ilgilenip geleceğin vatandaşlarını yetiştirmelidirler. Kadınların vatandaşlık haklarına sahip olamayacağı

görüşünü savunan bu düşünürler, tersi bir şekilde geleceğin vatandaşlarını yetiştirebilecek nitelikte oldukları gibi birbirini tamamlayamayan tezleri benimsemişlerdir (Arat, 2017: 33).

Tüm bunlardan yola çıkıldığında Aydınlanma Çağı'nın temel düşüncesinin “doğa durumu” olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemin düşünürleri tarafından ortaya atılan doğal haklar doktrini, toplumsal düzenin devamının sağlanması için yalnızca erkekleri ön plana çıkarmıştır. Çünkü onlara göre cinsler arasındaki fark doğadan kaynaklanmakta ve doğası gereği yalnızca çocuk doğurmakla yükümlü tutulan kadın, farklılık ideolojisi bağlamında pasif ve güçsüz bir varlık olarak kabul edilmektedir. Tam tersi bir şekilde erkekler ise teknik bilgi ve yetenekle özdeşleştirilmektedir. Bu sebeple, bu dönem düşünürleri erkeklerin sahip olduğu haklardan kadınları mahrum bırakmıştır. Bu durum sonucunda eve hapsedilen kadınlar, sahip olmaları gereken haklardan yoksun bırakıldıklarını fark etmişler ve erkeklerle aynı haklara sahip olma taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Fransız Devrimi'nin ardından seslerini yükseltmeye başlayan kadınlar, her bir bireyin doğal haklara sahip olması gerektiğini savunmuştur. Böylece feminist mücadele, toplumsal ve siyasal alanda erkeklerle aynı haklara sahip olma taleplerinde kadınların sesi olmuştur. Bu dönemde farklılık ideolojisi bağlamında kadınların erkeklerden zayıf varlıklar olduğuna ilişkin görüşleri kabul etmeyen düşünürlerin başında Wollstonecraft (1759-1797), Condorcet (1743-1794), Olympe de Gouges (1748-1793) ve Theodor Von Hippel (1741-1796) gelmektedir.

Fransa'da o dönemde Mme de Condorcet ve eşi, cinsiyet eşitliği ve çalışan kadınların hakları üzerine demeçler vermeye başlamıştır (Michel, 1993: 47). Marki de Condorcet, kaleme aldığı “Kadınların Tam Yurttaşlığa Kabulü” (1790) adlı denemesinde kadınların eğitim ve siyasi alanda erkeklerle tam anlamıyla eşit haklara erişebilmelerini önermiştir (Arat, 2017: 39). Olympe de Gouges ise “Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi” adlı çalışmasını kaleme almıştır. Bildirgede yazar, doğuştan var olan haklardan bahsetmiş ve çalışmasını 1791 Anayasası'ndaki kararlara cevap olarak İnsan Hakları Bildirgesi'ni temel alarak yazmıştır (Rochefort, 2019:19).

İngiltere’de ise Liberal feminist düşüncenin klasik savunucusu olarak kabul edilen Wollstonecraft (1759-1797), feminist bir deneme yazısı kaleme almıştır: “Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi.” Wollstonecraft, eserinde temel anlamda Rousseau’nun savunduğu fikre ve kız/erkek eğitiminin eşit olanaklar altında gerçekleşmesini engelleyenlere karşı çıkmıştır. Yazar, kız çocuklarının eğitiminin erkek çocukları ile aynı niteliklerde olması gerektiğini savunarak kadının doğasının boyun eğme ve itaatkâr olma ile özdeşleştirilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre, kadının tüm yeteneğini erkeğe hizmet etmekle sınırlandırmak, kadını ikincil olarak kabul etmekten başka bir şey değildir (Michel, 1993: 46). Wollstonecraft’a göre, kadınların suni olarak yaratılan bu düzene ve kendilerine biçilen rollere karşı harekete geçmeleri gerekmektedir. Düzene karşı gelmek için kadınların yapması gereken ise ellerinden alınan haklarını geri kazanarak toplumun dönüşümüne katkı sağlamaktır.

Benzer şekilde Alman yazar von Hippel, dönemin farklılık ideolojisine karşı çıkarak kadınların ikincil konumlarının erkekler tarafından suni bir şekilde yaratıldığına dikkat çekmiştir. Yazar, kadının ikincil konumunun erkek egemenliği ile kurulduğunu savunmuştur. Erkek egemenliği, toplumsal yaşamın ilk evrelerinde kendini göstermeye başlamıştır. Örneğin, kadının ev işi ve evcil hayvanlarla ilgilenme görevi, kadını ev dışı alandan uzaklaştırırken bunun aksi bir şekilde erkeğin silah taşınması ve ev dışı alanda yer alması, onun toplumsal alanı daha fazla deneyimlemesini sağlamıştır. Bu sebeple kendini koruma ve fiziki gücünü artırma konusunda erkeğin gerisinde yer alan kadın, erkek üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır (Güriz, 1997: 18).

Kadınlar, erkek egemen zihniyetin ‘sözde’ özgürlükçü söylemleri ve uygulamaları arasındaki tezatlığı devrin siyasetçilerinin kadınları birer vatandaş olarak görmediklerine yönelik söylem ve eylemleri üzerine fark etmişlerdir. Böylelikle kadınlar, anayasalarda ve bildirgelerde kendine yer edinen farklılık ideolojisini ve cinsiyet ayrımını anlamışlardır. O tarihten itibaren, cinsiyet bazında ayrışan “çifte ahlak”ın karşında yer alan kadınlar, siyasal hakları için mücadeleye başlamışlardır. Temel inançları da kadının özgürlüğünün toplumun özgürlüğü olacağı şeklindedir (Michel, 1993: 50). Örneğin, 1870 yılında Fransa’da Louise Michel, Kadınlar Birliği’ni (*Union des Femmes*) kurmuştur. Akabinde, kadınların siyasal haklara tam

bir şekilde erişmesini amaçlayan ilk siyasal parti, “Fransız Sosyalist Kongresi” açılmıştır. Ancak oy mücadelelerinde Fransız kadınları, 21 Nisan 1944 yılına kadar mücadele etmek zorunda kalmıştır (Arat, 2017: 42).

İngiltere’de ise kadın hakları adına ilk feminist bildiri, 1825 yılında William Thompson tarafından yazılmıştır. Manifestonun yazımında Anne Wheeler’in düşüncelerinden ilham aldığı hatta ortaklaşa yazdıkları bir eser olduğu bilinmektedir. Eserde, kadınların yasal olarak eş ve babalarına tabii olmalarına karşı çıkılmaktadır. Ayrıca, yine aynı dönemlerde siyasal alanda seslerinin duyulması hedefiyle kadınlar, kadın hakları savunucusu olan Mill’in parlamentoda yer alabilmesi için dernek kurmuştur (Michel, 1993: 63). Mill, kadınların oy hakkına sahip olmasına ilişkin bir önerge hazırlamış ancak bu önerge parlamento tarafından kabul edilmemiştir. Bunun üzerine *The Subjection of Women* (“Kadınların Boyun Eğmişliği”) adlı çalışmayı ortaya koymuş ve kadınların siyasal, medeni, hukuki ve toplumsal sistemlerdeki bütün haklarına sahip olmalarını ve bahsi geçen tüm alanlarda erkek vatandaşlarla eşit biçimde var olmaları gerekliliğini dile getirmişlerdir (Arat, 2017: 35). İngiltere’de kadın hakları adına mücadele veren dernekler de bu süreçte sivil itaatsizlik yöntemlerini kullanmışlardır. Sokak gösterilerinde ve toplantılarda buluşan kadınlar, oy haklarına erişebilmek için başbakanın evinin zilini çalma, iş yerleri önünde eylemler yapma, para cezalarını ödemeyerek hapisaneye girmek gibi pek çok eylemde bulunmuşlardır (Güriz, 1997: 25). Bu eylemlerden en dikkat çeken ve can yakarı ise Epsom’daki at yarışı sırasında kendini piste atarak ölen Emily Wilding Davidson’ın oy hakkı protestosudur. Ancak tüm bu eylemlere rağmen İngiltere’de kadınlar oy haklarına 1928 yılında kavuşmuştur (Rochefort, 2019: 56).

Almanya’da kadınlar, 1918 yılında oy haklarını elde edebilmişlerdir. Nazi hükümeti döneminde ise 3 K “çocuk, mutfak, kilise” (*kinder, küche, kirche*) sistemi kabul edilmiştir. Bu yöntemle Nasyonal Sosyalist Alman hükümeti, kadının yaşayabileceği tek ortamı aileyle sınırlı bırakarak onları yalnızca ev işleriyle uğraşan ve ev kadını olmaya hazırlayan sistemi kurmuştur. Bu hükümete göre feminizm, burjuva sapkınlığından başka bir şey değildir (Michel, 1993: 76).

Amerika bağlamında ele alındığında ise kadın hakları için örgütlenmelerin kölelik karşıtı eylemlerle başladığı görülmektedir. Bu eylemler, Maria Stewart ve Sarah Grimke gibi eylemcilerin kölelik karşıtı eylemlerde tacize uğramalarıyla başlamıştır. Amerika’da doğal haklar ideolojisine kadınlar açısından bakan ilk düşünür Elisabeth Candy Stanton’dır. Stanton tarafından kaleme alınan “Duygular Bildirgesi” (*Declaration of Sentiments*) bu anlamdaki ilk eser olması bakımından önem taşımaktadır (Donovan, 2019: 29). Seneca Falls, ABD bağlamında kadınların oy hakkı mücadelelerinin ilk örgütlü girişimidir. Bu bildirme ile kadınlar, ortaklaşa amaç etrafında birleşen bir örgütün temelini oluşturmuşlardır. Bildirgede “evlilik, boşanma, mülkiyet ve velayet” konularıyla ilgili yasaların değiştirilmesine ilişkin talepler dile getirilmiştir (Rochefort, 2019: 32). Amerika’da kadınlar oy hakları için 1920 yılına kadar beklemek zorunda kalmıştır.

Görüldüğü üzere 18. ve 19. yüzyıllarda oy hakkı mücadelesi veren kadınlar, yasalarda kendine yer bulan cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin mücadelelerine başlamışlardır. Kadınlar, cinsiyet normlarına karşılık bireysel özgürlüklerini kazanmak için basını kullandıkları gibi sivil itaatsizlikleri yöntemlerine de başvurmuşlardır. Bunun dışında dilekçeler, mitingler, edebi eserler, sokak gösterileri gibi eylemlerde bulunmuşlardır. En temel hedef ise “oy hakkı” ve “eşit işe eşit ücret ilkesi”ni çıkartmak olmuştur denebilir. Oy hakkı mücadelesi, eşitlikçi feminizmleri etkilemiştir. Beden, davranış, bireysel ve mesleki özgürlük konuları da mücadele konuları arasında yer almıştır. O dönemde feminist basın ve edebiyat “yeni kadın” modelini ortaya çıkarmıştır. Feministlere göre bu yeni kadın modeli özgürlüğün sembolü haline gelmiştir. Dönemin yazarı Virginia Woolf (1882-1941), “Kendine Ait Bir Oda” ve “Üç Gine” kitaplarında yaratıcılığı ve kadınların özgürleşmesini savunmuştur. Burada bahsedilen özgürlük, hukuki açıdan kadınları hak ve sorumluluklara sahip birer birey olarak kabul etmekle birlikte hayatını kendi özgür iradesine göre yaşayabilme imkânına sahip olabilmektir (Rochefort, 2019: 59). Yazara göre feminizm, “tiranlık” karşıtı bir savaşımdır ve 19. yüzyıl feministleri, “ataerkil devletin tiranlığına karşı” mücadele etmişlerdir (Donovan, 2019: 345).

1.1.1.1. Liberal Feminizm

Yukarıda da bahsedildiği üzere Aydınlanma dönemi düşünürleri, mülk sahibi olma ve oy verme gibi hakları bireyin doğuştan gelen hakları olarak kabul etse de bu hakları yalnızca erkeklere mahsus olarak kabul etmiştir. Doğal haklar geleneğini takip eden feminist kuramcılar ise liberal erkek kuramcılara karşı çıkıp kendilerinin de birer vatandaş olarak kabul edilme taleplerini dile getirmişlerdir. Onlar, erkekler ile aynı temel haklara sahip olmaları gerektiğini savunmuşlar; bu doğrultuda oy hakkı, toplumsal düzenin devamına katkıda bulunma ve eğitim hakkı için mücadeleye başlamışlardır. Bu kapsamda liberalizm düşüncesi etrafında kadın haklarının ele alındığı pek çok çalışma yapılmıştır.

Liberalizm, özgürlüğü bireysel ve toplumsal hayatın esas ilkesi olarak kabul eden ve özgürlüğe uygun siyasi, hukuki ve iktisadi yapılanmaları savunan fikirler olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda Liberal feminizm, doğal haklar doktrininin temel olarak kadınların erkeklerle eşit vatandaşlar olarak kabul edilmesini ve kadının özgür olması gerektiğini savunmaktadır (Çaha, 2003). Çünkü liberal feministlere göre kadının ikincil konumu erkekler tarafından yaratılan düzenden kaynaklanmaktadır. Bu düzen eşitsizlik ilişkilerini devam ettirerek kadının kendini gerçekleştirmesini engellemektedir. Liberal feminist kuramcılar, kadının ikincil konumunu toplumsal örgütlenme ile açıklayarak yapılması gerekenin kadının kamusal alanda yer alıp toplumsal düzene katkıda bulunması olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Liberal feminizmi dönemin kuramcıları üzerinden okumak liberal feminist teoriyi anlamak açısından daha yararlı olacaktır. Bu bakımdan liberal feminist yaklaşımın en önemli temsilcilerinden biri olan Mary Wollstonecraft ve Sarah Grimké'nin düşüncelerini ortaya koymak gerekmektedir. Wollstonecraft, "Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi" (1792) adlı eserinde kadınların öncelikle birer insan olarak kabul edilmesini savunmuştur. Yazar, bireyci anlayış düzleminde kadınların akıl sahibi bireyler olarak toplumsal hayata katılma yetileri olduğunu dile getirmiştir. Ona göre kadınlara özgürlük tanındığı takdirde asıl değerleri ortaya çıkacaktır (Güriz, 1997: 15). Sarah Grimké'nin "Eşitlik Üzerine Mektuplar" (1838) adlı eseri de liberal feminist kuram içerisinden gelmektedir. Grimké, kitabında kadınların haklarının erkekler tarafından engellendiğini ve erkekler ile kadınlar arasında düşünsel anlamda

bir farklılık bulunmadığını savunmuştur. Ona göre aklın bir cinsiyeti yoktur; kadını özel alana erkeği ise kamusal alana yerleştirme, keyfi geleneklerin bir sonucudur (Donovan, 2019: 46). Yukarıda da bahsedildiği üzere liberal feminist kuramcılar, toplumsal düzenin devamının sağlanması adına onları özel alana hapseden doğal haklar doktrini ve bunun üzerine yeşeren bildirgeleri şiddetle reddetmişlerdir. Onlar, kadın ve erkek arasında yaratılan bu eşitsizlik durumunun kadının doğasından kaynaklanmadığını, toplumun örgütlenme biçiminden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.

Liberal feminist kuramın diğer önemli isimleri John Stuart Mill ve Harriet Taylor Mill'dir. Onlar, kadınları görmezden gelen liberal sistemin toplumsal düzeni sağlayamayacağını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla yaklaşımlarına göre, liberalizmde yer alan bu ayrım toplumun yarısını oluşturan kadınları toplumsal gelişime katkı sağlamaktan yoksun bırakmaktadır (Chancer & Watkins, 2013: 46). Mill'e göre modernlik anlayışı ancak ve ancak cinsiyete dayalı ayrımdan vazgeçildiği takdirde gerçekleşebilecektir. Mill'in tüm bu düşüncelerini kapsayan "Kadınların Özgürleştirilmesi" (1869) adlı eseri, Avrupa'da liberal feminizmin temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Yazarın liberal feminist kurama en önemli katkılarından biri, kadın ve erkek arasında seçme hakkı da dâhil olmak üzere hem siyasi hem de yasal eşitlik sağlanması adına yaptığı çağrıdır (Ünlü, 2020: 138). Sonuç olarak liberal feminist harekette kadınların erkeklerle eşit haklara ve fırsatlara erişebilmeleri temel hedeftir. Onlar, kadını özel alana hapseden erkeği ise kamusal alanla özdeşleştiren tüm yasalara karşı durup eğitim ve oy hakkı gibi konularda eşitlik talep etmişlerdir. Ancak görüldüğü üzere liberal feminist teori, özel alanı göz ardı etmiştir.

1.1.1.2. Kültürel Feminizm

19. yüzyıl feminist hareketlerinde önemli bir diğer eğilim, kültürel feminizmdir. Kültürel feminizm, liberal feminist teorideki gibi siyasi bir amaç edinmemiştir. Bu akımın en temel gayesi, toplumsal yaşamın kültürel değişimidir. Kültürel feministler, hak isteklerine daha geniş perspektifle bakarak alternatif düşünceler geliştirmişlerdir. Ayrıca, o zamana kadar kabul edilen yaşamın akıl ve rasyonalite üzerine kurulu olduğuna ilişkin anlayışlara karşı, kadın olmanın

farklılıklarına odaklanarak sezgi ve his aracılığıyla gerçeği kavrama yetisi üzerinde durmuşlardır. Bu anlamda kültürel feminizm, liberal feminizmin amaçladığı hukuksal ve siyasal alandaki eşitliklerin ötesinde bir amaç taşımakta denebilir.

“19. Yüzyılda Kadın” (1845) adlı eseriyle kültürel feminist geleneği başlatan Margaret Fuller, Aydınlanma dönemine hâkim olan, gerçekliğin ve bilginin yalnızca nesnel bir yapıdan oluşabileceğine ilişkin anlayışa karşı çıkmıştır. Ona göre bilgi, duygusal ve sezgisel yönüyle ele alınmalıdır ve bu yeti kadınlarda mevcuttur. Bu anlayışa göre kadınlar, kendilerine has özelliklerini fark ettikleri takdirde hem hayatlarını değiştirebilecekler hem de toplumsal değişimi sağlayabileceklerdir (Donovan, 2019: 81). Kadınların farklılığına dayanan ilk kuramı geliştiren Fuller’e göre, kadınlar diğerlerinden farklı varlıklar olarak farklı bir kültürden gelmekte ve bu farklılıklarını anladıkları takdirde hem kendilerini gerçekleştirebilecekler hem de toplumsal evrilmeyi sağlayabileceklerdir. Bu düşünce, Fuller’in anaerkilliğe olan inancı ortaya koymakta ve kültürel feministlerin kadın olmanın özelliklerine vurgu yaptıklarını pekiştirmektedir. Dolayısıyla kültürel feminizm, kadınların erkekler ile eşit haklara sahip oldukları takdirde eşit varlıklar olarak kabul edilecekleri anlayışı etrafında temellenen bir akım değildir. Onlara göre kadınlık kültürü, baskın erkek kültüründen üstün bir kültürdür. Bu sebeple kültürel feministlerin odak noktası siyasal veya hukuksal haklar değildir. Onlar, kadınların farklı algılara sahip olduklarını ileri sürerek toplumların kültürel değişimini hedeflemektedir.

1.1.2. İkinci Dalga Feminizm

Batı’da feminizmin yeni bir söylem ve mücadele alanıyla tekrardan canlanması 1960’lı yılların sonlarına tekabül etmekte ve bu dönem ikinci dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır. İkinci dalga feminizmde kadınlar, yasalarla sağlandığı varsayılan eşitliğin toplumsal yaşamın hiçbir aşamasında var olmadığını fark edip kendileri için belirlenen yükümlükleri ataerkil sistemin bir çıktısı olarak görmüşlerdir. Bu anlamda ikinci dalga feminizme mensup feministler, toplumsal yaşamın her alanında var olan ataerkil zihniyeti ortadan kaldırmayı amaçlamış, kendilerinden önceki kuşaklarda ele alınmayan, tabu olarak görülen daha yaygın feminist konular üzerinde durmuşlardır.

1960'lı yılların feminist mücadelesi, ortaya koyduğu feminist politika ve bu doğrultuda geliştirdiği söylemler açısından bir önceki kuşaktan farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Örneğin, siyasal ve ekonomik alanda gerçekleştirilen yeniliklerin özel alandaki cinsiyet baskısını yok etmediğini dile getirmişlerdir. Onlara göre toplumda cinsler arası eşitlik gerçekleşmemiştir. Bunun sebebi ise kadınların halen daha yoksullaştırılmasıdır. Dolayısıyla toplumda gerçekleştiği varsayılan cinsler arası eşitlik aslında yaşanmamıştır (Arat, 2017: 71). Ancak, bu dönem kadınları, eğitimlerini tamamlayabilmiş ve ikinci cins olarak kabul edilmeye karşı çıkmıştır (Michel, 1993: 84). İkinci dalgaya mensup feministler, toplumun her alanında var olan eşitsizlik durumunun tamamen patriyarkal sistemden kaynakladığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü onlara göre erkek egemen zihniyet, kadını tümüyle baskı altına almaktadır. Bu sebeple bu sistemin köklü yapılarını dönüştürmek temel hedeftir.

1960'lı yıllarda kadınlar, egemen söylemlere karşı söylemler geliştirerek feminist harekete tekrardan bir canlılık kazandırmıştır. Konu ile ilgili olarak 1963 yılında Betty Friedan'ın kaleme aldığı *The Feminine Mystique* (Kadınlığın Gizemi) isimli kitap, ikinci dalganın önemli bir eseri olarak karşımıza çıkmaktadır (Gaag, 2018: 35). Friedan, kadınların kamusal alanda var olma isteklerini gün yüzüne çıkardığı kitabında ev kadınlarının “adı konmayan sıkıntısını” ele alıp diğer kadınların dikkatini çekmiş ve Amerika’da feminizmin tekrar canlanmasını sağlamıştır (Michel, 1993: 84). Kitaba ilginin fazla olmasının sebebi yazarın, kadının kendisini gerçekleştirme hedefine yönelmesi gerektiğini vurgulayarak yeni bir çağrıda bulunmuş olmasına bağlanabilir. İkinci dalga feminizmin önemli çalışmalarından bir diğeri de Simone de Beauvoir tarafından kaleme alınan *The Second Sex* (İkinci Cins) adlı kitaptır. Beauvoir, anatominin kader olmadığını ancak kişinin dünyaya bedeniyle bağlı olduğunu söylemektedir. Yazar, kadınların öteki kimliğini ve temel yabancılaşmasını, bedenin kalıtsal yabancılaşmasına bağlamaktadır. Özellikle hamilelik, adet görme, doğum gibi bedensel gerçeklikler kadının enerjisini öyle çok tüketmektedir ki “kendi için” etkinliklerle uğraşma potansiyeli bu sebeple çökmektedir (Donovan, 2019). Bu bakımdan ikinci dalga feminizmin odağına beden, annelik, cinsellik gibi özel alanla ilgili konuları aldığını söylemek mümkündür. İkinci dalga içerisinden seslenen

feministler için tüm bu sorunlar, toplumsal cinsiyet kaynaklı olup ataerkil sistemin bir yansımasıdır.

Bu dönemde yaşanan önemli bir gelişme de özellikle Batı’da kimya ve tıp alanlarında yapılan çalışmalarla birlikte cinsellik ve doğurganlık arasındaki farkın ortaya konulması ve doğum kontrolünün gelişmesidir. Artık kadınlar için cinsellik, doğurganlıktan ayrı bir uygulama olarak görülmeye başlanmış, bu durum kadınların cinsel özgürlüğünde önemli bir adım olmuştur. Simone de Beauvoir’ın “Kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak” sözü de bu noktada önemlidir (Michel, 1993: 82). Genel anlamda bakıldığında, bu dönemde kadınların özgürlüğünün ataerkil toplum düzenin değişimine ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına bağlandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla ikinci dalga feminizm, birinci dalgadan farklı olarak üreme hakları gibi daha saklı konuları ele almış, kadınların ikincil konumlarını ataerkil toplumsal düzenle açıklamaya çalışmış ve bu düzende radikal değişiklikler yapmak için mücadele etmiştir.

Ayrıca ikinci dalga feminizmin, feminist politikaya en önemli katkılarından birinin de sadece kadınların yer aldığı bilinç yükseltme gruplarının olduğunu söylemek mümkündür. Kadınlar bu gruplarda, fikirlerini ve deneyimlerini özgürce paylaşarak yeni bir politika türü geliştirmiştir. Çünkü bilinç yükseltme grupları, kadınların yaşadıkları bireysel deneyimlerin yapısal sistemin sorunu olduğunu anlamaya yönelik bir bilinç yaratarak onları izole oldukları alanların dışına çıkmaları için cesaretlendirmiştir. Ayrıca bu gruplarda tabu olarak görülen saklı konular tartışılmıştır. Bu fikir ortamını, “kişisel olan politiktir” ve “özel olan politiktir” sloganları özetlemektedir (Rochefort, 2019: 77). Bilinç yükseltme gruplarında kadınlar, ataerkil sistemin nasıl işlediğini ve kurumsallaştığını kendi deneyimleri üzerinden anlayarak asıl mücadele alanının neresi olması gerektiğini belirlemişlerdir. Çünkü kadınlar, siyasal alanda kazandıkları hakların toplumsal alanda var olan eşitsizliklerin önüne geçmeye yetmediğini fark etmişlerdir. Bu sebeple onlara göre asıl mücadele edilmesi gereken yapı, toplum tüm kurumlarına işleyen ataerkil yapıdır. Bu yeni feminist politikanın yeşermesinde bilinç yükseltme gruplarının ve eğitimin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu dönemin feministleri, kadın oldukları için maruz kaldıkları eril baskı ve tahakkümü eleştirmişlerdir. Bu dönemde cinsiyet ayrımcılığına, erkek egemen zihniyete ve ataerkil toplum yapısına karşı durmak feminist hareketin temel noktasıdır. Çünkü kadınlar, toplumsal düzendeki ikincil konumlarını hiçbir şekilde cinsiyete bağlamamış, bunun suni bir şekilde erkek egemen zihniyet tarafından yaratıldığını fark etmişlerdir. Bu sebeple mücadele alanını yalnızca siyasi alanla sınırlı bırakmamışlar; ideoloji, bilim, kültür, toplum ve özel yaşam gibi alanlarda var olan baskıyla mücadele ederek genişletmişlerdir. Bu kapsamda birçok örgüt kurarak yayınlar hazırlamış ve eylemler gerçekleştirmişlerdir. Mücadelenin en temel hedefi ise toplumun tüm kurumlarına nüfuz eden ataerkil yapının ortadan kaldırılmasıdır. Bu dönem feministleri, feminist politikayı farklı siyasallar üzerinden ele almıştır (Taş, 2016:171). İkinci dalga feminist hareketin içerisinde çeşitli akımlar bulunmaktadır. Bu akımlar, Radikal Feminizm, Marksist Feminizm ve Sosyalist Feminizm'dir.

1.1.2.1. Radikal Feminizm

Radikal feministlere göre feminizm, erkek egemenliğini sona erdirecek bir yoldur. Radikal feministlerin temel tezi, ataerkil sistemin yozlaştırdığı toplum düzenin kadının özgürleşmesi önündeki en büyük engel olduğu şeklindedir. Bu sebeple, bu düzenin yerleşmiş yapılarına kökten yenilikler getirilmelidir. Aynı zamanda, kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki baskı ve aile kurumu ataerkil sistemin bir parçası olarak kadının özgürlüğüne ket vurmaktadır. Dolayısıyla tüm bu kurumlar yenilenmeli hatta bazıları tamamen yok sayılmalıdır.

Radikal feminist yaklaşım, insanlar arasındaki en önemli çatışmanın cinsiyet çatışması olduğuna dikkat çekmekte ve Marksist kuramdaki sınıf çatışmasından ziyade cinsler arasındaki farklılığın toplumsal sisteme etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan, insanlığın varoluşundan itibaren toplumsal sistemin devamı için farklı ödevlere sahip olma, erkeklerin yararına bir sistemi, yani ataerkil sistemi kurmuştur. Söz konusu sistem, toplumun tüm kurumlarını etkisi altına almıştır (Güriz, 1997: 64). Radikal feministler, kadınların gerçek kimliğini açığa çıkarmayı, yani “kişisel olanı kamusal alana” çıkarmayı hedeflemişlerdir. Onlar, kadın bedeninin ve kimliğinin farklı olarak nitelendirilmesini önemsemişlerdir (Arat, 2017: 75). Radikal feministlere göre erkek egemenliği, kadını özel alana hapsederken bunu ideolojik temelde

gerçekleştirmektedir. Siyasal ve ideolojik olarak işleyen bu sistem, sömürü ilişkisini ve kadınların bağımlı konumlarını gizlemektedir. Dolayısıyla radikallere göre kadınların önündeki en büyük engel erkek egemenliğidir. Bu düzene karşı çıkmak için kadınlar, kendi farklılıklarını fark ederek mücadeleye geçmelidir.

Radikal feministlere göre feminizm, siyasal bir akımdır. Çünkü erkek egemen sistem, iktidarını korumak için bir dizi toplumsal kurum oluşturmuştur. Dolayısıyla radikallerin en temel amaçları cinsiyete dayalı sömürü sistemini siyasi bir örgütlenme ile sona erdirmektir. Bu anlamda radikal feministler, dört düşünce etrafında birleşmişlerdir: (1) Ataerkillik konsepti; (2) Kadınların üzerinde sağlanan hükümlanlıkta beden ve cinselliğin merkezi; (3) Kişisel olan politiktir; (4) İç sömürgeleştirme (Chancer & Watkins, 2013: 48). Bu savları öne çıkaran isimler, Kate Millet, Shulamith Firestone ve Ti-Grace Atkinson gibi radikal feminist kuramcılardır.

Kate Millet (2018), Cinsel Politika adlı eserinde siyasi bir kurum olan patriyarkanın cinsiyet kategorisinin yüklendiği anlamlara nasıl etki ettiğini ortaya koymayı hedeflemiştir. Daha yalın bir anlatımla Millet, çalışmasında cinselliğin politik nitelik taşıyan bir kategori olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ataerkilliğe sıklıkla atıfta bulunmuş ve geçmişten günümüze toplumların ataerkil sistemle yönetildiğini ileri sürmüştür. Ataerkil sistem ona göre nüfusun yarısını oluşturan kadınların, diğer yarısını oluşturanlar, yani erkekler tarafından yönetilmesidir. Bu toplumlarda tüm alanlar erkeklerin egemenliği altındadır. Bu sebeple ataerkillik, benzeri olmayan egemen bir ideolojidir. Bu ideolojinin kurumsal yapıları ise aile, toplum ve devlettir. Ataerkil ideoloji, kadınları edilgen, boyun eğen konumuna indiren, erkekleri ise etken ve yöneten şeklinde konumlandıran erkek egemen ideolojinin kendisidir. Bu ideoloji, toplumsal yaşamın her alanını kapsayan, insan hayatını her yönüyle değiştiren bir ideolojidir. Diğer radikal feministler gibi Millet de tüm toplumlarda karar verici konumda yer alanların erkekler olduğunu söylemektedir; yani günümüzde tüm toplumlar ataerkindir.

Radikal feminist anlayışı en iyi, “Kişisel olan politiktir” özdeyişi ortaya koymaktadır. Bu ifade, özel olanın esasen politik olduğuna işaret etmekte ve cinsiyet eşitsizliği dolayısıyla meydana gelen eşitsiz ilişkileri gün yüzüne çıkarmayı

hedefleyen ortak bir düşünceyi ifade etmektedir. Bu özdeyiş, Kate Millet'in "Cinsel Politika" adlı kitabının bir başlığından ortaya çıkmıştır. Millet, politika sözcüğünü geniş bir perspektifle ele alarak politik güç ilişkilerinin daha geniş bir yelpazede seyrettiğine radikal bir anlayışla dikkat çekmektedir. Ona göre siyaset, yalnızca erkek egemen dünyanın çalışma ve politika meselelerinden oluşmamaktadır. Aslında, siyasi meseleler, dişil faaliyetlerin etrafında, dolayısıyla ev ve çekirdek ailede de meydana gelmektedir. Bu sebeple radikal feministler, aile içindeki şiddet, tecavüz (eşin tecavüzü dâhil) ve cinsel taciz (Chancer & Watkins, 2013: 50) gibi daha saklı konuları ele almışlardır. Nitekim radikal feministler, "Kişisel olan politiktir" derken ev içerisindeki bireysel tahakkümü, siyasi ilişkiler etrafında gerçekleşen bir problem olarak kabul etmektedir. Daha geniş anlamda, özdeyiş, kişisel olan alanı politikleştirmekte ve böylece geçmişten günümüze saklı kalan ya da görülse dahi umursanmayan eşitsizlikleri "adaletsizlik" olarak gün yüzüne çıkartmaktadır.

Radikal feminist kuram, cinsiyete dayalı baskıyı evrensel bir şekilde ele almasından dolayı eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, radikal feminizmin ataerkilliğin her bölgedeki her kadını aynı ve eşit derecede etkiliyormuş gibi kabul etmesi etrafında şekillenmektedir. Bu noktada en büyük eleştiri bireysel anlayışın ve farklılıkların dikkate alınmamasına yöneliktir. Bir diğer eleştiri ise hareketin öncelikli olarak orta ve üst sınıfta yer alan beyaz kadınların gereksinimlerine odaklanması ile ilgilidir (Chancer & Watkins, 2013: 55). Radikal feministler, ataerkil sistemin kadınlar üzerindeki baskısını evrensel bir şekilde ele almıştır. Onlar, üçüncü dünya ülkelerinde yaşayan kadınların ya da renkli kadınların sorunlarını göz ardı etmekle eleştirilmiştir. Daha yalın bir ifadeyle, radikal feminizmde sınıf bağlamında yaşanan farklılıkların ve ayrımın nedeni evrensel bir şekilde ataerkilliğe bağlıdır. Radikal feminizm, bu değerlendirmesi sonucunda indirgemecilikle eleştirilmiştir.

1.1.2.2. Marksist Feminizm

Marksist feministler için hem cinsiyet hem de kadınlar arasındaki sınıfa dayalı farklılıklar önemli konulardır. Onlara göre, cinsler arasındaki ekonomik eşitsizlik durumu ortadan kalkmadığı sürece devrimin yaşanması imkânsızdır. Bu bakımdan Marksist feminizmin özelde iki konu üzerinde durduğunu söylemek mümkündür.

Bunlar; (1) Ev işi için ücret ve (2) Karşılaştırılabilir değerdir (Chancer & Watkins, 2013: 56-57). Marksist feminizmde odak noktanın ekonomi olduğu görülmektedir.

Ev içi harcanan emeğe yönelik tartışmaların ilki, Margaret Benston tarafından kaleme alınan “Kadınların Kurtuluşunun Ekonomi Politikası” adlı yapıtta dile getirilmektedir. Benston, ev içi emeği “kapitalizmin öncesi” bir durum olarak tanımlamaktadır. Ona göre, kullanım değerini üreten kadınların emeğinin parasal bir karşılığı yoktur ve bu durum kadının emeğini yok saydığı gibi bir iş olarak da kabul etmemektedir. Bu sebeple kadınların ikincil konumu ekonomik temellidir (Donovan, 2019: 151,152). Marksist feminizmin ele aldığı “ev işi için ücret” konusu kadın sorununa ekonomik temelli yaklaşıtlarını gösterir niteliktedir. Onlara göre, kadınların ev içi emeğinin karşılıksız bırakılması onların bağımlı konumlarını devam ettiren en önemli etkidir. Çünkü ekonomik özgürlüğünü elinde bulunduramayan kadın, özgürleşemeyecek ve devrimi gerçekleştiremeyecektir.

Marksist feministlerin ele aldığı bir diğer başlık ise karşılaştırılabilir değerdir. Karşılaştırılabilir değer, işverenlerin verdikleri ücretleri yeni baştan ele almasını amaçlayan bir politikadır. Kadınların ağırlıklı olarak yer aldığı iş alanlarında, erkeklerin ağırlıklı yer aldığı iş alanlarına göre daha az maaş verilmesi söz konusudur. Karşılaştırılabilir değer, kadınların maaşlarının erkeklerle eşit bir duruma getirilmesini ve her iki grubun da işverenler için değerinin tekrardan gözden geçirilmesini hedeflemektedir (Chancer & Watkins, 2013: 57). Marksist feministler, ekonomik alanda öne sürdükleri yeniliklerin uygulanması koşuluyla kadınların yoksullaştırılmasının önüne geçileceğini ileri sürmekte; ev içi ücret ve karşılaştırılabilir değer ile birlikte kadınların ekonomik özgürlüklerine kavuşabileceklerini ve böylece gerçek bir değişimin önünü açabileceklerini kabul etmektedirler.

Marksist feministlerin kapitalimizle mücadele edildiği takdirde cinsiyet ayrımının sona ereceğine ilişkin görüşleri determinist bir yaklaşım olarak eleştirilmiştir. Bu yaklaşım, sınıf ve cinsiyet temelli birbirleriyle bağlantılı birden fazla ayrımcılık biçimini tek bir nedene indirgemektedir (Chancer&Watkins, 2013). Aksi bir şekilde sosyalist feministler, bu yaklaşımdan uzak durmaya çalışmış; radikal ve

Marksist feminist teorileri sentezlemiştir. Kadın sorununa yalnızca ekonomik temelli bakmak, bu sorun ardındaki politik, siyasi, kültürel, toplumsal, tarihsel ve sınıfsal boyutları göz ardı etmek demektir.

1.1.2.3. Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminist teori, kökenlerini Marksist feminizmden almaktadır. Marksist feminizmin kökenleri ise Karl Marx ve Friedrich Engels'in klasik öğretilerine dayanmaktadır. Donovan'ın (2019: 134) da dile getirdiği üzere çağdaş Marksist feminizm, günümüzde arı bir Marksizmden çok feminizmin radikal kolu aracılığıyla değişime uğramış Marksizm'e işaret ettiği için "sosyalist feminizm" diye tanımlanması daha yerinde olmaktadır.

1960'lı yılların sonlarına tekabül eden sosyalist feminizm, radikal feminizme karşı bir tepki olarak gelişen, radikal ve Marksist feminizmi sentezleyen bir akımdır. Marksist feministler, kadınların ikincil konumunu sınıfla açıklarken sosyalist feministler, "kapitalist sınıf baskısı" ve "cinsiyet temelli ikincilliğin" aynı öneme sahip olduğunu vurgulamaları ile feminist harekete katkı sağlamışlardır (Chancer & Watkins, 2013: 58). Ayrıca, sosyalist feminizmin ele aldığı konular arasında kapitalist toplumlarda evin rolünün ne olduğunu belirlemek de vardır. Bu konudaki en geniş değerlendirme, ev içi emek ve bu emeğin kapitalizme ne tür katkısı olduğu etrafında gelişmiştir. Sosyalist feministlerin kadın sorunu ile ilgili ele aldıkları bir diğer konu, kadınların üretim biçimleri ile bizzat ilişkileri ve kadın ile sınıf arasındaki bağlantıdır. Son olarak, ideolojik toplumsallaştırma bakımından ev ile ailenin görevleri üzerinde durmuşlardır (Donovan, 2019: 151). Sosyalist feminizm, kadın sorununu sınıf temelli değerlendirmesi açısından feminizme katkıda bulunmuştur. Kadın sorunun yalnızca ekonomik temelli kaynaklanmadığını ileri süren bu akım, radikal feminizmde olduğu gibi aile ve ailevinin görevleri üzerinde durmuş; üretim biçimlerini de bu çerçevede değerlendirmiştir.

Marksist ve sosyalist feminizm, kadınlar arasındaki sınıfsal farklılıklara vurgu yapmış olsa da her iki teori de geniş kapsamlı olmamakla eleştirilmiştir. Radikal feminizmin her kadının ataerkillikten eşit derecede etkilenmesine yönelik evrensel anlayışına karşılık Marksist ve sosyal feministler, sınıfsal farklılıklara değinmiştir.

1980’li yıllarda yazar bell hooks, ırk bağlamında bakıldığında bu kuramların da yetersizliğini dile getirmiştir (Chancer & Watkins, 2013: 60). Bu dönemde feministlerin köleliği, ırkçılığı, şiddetin tarihini ve siyahilere ilişkin temsilleri yok sayması iç bölünmeye neden olmuştur. İkinci dalga feministler, ataerkil toplum düzenini ve erkek tahakkümünü görünür hale getirmiş olsa da siyah kadınların yaşadıkları sorunları ve gereksinimlerini dikkate almamakla ve çeşitliliği göz ardı etmekle eleştirilmiştir. Örneğin, bell hooks hareket içerisindeki ırkçılığı şiddetle kınamıştır. hooks’un ortaya koyduğu bu eleştiri, üçüncü dalga feminizmin yeşermesine önayak olması ile birlikte çoğulculuğa ve farklı feminizmlere olan ihtiyaca yönelik bir farkındalık yaratması açısından önem taşımaktadır.

Genel anlamda ele almak gerekirse, ikinci dalga feminizm, önemli kazanımlarına rağmen çeşitliliği dikkate almamakla eleştirilmiştir. İkinci dalga feminizmin önemli sloganlarından biri olan “kız kardeşlik” (*sisterhood*) akımı, kadınlar arasında dayanışma yaratacağına ilişkin bir anlayış ortaya çıkarmıştır. Ancak bu düş, köken olarak Batı’ya aittir. Batılı feministler, “1963 Eşit Ücret Yasası”, “1964 Sivil Haklar Yasası”, “1972 ve 1975 Kadınların Eğitimde Eşitlik Yasası” ve “Roe v. Wade” (1973, Kürtaj yasası) dâhil olmak üzere çok şey başarmıştır. Fakat burada eleştirilen nokta, ikinci dalgaya mensup beyaz feministlerin, üçüncü dünya kadınlarının da cinsiyet temelli ayrımcılıktan aynı şekilde etkilendiklerine ya da sömürüldüklerine ilişkin düşünceleridir. “Kız kardeşlik” sloganı bu anlamda çelişkili bir kavram olarak evrensel bir nitelik taşımamaktadır (Özüdoğru, 2018). Bu durum, “Feminist etnik merkeziliğin Truva atı” olarak adlandırmıştır (Mann & Huffman, 2005: 59). Özetle ikinci dalga feminizm, çoğulcu anlayışa sahip olmamakla eleştirilmiştir. Ataerkil yapının evrensel olarak tüm kadınları aynı derecede etkilediği anlayışına karşın farklılıkları dikkate alan ve bu anlamda bireyselliği ön planda tutan üçüncü dalga feminizm yeşermiştir.

1.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm (Post-Feminizm)

İkinci dalga feminizm, kadınların tümünü kapsamamakla eleştirilmiş ve bu sebeple bireysel farklılıkların dikkate alındığı, çoğulculuk anlayışını barındıran bir hareket olan üçüncü dalga feminizm yeşermiştir. Yukarıda da değinildiği üzere, yeni bir feminist hareket deyimi, hareket içerisindeki çeşitliliğe, yeni ideoloji ve söylemlere

işaret etmek amacıyla kullanılmaktadır (Colman, 2009: 5). Nitekim 90'lı yılların ilk yarısından itibaren feminist hareket, üçüncü dalga veya postfeminizm olarak adlandırılmıştır. *Third Wave* (Üçüncü Dalga) metaforu, Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek mahkeme kararlarını¹ protesto etmek için bir araya gelen gençlerin arasında yer alan Rebecca Walker'ın "Ben üçüncü dalgayım" demesiyle ortaya çıkmıştır (Grady, 2018).

90'lı yıllardaki post-feminist hareket, ikinci dalganın bazı kalıplarına karşı çıkmış; topuklu ayakkabı ve makyajı önemsemiştir. Onlar, hem güzel olmanın hem de zeki olmanın aynı anda olabileceği üzerinde durmuştur. Bu hareket içerisinde *Girl Power* (Kadınların Gücü Adına) akımı başlayıp toplumda karşılığı olumsuz olan "sürtük" ve "kaltak" gibi kelimeler, olumlu olarak değiştirilmiştir (Gaag, 2018: 36). Üçüncü Dalga feminist hareket, kadın sorununu yalnızca beyaz, üst veya orta sınıfa bağlı kadınların yaşadıklarından ibaret görmemiştir. Bu dönemin feministleri klişe veya kalıp olarak görülebilecek kategorilerden ayrılarak tüm kadınların sorunlarını kapsayacak yeni söylemler geliştirmeye çalışmıştır. En temel anlamda üçüncü dalga feminizmin esas amacının tüm çeşitlilikleri kapsayarak harekettekileri bir araya getirmek olduğunu söylemek mümkündür. Daha doğru bir ifadeyle, üçüncü dalga feminizm, "çoğulculuk" anlayışında temellenen, böylece tüm kadınların farklı sorunlar altında farklı mücadeleler gösterdiklerini kabul eden bir harekettir. Ki bu anlayış kesişimsellik teorisiyle açıklanmaktadır. Kesişimsel feminizm de en yalın anlamıyla kadınların ırk, sınıf, etnisite, din ve cinsel yönelim dâhil olmak üzere birbiri üzerine binen kimliklerinin, baskı, sömürü ve ayrımcılık deneyimlerini nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktır (Dastagir, 2017).

İkinci dalga feminist hareketin ana temalarından biri olan *personal is political* (özel olan politiktir) ifadesi üçüncü dalga ile *political is personal* (siyasal olan özeldir) halini almıştır (Mann & Huffman, 2005: 74). Üçüncü dalga feministler, tüm kadınları tek bir kategori üzerinden değerlendirmek yerine *Political is personal* sloganlarıyla farklılıklara vurgu yapmışlardır. Onlara göre artık siyasal olan kişisel hale gelmiştir.

¹Anita Hill Davası kastedilmektedir. 1991 yılında meydana gelen bu dava, o dönem Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi adayı olan Clarence Thomas'ın Eşit İstihdam Fırsatı Komisyonu'nda birlikte çalıştığı Anita Hill'i taciz etmesi üzerine açılmıştır. Ancak taciz davası sürecine rağmen yüksek mahkeme, oy birliği ile Clarence Thomas'ın üyeliğini kabul etmiştir.

Daha öz bir ifadeyle, siyasal olan her şey, her bir bireyi farklı bir şekilde etkilemektedir.

Bu dönem feministleri, kendilerine varlık kazandıran farklılıkların önemi üzerinde durmuştur. Bu bakımdan, bireysel ve kişisel hikâyeleri temel alan *Do It Yourself* (Kendin Yap) gibi tikelci anlayışı barındıran feminist pratikleri bu dönemde görmek mümkündür (Donovan, 2019: 384). Nitekim, *Third Wave Foundation* gibi kuruluşlar, *Bitch and Bust* gibi dergiler, *Bikini Kill*, *Le Tigre* ve *Ani DiFranco* gibi gruplar ve müzisyenler bu yıllarda ön plana çıkmıştır. Ayrıca feminist içeriklerin yer aldığı birçok web sitesi ve blog yine bu dönemde kurulmuştur (Richards, 2009: 3). Üçüncü dalga feminizm için politika yapma biçimi olarak bireysel eylemliliğin en az kolektif eylemlilik kadar önemli olduğunu söylemek mümkündür.

Görüldüğü üzere, üçüncü dalganın feminizme yaklaşımı, farklılıkları kucaklama ve feminist bir duyarlılığa sahip olmakla ilgilidir. Bu bakımdan, bu dönemin belirgin özelliği din, cinsellik, ırk, medya gibi konuların feminist mücadele konuları arasında yer almasıdır. Ayrıca Richards'a (2009: 3) göre, üçüncü dalgaya mensup feministler, harekete erkekleri de dâhil etmek için çalışmalar yapmıştır. Örneğin, üniversite kampüslerinde yıllarca kadın çalışmaları programının yerini artık cinsiyet çalışmaları almış; transseksüel ve queer gençlik konuları gündeme gelmiştir. Feminist harekette yaşanan bu değişimler, cinsiyet normlarının eşitsiz düzenlemelerine dikkat çekme etkisi yaratırken feministler, bu sistemi değiştirebilmenin yolunun sadece protesto değil, entegre edebilme olduğunu daha iyi anlamışlardır. Daha geniş anlamda, üçüncü dalga feminist hareket, toplumsal düzenin ve anlamlar dünyasının biçimlendirilmesinde rol oynayan tüm kurumlar ve konular üzerinde durmuş ve bu konuları feminist bakışla kuramsallaştırmaya çalışmıştır.

Colman (2009: 6), üçüncü dalga feminizmin oluşturduğu bu yeni söylemin harekete katkısını dört ana perspektifle tanımlamaktadır. Bunlar; (1) interseksiyonalist teori, (2) postmodernist ve postyapısalcı feminist kuramlar, (3) postkolonyal feminist teori, (4) genç feministlerin yeni nesil gündemi. Bu başlıkların ilk ikisi, (1) kesişimsellik teorisi, (2) postmodern ve postyapısalcı feminist yaklaşımlar, farklılıklara odaklanmaktadır. Renkli feministler, kimlik politikasını özgürlüğün çıkış

yolu olarak belirlerken postmodern ve postyapısalcı feministler, tutarlı kimlik kavramına eleştirel bir şekilde yaklaşmaktadır. Onlara göre özgürlük, sınıf ve kimliğe karşı bir mücadeledir. Diğer iki başlık, feminist postkolonyal teori ve genç feministlerin gündemleri, renkli feministlerin, postmodern ve postyapısalcı yaklaşımların ortaya koyduğu zorluklardan yeşermiştir. Burada özellikle dikkat çeken perspektif, dördüncü perspektif olan genç feministlerin perspektifidir. Siyasi gündemlerini etkileyen temel başlıklar arasında postfeminizm, cinsel azınlıkların hakları ve görünürlükleri, birinci ve ikinci dalga feminizmlerin mücadelesi ve bireycilik anlayışı bulunmaktadır.

Postmodern feministler, tüm kadınları kapsadığı düşünülen mutlak ve evrensel bir haktan bahsetmenin ne kadar yanıltıcı olduğu üzerinde durmaktadır. Çünkü onlar, kadınları homojen bir kategori olarak ele almaktan ziyade farklı kimliklere sahip kadınlık durumlarından bahsetmektedir. Özellikle Julia Kristeva, Àne Cixous ve Luce Irigaray gibi feministler, postmodern feminizmin öne çıkan isimleridir.

Postmodern feminizmin önemli temsilcilerinden biri de Judith Butler'dır. Judith Butler'ın kaleme adlıığı *Gender Trouble* ve *Bodies That Matter* adlı eserler, üçüncü dalganın temel ideolojilerini yansıtan kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Butler (2019), "istikrarsız" cinsiyet kimlikleri fikrini dile getirmektedir. O, feminist politikayı içeriden eleştirerek temel feminist kavramları sorgulamaktadır. Ona göre feminizm, toplumun dönüşüm süreciyle doğrudan bağlantılı siyasi bir akım olarak mevcut haline "yaratıcı-yenilikçi" bir tekrar yapmalıdır. Daha yalın bir anlatımla, Butler, "performatif siyasete" vurgu yaparak "kadın" kategorisinden başlayıp en temel ifadelerin "yaratıcı-yenilikçi" bir kullanımdan geçirilerek mevcut halinin dışına çıkması ve oluşturduğu dışlamalarla ilişki kurması gerektiği üzerinde durmaktadır (Özkazanç, 2018). Dolayısıyla Butler'a göre feminizm, kendisini meydana getiren dışlamalarla ilişki kurmalıdır. Çünkü iktidarın kurduğu ikilikler üzerinden ilerleyen feminizm de kendi dışladıklarını kapsayacak şekilde yenilenmezse totaliter olmaktan öteye nasıl geçecektir?

Görüldüğü gibi, 1990'larda başlayan üçüncü dalga feminizm, ikinci dalga feminist kavramları, sorunlu bir şekilde "evrenselleştirici" ve "özselleştirici" olarak

kabul etmektedir. İkinci dalgadan bu özellikleriyle ayrılan üçüncü dalga feminist hareket, kültürel olarak inşa edilmiş ikili ve hiyerarşik konumlara kökten meydan okumuş; cinsiyet-toplumsal cinsiyet kategorilerini/yapılarını inceleme konusu haline getirmiştir. Cinsiyetin ve toplumsal cinsiyetin yeniden kavramsallaştırılması (queerlik ve transgenderizm üzerine söylemler dâhil), feminizmin sömürgeleştirilmesi ve *Girl power* ya da *Girlie feminism* adına kadınlık ve güzellik kültürünün geri kazanılması mücadelesi, üçüncü dalganın temel pratikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Zimmerman, 2017: 55).

Son olarak dördüncü dalga feminizm başlığına geçmeden önce Colman'ın (2009) Postfeminist yaklaşımla ilgili ele aldığı genç feministlerin yeni nesil gündemine bakmak, feminist hareketin çevrimiçi ortamlara aktarılmasına ilişkin bir başlangıcı ortaya koyacaktır. Bu anlamda, üçüncü dalga feminist neslin genç kuşağına değinmek gerekmektedir. Üçüncü dalga feminizm kuşağının gençleri, kadınların cinsiyetçi kalıpyargılar ve toplumsal cinsiyet rolü ile nasıl mücadele ettiğini irdelemiştir. Bu genç feministler, kendilerinden önceki hareketleri de kapsayarak feminist harekete yeni bir perspektif getirmişlerdir. 1990'ların başlarında *NOW*, *Feminist Majority Foundation*, *Ms.* gibi feminist kurumlar egemen hale gelmiş; bu sebeple hareketin içerisindeki gençler, ana akım kadın hareketinde görünmez olduklarını hissetmişlerdir. Genç feministlerin “genç” olmalarına karşın harekette kendilerini göstermeleri feminizmin bel kemiği olan “uzmanlık” anlayışını ortadan kaldırmış olsa dahi, bu gençlerin fikirleri ve bakış açıları genellikle gençlik kültürü olarak indirgenmiş ve deneyim veya bilgi eksikliği olarak görülüp küçültülmüştür (Richards, 2009). Ancak bu dönemin genç feministleri, yeni medya ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle web siteleri ve bloglar gibi alanlarda buluşmaya ve kendi aralarında yeni feminist pratikleri yaymaya başlamıştır (Kennedy, 2007; Allan, 2009; Martin & Valenti, 2012; Keller, 2016). Söz konusu yeni pratikler, feminist harekette dijital alanların yeni bir güç olduğuna ilişkin tartışmaların kapısını aralamıştır.

1.1.4. Dördüncü Dalga Feminizm (Dijital Feminizm)

*Feministing*² blogunun kurucusu Jessica Valenti'nin (2009), The New York Times'a verdiği bir röportajda "Belki de 4. dalgayız. Belki de 4. Dalga çevrimiçidir" şeklindeki açıklamasının ardından çevrimiçi alanların feminist hareket için yeni bir güç olduğu konusu tartışma haline gelmiş; feministlerin eylemlerini ve tartışmalarını gerçekleştirdikleri bir alan olarak dikkat çekmiştir. Başka bir ifadeyle, feminist eylemlerin gerçekleşmesi adına çevrimiçi platformlar, yeni bir dalganın geldiğine yönelik tartışmaları başlatmıştır. Bu anlamda feminist taleplerin çevrimiçi ortamlarda dile getirilmesi, eylemlerin çevrimiçi alanlarda tasarlanması ve gerçekleşmesi hatta daha sonrasında ilgili eylemlerin sokağa aktarılması, dördüncü dalga feminist hareketler kapsamında değerlendirilmektedir.

Dördüncü dalganın başlangıcını Facebook, Twitter ve YouTube'un kültürel pratiklere yerleştiği, *Jezebel* ve *Feministing* gibi feminist blogların internette gündeme geldiği 2008 yılına kadar dayandırmak mümkündür (Baumgardner, 2011) Dördüncü dalganın başlangıcına ilişkin bir diğer kabul, 2013 yılında Guardian'da dile getirilmiş; Kira Cochrane (2013), "Feminizmin dördüncü dalgasına hoş geldiniz. Şimdi olan şey yine yeni bir şey gibi geliyor" diyerek çevrimiçi feminist pratiklere işaret etmiştir.

Aktivistler, çevrimiçi alanları üçüncü dalga feminist harekette de feminist söylemleri yaygınlaştırmak amacıyla kullanmıştır. Postfeminist hareketin ortaya çıktığı 1990'lı yıllarda feministler, çevrimiçi alanlarla tanışmıştır. Özellikle bloglar, dünyanın birçok yerinden feministin bir araya gelmesine ve birbiriyle etkileşime geçmesine olanak sağlayarak feministler için yeni bir alan yaratmıştır. Ancak çevrimiçi alanlar, statik web sayfalarından sosyal medya gibi etkileşimli platformlara doğru genişledikçe feminist söylemler, daha fazla görünür olmaya başlamıştır. Clark'ın (2014) da dile getirdiği gibi, internetin statik haliyle kıyaslandığında sosyal medya ve mobil teknolojilerin günlük pratiklere yerleşmesi, daha fazla bireyin bu mecralarda yer almasına ve kişisel olarak feminist aktivizme katılmasına olanak

² Feministing blogu, Jessica Valenti ve Vanessa Valenti tarafından 2004 yılında kurulmuştur. Blogun temel amacı, genç feministleri bir araya getirmektir. Valenti kız kardeşler Feministing blogunu, "ana akım feminist hareketten dışlandığını hisseden gençleri bir araya getirerek çevrimiçi ve çevrimdışı dünyada feminist değişim yaratma ilhamı vermek" amacıyla kurduklarını dile getirmişlerdir (Feministing, tarih yok).

sunmuştur. Bu anlamda, Facebook, Twitter ve YouTube gibi platformların günlük pratiklere yerleşmesi, feminist eylemlerin dijital alanla daha sık buluşmasını, görünürlük kazanmasını ve sürdürülebilir olmasını sağlamıştır. Feminist hareketin dijital alanla sürdürülebilir kılınmasıyla birlikte “siberfeminizm”, “çevrimiçi feminizm”, “e-feminizm”, “ağ feminizmi”, “dijital feminizm” gibi kavramlar ortaya çıkmış; genel anlamda bu hareket, dördüncü dalga feminizm olarak nitelendirilmiştir.

Dördüncü dalga, bireysel deneyimlerle, mikro ve farklı düzeydeki seslerle, queer teori ve kesişimsellik gibi konularla ilgilenmektedir. Nitekim dördüncü dalgaya mensup feministler de kendilerini “marjinalleştirilmiş olanların seslerini yükseltmeye, sorunlarını görünür kılmaya ve onlara yer açmaya çalışan kesişimsel feministler” olarak tanımlamaktadır (Cochrane, 2013). Dolayısıyla dördüncü dalga feminizmin, bireysel ya da kolektif pratiklerin yeni medya teknolojileri üzerinden koordine edildiği eylemlerle anılmakta; kesişimsel feminizmi ön plana çıkarmaya çalışmakta demek mümkündür. Ayrıca dördüncü dalga feminizmin, feminist söylemler ve talepler ile ilgili içerikler paylaşma, aktivistleri çevrimiçi ve çevrimdışı alanlarda harekete geçirme gibi feminist çabaların çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilmesine işaret ettiği söylenebilir.

Munro (2013: 23), dördüncü dalga için internetin, özellikle de sosyal medyanın “çağrı kültürünü” kolaylaştırdığına vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde Guillard (2016: 1), sosyal medya platformlarıyla feminist anlatıların, taban hareketlerinin ve aktivizmin artık dijital alanlarla tanımlanan dördüncü bir feminist pratik ve teori dalgasına işaret ettiğini kabul etmektedir. Winch ve arkadaşları (2016: 559) dördüncü dalgayı, “eski dalgayı kıran yeni bir feminizmin habercisi” olarak tanımlamaktadır. Baer (2016) ise hashtag feminizmi ile feminizmin yeniden canlandığını ileri sürerken; Dixon (2014) feminizmde yeni bir dönemin açıldığını kabul etmektedir. Görüldüğü üzere, dijital feminizm üzerine çalışan araştırmacılar, çağdaş feminizmin dijital alanlar ve sosyal medya ile güçlendiğini kabul etmektedir.

Diğer bir taraftan, Munro’nun (2013: 23) da dile getirdiği üzere feminist hareketin çevrimiçi alanlara taşınmasının yeni bir hareketin oluşumunu iddia etmek için yeterli olmadığına inanlar, dördüncü dalganın varlığını sorgulamaktadır. Örneğin,

feminist yazar Debbie Stoller, yeni bir dalganın varlığından söz edebilmek için yeni fikirlerden de söz etmek gerektiğini vurgulayarak dördüncü dalga nitelendirmesini kabul etmemektedir. Ona göre yeni nesil feministler, feminist hareketin zaten tartıştığı konuları gündeme getirebilmek için yeni iletişim teknolojilerinden yararlanmaktadır (akt; Baumgardner, 2011: 24). Dördüncü dalga nitelendirmesine ilişkin tartışmalar, çevrimiçi platformların eylemlere kazandırdığı yeni alanlar ve hızlilik dışında herhangi bir farklılık getirmediğine ilişkindir. Bu anlamda üçüncü dalganın ideolojik temelleri üzerinden ilerleyen çağdaş feminizm, yeni bir nitelemeyi de gerektirmemektedir. Çünkü dördüncü dalga olarak nitelendirilen feminist hareket, ikinci dalgada veya üçüncü dalgada olduğu gibi yeni bir mücadele konusu veya söylem ortaya koymamaktadır. İkinci dalga feminizm, birinci dalga feminizmden farklı olarak ataerkillik ve toplumsal cinsiyet gibi sorunları gün yüzüne çıkarırken üçüncü dalga farklılıkların dikkate alınmasına ilişkin bir anlayışıyla harekete yenilik kazandırmıştır. Fakat dördüncü dalga nitelendirmesini kabul etmeyenlere göre internetle anılan bu dalga, harekete politik olarak herhangi bir yenilik getirmemiştir. Ancak yine de çevrimiçi ortamların aktivist pratikleri büyük ölçüde değiştirdiği yadsınamaz bir gerçektir.

Günümüzde bu dalganın varlığından bahsedebilmek için getirdiği ideolojik yeniliklere odaklanan görüşlere karşılık, dördüncü dalganın cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılık gibi deneyimler yaşayan, birbirlerinden daha önce belki de hiç haberleri olmayan ve dijital platformlar olmasaydı belki de hiç haberleri olmayacak kadınların sesi olması konusunda yeni bir kolektif bilinç yükseltme aracı olduğu düşünülmektedir. Yeni medya ortamlarında meydana gelen bu birleşme ve bilinç yükseltme, farklı bir bilginin ve yeni bir örgütlenme şeklinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır. Bu yeni bilgi ve örgütlenme şekli kadınlara, her türlü ayrımcılığa karşı beraber nasıl mücadele edebileceklerini öğretirken yeni feminist söylemleri ve pratikleri de beraberinde getirmektedir. Önceleri web siteleri ile başlayan bu pratikler, daha sonraları blog ve sosyal medya gibi etkileşimli platformlarla daha geniş kitlelere yayılmıştır; yayılmaya da devam etmektedir. Bu anlamda çevrimiçi eylemlerde imza-dilekçe kampanyaları ve hashtag çalışmaları en bilinen araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, dördüncü dalga feminizmin kurum ve kuruluşlardan daha çok

bireysel aktivizme olanak tanıdığı ve kadınların yaşadıkları bireysel deneyimlerin aslında yapısal sorunlar olduğunu günyüzüne çıkarıp çok sesli bir mücadeleye olanak sunduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Bir sonraki bölümde dördüncü dalganın getirdiği yenilikler, feminist harekete sağladığı katkılar ve diğer hareketlerden ayrıştığı noktalar derinlemesine tartışılacaktır.

1.2. Türkiye’de Feminist Hareketler

Batı’da olduğu gibi Türkiye’de de feminist tarih yazımında dalga metaforu kullanılmaktadır. Türkiye’de birinci dalga feminizm, II. Meşrutiyetten sonra başlayıp 1935 yılında Türk Kadınlar Birliği’nin fesih kararı almasıyla bitmektedir. İkinci dalga feminist hareketler ise 1980 sonrasında yeniden canlanan feminist hareketlere işaret etmektedir (Bora, 2020: 508). Türkiye’de birinci dalga feminizm, Osmanlı kadın hareketinden Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar olan hareketlere işaret ederken; ikinci dalga feminizm, 1980 sonrası feminist hareketin yeniden uyanışını vurgulamak için kullanılmaktadır. Ancak dalga metaforuyla bir hareketin bittiği yerine yeni bir hareketin başladığı anlaşılmamalıdır. Aksine ikinci dalga, birinci dalganın bıraktığı miraslar üzerinden canlanmıştır. Bu çerçeveden hareketle, bu bölümde Türkiye’de feminist hareketin tarihi ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.2.1. Türkiye’de Feminist Hareketin Tarihi

Toplumumuzda kadın hareketine ilişkin tartışmaların yoğunlaştığı dönem, Birleşmiş Milletler tarafından “Kadın On Yılı” olarak ilan edilen 1975- 1985 yılları arasında yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye’de feminizmin başrolleri, orta veya üst sınıftan kentli, eğitimli kadınlardır. Özellikle 1980 sonrası yıllar, kadın hareketinin ivme kazandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın hareketindeki bu yükselmenin ardında kuşkusuz Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde gerçekleşen eşit haklar mücadelesinin öncü eylem ve çalışmaları yatmaktadır (Arat, 2017: 85). Bu sebeple Türkiye’de feminist hareketin tarihini anlatırken Osmanlı kadın hareketinden başlamak ve dönemin koşullarına değinmek gerekmektedir.

1839 yılında yayınlanan Tanzimat Fermanı kadınlar için herhangi bir haktan söz etmemektedir. Aynı şekilde 1856 yılında Islahat Fermanı’nda da kadınların statüsü

hakkında herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Ancak Tanzimat döneminde kadınların toplumsal hayata katılımlarına ilişkin önemli görülebilecek yenilikler yaşanmıştır. Örneğin, kız çocuklarının da eğitim görebilecekleri ortaokullar ve öğretmen okulları açılmıştır. Bahsedilen bu çabaların yalnızca İstanbul ve Selanik gibi büyük şehirlerle sınırlı kaldığı belirtilmelidir (Güriz, 1997: 36). Tanzimat dönemi ve sonrasında ise Türk yazarların kadının toplumdaki durumuna yönelik çalışmaları önemlidir. Dönemin yazarlarının kadınların eğitime katılması ve bilinçlenmeleri, cinsler arası eşitlik ve tek eşliliğin savunulması gibi çalışmaları dikkat çekmektedir (Arat, 2017: 85). İkinci Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise kadınların örgütlenmeye başladıkları görülmektedir. Bu örgütlenmeler dernekler, “Hanımlara Mahsus Gazete”, “Kadınlar Dünyası” gibi gazeteler, dergi ve kulüp gibi alanlarda gerçekleşmiştir. Dönemin feminist derneği ise “Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti” dir (Alp, 2019: 96).

Kadınlar, bu dönemde “Kadınlar da Hürdür, İnsandır” , “Hürriyet İsteriz” , “Çalışmak Hakkımızdır” , “Mille ve Hükümete Bir Hitabe: Hak İstiyoruz” başlıklı Kadınlar Dünyası³’ndaki yazılarıyla toplumsal yaşama katılma isteklerini ve cinsler arası eşitlik savunularını yükseltmeye başlamışlardır (Lorasdağı, 2020: 391). Türkiye’de birinci dalga feminist hareket, Batı’da olduğu gibi cinsler arası eşitliğin siyasal alanda gerçekleşmesi için verilen mücadeleler etrafında gerçekleşmiştir. Ayrıca eğitim konusunda erkeklerle eşit fırsatlara erişebilmek için mücadele veren kadınlar, toplumsal alanda da özgürlük ve eşitlik isteklerini kamuya yansıtmışlardır.

Arat’a göre (2017: 85) toplumumuzda cinsiyete dayalı ayrımcılığın en büyük çıkışı, Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Özellikle, “Medeni Kanun” ve kadınların seçme ve seçilme hakkını kazandığı yıllar, bu anlamda önemlidir. Erken Cumhuriyet döneminde kadın hakları ve cinsler arası eşitlik anlayışı, Medeni Kanun (1926) ile görülmektedir. Medeni Kanun ile çokeşlilik ortadan kalkar; kadına boşanma, velayet, miras ve şahitlik hakkı tanınırken siyasal haklar adına herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye’de kadınlar, belediye seçme ve seçilme hakları

³Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti’nin yayın organı olup kadın yazarlar tarafından çıkartılan Kadınlar Dünyası, 4 Nisan 1913 yılında yayınlanmaya başlamış; 1921’de de yayından kalkmış bir kadın dergisidir.

için 1930 yılını, genel seçimlerde oy hakkı için ise 5 Aralık 1934 yılını beklemişlerdir. Bu noktada, Türkiye’de süfraj hareketinin öncüsü Nezihe Muhiddin’in Haziran 1923’te “Kadınların Halk Fırkası”nı kurma girişimi önemlidir. Nezihe Muhiddin, “Biz kadınlar toplumun her yerinde; siyasette, mecliste, çalışma hayatında yer alacağız, yeni kurulan Cumhuriyet’te biz de kendi yerimizi alacağız, bu kamusal alanın inşasında biz de eşit vatandaşlar olarak varız” diyerek eşitlikçi feminist anlayışa öncülük etmiştir (Lorasdağı, 2020). Yaşanan bu yeniliklerin ardında Cumhuriyet’in kurulmasının peşi sıra getirilen reformlar ve batılılaşma düşüncesi yatmaktadır. Kadınların kazandığı haklar, hem ehliyet sahibi bireyler olarak kabul edilip siyasal toplumun bir üyesi olabilmelerini sağlamış hem de cinslerarası eşitliğin sağlanması konusunda önemli bir adım olmuştur. Ancak yine de siyasal alanda kazanılan oy hakkı, toplumsal alanda var olan eşitsizliklerin önüne geçmeye yetmemiştir.

Siyasal alanda yaşanan eşitliğin arkasında 1924 yılında kurulan “Türk Kadınlar Birliği”nin mücadelesi büyük bir öneme sahiptir. 1935 yılına gelindiğinde fesih kararı alan Türk Kadınlar Birliği’nin kuruluş hikâyesi, Cumhuriyet’in ilk yılında seçme seçilme hakkına sahip olmayan ancak parti kurmak isteyen kadınlara dayanmaktadır. Oy hakkına sahip olmadıkları için parti kuramayan kadınlar, toplumdaki konumlarını iyileştirmek amacıyla birliği kurmuşlardır. Birlik, 1935 yılında meclise 18 kadın milletvekilinin girmesi sonucunda temel gayesine ulaştığı gerekçesiyle fesih kararı almıştır (Bora, 2016: 110).

Kadınların hem siyasi hem de toplumsal yaşama katılımlarının artmasında çok partili hayata geçiş (1945) ve Türkiye Cumhuriyeti’nin yaşadığı siyasi, ekonomik dönüşümler etkilidir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra kadınlar, birçok hakka erişerek bilinçlenmiş ve bu bilinçle ataerkil yapının içerisinde var olmaya devam etmişlerdir. Türkiye’de kadınlar için yeni bir dönemin başlangıcı sayılan 1980’li yıllara doğru ilerlerken toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılar sorgulanmaya başlamış ve kadınlar, ataerkil değerleri fark etmişlerdir. Bu dönemde kamusal alanın dışına atılan kadın, geleneksel rollerinden sıyrılarak toplumdaki konumunu sorgulamıştır (Alp, 2019: 97). Oy hakkını kazanan kadınlar, bu hakkın toplumsal alanda var olan erkek egemenliğini yıkmaya yetmediğini fark etmiştir. İkinci dalga feminist hareket kapsamında yer verildiği gibi Türkiye’de de kadınlar, asıl mücadele

alanının ataerkil yapı olduğunu fark etmiştir. Böylece 1980’li yıllara doğru ilerlerken ataerkil değerler kadınlarca sorgulanmaya başlanmış ve Türkiye’de ikinci dalga feminist hareket, ataerkil yapıyla mücadele etme etrafında gerçekleşmiştir. Ancak yine de Türkiye’de kitlesel kadın hareketleri, 1980 yılına kadar yaşanmamıştır. Şirin Tekeli’nin (2017: 338) de belirttiği üzere 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasından sonra 1975 yılına kadar ülkemizde kitlesel kadın hareketi görülmemekte ve bu dönem Tekeli tarafından “gizil dönem” olarak adlandırılmaktadır.

Timisi ve Gevrek (2016: 14) ise Türkiye’de 1980 öncesi hareketi şöyle anlatmaktadır: “1980 öncesi politik projeler kamusal alana taşınmış ortak çıkarlar çerçevesinde örgütlenmekteydi. Yani her türlü farklılıkların geride bırakıldığı ve yalnızca ortak bir geleceğe ilişkin kurtuluşun tartışıldığı ve politika üretildiği bir alan. Farklılıklar ve özel çıkarlar, özel alanın içine hapsedilmişti.” Onlara göre 1980’lere gelindiğinde ise kadın hareketi, “kamusal ile özel alan arasındaki belirgin ayrımlaşmanın sorgulanmasını bir politik mücadele eksenine oturtmakla” değişimi başlatmıştı. Bu anlamda, Batı’da 1960’lı yıllarda gelişen ikinci dalga feminizmin sloganı olarak akıllara kazınan “Kişisel olan politiktir” söylemi Türkiye’ye 1980’li yıllarda gelmiştir demek mümkündür.

Türkiye’de kadın sorununa ilişkin yaşanan büyük ilgi, uluslararası alanda yaşanan gelişmelerle alakalıdır. Birleşmiş Milletler tarafından 1975-1985 yılları *Kadın On Yılı* olarak ilan edilmiş; bu yıllar arasında üç “Dünya Kadın Konferansı” gerçekleştirilmiş ve üç uluslararası belge yayımlanmıştır. Söz konusu belgelerden “Ayrımcılık Sözleşmesi”, Türkiye’de ilk kitlesel kadın hareketinin başlangıcını oluşturmuştur. Mart 1986’da binlerce kadın sözleşmede yer alan “tüm insanların vazgeçilmez hakları” olarak tanımlanan haklardan yararlanabilmek için “Kadınlar Dilekçesi” adını verdikleri kampanyayı başlatmışlardır (Arat, 2017: 87-88). Kampanya kapsamında 7000 imza toplanmış ve dilekçe Meclis’e gönderilmiştir (Timisi & Gevrek, 2016: 22).

1980’li yıllarda ses getiren bir diğer eylem “Dayağa Hayır!” kampanyasıdır. Çankırı’da kocasından şiddet gören hamile kadının boşanma davasında hâkim Mustafa

Durmuş'un, "Karının sırtını sopasız, karnını sıpasız bırakmamak gerek" diyerek boşanma talebini reddetmesi eylemlere sebep olmuştur. Bu karar sonrası Çankırı'daki avukutlar tarafından başlatılan eylem, İstanbul'da devam etmiş; ardından hızlı bir şekilde başta Ankara olmak üzere Türkiye'ye yayılmıştır (Işık, 2016: 45,46). İstanbul'da Yoğurtçu Parkı'nda toplanan kadınlar, "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü"nü ve Kariye Müzesi'nde "Dayağa Karşı Kampanya Kadın Şenliği"ni düzenlemiştir. Kampanyanın yayın organı "Bağır Herkes Duysun" 1988 yılında basılmış ve "Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği" (AKKD), "Sosyalist Feminist Kaktüs", "İnsanca Yaşam İçin Kadın Derneği" vb. dernekler kurulmuştur (Arat, 2017).

Yine aynı ekip (Dayağa Karşı Hayır!), 1988 yılında, kadın sığınağı projesini kapsayan "Şimdi Sığınak İçin" el kitabını basmıştır. Kampanya kapsamında Ocak 1989'da şiddet mağduru kadınlara acil destek sağlayan bir telefon hattı kurulmuştur. Tüm bunlar gerçekleştirilirken şiddet mağduru kadınlar için yapılanların yeterli olmadığı fark edilerek sığınak gerekliliği anlaşılmıştır. Böylece 20 Nisan 1990'da "Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı" kurulmuş, bundan 5 yıl sonra da ilk sığınak açılmıştır (Karakuş, 2020). Kampanya sonucunda önemli kazanımlar elde edilmiştir. Özellikle kadına yönelik şiddetin meşrulaşmasına zemin hazırlayan görüşlere kitlesel eylemlerle karşı çıkılarak yeni bir söylem ve bilinç oluşturulması ve bunun medya aracılığıyla kamuya yansması oldukça önemlidir. Bununla birlikte kampanya sonucunda şiddetle mücadele konusunda danışma merkezleri ile sığınma evleri açılmış ve kadınlar kendi alternatif medyalarını oluşturmuştur. Tüm bu gelişmeler, mücadelede devamlılığın korunmasını sağlamıştır denebilir.

Aynı dönemde Ankara'da devam eden toplantılar sonucunda "Perşembe Grubu" doğmuştur. Perşembe Grubu, "Yeter" isimli dergisiyle kendi gündemlerini diğer kadınlarla paylaştıkları bir kamusal alan yaratmıştır. Bu dergi, ana akım medyaya karşı alternatif medya örneği olması dolayısıyla önemlidir. Perşembe Grubu'nun düzenlediği en önemli etkinliklerden biri "Feminist Haftasonu" etkinliğidir (Timisi & Gevrek, 2016: 27). Feminist Haftasonu toplantısı İstanbul ve Ankara merkezli birçok derneğin katılımıyla Ankara'da gerçekleşmiştir. Toplantı sonucunda "Kadın Kurtuluş Bildirgesi"nin imzalanmasına ve "Bedenimiz Bizimdir, Cinsel Tacize Hayır" kampanyasının gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

“Bedenimiz Bizimdir, Cinsel Tacize Hayır” kampanyasının mücadele konusu çalışma ortamında, okulda, yurttta, devlet dairelerinde, esasen her yerde karşılaşılan bekâret kontrolü ve kadına karşı her türlü ayrımcılıktır. Toplantılar sonucunda ortaya çıkan sloganlar ise şöyledir; “Giysim sarkıntılığa davetiye değildir!”, “Geceler ve sokaklar kadınların da hakkı!”, “Sarkıntılık gözle, elle, sözle tecavüzdür”, “Birimize yapılan sarkıntılık hepimize yapılmıştır”, “Sarkıntılığı örtbas etme, teşhir et!”, “Utanma haykır, susma iğneyi batır!” (Özcan, 2008). Daha sonra, evli bir kadının çalışmak için kocasından izin istenmesine dayanan 159. Maddeye tepki göstermek için boşanma eylemleri, 438.⁴ maddeyi protesto eylemi, Cemil Çiçek’in “Flört fahişeliktir” sözüne karşı protestolar, feminist mücadelenin sokaklarda yer aldığı eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Arat, 2017: 88). 1980 sonrası dönem, tecavüz, bekâret kontrolü, beden ve cinsel taciz, kadına karşı şiddet ve kadın cinayetleri, cinsiyetçilik, cinsiyetçi söylemler ve kürtaj gibi konuların masaya yatırıldığı, bunlara karşı sokaklarda eyleme geçildiği dönemdir. Bu dönem, Türkiye’de kadın hareketinin tarihi açısından örgütlenmenin ve mücadelenin devamlılığının sağlandığı önemli yıllardır. Nitekim dönemin kadınlara özgü gazetesi Pazartesi’nin eski yayın kurulu üyelerinden Gülnur Savran, 1980’li yıllar ve sonrası feminist hareketi şu şekilde özetlemektedir (Koçali, 2016: 74);

“80’lerin ilk yarısında, önce iç tartışmalarla, sonra Somut dergisi sayfalarında, daha sonraları da Kadın Çevresi gibi yapılar içinde yaşanmış bir ideolojik birikim oluşturma, mayalanma dönemi. 1987’de “Dayağa Karşı Kampanyası” ile başlayan ve yaklaşık 90’ların başına kadar süren bir kampanyalar ve hareketlilik dönemi ve 90’ların başından bu yana kurumsallaşma ve proje feminizmi dönemi.”

1980 sonrası feminist hareketi anlatırken Türkiye’de feminist yayıncılıktan da bahsetmek gerekmektedir. Batıda olduğu gibi Türkiye’de de feminist yayıncılığın başlangıcında politik mücadeleler yatmaktadır. Ancak Türkiye’de feminist yazın, öncelikle dergiler ve çeviriler üzerinde ilerlemiş daha sonraları ise yerli yazarların

⁴ “Madde 438 – (1/3/1926 tarih ve 765 sayılı Kanunun hükmüdür.) Irza geçmek ve kaçırmak fiilleri fuhşu kendine meslek edinen bir kadın hakkında irtikâp olunmuş ise ait olduğu maddelerde yazılı cezaların üçte ikisine kadar indirilir” (Mevzuat.org, t.y).

eserleri gelmiştir (Öder, 2020: 682). 1980 sonrası feminist hareketin kamusal alanda başlayan eylemleri, dergi, bülten, çeviri ve Türkiye’de feminist literatür oluşturma çabalarıyla devam etmiştir. Yine bu dönem içerisinde çevirilerin yanı sıra Türkiye’de birinci dalga feminist hareketler kapsamında ele alınan kadın hareketlerinin varlığı görünür kılınmış ve bu hareketin içerisinde yer alan öncülerin üstlendikleri roller gün yüzüne çıkarılmıştır. Böylelikle harekete kolektif bir tarih bilinci kazandırılmıştır. Ayrıca, Duygu Asena tarafından kaleme alınan ve daha sonra filmi yapılan “Kadının Adı Yok” (1986) adlı roman, Tekeli’nin de bahsettiği üzere bu dönemde “Türkiye Feminizminin Manifestosu” olmuştur (Bianet, 2006).

90’lı yıllara gelindiğinde ise feminist harekette kurumsallaşma görülmektedir. Türk Medeni ve Türk Ceza Kanunu’nda kadınlar lehine değişikliklerin temeli bu yıllarda atılmış, Ailenin Korunma Yasası bu dönemde çıkartılmıştır. Bununla birlikte, “Kadın Eserleri Kütüphanesi, üniversitelerde kadın sorunları araştırma merkezleri, kadın çalışmaları bilim dallarının kurulması ve kadın sığınma evleri, çeşitli feminist yayın ve dergiler” yine bu dönemlere denk gelmektedir (Arat, 2017: 12). Devlet tarafından kurumsallaşma ise 1987 yılında *Devlet Planlama Teşkilatı*’na bağlı *Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu* ile başlamış; ardından 20 Nisan 1990’da *Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü* (KSSGM) kurulmuştur (Acuner, 2016: 126,128). 90’lı yıllarda yaşanan kurumsallaşma, kadın hareketinin kent merkezli olmaktan çıkmasını sağlamış; öncelikli olarak toplumsal cinsiyetin irdelendiği, yerel kadın sorunlarının da gündeme geldiği bir kapsam oluşturulmuştur. Ardından birçok sivil toplum örgütü ülke geneline yayılmıştır. Yani, bu dönemde kadın hareketi ile ilgili birçok dernek, yayın ve oluşum bulunmaktadır. Örneğin, kadınlar arasındaki iletişimi güçlendirmek adına “Uçan Süpürge Vakfı” (1996) ve bir yıl sonrasında “Ka-Der” (Kadın Adayları Destekleme Derneği) kurulmuştur.

2000’li yıllara gelindiğinde 1980’li yılların ortak çıkarlar etrafında toplanma talebinin aksine ayrışmalar daha fazla görünür olmuştur. Yakın geçmişte dünyada ve Türkiye’de yapılan “ırk, kimlik ve etnisite” çalışmaları kadın hareketlerinin yörüngesini de etkilemiştir (Bayraktar, 2019: 16-17). Ayrıca bu dönem, erkek şiddeti nedeniyle öldürülen kadınların sayısının giderek arttığı bir dönemdir. Dolayısıyla 2010’lu yıllarda “Kadının beyanı esastır” ilkesi ile 6284 sayılı “Ailenin Korunmasına

ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” feministlerin en önemli kazanımlarıdır. Yine de, iktidarın aile kurumunu korumayı hedefleyen politikaları ve bu sebeple söz konusu yasaları kaldırmaya yönelik girişimleri baş göstermiştir. Örneğin, Kadın Bakanlığı’nın adı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak değiştirilmiş, kürtaj yasası tekrar tartışmaya açılmış, boşanma önüne engeller konulmaya başlanmış, nafaka ile ilgili sınırlandırmalar ortaya atılarak “ideolojik bir mücadele” başlatılmıştır. Ayrıca, lgbti+ hareketinin ivme kazanması ile feminist harekette kendini sorgulayan bir yaklaşım görülmeye başlanmıştır. Özellikle “heteroseksizm, homofobi ve transfobi” tartışmalarını kapsayan bir değişim yaşanmıştır (Saygılıgil, 2020: 20). Diğer yandan, politikacıların kadın bedeni ve cinsler arası ayrımı vurgulayan söylemleri, gitgide artan kadına şiddet ve kadın cinayetleri gibi toplumsal sorunlar, feminist harekette yeniden bir araya gelmeyi sağlamıştır (Budak, 2018). Bu dönemde Türkiye’de feminist hareketin öznesinde değişimler yaşandığı söylenebilir. Feminist hareketteki ortak payda artık hayatın her alanında ayrımcılık ile karşılaşan tüm kimliklerle buluşma olmaya başlamış ve üst yarar kadın hakları olmakla birlikte insan haklarının iyileştirilmesi olmuştur denebilir.

Türkiye’de feminist hareketin çevrimiçi alanla buluşması 2000’li yıllara denk gelmektedir (Candemir, 2020: 175). Bu dönemde kadınların maruz kaldığı baskı ve tahakküme karşı seslerini yükseltecek alan bulamamaları onları dijital alanlara yöneltmiştir. Bu anlamda 2000’li yılların Türkiye’deki feminist hareketin dijital alanlara taşındığı, kadınların seslerini yükseltmek için dijital alanlara da başvurduğu yıllar olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.2. Türkiye’de Dijital Feminist Hareketler

Gerek dünyada gerek Türkiye’de geleneksel medya kanallarında yeterince temsil edilmeyen ve hatta geleneksel medyanın “özensiz” diline sürekli maruz kalan kadınlar (Çelenk, 2010), günümüzde seslerini duyurmak için yeni medya ortamlarını kullanmaktadır. Yeni medya, kadınlara seslerini duyurma olanağını sunup örgütlenerek kendi gündemlerini oluşturabilecekleri altyapıyı sağlaması bakımından feminist hareket için önemli bir araç konumuna yükselmiştir. Yeni iletişim teknolojileriyle feminist harekete katılan bireylerin birbirleriyle iletişim kurma yöntemleri de değişmekte; Facebook, Twitter gibi sosyal medya platformları ile

birlikte feminist aktivistler birbirleriyle aynı fiziksel alanı paylaşmak zorunda kalmadan eylemlerini hızlı ve verimli bir şekilde organize edebilmektedir (Chamberlain, 2016: 5). Yeni medyanın sunduğu tüm bu olanaklar özellikle Türkiye ölçeğinde bakıldığında kadınları, taciz, tecavüz, kadına karşı şiddet, kadın cinayetleri, ikincil konum, baskıya karşı tepki, ana akım medyada yer al(a)mama ve toplumun gündemine gel(e)meme gibi sorunlara çözüm bulmak için sosyal medyaya yöneltmektedir. Böylece Türkiye’de kadınlar, dijital ortamda gerçekleştirdikleri eylemlerle mizojini⁵yle mücadele etmekte, şiddet, cinayet, taciz ve tecavüz gibi saldırıların çözümüne ilişkin adımlar atmakta ve bu gibi saldırılara karşı harekete geçerek eylemler başlatmaktadır (Alikılıç & Baş 2019: 92). Tüm bu amaçlar doğrultusunda Türkiye’de kadınların uzun zamandır sosyal medya hesaplarını feminist hareket için aktif olarak kullandıklarını söylemek mümkündür.

Önceleri eylemlerin duyurularını yapmak için kullanılan yeni medya teknolojilerinin, bugün artık toplum diğer bireylerinde farkındalık yaratmak, karar vericilerin ve kamunun dikkatini çekmek amacıyla feminist aktivist eylemlerin hem şekillendiği hem de gerçekleştiği alanlara dönüştüğü söylenebilir. Bu anlamda günümüzde çağdaş feminist hareketler, bloglar, Facebook paylaşımları, e-posta listeleri, çevrimiçi dergiler, video paylaşımları, imza ve hashtag kampanyalarıyla yeni medya ortamlarında da gerçekleştirilmektedir. Feminist aktivizmin yeni medya ile yaşadığı bu dönüşüm, Batı’da olduğu gibi Türkiye’de de benzer örneklerle gelişmiş ve gelişmeye de devam etmektedir. Bu bakımdan Türkiye’de dijital feminizmin kırılma noktaları olarak kabul edilen eylemlere yer vermek gerekmektedir.

Dördüncü dalga feminizmin başlangıcına ilişkin kabullerden biri SlutWalk eylemidir. Eylem, 2011 yılında Toronto’da bir polis memurunun “kadınlar tecavüzün önüne geçmek istiyorlarsa kaltak gibi giyinmesinler” şeklindeki açıklaması üzerine başlatılmış; polis memurunun cinsiyetçi ifadelerini protesto etmek için Facebook, Twitter ve mail listeleri üzerinden diğer bireylere ulaşan üniversite öğrencileri, yürüyüşler düzenlemiştir. Dijital ortam aracılığıyla geniş kitlelere aktarılan eylem, Toronto’nun ardından diğer ülkelerdeki şehirlere yayılıp küresel bir eyleme

*Mizojini, Cambridge sözlüğünde “kadınlardan nefret etmek veya erkeklerin kadınlardan daha iyi olduğuna ilişkin inanç” olarak açıklanmaktadır (Dictionary, tarih yok).

dönüşmüştür (Darmon, 2014: 2). Benzer şekilde, Türkiye’ye baktığımızda “Bacaklarını Topla Yerimi İşgal Etme” eylemi örnek olmaktadır (Candemir, 2020: 161). Bu eylem, toplu taşıma araçlarında erkeklerin oturma şekillerinden dolayı rahatsızlık duyan kadınlar arasında başlamıştır. İstanbul Feminist Kolektif’ten (İFK) kadınların kendi aralarındaki konuşmaları sonucunda başlayan eylem, sosyal medyada büyük bir kampanya haline gelmiştir. İFK’den Tuğçe Sarıgül, kampanyanın nasıl büyüdüğünü şöyle anlatmaktadır (Tahaoğlu, 2014):

“Toplu taşımada yaşanan sıkıntıları kendi aramızda konuşuyoruz, sosyal medyada, haberlerde görüyoruz. Ama bacaklar açık oturma meselesi ne kadar rahatsız edici noktalara varsa da, ‘bu tacizdir’ diyemiyoruz. Kendi yaşadıklarımızı ve etraftan duyduklarımızı konuşurken, bu çıkartmaları basmaya karar verdik ve Twitter’a koyduğumuz anda yayıldı ve kendiliğinden bir kampanyaya dönüştü. İletiyi #bacaklarintoplayerimiisgaletme hashtag ile yaydık. Ertesi gün hashtag’e tıkladığımda bir sürü kişinin iletiyi paylaştığını, retweet ettiğini gördüm ve çok mutlu oldum. Sonrasında bu paylaşımlar hiç tahmin edemeyeceğimiz biçimde yayıldı.”

İnternet ile anılan dördüncü dalga feminizm, “Hashtag feminizm” olarak da bilinmektedir. Clark (2016: 788), hashtag feminizm ile ilgili “Twitter hashtag’leriyle ortaya çıkan hashtag feminizmi, dünya çapında cinsiyet eşitsizlikleriyle savaşmak için güçlü bir taktik haline geldi” demektir. Hashtag feminizmine ilişkin Türkiye’den önemli bir örnek #SendeAnlat eylemidir (Candemir, 2020: 163). 2015 yılının Şubat ayında 20 yaşındaki üniversite öğrencisi Özgecan Aslan’ın vahşi bir şekilde öldürülmesi, Twitter’da kitlesel bir eyleme sebep olmuştur. Ülkenin dört bir yanındaki kadınlar, Twitter’da “#SendeAnlat” (*#tellyourstory*) hashtagi altında paylaşımlar yaparak kendi yaşadıkları tacizleri anlatmıştır. Bu eylemin ardından web siteleri⁶ kurulup imza kampanyaları⁷ başlatılmıştır. Eylemin başlangıcından bir gün sonra sosyal medyada en çok konuşulan konuların arasında kadınların yaşadıkları tacizler yer almıştır (Yılmaz, 2015: 332).

⁶ Bkz: SendeAnlat.com, Özgecan Aslan cinayetinin ardından oluşturulan bir sitedir. Site, Twitter üzerinden #SendeAnlat hashtagi altında yapılan paylaşımları geniş kitlelere ulaştırmak için kurulmuştur.

⁷ Bkz: <https://change.org/ozgecan>

Türkiye’deki hashtag feminizmi ile ilgili bir diğer önemli örnek #KadınKatliamıVar eylemidir. Bu eylem, “Cinayetlere Karşı Eylem Grubu” tarafından başlatılmıştır (Kural, 2014). Türkiye’deki toplumsal sorunların en başında gelen kadın cinayetlerine ilişkin farkındalık yaratmayı ve meclisin dikkatini bu soruna çekmeyi amaçlayan eylemde çevrimiçi alanlar, ülkenin birçok ilinden kadınları harekete geçirmek için kullanılmıştır. Hashtagler aracılığıyla eylemden anlık görüntülere sosyal medyada yer verilerek gündemde yer alınmıştır. Altınay’ın (2014) çalışmasında bahsettiği üzere #KadınKatliamıVar hashtagi, eylem için organize olmanın yanı sıra birçok etkiyi de beraberinde getirmiştir. Bunlar; (1) 2002’den beri kadınların yaşadığı sorunlar pahasına, muhafazkar güçlerin söylemlerine karşın kamunun gündemini kadınlara döndürmeye; (2) şiddetin olağanlaştırılmasına karşı bir aciliyet hissini yaratmaya; (3) kadına yönelik şiddeti tanımlayan söylemi “katliam” kelimesiyle değiştirmeye çalıştığına ilişkin (Altınay, 2014: 1102-1103) etkilerdir.

Türkiye’de kadınların siyasi söylemlere karşı tepki göstermek için yine sosyal medya platformlarını kullandıkları görülmektedir. Ak Parti iktidarında kadın bedeni ve kadınların toplum içerisindeki rolleri üzerine pek çok tartışmalı yaklaşımlar sergilenmeye başladığı dönemde kadınlar, seslerini duyurmak için çevrimiçi alanlarda bir araya gelmiştir. Bu eylemlerden belki de en dikkat çeken ve uluslararası çapta yayılan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın kürtağı bir cinayet olarak nitelendirdiği konuşmasına karşılık düzenlenen kampanyadır. Erdoğan, kürtağı cinayet olarak nitelendirirken dönemin Sağlık Bakanı Recep Akdağ, işlemin sağlık tedbirleri gereği dışında uygulanmaması gerektiğini dile getirmiş; bu konu hakkında çalışma yaptıklarını açıklamıştır.⁸ Başbakanın bu açıklamaları ardından kadınlar, sosyal medyada #BenimBedenimBenimKararım hashtagi altında bir araya gelmiştir (Kaya, 2017: 569). “Benim Bedenim, Benim Kararım” kampanyası kapsamında online imza kampanyaları, “Kürtaj Yasaklanamaz” kampanyası, Twitter’da “#BenimBedenimBenimKararım” hashtagiyle eylemler başlatılmıştır. Öncelikle ortak bir imza metni yayınlamış⁹ ve bu imza metni 10 gün içinde 900 kurum ile 55.000

⁸ Bahsi geçen konuşmaya bkz. <http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-her-kurtaj-bir-uluderedir-1089189/>

⁹ Bahsi geçen metne bkz: <http://kurtajyasaklanamaz.com/>

bireysel katılımcı tarafından imzalanmıştır (TÜSEV, 2013: 2). Çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilen bu kampanyalar oldukça önemli sayıda insana ulaşması ve Türkiye’deki kadın hareketi içerisinde başlayarak uluslararası alanda destek gören bir kampanyaya dönüşmesi açısından önemlidir. Kampanyanın duyuru sürecinde yer alan feminist gazeteci Çiçek Tahaoğlu (akt; Yüksel, 2017), “Kampanyanın bu kadar büyüyeceğini tahmin etmedik. Twitter ve Facebook üzerinden yapılan çağrılarla genişleyen kampanya, farklı kesimleri aynı talep etrafında birleştiriyor. İnternet aktivizmi kolaylaştırdı, kadın hareketine görünürlük ve geniş kesimlere ulaşma olanağı sağladı” diyerek Türkiye’de kadın hareketinde sosyal medyanın rolüne ve katkılarına işaret etmiştir.

“Benim Bedenim, Benim Kararım” kampanyası, Türkiye’de başlayarak uluslararası çapta yayılan bir eylem olması ve bu çoklu ses sonucunda hükümetin geri adım atmasının sağlanması bakımından önemlidir. Dünyanın birçok bölgesinden kuruluş, kampanyaya destek vermiştir. Örneğin, 6 Haziran 2012’de Avrupa Kadın Lobisi Facebook sayfasında “Kürtaj Yasağına Hayır Deyin! Türkiye’deki Kadınları Destekleyin!” çağrısı yapmıştır. Dijital ortam sayesinde geniş kitlelere ulaşan kampanyanın somut çıktısı ise, 14 Eylül 2012 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “sağlık hakkı” başlıklı 33. Maddesinin değiştirilmesi ve “doğum yapmama hakkı”nın eklenmesidir (Eskitaşcioğlu, 2018: 7).

Yine aynı dönemlerde, Temmuz 2014’te dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, “manevi değerlerin korunması” başlıklı konuşmasında kadın ve erkek olmanın gereklilikleri üzerinde durarak kadınların toplum içerisinde kahkaha atmasının ahlaki değerlerimize uygun olmadığını söylemiştir. Arınç’ın konuşması büyük eleştirilerle karşılanmış, hatta bu eleştiriler uluslararası bir eyleme dönüşmüştür. Örneğin, kadınlar, Twitter ve Facebook gibi sosyal medya hesaplarından “#Direnkahkaha” hashtagi ile kahkaha attıkları fotoğraflarını paylaşmış ve diğer kadınları da bu protestoya katılmaya davet etmiştir. Dünyanın birçok yerinden kadın, bu protestoya destek vermiştir. Hashtag, Twitter’da trend konuların ilk sırasında yer almıştır (Akyel, 2014: 1093). #Direnkahkaha eylemi, Türkiye’de başlayıp uluslararası alanda destek gören bir eyleme dönüşmüştür. Yukarıda anlatılan eylemde de görüldüğü üzere dijital ortamın feministlere söylem alanı sunması, kadınların sesinin daha yüksek çıkmasını

sağlamıştır. Bu anlamda kamunun da dikkatini çekebilme olanağına erişen kadınlar, kendi sözlerini söyleyerek iktidarın söylemlerine karşı, karşıt anlatıları yayabilmişlerdir. Ayrıca, dijital ortamın farklı coğrafyalardan feministleri bir araya getirebilen altyapısı ulusötesi feminizmi kolaylaştırmış; dünyanın birçok bölgesinden feministi birbirine bağlayan bu ağlar, feministlerin dayanışma ağı kurmasına, bir nevi “dijital kız kardeşlik” ağı oluşturmalarına olanak tanımıştır.

Türkiye’de dijital feminist hareketler başlığı altında sosyal medya eylemleri, hashtag çalışmaları, imza kampanyaları, web siteleri ve iletişim grupları haricinde feminist bloglardan da bahsetmek mümkündür. “5 Harfliler”, “Reçel-blog”, “Çatlak Zemin”, “Erktolia”, “Yalnız Yürümeyeceksin”, “Dijital Topuklar” (Candemir, 2020:179-180) “Şenlik”, “FemnistBellek” gibi web siteleri ve bloglar ile akademik çevrimiçi yayınlanan “fe dergisi” gibi dergiler, feminist blog dünyasını oluşturmaktadır. Bu örnekler, kadınların toplumsal alandaki statülerini daha eşitlikçi olarak kurmak için dijital medya platformlarına yöneldiklerini göstermektedir. Dolayısıyla bu alanların, kadınlar için alternatif kamusal alanlar olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye ölçeğinde sosyal medya platformlarının feminist aktivistlerce ne amaçla kullanıldığına ilişkin Aksu’nun “Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Dijital Aktivizm: Dijital Feminizm Örneği” çalışmasına değinmek önem taşımaktadır. Aksu (2017), çalışmasında feminist derneklerin ve feminist dijital aktivistlerin sosyal medyayı nasıl kullandıklarını ve sosyal medya üzerinden nasıl örgütlendiklerini incelemiştir. Çalışmada derneklerin ve dijital aktivistlerin sosyal medya platformlarını, iktidarın denetiminden uzak olması, sağladığı ekonomik avantajlar, anonim olabilmek ve etkileşim olanağı nedenleriyle kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda, zaman ve mekân özgürlüğü, ulaşılabilirlik, eylemlerin yayılma sürecindeki hızlilik ve bütünleşme, ortak üretim ve yönetimi sağlama, dil, söylem, strateji ve alan oluşturabilme, hiyerarşiyi kırmak ve uzmanlaşmak dijital medyanın sağladığı olanaklar olarak dijital feministlerce dile getirilmiştir.

Buradan yola çıkıldığında çevrimiçi kültürün giderek yaygınlaşmasıyla birlikte, feminist mücadelenin görünürlüğünün arttığını söylemek mümkündür.

Feministlere yeni bir eylem alanı açan bu teknolojiler sayesinde feminist söylemler ve eylemler giderek daha görünür hale gelmektedir. Feminist aktivizmde yer alanlar, bu mecralarda bir araya gelerek patriyarkanın empoze etmeye çalıştığı, ana akım medyanın sürekli olarak yenilediği gündemi, feminist söylemlerle tartışıp kendi gündemlerini yaratabilme fırsatına erişmişlerdir. Türkiye ölçeğinde ele alındığında ise feminist harekette yer alanların çevrimiçi alanları öncelikli olarak yaşanan siyasal ya da sosyal olaylara tepki göstermek amacıyla kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çevrimiçi alanlarda başlatılan eylemler, özellikle gündeme, yasal düzenlemelere¹, kadın cinayetlerine¹ tepki göstermek¹ amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de dijital feminist hareketlerin, ana akım haberlere ve gündeme doğrudan ve anında yanıt verme, genellikle ana akım medyanın ve iktidarın kadınlar üzerindeki söylemlerine karşılık, karşıt anlatıları yayma yönünde gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

¹ 2020 yılı Haziran ayında Türk⁰ Ceza Kanunu’nun (TCK) 103. maddesi ile ilgili af girişimlerine karşılık başlatılan “#ÇocukİstismarınınAffıOlmaz”, 2019 yılı Temmuz ayında “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”nin (İstanbul Sözleşmesi) kaldırılmasının gündeme gelmesiyle başlatılan “#İstanbulSözleşmesiYaşatır” örnek oluşturmaktadır.

¹ Türkiye’de kadınlar, giderek artan kadına karşı şiddet ve kadın cinayetlerine karşılık, şiddet gören veya öldürülen her kadının adıyla sosyal medya üzerinden eylem yapmakta; yasaların yeniden düzenlenmesini talep etmektedir.

2. BÖLÜM

YENİ MEDYADA FEMİNİST AKTİVİZM

2.1. Bir Aktivizm Alanı Olarak Yeni Medya ve Feminist Aktivizm

İletişim tarihinde yaşanan teknolojik gelişmelerin hızı ivme kazanarak geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Yakın geçmişte gerçekleşen yapısal iletişim devrimi (Dijk, 2018: 17) ise yeni medya ismiyle kavramsallaştırılmıştır.

Lievrouw ve Livingstone (2006: 2) yeni medyayı, “bilgi ve iletişim teknolojileri, bunlarla ilişkili sosyal bağlamlar ve özellikle katılımcı temelli” bir medya olarak ele almaktadırlar. Onlara göre yeni medya, bilgi iletmek ve iletişim kurmak için kullanılan cihazları ve uygulamaları, bu cihazlar ve uygulamalar etrafında biçimlenen sosyal düzenlemeleri ve örgütlenmeleri kapsayan geniş bir kavramdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere yeni medya kavramı yalnızca belirli teknolojik cihazlara ya da uygulamalara işaret etmemekte; bunun yanı sıra söz konusu teknolojilerin ortaya çıkardığı yeni sosyal düzenlemelere ve örgütlenmelere de vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda yeni medya, geleneksel medyadan farklı olan yapısıyla hem sayısal ve iki yönlü medyaya hem de ağ tabanlı medya ile sosyal iletişim medyasına işaret etmektedir (Binark, 2018: 19).

Lievrouw’a (2016) göre yeni medyayı yeni kılan temel özellikler; dinamiklik, hiperlink, aynı anda her yerde olma algısı ve etkileşimdir. Yeni medyanın var olan eski sistemleri birleştirerek veya değiştirerek devamlı olarak değişim halinde olması onun dinamik yapısına işaret etmektedir. Hiperlink özelliği ile yeni medya kullanıcısının aynı anda farklı siteler ya da kaynaklar arasında dolaşabilir olması kast edilmektedir. Diğer iki özellik ile geleneksel medyanın zorunlu kıldığı aynı andalığın ortadan kalkması ile kullanıcının istediği zaman istediği ortama erişebilir hale gelmesi ve böylece diğerleriyle etkileşim halinde olabilmesi vurgulanmaktadır. Jan Van Dijk (2018), ise yeni medyanın bütünleşme (multimedya), interaktif olma, dijital kod ve hiper metin özelliklerine dikkat çekmektedir. İnteraktif olma yeni medyanın etkileşim

özelliğine işaret etmektedir. Bütünleşme (multimedia) özelliği ise birbirinden farklı medyaların tek bir araçta kullanılabilir hale gelmesidir.

İletişim teknolojilerinde meydana gelen bu değişimlerin hem bireysel hem de toplumsal olarak medya ile olan ilişkilerimizi ve birbirimizle olan iletişimimizi değiştirdiğini söylemek mümkündür. Lievrouw'a (2016: 11) göre, 90'lı yılların başından itibaren ağ tabanlı medya ve iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşüm ve birleşme, iletişimde yeni türleri ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bu dönüşümle birlikte medya tüketicilerinin medya ile olan ilişkisi ve dolayısıyla etkileşim şekli değişmiştir. Medya tüketicileri konumundaki bireyler, artık "fikir ayrılıklarının, farklılıkların, iletişim ağlarının, toplulukların ve okuryazarlığın çok katmanlı yapısına dâhil olan medya kullanıcıları ve katılımcıları" haline gelmiştir. Yeni medya ile içerikleri kendileri seçebilir hale gelen bireylerin, kitle medyasıyla karşılaştırıldığında kişisel etkileşim ve ifade çok daha geniş bir seçicilik olanağına eriştikleri söylenebilmektedir.

Yeni medya teknolojileri aracılığıyla kullanıcı konumuna geçen bireyler, kendi içeriklerini paylaşabilmekte; paylaşılan diğer içeriklere yorumlar yapabilmekte, söz konusu içerikleri belirleyebilmekte ve kendi medyalarında kendi gündemlerini oluşturabilmektedirler. Yeni medyanın kullanıcı merkezli bir yapıda olması, gündemi kullanıcıların belirleyebilmesine olanak sunmaktadır. Özellikle sosyal medya kullanıcıları, hangi konuları gündeme getireceklerini, hangi konuları tartışacaklarını kendileri belirleyebilmektedir. Dolayısıyla geleneksel medya karşısında pasif ve izleyici konumundaki bireyler, kitle medyasının içeriklerine ve gündemine maruz kalmadan kendi gündemlerini yaratabilecekleri ve alternatif sesleri gündeme getirebilecekleri alanlarla tanışmışlardır. Yeni medyanın kullanıcıya sunduğu bu alan sayesinde geleneksel medyada yeterince temsiliyet bul(a)mayan veya dışlanan görüşler, kendilerini tanıtmak, ifade etmek, görünürlük kazanmak ve diğer bireylerle iletişim kurup dayanışma sağlayabilmek için yeni medyayı yönelmiştir.

İletişim teknolojilerinde meydana gelen dönüşümler, medya ile olan iletişimimizi ve etkileşimimizi değiştirmekle sınırlı kalmamıştır. Bu dönüşümler, yeni bir toplum türünü de ortaya çıkarmıştır. Özellikle Castells (2006) ve Dijk'e (2018)

göre yeni medya teknolojilerinin gündelik hayat pratiklerine yerleşmesi ve bu pratiklere yoğun bir etkide bulunması yeni bir örgütlenme biçimini ve dolayısıyla yeni bir toplum türünü ortaya çıkarmıştır. Bu toplum türünü tanımlamak için de çeşitli kavramlar ortaya atılmıştır. Bu kavramlar genel olarak içerik üzerinde duran “enformasyon toplumu”, “bilgi toplumu” ve modern toplum türünün örgütlenme biçimine yoğunlaşan “ağ toplumu” gibi kavramlardır. Ağ toplumu kavramı, daha çok medya teknolojilerinin sunduğu altyapının toplumların değişime uğrayan örgütlenme biçimlerine işaret etmektedir (Dijk, 2018: 41). Dijk’in tanımına göre ağ toplumu, “sosyal ve medya ağlarından oluşan bir altyapının toplumun her seviyesindeki – bireysel, grupsal/örgütsel ve sosyal- örgütlenme tarzını belirlediği modern bir toplum türü olarak tanımlanmaktadır. Bu ağlar, giderek artan bir biçimde bu toplumun (bireyler, gruplar ve örgütler) her bir birimini veya parçasını birbirini bağlamaktadır” (2018: 42). Dijk, ağ toplumunun toplumsal hareketleri olarak bir değerlendirme yapmamaktadır. Ancak ağların iki kutuplu bir şekilde hem demokrasiyi destekleyebileceğini hem de zarar verebileceğini dile getirmektedir. Çünkü internet, demokrasiyi geliştirmek isteyen gruplara açık olduğu gibi anti-demokratik gruplara da açık bir alandır.

Ağ toplumu kavramının önde gelen kuramcısı Manuel Castells’e göre (2006), günümüz toplumları artık, birbirleriyle bağlantılı bir ağ toplumu içerisinde yaşamaktadır. Dijital ağ, toplumun kültürel, ekonomik ve siyasi örgütlenme şeklini küresel ölçekte dönüşüme uğratmıştır. Çünkü ağ toplumunda internet; ifade, iş birliği ve etkileşimi olanaklı kılmakla birlikte aktivistlere örgütlenme, birlikte hareket edebilme ve politikalarını diğer bireylere yayabilme olanağı sunmaktadır. Ayrıca toplumsal hareketlerin koordine edilmesinde aracı olarak dijital ağların kullanımı, aktivist hareketlerde yeni iletişim alanları yaratmaktadır. Sonuç olarak birbirlerine ağlar aracılığıyla bağlı olan insanlar, dijital ağlar üzerinden öfke ve umutlarını dile getirme olanağına erişip kendileri gibi düşünen diğer bireylerle örgütlenerek seslerini duyurabileme olanağını kazanmışlardır.

Yeni medyanın sunduğu tüm bu olanaklar, özellikle aktivistler ve ana akım kültürün çıktılarına tepki göstermek isteyen politik ve kültürel gruplar için önem taşımaktadır (Lievrouw, 2016: 11). Castells’e göre, günümüz hareketlerinde internet,

hayati derecede önemli bir role sahiptir. Çünkü günümüz hareketlerinin şekillendiği çevrimiçi alanlar, toplumsal hareketlere alan açmakta ve hareketlerin gerçekleşmesine izin vermektedir (Çakır, 2014: 113). Bu bağlamda yeni medya, aktivistlere kendilerini tanıtmaya, eylemlerini koordine etmeye, ilgili eylemleri diğer bireylere duyurma ve onları da katılıma teşvik etmeye gibi pratikleri gerçekleştirebilecekleri alanlar sunmakla birlikte hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olarak kullanıcıları toplumsal ve kültürel katılım için teşvik etmektedir (Lievrouw, 2016).

Yeni medyanın sağladığı söz konusu olanaklar, toplumsal hareketlerin küresel ölçekte yayılmasını da beraberinde getirmektedir. Bennett'in (2003: 18) de işaret ettiği gibi medya ortamları "etkileşimli olarak birbirlerine bağlı hale geldikçe bilgi, teknolojik, sosyal ve coğrafi sınırlar arasında daha kolay akar" hale gelmiştir. Bennett, bu dönüşümün küresel protesto ağlarını yükselttiğini ileri sürmektedir. Ona göre aktivistler, eylemlerini planlamak, koordine etmek ve bu eylemler hakkındaki bilgileri diğer bireylere yaymak için artık yeni medyayı kullanmaktadır. Dolayısıyla yeni medya sayesinde kolayca örgütlenilebilen, sesini duyurma imkânına erişilebilen ve böylece daha geniş kitlelerle iletişim ve etkileşim halinde olunabilen yeni bir hareketlilik oluşmuştur. Geleneksel medyada alternatif grupların gündeme gelememe sorunu, yeni medyanın sunduğu olanaklar ile aşılmıştır. Konu ile ilgili olarak Castells (2012), yeni medya teknolojileri ile toplumsal hareketlerin hem yerel hem de küresel ölçekte gerçekleştirilebileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre toplumsal hareketler, yeni medya teknolojileri ile kendi dinamiklerini, ağlarını ve kamusal alanlarını yaratabilmektedir. Sonuç olarak diğer bireylerin de dikkati söz konusu hareketlere çekilebilmekte; bu hareketlere katılımları teşvik edilebilmekte ve böylece küresel çapta hareketler gerçekleştirilebilmektedir.

2010 yılı itibarıyla gerçekleşen eylem ve protestolarda bireylerin ya da grupların yeni medya üzerinden örgütlendikleri ve söz konusu protestoların küresel çapta yayıldığı görülmektedir. Örneğin; Arap Baharı (2010), Wikileaks krizi (2010), Occupy Wall Street protestoları (2011), Şemsiye Hareketi (2014) ve ülkemizden bir örnek olan Gezi Parkı (2013) gibi hareketlerde yeni medya ortamları söz konusu eylemleri organize etmek, iletişimi sağlamak, örgütlenmek, eylemle ilgili bilgileri yaymak ve diğer bireyleri katılıma teşvik etmek amacıyla kullanılmıştır. Özellikle

2011 yılında Tunus ve Mısır'da meydana gelen Arap Baharı, sosyal medyadan yükselen eylemlere olan ilgiyi artırmış ve bu eylemler “Facebook devrimleri” olarak anılmıştır. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki *Occupy Wall Street* protestoları da sosyal medyadan yükselen hareketler olarak görülmektedir. Bu harekette binlerce sosyal medya kullanıcısı, ülkenin siyasi gündemini değiştirmek ve kamunun dikkatini söz konusu olaya çekmek için anonim bir Facebook kullanıcısı tarafından başlatılan #wearethe99percent (Yüzde 99'uz) etiketini kullanmıştır (Gerbaudo & Treré, 2015: 865). Hong Kong Şemsiye Hareketi'nde de aktivistlerin koordinasyonunda ve örgütlenmesinde sosyal medya kritik bir kanal olarak işlev görmüş; hareketin dünya çapında yayılması için yine sosyal medya kanalları kullanılmıştır. Bu doğrultuda sosyal medyanın hem kullanıcılarına ifade ve söylem alanı sunarak bu söylemleri geniş kitlelere yaymalarına olanak tanıdığını hem de bilgi alışverişini sağlamanın ötesinde kolektif hareketlerin gerçekleşmesi için bir altyapı sunduğunu söylemek mümkündür.

Toplumsal hareketlerde meydana gelen bu dönüşümden sonra sosyal veya politik değişimi amaçlayan aktivist eylemlerin yeni medya ortamlarında şekillendiği ve yeni medyanın sağladığı etkileşim ve katılımcı altyapının yeni eylem biçimlerini ortaya çıkardığı alanyazında ele alınan bir konu haline gelmiştir. İnternet ile anılan bu yeni eylem biçimleri, “çevrimiçi aktivizm”, “internet aktivizmi”, “e-aktivizm”, “siber aktivizm” gibi isimlerle anılmakla birlikte fenomeni tanımlamak için “dijital aktivizm” terimi daha geniş kabul görmektedir.

Joyce'a (2010) göre geniş anlamda dijital aktivizm, dijital ağ altyapısını kullanan tüm sosyal ve politik kampanyalara işaret etmektedir. Karatzogianni (2015: 1) dijital aktivizmi, “temsili siyasetin ötesinde dijital ağlarda düzenlenen siyasi katılım, faaliyetler ve protestolar” olarak tanımlamaktadır. Ona göre dijital aktivizm, bireylerin yenilik ve değişim amacı taşıyan siyasi eylemlerini ifade etmektedir. Konu ile ilgili olarak Uçkan (2012), dijital aktivizm kavramını aktivist hareketlerin çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilmesi şeklinde değerlendirerek “temel aktivist faaliyetlerin, başta sosyal medya olmak üzere geniş kitlelere gerçek zamanlı bilgi akışı ile ulaşmaya imkân tanıyan alanlarda veya blog, vlog, podcast, video, fotoğraf paylaşım siteleri gibi alanlarda gerçekleştirilmesi” olarak tanımlamaktadır. Binark ve Löker (2011: 16) ise

“internet ortamının belli siyasal, toplumsal, ekonomik amaçlar doğrultusunda örgütler tarafından kullanılması ve örgütün çevrimdışı etkinliklerinin ve varoluşunun desteklenmesi” şeklinde açıklamaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere çevrimiçi aktivist pratikleri nitелеmek için kullanılan dijital aktivizm, sokağın sesinin desteklenmesi amacıyla gerçekleştirilen etkinlikleri de kapsamaktadır.

Yeni medyanın kullanıcılara sunduğu altyapı ile ortaya çıkan dijital aktivizme ilişkin literatürdeki yaklaşımlar, iki kutup arasında gidip gelmektedir. Bu iki kutuplu yaklaşım yaygın olarak yeni medya teknolojilerine toplumları dönüştürecek derecede önem atfedenler ve yeni medya teknolojilerine toplumun inşasında bu derece önem atfedenleri eleştirenler etrafında seyretmektedir.

Yeni medya teknolojilerine toplumları dönüştürecek derecede önem atfedenlere göre, yeni medya ve iletişim teknolojileri, ana akım medya ve siyasetten dışlanmış gruplara kendi fikirlerini yayma olanağı sunan ve böylece karşıt fikir ve gruplara kapalı olan tartışma ve fikir alışverişine katılma olanağı tanıyan araçlar olarak kabul edilmektedir. Bu anlayışa göre internet ve yeni iletişim teknolojileri, kamusal tartışmalara erişebilen bir kitle yaratılmasına yardım etmekte; politik tartışmalarda yer bul(a)mayan alternatif grupların siyasi eylemlere katılmalarına olanak tanıyarak demokrasiye katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla yeni medya ve aktivizm arasındaki güçlü ilişkinin toplumları değiştirebilecek bir etkiye sahip olduğu kabul edilmektedir (Shirky, 2008; Castells, 2006; Bennet, 2003).

Öte yandan yeni medya ve iletişim teknolojilerinin siyasi tartışmaları yaygınlaştırmadaki etkinliği, iletişim sürecine kattığı hızlilik ve etkileşime olanak sunan altyapısı kabul edilse dahi yeni medyanın demokratik katılım açısından yeterli olmadığına ve yeni medya ortamlarındaki aktivist hareketlerin toplumları dönüştürecek derecede etkili olmadığına ilişkin karşıt görüşler de bulunmaktadır (Gladwell, 2010; Morozov, 2011; Uçkan, 2012; Fuchs, 2020). İnterneti veya yeni medya teknolojilerini tek başına devrim getirecek araçlar olarak kabul edenler, “teknodeterministlik”, “siberütopyacılık”la (Morozov, 2011) eleştirilmiştir. Çünkü “kiktivizm” ya da “slaktivizm”, bireyleri aktivist hareketlere önemli bir katkıda bulundurdıklarına inandırmakta ve bu durum toplumsal hareketlere zarar vermektedir

(Gladwell, 2010; Morozov, 2011). Benzeri şekilde Uçkan (2012) da sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen eylemlerin kullanıcıya sağladığı huzura dikkat çekmektedir. Yazara göre, kullanıcı bir tık ile somut bir değişim sağlayabileceğini düşündüğü “dijital fanus”lara hapsedilmektedir. Konuyla ilgili olarak Fuchs (2020) ise sosyal medyanın katılımcı demokrasiye katkıda bulunduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Ona göre sosyal medyaya hâkim olan platformlar, kullanıcıların verilerini meta haline getirerek sermaye üreten kapitalist reklam şirketleridir ve bu alanlara erişim herkes için eşit değildir. Görüldüğü üzere konuya eşitsiz güç ilişkileri üzerinden yaklaşan yazar, dijital alanlardaki gözetimi de ön plana çıkarmaktadır. Ona göre sosyal medya, politik aktivizm için yeteri derecede etkili olmamakla birlikte demokratikleşmeye de zarar vermektedir. Bu sebeple Fuchs, ticari olmayan ve şirketleşmemiş alternatif sosyal medya platformlarına olan ihtiyacın üzerinde sıklıkla durmaktadır.

Yine de yeni medyanın katılıma ve etkileşime olanak sunması, onun aktivist hareketlerde önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir (Castells, 2006; Shirky, 2008; Tüfekçi, 2014). Dolayısıyla, 2010’lu yıllardan itibaren toplumsal hareketler ve yeni medya arasındaki güçlü ilişki açık bir şekilde görülmektedir. Feminist aktivizm de bu yeni eylem alanlarında kendine yer bulmuş ve yaşanan dönüşümlerden sonra feminist aktivistler arasında da “belki de dördüncü dalgadayızdır” önermesi ortaya atılmıştır. Bu kapsamda feminist kuram üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar, dijital ortamda feminist hareketlerin gerçekleşip gerçekleşmediğini veya nasıl gerçekleştiğini sorgulamışlardır (Keller 2012, 2016; Clark 2016; Jackson, 2018; Jouët, 2018). Bununla ilişkili olarak Cochrane’in (2006) çalışmasında¹ da yer verdiği gibi ² *Feministing* blogunun kurucusu Jessica Valenti: “İkinci dalga feminist hareketinde her zaman genç kadınların ilgilenmediği duygusu vardı. Ama bu doğru değildi. Çünkü bize nasıl ulaşacaklarını bilmiyorlardı” diyerek çağdaş feminist hareketlerin artık çevrimiçi ortamda da gerçekleştiğine işaret etmiştir. Benzer şekilde bir diğer blog yazarı Rebecca Traister (akt; Cochrane, 2006), “İnsanlar her zaman feminist hareketin öldüğünü söylüyor, ama ben buna asla inanmadım. Bence feminizm modern, teknolojik bir biçim alıyor ve bundan sonra çevrimiçi ortamda daha yüksek sesli olacak” şeklindeki açıklamasıyla çevrimiçi alanların feminist hareketi daha görünür

¹ Ayrıntı için metne bkz.: <https://www.theguardian.com/world/2006/mar/31/gender.uk>

kılacağına ilişkin yaklaşımını dile getirmiştir. Dolayısıyla günümüz feminist hareketin, tıpkı diğer aktivist hareketler gibi 2000’li yılların başından itibaren örgütlenme ve dayanışma gibi feminist pratikleri gerçekleştirmek amacıyla yeni medya ortamlarında kendine yer bulduğu söylenebilir.

Yeni medyanın sunduğu altyapı ile ortaya çıkan dijital feminizm, dijital alanın feminist aktivizmi dönüştürme sürecinde feminist pratiklere kazandırdığı yenilikleri ifade etmektedir (Candemir, 2020: 160). Konuyla ilgili olarak Cochrane (2013), dördüncü dalga olarak nitelendirilen dijital feminizmin teknolojiyle tanımlanan bir dalga olduğuna işaret etmektedir. Araştırmacı, kadınların artık çevrimiçi ortamlar aracılığıyla yeni ve güçlü “tepkisel” bir hareket başlattığını savunmaktadır. Feminist harekete tarihsel olarak bakıldığında da önceleri kadınların, yüz yüze veya basın bültenleri aracılığıyla yerel, bölgesel, ulusal konferanslarda veya sokak gibi çevrimdışı eylem alanlarında bir araya geldikleri görülmektedir. Bugünün feminist hareketi ise coğrafi sınırların ötesindeki eylemlere, oluşturulan feminist söylemlere, kampanyalara, konferanslara katılmak için fiziksel olarak bir arada olma zorunluluğunun ortadan kalktığı dijital alanlar üzerinden de şekillenmektedir. Birinci ve İkinci dalga feminizmde feminist aktivizm yüz yüze ve sokakta gerçekleşirken üçüncü dalga feminizm ve günümüz feminist aktivizmi dijital alanlar üzerinden de gerçekleşmektedir. Bu anlamda çağdaş feminist hareketler, e-posta listeleri, Whatsapp grupları, web siteleri, bloglar, Facebook güncellemeleri, hashtag ve çevrimiçi imza kampanyaları, Instagram paylaşımları, video aktivizmi, sosyal medya kampanyaları, çevrimiçi konferanslar, atölyeler ve dijital olarak koordine edilen eylemler şeklinde de ortaya çıkmaktadır.

Bir önceki bölümde çağdaş feminist aktivizmin arka planını anlayabilmek için farklı siyasalardan etkilenen feminist akımlar, dünyada ve Türkiye’de feminist hareketin tarihi, bu kapsamda gerçekleştirilen eylemler ve günümüzün feminist hareketi olarak tanımlanabilecek “dijital feminizm” anlatılmıştır. İkinci bölümde ise çalışmanın temelini oluşturan yeni medya ve feminist aktivizm arasındaki ilişki daha ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır. Bu bağlamda bu bölümde, yeni medyanın feminist aktivizmin dönüşümü sürecindeki rolü, yeni medyada feminist aktivizm alanları ve

yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar ile karşısına çıkardığı engeller irdelenecektir.

2.2. Yeni Medyada Feminist Aktivizm Alanları

Yeni medyada feminist aktivizm alanları başlığında feministlerin erken dijital aktivist çabalarından başlayarak günümüz çağdaş feminist hareketi ile anılan sosyal medyada feminist aktivizm incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle aktivist pratiklerde bilgi akışını sağlamak amacıyla kullanılan web siteleri daha sonrasında kişisel yayıncılığın önünü açan bloglar ve günümüz çevrimiçi feminist aktivizmin devam ettiği sosyal medya ele alınacaktır. Literatür tarandığında da web siteleri, bloglar ve Facebook, Twitter gibi sosyal medya platformları, dijital feminizmde öne çıkan ortamlar olarak kabul edilmektedir (Pudrovska & Ferree, 2004; Keller 2016; Crossley 2017; Zimmerman 2017). Özetle bu başlıkta 90'lı yıllardan başlayarak 2010 sonrası medya ve iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşümlerin feminist aktivizmi nasıl etkilediği, feminist aktivistlerin bu platformları nasıl ve amaçla kullandığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Web Siteleri

Web siteleri ve e-posta listeleri, kadınların dijital alanlardaki erken aktivist pratikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Web siteleri aracılığıyla birbirleriyle paylaşımda bulunan aktivistler, birlikte öğrenmeye ve dijital alanlar üzerinden iş birliğini inşa etmeye başlamıştır. Özellikle kadın sitelerini birbirine bağlayan web toplulukları, onları dijital alanlarda buluşmaya teşvik etmiştir (Sutton & Pollock, 2000: 701). Kadınların erken dijital aktivist alanları olarak kabul edilen web sitelerinin ortaya çıkışına, kullanıcıya sağladığı özelliklere ve aktivist pratiklerde ne amaçla kullanıldığına değinmekte yarar vardır.

İnternetin gelişimi tarihsel olarak farklı dönemlere ayrılmaktadır. Bu gelişime paralel olarak medya ortamlarının kapasitesi de aynı doğrultuda genişlemektedir. Erken dönemlerinde internet, kullanıcıya yalnızca okunabilir ortamlara erişim hizmeti sağlamıştır. Bu dönem Web 1.0 olarak adlandırılmıştır. Web 1.0 döneminde web siteleri, tek yönlü ve durağan bir yapıdadır ve genellikle kullanıcıya sadece bilgi sunma

amaçlıdır. Web 1.0 ve Web 2.0 arasındaki temel fark da buradan kaynaklanmaktadır. Web 1.0 ile yalnızca okunur ortamlara erişim sağlayan kullanıcılar, Web 2.0 ile içerik üreticisi olabilme olanağına erişmiştir.

Web'deki sayfa düzenine ve sağladığı hizmetlere “web sitesi” denmektedir. Web sitelerinin aktivizme sunduğu olanaklar; bir konu ile ilgili diğerlerini bilgilendirmek, çevrimiçi ve çevrimdışı eylemleri koordine etmek, sokak eylemlerini çevrimiçi ortamda görünür kılmak ve toplum ile çeşitli örgütler arasındaki bağı oluşturmaya aracı olmak şeklinde özetlenebilmektedir (Sert, 2012: 132). Bu dönemde web siteleri, diğer bireyleri ilgili konu ya da sorun hakkında bilgilendirmek amacıyla aktivist pratiklere hizmet etmiştir denebilir. Web sitelerinin özellikle bilgiye erişim hizmeti, ilgili aktivistler açısından siyasi eyleme katılımı teşvik edebilmektedir. Bununla birlikte web'in bu döneminde aktivistler, web siteleri aracılığıyla diğer bireyleri hızlı bir şekilde koordine edebilme, onlarla iletişim kurabilecekleri yöntemleri öğrenebilme ve eylemler hakkında çok kısa sürede bilgilendirebilme olanağına erişmiştir. Bu tür bilgilendirmeler, diğer bireylerin harekete geçmesini sağlamak adına aktivizme yeni bir pratik kazandırmıştır. Aynı zamanda web siteleriyle birlikte konunun ilgililerine doğrudan mail yoluyla ulaşma gibi aktivist eylemler de beraberinde gelmiştir (Merry, 2011: 112).

Web siteleri aracılığıyla bilgi edinen aktivistler, ana akım medyanın eşik bekçilerini atlayarak direkt konunun ya da sorunun öznesinden bilgi edinebilme olanağına erişmiştir. Web siteleri üzerinden gerçekleşen bilgi akışı aynı zamanda farkındalığın yaratılması açısından önemlidir. Bu anlamda web sitelerinin temel amacı, bilgi akışını sağlayarak ilgili katılımcılarda farkındalık etkisi yaratmaktır. Sert'e (2012: 134) göre de dijital aktivizm bağlamında web sitelerinin temel işlevi, herhangi bir konu ya da sorun hakkında bilgi akışını sağlayarak farkındalık etkisi ile diğer bireyleri bilinçlendirmektir. Web siteleri, aktivistlerin ilgili içerikleri takipçileriyle paylaşarak ana akım medyadan bağımsız bir şekilde gündemlerini oluşturmalarına, kendi aralarında bilgi akışını sağlamalarına ve politikalarını daha geniş kitlelere yaymalarına altyapı sunması bakımından erken dijital aktivist çabalar olarak görülmektedir.

Feminist aktivizm bağlamında bakacak olursak feminizm, özellikle kadın haklarını insan hakları çerçevesinde ele alıp küresel bir söylem oluşturmayı amaçlayan en aktif uluslararası hareketlerden biridir. Feminist hareketteki küresel söylem, tarihi boyunca çeşitli medya ortamlarına aktarılmış ve zamanla diğer platformlara da yayılmıştır. Feminist hareketin dijital ile tanıştığı ilk dönemlerde feminist politikanın daha geniş kitlelere yayılmasında en büyük pay World Wide Web teknolojisine aittir (Pudrovska & Ferree, 2004: 118). Feminist hareketin dijital alanlarla buluşması, üçüncü dalga feminizm kapsamında da yer verildiği gibi önceleri web siteleri sonrasında bloglar ile başlamıştır. Web siteleriyle birlikte aktivistler kendi ilgi alanlarına yönelik içerik paylaşabilecekleri ortamlara erişmiştir. Bu dönemde web siteleri, aktivistlerin diğer bireyleri bilgilendirdikleri alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Feminist aktivizm amacına yönelik olarak kurulmuş web sitelerinde kullanıcılar için kadın hakları ile ilgili gelişmelerden kadına karşı şiddete, kürtaj ve üreme haklarından kadınların temsili konularına kadar birçok bilgilendirici metin ve rapor yer almaktadır (Gerrard, 2002: 298). Bu doğrultuda feminist aktivizmde web sitelerinin çevrimiçi kimliğe katkıda bulunmak, feminist politikaları ve idealleri geniş kitlelere yayarak devamlılığı sağlamak ve kadın sorunlarıyla ilgili içeriklere yer vererek diğer bireyleri bilgilendirmek amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Özellikle Web'in kullanıcıya sunduğu bilgi akışı hizmetinden yararlanan feministler, toplumun diğer bireylerini de feminist politika hakkında bilgilendirip onlarda farkındalık oluşturabilecekleri yeni alanlar yaratmıştır. Bu bağlamda internetin ilk dönemlerinde web siteleri ile aktivizm, sanal bilinç yükseltme işlevi görüp kolektif bir çabanın ürünü olarak değerlendirilebilir.

Ek olarak web siteleri, kadın hakları ile ilgili söylemlerin ve stratejilerin, diğer ülkelerdeki feminist hareketlerin nasıl devam ettiğine ilişkin haberlerin ve mücadelelerin yayılmasını sağlamış, her bir feministin kişisel web sitesini oluşturarak kendi aktivist ortamını yaratmasına izin vermiştir (Gerrard, 2002). Feminist web siteleri, feminist hareket ile ilgili bilgileri öğrenme olanağı sunmuş ve kişisel aktivizme katkıda bulunarak küresel çapta farklı grupların feminizmi nasıl anladığı, feminist

hareket adına neler gerçekleştirdiği ile ilgili o dönemin yeni bir veri formunu oluşturmuştur.

Tüm bunlarla birlikte yukarıda da yer verildiği üzere web 1.0’da site sahibi ve kullanıcı konumundaki ziyaretçi arasında herhangi bir etkileşim bulunmadığına değinmek gerekmektedir. Bloglar ise kullanıcının da etkileşim sürecine dâhil olduğu, yorum yaparak ilgili içerikleri yönlendirebildiği ortamlar olması bakımından feministler için önem kazanmıştır. Ayrıca web sitelerinin kurulumu için teknik bilgi gerekirken bloglar, kullanıcıya kullanım kolaylığı sunması bakımından da dönemin feministleri için yeni buluşma ve “sanal bilinç yükseltme” aracı olarak ön plana çıkmıştır.

2.2.2. Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Bloglar

2000’li yılların başından itibaren *Geocities*, *Blogger* ve *LiveJournal* gibi platformların kullanıcı sayılarında bir artış yaşanmıştır. Kullanıcıların ileri düzeyde teknik bilgi sahibi olmadan kendi çevrimiçi sayfalarını oluşturmalarını mümkün kılan bloglar, geniş içerik yapısına sahip bir alan yaratmış ve 2004 yılında *Merriam-Webster* tarafından yılın kelimesi olarak seçilmiştir (Rettberg, 2013). Blogların feminist pratikleri nasıl değiştirdiğini, feminist aktivizmde hangi amaçlarda ve ne şekilde kullanıldığını anlatmadan önce bu platformun ne olduğuna, nasıl ortaya çıktığına, kullanıcıya ne gibi bir altyapı sağladığına kısa da olsa değinmek gerekmektedir.

Özellikle 90’lı yılların başında bloglar, toplumsal değişim sürecinde giderek artan kullanıcı sayısı ile birlikte yeni bir iletişim ortamı haline gelmiştir. Bir nevi “e-günlük” olarak adlandırılan kişisel bloglar, geleneksel günlük yerine geçebildiği gibi zaman ve mekân sınırlılıkları olmayan, ifade özgürlüğünde geniş bir alan sağlayan, paylaşımların yazılı ve görüntülü olarak yapılması imkânını veren özellikleriyle öne çıkmıştır. Blog kullanıcılarının herhangi bir teknik bilgiye sahip olması gerekmemektedir. Bu anlamda kullanıcıya kullanım kolaylığı sağlayan bloglar, milyonlarca insana sanal ortamda yeni bir dünya yaratmıştır (Arklan & Akgül, 2012: 649). Kullanıcıların özel ilgi alanlarına yönelik teknik bilgi sahibi olmadan oluşturdıkları ve paylaşım yaptıkları alanlar olarak bilinen bloglar, kişisel yayıncılığın önünü açmıştır. Bu bakımdan bir çeşit “diyalog aracı” haline gelen bloglar, fikir

alışverişlerinin gerçekleştiği, kullanıcının da katılımına olanak tanıyan iki yönlü bir iletişim alanı yaratarak geleneksel gönderici/alıcı düzenini altüst edip tamamen yeni bir medya dinamiği oluşturmuştur (Mowles, 2008: 45). Blogların sağladığı bu altyapının, bilginin ya da haberlerin kullanıcıya dağıtılma şeklinde köklü değişiklikleri beraberinde getirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü statik web sitelerinden farklı olarak kullanıcının da aktif katılımına olanak tanıyan, dinamik yapılarıyla kolektif bilgi üretiminin sağlandığı ortamlar olarak tanımlanabilecek bloglar, feminist aktivizme yeni bir soluk getiren alanlar olarak kabul edilmiş ve hareketteki yeri, feminist kuramcılar tarafından incelenmiştir (Kennedy, 2007; Allan, 2009; Martin & Valenti, 2012; Crossley, 2015; Keller, 2016).

Çevrimiçi feminizmin başlangıcı, genç kadınların dünyada olup bitenleri tartışabilecekleri, hakları konusunda fikirlerini dile getirebilecekleri bir platforma olan gereksinimlerinden doğmuştur. Bu gereksinimine cevap olarak çevrimiçi dergiler, web siteleri ve bloglar kullanılmaya başlanmıştır (Martin & Valenti, 2012: 6). Üçüncü Dalga Feminist hareket kapsamında yer verildiği gibi kadınların daha özelde genç kadınların çevrimiçi feminist harekette yer almaları özellikle 90'lı yıllarda bloglar ile başlamıştır. Bloglar ile coğrafi olarak birçok farklı bölgeden veya ülkeden kadınlar bir araya gelerek fikir alışverişi gerçekleştirdikleri, feminist politika ile ilgili paylaşımda bulunabildikleri yeni iletişim alanlarında buluşmuştur. Bu bakımdan Kennedy (2007) feminist blogları, ikinci dalga feminist harekette yer alan bilinç yükseltme gruplarının yeni hali olarak “sanal bilinç yükseltme” alanları şeklinde adlandırmaktadır. Ona göre feminist bloggerlar, daha geniş okuyucu kitlelerine ve daha anlamlı etkileşimlere ulaşarak kişisel kavramını politik olarak yeniden yaratabilecek yeni bir kamusal alan yaratmaktadır. Benzeri şekilde Allan (2009), bloglar aracılığıyla farklı ırk, cinsellik, sınıf ve kültürden feministlerin iletişim halinde olduğunu altını çizmektedir. Ona göre sanal günlükler, ikinci dalgaya yönelik yaygın olarak yapılan “homojenlik” sorununu da kısmen çözmüştür.

Feminist bloglar, feminist politikanın hızlı ve kamuya açık bir şekilde paylaşılması ve feminist ağ topluluklarının oluşturulması açısından önemlidir. Çünkü feministler, diğer bireylere seslerini duyurabilecekleri ana akım medya platformlarına erişimden yoksundur. Bu açıdan feminist bloglar, feministlerin günlük yaşamda veya

akademik ortamda elde edemedikleri feminist bilgileri, meseleleri ve bakış açılarını kazanmalarına aracı olması bakımından önem taşımakta ve feministler için “eğitim” ve “topluluk oluşturma” aracı olarak kullanılmaktadır (Crossley, 2015: 259-260). Konuyla ilgili olarak bir başka araştırmacı Keller (2016: 266), blogların “eğitim”, “topluluk oluşturma” ve “feminizmi görünür kılma” amacıyla aktivist pratiklere hizmet ettiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde blog sayfalarının, diğer bloglara, haber sitelerine ve ilgili makalelere bağlantı verebilmesi, eğitim, topluluk oluşturma ve feminizmi görünür kılma gibi aktivist pratiklere hizmet ettiğini göstermektedir. Nitekim *Feministing* blogu ele alındığında blogun kadınlar ve feminizm hakkındaki neredeyse tüm kaynaklara ve haberlere sayısız bağlantı sağlayan kenar çubuğu olduğu görülmektedir. Diğer bağlantı kategorileri arasında kadın örgütleri, kadına yönelik şiddet, çalışma, yasal kuruluşlar, üreme hakları, uluslararası, siyasi ve kadın çalışmaları programları yer almaktadır (Mowles, 2008: 39-40). Blogların sağladığı bilgi akışıyla “sanal bilinç yükseltme” ve diğer bireyleri bilgilendirerek feminizmi görünür kılma gibi aktivist pratiklere hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda bloglar, feminist sanal topluluklar oluşturulmasına, genç nesil arasında feminist politikanın yayılmasına aracı bir ortam olarak değerlendirilebilir.

İki yönlü ve “nispeten” özgürleştirici bir medya olan bloglar, kadınlar ya da kitle iletişim araçlarının yalnızca tüketicisi konumunda yer alıp yeterince temsili sağlan(a)mayan gruplar için topluluk oluşturma aracı haline gelmiştir. Bu bağlamda Hamilton (2009: 91), feminist hareketin, ağ oluşturma, topluluk oluşturma ve tartışma alanı olarak bloglar aracılığıyla internetten tam anlamıyla yararlandığına işaret etmektedir. Yazar, kürtaj, yeme bozuklukları, kadınlar, medya, seks endüstrisi vb. konularda yazan feminist blog yazarlarının hem kişisel hem de topluluk blog yazarları olarak genellikle bireysel olayları ya da deneyimleri siyasi yorumlarla birleştirdiğine dikkat çekmektedir. Özellikle feministlerin bireysel deneyimlerini siyasi bir yorumla topluluklarıyla paylaşmaları, feminist aktivizmde yeni pratiklerden biri olarak bloglara dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte Martin ve Valenti’nin (2012: 8) bahsettiği üzere feminist blog yazarları, ana akım medyanın gündemini feminist perspektiften değerlendirerek yorum

yapabilir hale gelmiştir. Böylece feministler, toplumun gündeminde yer al(a)mayan “sosyal adalet çalışmalarına” vurgu yaparak diğer kullanıcıları ya da okuyucuları harekete geçirebilme olanağı kazanmıştır. Ayrıca, feminizm ile ilgili makalelerin paylaşımı, diğer bireylerle bağlantı kurma, dilekçe imzalama gibi birçok eylem bloglar aracılığıyla yürütülmüştür. Bu durum gerekli farkındalığın oluşmasını sağlayarak sahadaki eylemi harekete geçirmek için çevrimiçi araçların kullanımına işaret etmektedir. Ayrıca bloglar, feminizm ile ilgili ana akım medyada var olan algının yıkılmasına aracılık etmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Bloglara olan yoğun ilgiyle birlikte feminist blogların aktivizmi besleyip beslemediğine ilişkin sorular gündeme gelmiştir. Örneğin, Keller’in (2016), “Making Activism: Exploring Girls’ Blogs as Sites of Contemporary Feminist Activism” adlı makalesi söz konusu sorunun cevabını aramaktadır. Keller, çalışmasının sonucunda genç kadınların, feminist ve aktivist kimliklerini gerçekleştirebilecekleri bir alan olarak bloglara yöneldiklerini ortaya koymaktadır. Araştırmacı, genç kadınların blog yazmayı günlük yaşamlarında erişebilecekleri bir aktivist uygulama olarak tanımladıklarını ve bu durumun onların feminist harekete katılmalarındaki motivasyonları olduğu ifade etmektedir. Çalışmanın sonucuna göre, feminist hareketin geleneksel aktivist yöntemlerine katılamayanlar için blogsfer¹, feminist aktivizmde yer almanın bir yolu olarak görülmektedir. Benzer şekilde Harris (2008: 485), genç kadınların, blog yazma, sanal topluluklara katılıma ve kişisel web sitesi kurma gibi faaliyetlerini yeni bir politika türü ve aktivizme yeni katılım aracı olarak kabul etmektedir. Yine konuyla ilgili olarak *Feministing* Blog’unun kurucusu Jessica Valenti, blog yazmadaki temel motivasyonunu şu şekilde açıklamaktadır (akt; Mowles, 2008: 33):

“Okulda, medyada veya yemek masasında sıklıkla genç kadınların sesleri duyulmuyor. Ancak en önemlisi, bizi doğrudan etkileyen konularda paylaşımlarımız yok. Genç kadınların bizi etkileyen haberlerin ve konuların başında kalmaları, fikir alışverişinde bulunmaları ve birbirleriyle fikir alışverişinde bulunmaları için interaktif

¹ Blogosfer, blog dünyasındaki tüm blogları kapsayan şemsiye bir terimdir.

bir alan olmak temel amacımız. Bizim kuşağımızdaki kadınların şanslarını ve seslerini duyurabilecekleri bir yerin olmasının zamanı geldi.”

Görüldüğü üzere blogsfer, yeni bir iletişim türü oluşturmuştur. Feminist blogsfer kapsamında bakıldığında, bireysel deneyim ve fikirlerin siyasi yorumlarla birleştirilerek geniş kitlelere sunulması yeni bir feminist pratiğe örnek oluşturmaktadır. Özellikle 2000’li yıllarda bloglarda, gençler için cinsel eğitim bilgilerini içeren yazılar, üreme hakları ile ilgili bilgilendirici metinler, feminist medya analizleri gibi pek çok içerik yer almaya başlamıştır. Kadınlar, “feminist hareketin bir sonraki aşamasını inşa etmeye başladıklarının farkında olmadan” alanlar yaratmış; kendilerini ifade edebilecekleri platformlara ihtiyaç duyan birçok insanı da bir araya getirmiştir. Bu sebeple feminist bloglar, “21. Yüzyılın bilinç yükseltme grupları” olarak tanımlanmıştır (Martin & Valenti, 2012: 6). Bloglar, feministlerin diğer feministlerle bağlantı kurmasını, bireysel fikirlerini paylaşmasına, kişisel deneyimlerini anlatmasına altyapı sunan ortamlar olarak ikinci dalga feminizmin bel kemiği olarak adlandırılan bilinç yükseltme gruplarının yeni bir hali olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda 21. yüzyılın bilinç yükseltme grupları, bir önceki feminist kuşaklardan önemli ölçüde farklı bir örgütlenme şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Kennedy’nin (2007: 3) de belirttiği üzere çeşitli sosyo-kültürel geçmişe sahip feministler tarafından yazılan yazıların okunma ihtimali, diğer bireylerin “ideolojik rahatlık alanlarından” çıkmalarını sağlayarak hareketin başarısızlığını önlemeye de yardımcı olmakta ve böylece diğer bireylerde farkındalık oluşturmaya yardım etmektedir.

Bununla birlikte blogsefer kadınlar için zorlu bir alan olarak kabul edilebilirken, feministler tarafından blogların toplumsal bilinci yükseltmek, topluluk oluşturmak ve kültürel değişimi teşvik etmek amacıyla kullanıldığı söylenebilir. “Sanal bir bilinç yükseltme aracı” olarak blog yazmanın siyasi uygulama olarak feminist aktivizm için etkin bir platform olabileceği alanlar bulunmaktadır. Kennedy (2007: 3) bu alanları, “kendini ifade etme”, “hikâyeleri paylaşma”, “etkileşim” ve “diyalog” olarak sıralamaktadır. Nasıl ki 1960’larda kadınlar bir araya gelip yaşadıkları deneyimleri birbirlerine aktararak bilinç yükseltme grupları kuruyorsa

2000’li yılların ilk yarısında önemi giderek artan bloglar aracılığıyla benzer deneyimi yaşamışlardır. Burada üzerinde durulması gerekli olan temel nokta ise bloglar aracılığıyla deneyimlerin daha küresel çapta paylaşılr hale gelmesi ve bu grupların yeni bir örgütlenme şekliyle karşımıza çıkmasıdır.

Tüm bunlarla birlikte blog dünyası kapsamında ele alındığında kullanıcı katılımlı olduğu görüşlerinin aksine konuların ya da sohbetin blogun ana yazarının elinde olduğuna değinmek gerekmektedir. Ayrıca blogların yorum özelliğinin bulunması, fikir paylaşımını demokratikleştirmeye ve içeriklerin takipçiler tarafından da yönlendirilmesine yardımcı olabilirken, farklı çıktıları beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada Allan’ın (2009: 3) da dikkat çektiği üzere anti-feministlerin blogların yorum özelliğinden yararlanarak blog sahibini ve daha geniş anlamda blog takipçilerini tehdit edecek yorumlar yapabildiği görülmektedir. Bu durum blog yazarlarının feminizm karşıtı söylemlere maruz kalmasına ve sonuç olarak bu alanlardan uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Kadınların karşı karşıya olduğu bir diğer sorun, bilgi teknolojisinin erkek temelli inşa edilmesidir. Bilgisayarları çevreleyen teknik dil, kadınları dijital platformlardan uzaklaştırabilmektedir (Allan, 2009: 2). Bu bakımdan Kennedy’nin (2007: 3) işaret ettiği gibi, en çok takip edilen ve medyanın ilgisini çeken bloglar; beyaz, orta sınıf erkekler tarafından yönetilirken genellikle bir günlük biçiminde yazılan kadın blogları daha az popüler olmaktadır. Ayrıca, gelişmekte olan dünyada internete erişim, dil bariyeri, teknoloji ve bilgisayar becerileri eksikliği ve yoksulluğu da bu alanlara erişimi engelleyen bir sınırlılık olarak akla getirilmelidir.

Görüldüğü üzere 2000’li yıllarda blogsfer, bilinç yükseltme ve her renkten, kültürden, cinsel yönelimden ve ırktan feministler arasındaki bağlantı ve iletişim için bir alan sunuyor gibi görünse de pratikte durum tam olarak böyle olmamaktadır. Ekonomik engeller, dil bariyeri, bilgisayar becerilerinin eksikliği ve teknolojik dünyanın erkek egemen hale gelmesine dair eleştiriler söz konusu katılımın önündeki engellerdir. Ayrıca blog kapsamında ele alacak olursak, sonuç olarak hangi konuların ele alınıp tartışılacağı nihayetinde blogun ana yazarına ait olduğundan gelen yorumları dilediği gibi düzenleme veya hiç göstermeme yetkisi de bulunmaktadır. Ancak tüm bunlar düşünüldüğünde ve feminist hareketin geleneksel aktivist pratiklerinde

karşılaştığı engellerle sanal dünyada karşılaştığı engeller kıyaslandığında sanal dünya, geleneksel ana akım medyada farklı bir ideoloji şeklinde sunulan feminist hareketin toplum nezdinde anlaşılması için yeni bir ses oluşturmıştır denebilir. Konuyla ilgili olarak Shaw (2012: 42), blogların, ana akım söylemlerin ideolojisini kısmen değiştirmek için eleştirme işlevi gördüğünü ve bu topluluğa katılımın söylemsel aktivizm olarak anlaşılabilceğini ileri sürmektedir.

2.2.3. Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Sosyal Medya

Çevrimiçi ortam, statik web sayfalarından etkileşim odaklı sosyal medya platformlarına doğru genişledikçe diğer aktivist hareketlerde olduğu gibi feminist aktivizmde de yeni pratiklerin önünü açmıştır. Facebook, Twitter, Instagram vb. sosyal medya platformları, fiziksel mesafeyi ortadan kaldırarak aktivizmi daha kolay hale getirmiş, iletişimi hızlandırmış ve feministlere toplumun diğer bireylerinde farkındalık yaratıp değişim sağlayabilecekleri bir alan sunmuştur. Sosyal medyadaki feminist aktivizm farkındalık oluşturma ve bilinç yükseltme ile sınırlı kalmamış; feministlerin eylemlerinde somut çıktılar elde etmelerine aracı olmuştur (Şen & Kök, 2017: 74). Web siteleri ve bloglarla kıyaslandığında sosyal medyadaki feminist aktivizm, söylemsel bir aktivizm olmakla beraber somut çıktılarının elde edilebildiği, sosyal ve politik değişimin sağlanmasında baskı aracı olunabildiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde çoğu feminist eylem, sosyal medyada şekillenmekte ve bu platformlar üzerinden gerçekleşmektedir. Sosyal medyada feminist aktivizmi anlatmadan önce sosyal medya kavramına ve sosyal medyanın kullanıcıya sağladığı altyapıya kısıtlı da olsa değinmek gerekmektedir.

Literatürde sosyal medya kavramına ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Kaplan ve Haenlein (2012: 101) sosyal medyayı, “web 2.0’ın ideolojik ve teknolojik yapısını temel alan ve kullanıcı merkezli içeriğin oluşturulmasına ve paylaşılmasına izin veren bir grup internet tabanlı uygulamaların bir bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Sayımer (2008: 123) ise “kullanıcılara enformasyon, düşünce, ilgi ve bilgi paylaşım imkânı tanıyarak karşılıklı etkileşim yaratan çevrimiçi araçlar ve web siteleridir. İsimden de anlaşılacağı gibi sosyal medya katılımı ve ilgili olmayı teşvik ederek topluluk ve ağ oluşturmaya aracılık etmektedir” şeklinde sosyal medya tanımlaması yapmaktadır.

Yer verilen tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi sosyal medya, geleneksel gönderici/alıcı akışını altüst ederek üretici ve tüketici arasındaki sınırı bulanıklaştırmıştır. Geleneksel medyada izleyici konumunda olan birey, sosyal medya ile kendi medyasını oluşturup geniş kitlelere ulaşabilir hale gelmiştir. Web 2.0 temelli sosyal medya ile bilginin yayılma ve paylaşılma sürecindeki aktörler artık hem üretici hem de tüketici konumundaki kullanıcılar olmuştur. Bununla birlikte bu yeni alanlar, farklı coğrafyalarda bulunan insanları bir araya getirecek altyapıya sahiptir. Sosyal medyanın sağladığı bu altyapı, aynı amaç altında birçok farklı bölgeden bireyin örgütlenerek topluluk oluşturma ve eylemlerini organize edebilme olanağı sunduğu söylenebilir. Bu doğrultuda sosyal medya platformlarının, feminist aktivistlerin hem bireysel hem de kolektif deneyimlerini diğer bireylerle paylaşmaya altyapı sunması ve ilgili içerikleri yaygınlaştırmadaki hızı, bu deneyimleri gündeme getirebilmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, günümüzde sosyal medya hem yerel hem de küresel eylemleri desteklemek amacıyla feministlerin sesini yükselten, yaygınlaştıran ve örgütlenmelerine olanak tanıyan yenilikçi feminist aktivizm araçları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal medyada gerçekleşen feminist aktivizm, “hashtag feminizm” (Dixon, 2014; Khoja-Moolji, 2015; Baer, 2016; Clark, 2016; Sebring, 2019) olarak da adlandırılmaktadır. Sosyal medyada söylemsel protesto aracı olarak tanımlanan hashtag aktivizmi, sosyal veya politik bir talep üzerine ortak bir hashtagli (#) kelime, ifade veya cümle altında birden fazla paylaşım yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Hashtag aktivizmi, göz ardı edilen birçok konuya dikkat çekebilmekte; sokakta gerçekleşen aktivist hareketlerin aksine, kısa süre içerisinde söz konusu eylemlerin küresel bir harekete dönüşmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca hashtag aktivizmi, diğer bireyleri konu ile ilgili paylaşımları okumaya, öğrenmeye ve söz konusu eylemle ilgili paylaşımların görünürlüğünü artıran hareketler (örneğin beğenmek, yorum yapmak, paylaşmak ve yeniden tweetlemek vb.) yapmaya yönlendirmektedir (Yang, 2016: 13). Günümüzde sosyal medyada kullanıcıları, belirli bir konuya dikkat çekmek ve o konu hakkında farkındalık yaratmak için hashtaglere başvurmaktadır. Kullanım sıklığına bağlı olarak gündem olan hashtagler, sosyal ve politik değişimi teşvik etmek amacıyla

feministler tarafından da kullanılmaktadır. Bu eylem şekli “hashtag feminizm” olarak adlandırılmaktadır.

Hashtag feminizmi, sosyal medyada feministler arasında topluluk oluşturma amacıyla (Keller vd. 2018) kullanılmakta olup eşitliksiz mağdurlarının öfkelerini ve söylemlerini dile getirdikleri bir alan (Dixon, 2014: 34) yaratmıştır. Sebring (2019), hashtag feminizmini ataerkiye direnmeye; feminist kimlik inşa etmeye; cinsiyetçilik, ırkçılık ve cinsel saldırıya dikkat çekmeye; diğer bireyleri aktivizme teşvik etmeye ve feministler arasında dayanışmayı sağlayamaya yardımcı bir araç olarak kabul etmektedir. Ek olarak feminist aktivistler, hashtagler aracılığıyla karşıt siyasi söylemlerini de dile getirmektedir (Higgins ve Smith, 2014: 81). Bu bağlamda bu tür aktivizmin, feministler tarafından feminist politikaları yaygınlaştıran bir araç olarak görüldüğünü ve ilgili konu veya eylemlere dikkat çekmek ya da o konu ile ilgili gündem oluşturabilmek için kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca hashtagler, aktivist eylemlere diğer bireyleri katılmaya teşvik etmek, feminist dayanışmayı sağlamak ve farkındalık oluşturmak için de önemli bir araçtır.

Sosyal medyada feminist pratikleri incelemek tek bir başlığa sığmayacak kadar zordur. Bu sebeple günümüz çağdaş feminist hareketi olarak tanımlanan ve dijital feminizmin kırılma noktaları olarak kabul edilen eylemlere değinerek feminist aktivizme katkıları ortaya konmaya çalışılacaktır. Literatür tarandığında #Solidarityisforwhitewomen, #BringBackOurGirls (Olson, 2016), #YesAllWomen (Barker-Plummer & -Plummer, 2016), #WhyIStayed (Clark, 2016) , #MeToo (Mendes vd. 2018; Ghadery, 2019) en bilinen eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalarda sosyal medyadaki feminist eylemler, farklı açılardan incelenerek feminist aktivizme katkıları aktarılmaktadır.

Dijital feminizmle ilgili belki de en dikkat çekici örnek 2017 yılında başlayan #MeToo hareketidir. Aslında hashtag ilk olarak Amerikalı aktivist Tarana Burke tarafından 2006 yılında kullanılmıştır. Daha sonrasında 2017 yılında New York Times’da Hollywoodlu yapımcı Harvey Weinstein’ın cinsel saldırılarını ifşa eden bir

haber¹ yer alınca oyuncu Alyssa Milano Twitter’da “Cinsel tacize veya saldırıya uğradıysanız, bu tweet’e yanıt olarak ‘ben de’ yazın” paylaşımıyla¹ MeToo hareketini tekrardan canlandırmıştır. 24 Ekim 2017’de Twitter’da gündem olan hashtag, ilk gün 12 milyon kez kullanılmıştır (Santiago & Criss, 2017). Kadınların sosyal medya aracılığıyla cinsel taciz ve tecavüz gibi saldırıları ifşa etmek için başlattıkları *MeToo* hareketini inceleyen Mendes ve arkadaşları (2018), eylemin katılımcılar arasında bir dayanışma ağı oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Daha da önemlisi, bu dayanışmanın katılımcılar arasında feminist bir bilince dönüştüğü ve cinsel şiddetin bireysel değil yapısal bir problem olduğunu anlamalarına yardımcı olduğu ortaya koyulmuştur. Katılımcılar arasında yer alanlar, uğradıkları cinsel saldırıyı ifşa ettikten sonra kendilerini feminist olarak tanımladıklarını da belirtmiştir. Metoo hareketi dünya çapında belki de katılımcı sayısı en yüksek olan dijital feminist aktivizmin bir örneğidir. Hareket, dijital alanlarda ataerkilliğe ve sömürüye karşı meydan okumada feministlerin görünürlüğünü arttırmakla beraber kadınların sosyal ve politik hak arayışlarda dijital alanları kullandıklarını göstermektedir.

Benzer şekilde 2014 yılında başlayan #YesAllWomen eylemi de kadınların erkek şiddetine karşı eleştirel söylemlerini geliştirdikleri ve bu bağlamda kadına karşı şiddet ve mizojini ile ilgili deneyimlerini paylaştıkları bir sosyal medya kampanyasıdır. Kampanya, kadınların sosyal medyada erkek şiddetine karşı başlattıkları seferberliğin ana akım medyada da yankı bulmasını sağlayan bir kampanya olup günümüz feminist hareketinde önemli bir kırılma noktası olarak görülmektedir. Sayısı milyonları geçen kadınların deneyimlerinin toplu bir anlatımı olan *YesAllWomen*, geçmişten günümüze feminist hareketin temel mücadele alanı olan “cinsiyet/iktidar” sorunun devam ettiğini göstermektedir (Barker-Plummer & -Plummer, 2016: 2-3). Dolayısıyla bu kampanyalar, ataerkilliği ve şiddeti görünür kılması ve kadınların sesi olmasından bakımından oldukça önemlidir.

2014 yılında Nijerya’da kız öğrencilerin kaçırılmasının ardından Twitter’da gündem olan #BringBackOurGirls kampanyası da sosyal medya platformlarının

¹ Ayrıntı için bkz. <https://www.nytimes.com/2017/10/05/us/harvey-weinstein-harassment-allegations.html?>

¹ https://twitter.com/Alyssa_Milaño/status/919659438700670976

feministler tarafından baskı aracı olarak kullanıldığına örnek oluşturmaktadır. Michelle Obama'dan Anne Hathaway'e kadar pek çok kişinin paylaşım yaptığı hashtag'e katılım 4 milyonu bulmuştur. Kampanya bize feminist aktivistlerin küresel çapta gündem yaratıp somut çıktılar elde etmek için sosyal medya platformlarından yararlandıklarını göstermektedir (Olson, 2016: 782). #BringBackOurGirls eylemi, feministlerin çevrimiçi topluluk oluşturmak ve diğer bireyleri katılıma teşvik etmek için sosyal medya platformlarını nasıl kullandıklarının bir örneğidir. Kampanya, kız çocuklarının geçmişten günümüze yaşadığı eşitsizliğe, sömürüye dikkat çekmenin yanı sıra kamuoyunun oluşumunda sosyal medyanın rolüne örnek oluşturmaktadır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların seslerine kulak verilmesi konusunda da yine önemli bir örnektir.

Mizojini ile mücadele etmek için başlatılan bir diğer sosyal medya eylemi #FBrape kampanyasıdır. "EverydaySexism"ın 2013 yılında Twitter ve Facebook üzerinden gerçekleştirdiği #FBrape kampanyası, feministlerin sosyal medya üzerinden oluşturdukları karşıt siyasi söyleme örnek teşkil etmektedir. Ticari kuruluşların cinsiyetçi politikalarını ifşa etmeyi amaçlayan #FBrape kampanyası kapsamında bir süpermarketin alışveriş arabaları üzerinde yer alan cinsiyetçi sembolleri tweetleyen kadınlar, sosyal medyada gösterdikleri tepki sayesinde yeni market arabalarının kullanıma sunulmasını sağlamışlardır. Ardından Facebook'ta yer alan aile içi şiddet ve tecavüz ile ilgili paylaşımları görmezden gelen sayfalar ve bu sayfaların kenar çubuğunda yer alan reklam verenler hedef alınmıştır. *Dove* ve *Nissan* gibi büyük kuruluşların Facebook politikalarını değiştirene kadar paylaşımlar yapılmış ve reklam verenler geri adım atmaya çağırılmıştır (Higgins & Smith, 2014: 81,82). Nitekim Facebook, kampanyanın başlangıcından itibaren bir hafta içinde politikasındaki eksikliği kabul ederek platformda yer alan cinsiyetçi ifadeleri ve şiddet içeren paylaşımları kaldırmaya yönelik karar alacağını duyurmuştur. Bu doğrultuda #FBrape eylemi, mizojini ile mücadelede çevrimiçi alanların katkısına önemli bir örnek olmakla birlikte sosyal medya platformlarının aktivistlerin kurduğu etkileşime ve sosyal adalet amaçlarına erişimine olanak sağladığını göstermektedir.

Yukarıda yer alan örneklerde de görüldüğü üzere hashtag feminizmi, feministler arasında dayanışmayı sağlamanın bir aracı olmuştur. Khoja- Moolji (2015),

hashtag feminizminin, sanal feminist topluluklar oluşturabileceğini ve böylece kolektif “samimi topluluklar” yaratabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda sosyal medya, feministlerin çevrimiçi eylemleri organize edebilecekleri, bu eylemleri hayata geçirebilecekleri bir alan olarak sanal feminist topluluklar oluşturmaya olanak tanımaktadır. Sanal feminist topluluklar, duygusal ve anlamlı ilişkiler kurmaya aracılık etmekte; hashtagler altında buluşan feministler, karşılıklı duygular geliştirebilmektedirler (Dixon, 2014). Sosyal medya platformlarıyla kişisel hikâyelerini ve deneyimlerini paylaşma olanağına erişen feministler, duygusal bağlar kurup dayanışma sağlayabilmektedirler. #MeToo, #BringBackOurGirls, #YesAllWomen, #SendeAnlat gibi örnekler, hashtag feminizminin feministleri birleştirebileceğini ve gerçek bir değişimin önünü açabilecek dayanışmayı sağlayabileceklerini göstermektedir. Sosyal medyaya böyle bir işlev yüklemek büyük bir iddia olsa da bunu gerçeğe dönüştürmede itici bir gücü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü yukarıda yer verilen örneklerde görüldüğü üzere, çevrimiçi ortamda verilen tepkinin somut çıktılar elde etmede önemli bir araç olduğu görülmektedir.

Sosyal medyada gerçekleşen feminist aktivizmin bir başka örneği ise “Who Needs Feminism?” kampanyasıdır. “Who Needs Feminism?” (Feminizme Kimin İhtiyacı var?) kampanyası, 2012 yılında Duke Üniversitesi öğrencileri tarafından başlatılmıştır. Kampanya kapsamında öğrenciler “Feminizme Kimin İhtiyacı Var?” sorusunu kendilerine göre cevaplandırarak afişler tasarlamışlardır. Eylemin ilk ayağı geleneksel yöntemlerle gerçekleşmiştir. Afişleri kampüsün her yerine asan öğrenciler, diğer bireyleri de sivil katılıma teşvik etmişlerdir. Kampanya daha sonraları başta Tumblr olmak üzere Facebook’a yayılarak küresel çapta bir kampanyaya dönüşmüştür. Dünyanın birçok bölgesinden katılımcıyı çeken kampanyada Facebook, organize olmayı sağlamıştır. Kampanyada temel amaç feminizme ilişkin yanlış kabulleri değiştirmek ve feminist politikayı toplum nezdinde yaymaktır. Seidman’ın (2013: 552) belirttiği gibi önceleri üniversite kampüs kültürünü değiştirmeyi amaçlayan bu kampanya, sosyal medya platformlarına aktarılınca hızlı bir şekilde viral olmuştur. Kampanyanın Facebook’a aktarıldığı birkaç gün içinde birçok meslekten, birbirinden farklı yaşlardan ve etnik kökenden bireyler kampanyaya katılmıştır.

Kampanya kapsamında gönderilen fotoğraflar, tecavüz şakalarından beden imajlarına, sokak tacizlerinden eşitsizliğe, homofobik söylemlerden ırkçılığa kadar çağdaş feminist politikanın yaygın olarak ele aldığı konularla ilgilidir. Bu anlamda Facebook, dünyanın pek çok yerinden bireyi bir araya getirerek topluluk oluşturmalarına, düşüncelerini ifade etmelerine ve aynı zamanda dayanışma ağı oluşturmalarına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda *Who Need Feminism?* kampanyası, feminizme ilişkin yanlış bilgilerin ve bilincin değiştirilmesi adına hem çevrimiçi hem de çevrimdışı gerçekleştirilen önemli bir kampanya olması bakımından önem taşımaktadır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde sosyal medya platformlarının katılımcıların kendilerini ifade etmelerine ve ortak alanlarda buluşmalarına altyapı sunduğunu ve bu özelliklerin feministler için etkileşim kurarak dayanışma oluşturmaya olanak tanıdığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte katılım boyutu, hız ve coğrafi bakımdan ele alındığında sosyal medya, farklı seslerin gündeme geldiği ve bu seslere desteklerin harekete geçirilebileceği yeni bir kamusal alan yaratılmakta ve bu kamusal alanlar daha kapsayıcı olmaktadır. Küresel çapta kullanıcı sayısı milyonları¹ geçen Twitter ve Facebook gibi sosyal medya platformları, bu alanın merkezinde bulunmaktadır. Bir mesaj, saniyeler içerisinde geniş kitlelere ulaşabilmekte; hashtag'ler kısa sürede yayınlanan tüm mesajları gruplandırabilmektedir. Böylece sosyal medya, kamuya açık bir şekilde kamusal tartışmalara katılma ve ana akım siyasi fikirlere karşıt görüşleri dile getirebilme olanağını sunmaktadır.

Bu noktada bir feminist aktivizm alanı olarak sosyal medyanın feminist aktivizme yeni bir alan açtığı, feminist politikaları yaygınlaştırdığı ve böylece kamusal söylemi etkilemede feministlere önemli bir alan sunduğu söylenebilir. Nitekim Plummer ve Plummer (2017: 91) dijital feminizmi bir Twitter kampanyası üzerinden inceledikleri çalışmalarında bu tür aktivizmin feminist pratikler için iki önemli çıktı sağladığını ileri sürmektedir: (1) kullanıcılar için kolektif bir kimlik alanı olarak işlev görme; (2) kamusal söylemi etkileme. Özellikle hashtag feminizmini odak noktası alan çalışmada hashtag'in diğer platformlarda da kullanılmasıyla aktivistlerin, daha geniş

¹ Ocak 2021 itibarıyla We Are Social'ın "Dijital 2021: Küresel Genel Bakış" raporuna göre dünya çapında Twitter'ın kullanıcı sayısı 353 milyon, Facebook'un kullanıcı sayısı ise 2,7 milyardır (Kemp, 2021).

hedef kitlelere ulaşma olanağına eriştikleri ortaya koyulmuştur. Bu çerçevede ele alındığında aktivistler ve destekçileri tarafından sıklıkla kullanılan hashtag veya etiketleme, sosyal medyada kamuoyu ve gündem oluşturmaya hizmet etmekte; aktivistlerin kendi gündemlerini oluşturabilmelerine olanak sunmakta denebilir. Özellikle Türkiye bağlamında bakacak olursak hashtag aktivizminin ana akım medyada yer bul(a)mayan feministler için kadın hakları ve feminizm konusunda farkındalık yaratabilecek kamusal tartışma ortamının oluşturulabilmesi için önemli bir altyapı sunduğunu söylenebilir.

Dixon'a (2014: 34) göre ise hem Twitter hem Facebook, feminist aktivizmin en önemli kanallarıdır. Araştırmacıya göre bu alanlar, feminizmin varlığını, sorunlarını ve yaklaşımını küresel çapta genişletirken feminizme bakışı da yeniden tanımlamaktadır. Hatta Dixon, bunu ileri götürerek etiketleme (hashtag) aracılığıyla feminizmde yeni bir dönem açıldığını ileri sürmektedir. Benzer şekilde Munro (2013: 25), Twitter gibi sosyal medya platformlarının dördüncü dalga'nın farklı kimliğini görünür kıldığını ve dayanışma için gerekli olan kamusal platformları sağladığını belirtmektedir. Araştırmacıya göre bu platformlar, patriyarkaya karşı "çağrı kültürü"ne hizmet etmektedir. Zimmerman (2017: 54) ise Twitter'ı kesişimselliğe yatkın, teşvik edici, aktivist bir araç olarak kabul edip feministlerin bu platformlara olan ihtiyacının altını çizmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde sosyal medya ile feminist aktivizmin bir dönüşüme uğradığının kabul edildiği görülmektedir. Özellikle Facebook ve Twitter gibi sosyal medya platformlarının feministlerin bireysel ve kolektif deneyimlerini paylaşmalarına, diğer bireylerde farkındalık yaratmalarına ve geniş kitlelere ulaşarak eylemler düzenlemelerine olanak sunmasının feminist hareketi kültürel ve politik olarak yeniden canlandığı üzerinde durulmaktadır.

Görüldüğü üzere feminist aktivizm üzerine çalışma yapan araştırmacılar, sosyal medyayla birlikte feministlerin hem bireysel hem de kolektif deneyimlerini ele almakta ve bu deneyimler üzerinden sosyal medyanın feminist aktivizm sürecindeki rolünü sorgulamaktadırlar. Feminist aktivizmde yer alan bireylerin sosyal medyadaki deneyimleri, kendilerini görme biçimlerinden toplumsal rollerine ve sosyal medya platformlarındaki kolektif hareketlerine kadar uzanmaktadır. Bu anlamda sosyal medya, söz konusu durumlarda feministlere kendi fikirlerini ve deneyimlerini

anlatmak için alternatif alanlar sunması bakımından önem kazanmaktadır. Yukarıda yer verilen tüm eylemler, feministlerin kamusal tartışmaların bir parçası olabilmeleri için sosyal medyayı kullandıklarını göstermektedir. Böylece sosyal değişimin sağlaması için feministlerce kullanılan sosyal medya, bireysel veya politik olarak feminizmle ilgilenmeyenlerin de bu içeriklerle karşılaşmasını sağlayabilmektedir. Mendes ve arkadaşlarının (2018) bahsettiği gibi bu bilinç başta fark edilmese dahi zamanla feminist aktivizmin “ana akımlaştırılmasının” ve daha adil bir topluma doğru geçişin temelini oluşturmaktadır.

Özetle günümüzde, sosyal medya platformları feminist harekette güçlü bir rol oynamaktadır. Sosyal medya platformlarında binlerce insan, feminist söylemler ve hashtagler altında bir araya gelerek kolektif ve bireysel deneyimlerini, kimliklerini paylaşır hale gelmiştir. Bu anlamda çevrimiçi aktivizm, etkili bir araç olarak feminist politika ile daha önce ilgilenmemiş olabilecek bireyler de dâhil olmak üzere geniş kitlelere ulaşmayı sağlamaktadır. Özellikle yakın geçmişten itibaren bu platformlara erişimin artması, hızla büyüyen çevrimiçi kampanyaları da beraberinde getirmiştir. Nitekim ana akım medyada yer bulamayan grupların seslerini duyurabilmelerine zemin oluşturan platformlar olarak karşımıza sosyal medya çıkmaktadır. Feminist söylemlerin gündeme gelmesine ve kadın hareketinin yaygınlaşmasına altyapı sunan sosyal medya, feministlerin kamusalılığı için oldukça önemlidir. Bu açıdan üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise yeni medya teknolojilerinin feminist harekete katkılarını ve karşısına çıkardığı engelleri inceleyip yeni medyanın potansiyelinin daha da arttırılabilmesi için neler yapılabileceği sorusunu cevaplamaktır.

2.3. Feminist Aktivizmde Yeni Medyanın Sunduğu Olanaklar ve Engeller

Dijital feminizm, internet teknolojilerinin günlük hayatın bir parçası haline gelmesiyle feminizm üzerine çalışan kuramcıların, araştırma konusu haline gelmiştir. Yukarıda yer verilen çalışmalarda da görüldüğü üzere yeni medyanın sunduğu altyapı ile feminist aktivizmin bir dönüşüme uğradığı, geniş kitlelere yayılarak daha görünür olduğu aşikârdır. Fakat yeni medyada gerçekleşen aktivist eylemler, tehdit ve engeller barındırabilmektedir. Literatür tarandığında dijital ortamın feminist aktivizme katılım

sürecindeki olanaklarının halen bir tartışma konusu olduğu görülmektedir. Bu tartışmalar, dijital alanlarda gerçekleşen feminist pratiklerin gerçekten bir değişim sağlayıp sağlamadığına, çevrimiçi alanların aktivistler için güvenli alanlar olup olmadığına, dijital alanların kuşaklar arası farkı artırıp artırmadığına ya da feminist aktivizmi pasif hale getirip getirmediğine ilişkindir. Bu çerçeveden hareketle bu başlıkta, feminist aktivizme katılım sürecinde yeni medyanın sunduğu olanaklar ve engeller tartışılacaktır.

2.3.1. Feminist Aktivizmde Yeni Medyanın Sunduğu Olanaklar

Yeni medya platformlarının gündelik hayata yerleşmesiyle birlikte feminist aktivistler kendilerine bu alanlarda yer bulmuştur; hatta bu alanlar günümüzde feminist aktivizmin merkezinde yer almaktadır. Sosyal ağlarda yeni eylem yöntemlerinin ortaya çıkması kolektif kimlikleri yaratmış; aynı zamanda hızlilik ve geniş kitlelerin katıldığı aktiviteler de artmıştır. Çünkü eylemlerin organizasyonu ve iletişimi kolaylaşmıştır (Portillo, 2020: 20). Bu bakımdan, dijital alanlar feminist aktivistlerce, iktidara ve ana akım medyaya karşılık verme, diğer feministlerle bağlantı kurup karşılıklı ilişkiler geliştirme, feminist politikayla ilgili mesajları ve bilgileri hızlı ve anında yayma, yerellerle bağlantı kurma, bireysel veya kolektif deneyimleri kamuya açık bir şekilde paylaşma, çoğulculuğu sağlama ve tartışmaları hızla büyütme gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Edwards & Gerrard, 2019). Ayrıca, dijital feminist aktivizmi inceleyen çalışmalar, çevrimiçi alanların cinsel saldırı deneyimlerini ifşa edip bununla mücadele etmenin (Keller, Mendes ve Ringrose, 2018) ve feminist dayanışmayı (Fotopoulou, 2016; Chamberlain, 2016) inşa etmenin bir aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Altuntaş'ın (2020: 89) belirttiği üzere dijital feminist aktivizm ile ilgili çalışmalar, dijital alanların feminist aktivistlerce kullanım amaçlarını iki temel başlıkta özetlemektedir: (1) bu alanların feminist aktivistler arasında bağlantı kurma aracı olarak kullanılması; (2) bir ifade alanı sunması bakımından feminist aktivizme katkıları. Bu doğrultuda dijital alanların feministler için ifade ve söylem alanı yarattığı, feminist söylemlerin, bilgilerin daha geniş kitlelere yayılmasına olanak sunduğu söylenebilir. Feminist politikanın kamusalılığı için önemli bir araç olan dijital platformlar, herkesin feminist aktivizmin içerisinde yer alabilmesine olanak

tanınmaktadır. Dolayısıyla yeni medya, feminist aktivistlerin özgür bir şekilde düşüncelerini, deneyimlerini paylaşabilecekleri bir ifade alanıdır. #YesAllWomen kampanyasını inceledikleri çalışmalarında Plummer ve Plummer (2017), Twitter’da başlayıp daha sonrasında diğer sosyal medya platformlarına yayılan #YesAllWomen ile birlikte yeni medyanın feminist kamusal alanın merkezi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmaya göre kolektif bir bilinç kazandırma hareketine evrilen bu eylem, beraberinde siyasi gündemi etkilemiş ve geleneksel medyanın haber akışında da yer almıştır.

Feministler için söylem ve ifade alanı olan yeni medya, güvenli alanlar olarak da değerlendirilmektedir. Sills ve arkadaşlarına (2016) göre yeni medya, feministler arasında güven hissini yaratabilecek etkileşimleri sağlamaktadır. Çünkü bireysel deneyimlerini ve endişelerini paylaşan feministleri bir araya getiren yeni medya, katılımcıların başka bir ortamda bulamayacakları destek ve özveriyle buluşmasına olanak tanımaktadır. Benzer şekilde Clark-Parsons (2018), feminist hareketin yeni güvenli alanı olarak dijital alanlara işaret etmektedir. Araştırmacıya göre feministler için güvenli ve açık söylem alanına zemin oluşturan dijital alanlar, kadınlara deneyimlerini paylaşma, diğer bireylerle ortak deneyim alanları yaratma ve başkalarıyla iletişim kurabilme olanağı tanımaktadır. Bu bakımdan söz konusu yazarlara göre yeni medya, kadınların deneyimlerini ve endişelerini paylaşmak için daha özgür hissetmelerini sağlayabilmekte; daha geniş bir ağda dolaşıma giren bu deneyimler, diğer bireylerin de cesaretlenmesini sağlayarak değişimi etkileyebilmektedir. Böylece, feminist forumlar, web sayfaları, bloglar ve sosyal medya hesapları/grupları, feministlerin deneyimlerini ve fikirlerini aktardıkları “özgür” alanlar olarak değerlendirilmektedir.

Dijital feminizm ile ilgili çalışmalarda önemli odak noktalardan birinin de genç aktivistler olduğu görülmektedir. Genç feministlerin yeni medyada ağ ya da topluluk oluşturma konusunda uzman oldukları da yaygın olarak kabul edilmektedir (Schuster, 2013; Rentschler & Thrift, 2015; Fotopoulou, 2016; Keller, 2016; Jackson, 2018; Jouët, 2018; Mendes, Ringrose, & Keller, 2019). Fotopoulou (2016), genç feministlerin eylemlerine yeni katılımcıları dâhil etmek için dijital medyayı kullandıklarını ve böylece genç feministler arasında yeni feminizm biçimlerinin ortaya

çıkıldığını ileri sürmektedir. Jouët (2018: 133), genç aktivistlerin resim, fotoğraf ve video gibi görsel anlatılar kullandıklarını, mizah ve hiciv gibi alışılmadık eylemlere başvurduklarını ve böylece kamusal alanda yankı uyandırabilecek kampanyaları organize etme konusunda uzman olduklarını vurgulamaktadır. Rentschler ve Thrift (2015) ise yeni medya platformları sayesinde feministlerin güncel siyasi tartışmalara karşılık siyasi hiciv üslubunu kullandıklarını belirtmektedir. Araştırmacılara göre sosyal medya platformlarının geleneksel siyasi tartışmalara yanıt verebilme kapasitesi “ağda feminizm” yapmaktır. Bu anlamda feminist memeler¹, hem feminist internet içeriğinin yeni bir halini temsil etmekte hem de katılımcıların mizah barındıran içerikler aracılığıyla birbirine bağlanan daha geniş feminist kimlikli bir ağın inşasına dâhil olmalarını sağlamaktadır.

Ayrıca, genç feministler dijital mecralarda cinsiyetçilik üzerine tartışmalar gerçekleştirmekte; herhangi bir konuda kişisel deneyimlerini anlatmakta ve böylece kendilerini ifade edecekleri alanlarda buluşarak kimliklerini oluşturmaktadırlar (Jouët, 2018: 133). Bu doğrultuda genç nesil feministler, yeni medyayı bir dayanışma ağı olarak kullanmakta; dijital alanlarda feminist söylemlerin dolaşımı genç kadınları harekete katılmaya teşvik etmekte (Shaw, 2012) ve bu durum feminist bilginin kamusal alanına alan açarak kişilerin kendilerini feminist olarak tanımlayabilmesine olanak sunmakta denebilir. Nitekim bu tür bağlantıların kurulması birçok genç kadının, feminizm ve kadın haklarıyla ilgili içeriklere ulaşmasını sağlamakla birlikte genç kuşağı, feminist politika ile ilgili içeriklerin yalnızca tüketicisi olma konumundan çıkararak o içeriği üreten ve o topluluğun bir parçası haline gelen kimliklerinin yaratılmasına da aracı olmaktadır. Bu doğrultuda feminist genç nesil arasındaki dayanışma, ortak bilinci güçlendirmekte demek mümkündür. Genç kadınlar, birbirleriyle bağlantı kurmak, birbirlerini desteklemek, siyasi tartışmalara katılmak ve kamusal alanda da yankı uyandıracak eylemler gerçekleştirmek için yeni medyayı kullanmaktadırlar. Yeni medyanın düşük maliyetli kullanımı ve geniş hedef kitleye

¹ Memeler, sosyal medya platformları üzerinden politik konuları mizah ile birleştirerek sunan kullanıcıları nitelemek için kullanılmaktadır. Yazar, memeleri politik ifadeleri/meseleleri mizah ile yeren kullanıcılar olarak tanımlamaktadır.

ulaşım sağlayan yapısı, feministler için bu alanları önemli hale getirmekle birlikte feminist kimliklerin oluşturulmasına da katkı sunmaktır.

Bunun yanı sıra günümüz feminist aktivizm araştırmaları, evrimii platformlarda gerçekleşen feminist eylemlerin ve tartışmaların 1960’ların bilinç yükseltmesinin devamı olarak kavramsallaştırılabileceğini destekler niteliktedir (Kennedy, 2007; Martin ve Valenti, 2012; Clark, 2015; Mendes, Ringrose, & Keller, 2018). Bu anlamda ulus aşırı bir hareket haline gelen “#MeToo”, evrimii bilinç yükseltmenin örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayan hareket, coğrafi bakımından dünyanın farklı farklı bölgelerinde bulunan kadınların cinsel taciz ve şiddet ile ilgili yaşadıklarını ve endişelerini dile getirmelerine olanak sağlamıştır. Bununla birlikte “#MeToo” farklı bireylerin iktidara ilişkin memnuniyetsizliklerini de belirtmelerine kapı açmıştır (Ghadery, 2019: 274). Bir araya gelmeye ve deneyimleri paylaşmaya olanak sunan evrimii ortamlar, kadınların diğer bireylerin de deneyimlerine şahit olabildikleri alanlar olarak bir nevi bilinç yükseltme işlevi görmektedir. Bu bakımdan evrimii ortamlar, ataerkil sistemin farkına varılması ve özellikle de şiddetin sistemsel bir sorun olduğuna ilişkin bilincin oluşturulması adına büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, sosyal paylaşım ağlarının pek çok bölgeden, ırktan, ikili olmayan cinsiyetten kişilerin birbirlerini bulmasına olanak sunması da üçüncü dalğanın önemle üzerinde durduğu kesişimsellik ve çoğulculuk kavramlarını akla getirmektedir. Bu durum, bireysel farklılıklara ilişkin içgörünün oluşmasına ve ataerkil sistemin her kimliği farklı şekilde etkilediğine yönelik bir farkındalığın oluşmasına yardımcı olmakta denebilir. Bu noktada Baer’ın *Redoing Feminism: Digital Activism, Body Politics, And Neoliberalism* alışması dikkat çekmektedir. Baer (2016), diğital feminizm kampanyalarını ve evrimdişi eylemleri karşılaştırdığı makalesinde diğital platformların çeşitli feministleri bir araya getirdiğini ve yeni bir tür “kesişime” olanak sağladığını ileri sürmektedir. Araştırmacıya göre, diğital platformlar feminist pratiklerin genişlemesine, cinsiyet ve cinsiyetçilik hakkında yeni söylemlerin biçimlendirilmesine, feministlerin diğer bireylerle bağlantı kurmasına ve yaratıcı protestoların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Baer, hashtaglar üzerindeki çalışmasında yeni medyanın artan kullanımının iletişim tarzlarını, söylemleri, dünya

genelinde aktivizm pratiklerini yeniden yapılandırarak hem çevrimiçi hem de çevrimdışı feminizmi etkilediğini, değiştirdiğini kabul etmektedir. Hatta Baer, bunu “feminizmin yeniden yapılması” olarak ileriye de götürmektedir.

Fotopolou (2016: 42) ise dijital ağlar aracılığıyla gerçekleşen ağ tabanlı feminizmi “dijital kızkardeşlik” kavramı üzerinden inceleyerek feminist aktivistlerin web 2.0 araçlarını çevrimiçi alanlarda aktif olmak, içerik üreterek bu içerikleri dolaşıma sokmak ve bu sayede diğer kullanıcılar ve kadın örgütleriyle bağlantı oluşturmak ya da kişisel bir bağ kurmak için kullandıklarını ifade etmektedir. Feministlerin çevrimiçi alanlarda aktif olmalarının onların diğer feministlerle bağlılık duygularını oluşturmaya olanak sağladığı da ulaşılan bulgular arasında yer almaktadır. Konuyla ilgili olarak Crossley (2015: 254), çevrimiçi aktivizm ile birçok bireyin bir araya gelmesini, feminist ideolojilerin geniş kitlelere yayılmasını ve böylece hareketin geleneksel yöntemlerle karşılaştırıldığında daha da ileri seviyeye taşınmasına olanak sağladığını kabul etmektedir.

Yeni medyanın feminist aktivizme sağladığı bir diğer olanak ise feministlerin artık “aktivist” olarak kendi varlıklarını bireysel ya da kolektif bir şekilde göstermeleri ve iletişim teknolojileriyle fiziksel sınırların aşılmasının, feminist hareket açısından aktivist eylemlerde dönüşümler yarattığı meselesidir (Martin & Valenti, 2012; Munro, 2013; Fotopoulou, 2016; Keller, 2016; Jackson, 2018; Jouët, 2018). Yeni medya platformlarının sağladığı altyapı ile birlikte ana akım siyasetin erkek egemen yönetimine karşı kadınlar artık çevrimiçi ortamlarda politikalarını genişletebilir hale gelmiştir. Söz konusu teknolojiler sayesinde kadınlar yerelden ulusala, ulusaldan küresele birbirleriyle direkt yatay iletişim biçimleriyle buluşabilmektedirler. Bu doğrultuda yeni medyanın topluluk oluşturma, benzer fikirleri taşıyan kişileri buluşturma, ortak bir kimliğe katkıda bulunan tartışmaları kolaylaştırma olanaklarından dolayı feministler için yeni bir kamusal alan yarattığını söylemek mümkündür (Fotopoulou, 2016). Dolayısıyla dijital medya, feminist aktivistler için söylem alanı olmakla birlikte (Keller, Mendes, & Ringrose, 2016); feministlerin üzerinde durdukları meselelerle ilgili içeriklerin üretimi ve bu içeriklerin dolaşıma sokulması yoluyla aktif bir siyasi kimlik inşa etmek için de önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Jackson S. , 2018: 45). Dijital feminizmin değişimi etkileyip

etkilemeyeceği sorusu üzerinde duran bazı araştırmalarda çevrimdışı eylem alanları, gerçek örgütlenme alanı olarak kabul edilirken bunun aksi bir şekilde Baer (2016: 18), feminist söylemleri yeniden şekillendirdiği ve feminist aktivizmi dönüştürdüğü için dijital medyanın “büyük potansiyel sunduğunu” öne sürmektedir.

Yeni medyanın feminist aktivizme sağladığı olanaklardan belki de üzerinde en çok durulanı mizojini ile mücadele yeni bir alan yarattığına ilişkin meseledir (Sills, ve diğerleri, 2016; Keller, Mendes, & Ringrose, 2016; Edwards, Philip, & Gerrard, 2019; Dixon, 2014; Clark-Parsons, 2018). Keller ve arkadaşları (2016: 33-34), kadınların giderek artan mizojini ve cinsiyetçiliğe karşı yeni medyayı, feminist eleştiri ve aktivizm için kullandıklarını ortaya koymaktadır. Onlara göre özellikle Twitter gibi sosyal paylaşım ağlarında feministler, “tecavüz kültürü” (rape culture) ve cinsiyetçilik ile ilgili tweetler atarak bağlantı kurma, paylaşım yapma ve daha anlamlı bir çıktı olarak “dayanışma” olanağı bulmaktadırlar. Benzer şekilde Baer (2016), kadına yönelik şiddete ilişkin ana akım medya gündeminden farklı söylem/ifade üretmek ve söz konusu içerikleri diğer bireylere iletmek için yeni medya platformlarına önem atfetmektedir. Çünkü yeni medya, feministlere cinsel saldırı ve istismarla ilgili bireysel deneyimlerini paylaşma olanağı sunmaktadır. Bununla birlikte yeni medya, kadınların yaşadığı bu deneyimlerin yaygınlığını gözler önüne sererken soruna karşı harekete geçip mücadele etmek için yeni bir alan da yaratmaktadır. Kadınlar, özellikle bu saldırılara maruz kalan diğer bireylerle diyalog halinde olma, bir topluluk oluşturma ve örgütlenme gibi konularda katılımcı bir aktivist araç olarak yeni medyayı kullanmakta; cinsiyetçilik hakkında diğer bireyleri bilgilendirip sorumluları ifşa etmekte ve eleştirmektedir. Bu bakımdan yeni medya, günümüzde giderek yaygınlaştığı kabul edilen kadın düşmanlığına karşı eleştirel söylemleri ortaya koyabilmek için alternatif sunan bir araç olarak önem kazanmaktadır.

Bir feminist aktivizm alanı olarak sosyal medya kapsamında da ele alınan *MeToo*, *YesAllWomen*, *BeenRapedNeverReported* ve *SendeAnlat* eylemleri de mizojini, cinsiyetçilik ve cinsel saldırı gibi konularda mücadele alanlarından birinin artık yeni medya olduğunu göstermektedir. Feminist aktivistler, ana akım medya gündemine uyum sağlamak zorunda kalmadan doğrudan “ifade alanı” olarak yeni medya platformlarına yönelmektedir. Bu anlamda yeni medya platformları, toplumsal

alandan var olan cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadele konusunda, feministlere önemli bir alan sunmaktadır. Özellikle yeni medya, feminist aktivistler tarafından kadına yönelik şiddet, mizojini ve cinsiyet ayrımına dayanan ifadelerle birlikte erkek egemenliğini yücelten söylemleri feminist söylemlerle eleştirmek için kullanılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Rentschler ve Thrift (2015) dönemin ABD başkan adayı Mitt Romney'in cinsiyetçi konuşması üzerine sosyal medyada başlayan *Binders Full of Women* akımını inceledikleri çalışmalarında sosyal medya platformlarının güncel siyasi söylemde var olan cinsiyetçilik ve mizojiniye yönelik feminist eleştirilerin dile getirilebileceği yeni alanlar yarattıkları görülmektedir. Onlara göre sosyal medya platformları feminist fikirlerin geniş çapta yayılmasını sağlarken aynı zamanda feminist pratikleri gerçekleştirebilmek için yeni siyasi eleştiri modellerini¹ de ortaya koymaktadır.⁸ Ülkemizden benzer bir örnek olarak *DirenKahkaha* eylemi verilebilmektedir.

Özetle yeni medya, feministlere kendilerini ifade edebilecekleri ve seslerini yükseltebilecekleri alanlar sunarak diğer feministlerle buluşmalarına, feminist politikaları diğer bireylere yaymalarına, anında ve hızlı bir şekilde örgütlenebilmelerine, mizojini ve tecavüz kültürüyle mücadele etmelerine, ana akım medyaya anında cevap verebilmelerine altyapı sunan özellikleriyle çağdaş feminizmde önemli bir konuma sahiptir. Özellikle yeni medyanın zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde kullanıcıları bir araya getirmeye olanak sunan yapısı, küresel eylemler gerçekleştirme, feminist topluluk ve kimlik oluşturma konusunda feminist aktivizme yeni bir alan açmıştır. Ayrıca feminist aktivizmde yeni bir alan olarak dijital mecraların çeşitli feministlerin çıkarlarını temsil etmede özellikle ikinci dalga feminizmin evrenselleştirici anlayışından koparak çoğulcu anlayışı taşıdığı ve farklı ve mikro düzeydeki seslerin görünürlüğüne olanak sunduğu söylenebilir. Böylece dijital feminizm, çok daha çeşitli, ademi merkezîyetçi ve demokratik olarak görülebilir.

2.3.2. Yeni Medyada Feminist Aktivizmin Karşılaştığı Engeller

Yeni medya, aktivist hareketlere sunduğu olanaklarla birlikte engeller ve tehditlerle de barındırabilmektedir. Yeni medya platformlarının feministlere daha önce

¹ Sosyal medyada yer alan feminist memelerden bahsetmektedir.

tartışılması mümkün olmayan konuları tartışma, ana akım medyaya karşıt söylem geliştirme, feminizmin toplum nezdinde anlaşılmasını sağlamaya yönelik bilgilendirme, iktidarın kararlarına karşı çıkarak baskı aracı olma, küresel eylemler gerçekleştirme, feminist topluluk ve kimlik oluşturma gibi olanaklar sunduğu kabul edilmektedir. Yeni medyanın feminist harekete sunduğu bu olanaklarla birlikte dijital alanın yapısal özelliklerinden ve dijital medya kullanıcılarından kaynaklanan tehdit ve engeller de bulunmaktadır.

Yeni medyanın feminist hareketin karşısına çıkardığı engeller birden fazla başlık altında tartışılmaktadır. Bu başlıklar genel olarak, internete erişimin ve iletişim teknolojilerini kullanım becerilerinin tüm dünyada eşit olmaması, bu durumun hem coğrafi bakımdan kadınlar arasında hem de feminist kuşaklar arasında bölünmeye sebep olması, internetin erkek egemen kültürü ile kuşatılmış bir alan olarak kabul edilmesi, beraberinde bu alanların erkek egemen söylemlerin üretilmesine fırsat tanınması ve yeni medya platformlarında feminist politikanın basit veya yanlış bir şekilde sunulması şeklinde özetlenebilir.

Yeni medyanın feminist aktivizmin ve geniş anlamda dijital aktivizmin önüne çıkardığı engellerden ilki internete erişimin tüm dünyada eşit olmamasıdır. Dijital alanda gerçekleşen aktivist pratiklere hem ekonomik açıdan hem de erişim, kullanım becerileri ve okur-yazarlık bakımından demokratik katılım sağlanamamaktadır. Ayrıca, yapılan araştırmalara göre dünya çapında internete erişim sıkıntısını daha çok kadınlar yaşamaktadır. Örneğin, We are Social'ın 2020¹ yılı raporuna göre, kadınların erkeklere kıyasla çevrimdışı olma durumu daha yüksektir. Bu bakımdan internete erişimde yukarıda yer alan etmenler dışında cinsiyet de kritik bir faktör ya da üzerinde düşünülmesi gereken bir faktör olması bakımından önem taşımaktadır. Çevrimdışı olmak; öğrenme, belirli hizmetlere erişim ve kamusal tartışmanın dışında kalmaya sebep olması dolayısıyla internete erişimi olmayanlar ile olanlar arasındaki uçurum, mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu durum aynı zamanda mevcut cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirerek kadınların kamusal tartışmaya dâhil olmalarını daha da imkânsızlaştırmaktadır.

¹ Bkz: <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media>

İnternete erişim sağlandıktan sonra bu teknolojileri kullanabilecek becerilere sahip olmak gerekmektedir. Söz konusu becerilere sahip ol(a)mamak dijital bölünmenin ikinci aşaması olarak kabul edilmektedir (Brodock, 2010). Daha geniş bir ifadeyle, aktivist eylemler için dijital mecraların kullanımı, medya okuryazarlığı ve kullanım becerileri açısından da “dijital bölünmeye” neden olmaktadır. Bu unsurlar, bir önceki feminist kuşağın ve özellikle kırsal kesimlerde yaşayan kadınların çevrimiçi aktivizminin ve diğer aktivistlerle bağlantı kurma olanağının önüne geçmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere bakıldığında kadınların internete eşit erişime sahip olmadığı ve kullanım becerileri bakımından geride kaldıkları bilinmektedir. Bu noktada yeni medyadaki feminist pratikler incelenirken dijital medyanın hem bölgesel hem de feminist kuşaklar arası bölünmeye sebep olduğu kabul edilmektedir (Schuster, 2013; Fotopoulou, 2016; Jackson, 2018). Konuyla ilgili olarak Fotopoulou (2016), dijital alan ile görünürlük kazanan genç neslin bir önceki feminist nesil ile arasında oluşan uçuruma, dijital ortama erişim konusundaki eşitsizlikleri ya da engelleri neden olarak göstermektedir. Araştırmacıya göre önceki nesil feministlerin mevcut gelişmelerden ve genç aktivistlerden haberdar olamamaları dijital aktivizmin bir sınırlılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer şekilde Schuster (2013), çevrimiçi aktivizmin yalnızca çevrimiçi alanlarda yer alanlar tarafından görünür olması sebebiyle bir önceki feminist kuşakla feminist genç kuşak arasında bölünmeye neden olduğunu belirtmektedir. Araştırmacı, bir önceki feminist kuşağın günümüz çevrimiçi aktivist pratiklerinden dışlandığını ileri sürmektedir. Sebring (2019: 59) ise sosyal medya platformlarının coğrafi sınırları aşarak dünyanın farklı bölgelerinden kadınların sorunlarına ilişkin bir dereceye kadar farkındalık yaratmadaki rolünü kabul etse de mikro düzeydeki sesler ya da gruplar yerine Batılı seslerin yükselmesi tehlikesine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu durumun feminist dayanışmanın önünde bir engel yarattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim üçüncü dalga feminizmin en büyük eleştirisi ikinci dalganın beyaz kadınların sesi olduğu şeklindedir. Dijital feminizmine ilişkin eleştirilerden biri de herkesin eşit derecede internete erişim sağlayamaması, sağlasa dahi kullanım becerilerine sahip olamaması nedeniyle yine batılı seslerin görünür olmasına yöneliktir.

Yeni medyanın feminist aktivizme olanak sağlama sürecindeki eleştirilerden bir diğeri de ‘türetilen’ enformasyon artışının önüne geçebilmek için oluşturulan filtre balonları veya kişiselleştirilmiş haber akışlarıyla bu alanların bir nevi “yankı odaları”na dönüşmesidir. Yeni medyada dolaşıma giren enformasyon oranı artık ölçülemeyecek kadar hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu durum, çok fazla “enformasyon yüklemesine” yol açmaktadır. Üretilen içerikleri belirli bir şekilde kategorize etmek için birçok hizmet kullanılmaktadır (Dijk, 2018: 302). Yeni medya kullanıcıları, enformasyon yüklemesine maruz kalmamak için sayfalarını kendilerine hitap eden içeriklerin yer alacağı şekilde düzenleyebilmektedir. Yani, kullanıcılar kendi “kişiselleştirilmiş haber akışları”nı bir tık ile yaratabilmektedir (Narin, 2018). Kullanıcıyı aradığı içerikle anında buluşturan bu hizmetler, aslında kullanıcının farklı etkileşimlerin dışında kalmasına sebep olmaktadır. Böylece Sunstein’in ifadesiyle internet, insanların yalnızca kendileriyle benzer fikir ve ideolojiye sahip diğer insanlarla etkileşim kurdukları “yankı odalarına” dönüşmektedir (Dijk, 2018: 321). Bu açıdan değerlendirildiğinde insanlar, kendi önyargılarından kurtulabilecekleri enformasyonla karşılaşma olasılığını kaybederek yalnızca kendi fikirlerini destekler nitelikteki benzer seslere maruz kalmaktadır. Filtre balonları ile oluşturulan kişiselleştirilmiş akışlar, interneti kullanıcıların bir nevi kendi seslerini duydukları yankı odalarına dönüştürmektedir. Dolayısıyla filtreler ya da dijital medyanın algoritma mantığı, kendi önyargılarımızı destekleyen bir kişiselleştirmeye yol açarak sosyal medya hesaplarımızdaki çeşitliliğin önüne geçmemize sebep olup kendimizi sorgulamamıza engel olmaktadır. Bu bakımdan feminist politikayla alakası olmayanların gündemlerinde yer alabilmek zorlaşmaktadır. Bununla birlikte anti-feminist içerikleri paylaşan kişileri takip eden kullanıcılar önyargılara, yalan ve yanlış içeriklere, özetle her türlü eksik ve yanlış paylaşımlara sürekli maruz kalacaktır. Bu bağlamda yeni medyaya ilişkin bir başka sorun ise bu alanlara erişim sağlandıktan sonra doğru bilgiye nasıl erişileceğine ilişkindir.

Yeni medya, enformasyona erişme konusunda kullanıcıya daha fazla olanak sunmaktadır. Ancak kullanıcı türevli içerik üretiminin hâkim olduğu yeni medya ortamlarında bilgi kirliliği de artmaktadır. Günümüzde haber kaynağı olarak geleneksel medyadan ziyade yeni medya ve sosyal medya platformlarına daha çok

başvurulduğu düşünüldüğünde, dezenformasyona ve manipülasyona maruz kalma tehlikesi beraberinde gelmektedir. Yalan, sahte ya da doğruluğu teyit edilmeyen haberlerin doğruymuşçasına dolaşıma sokulması ve bu içeriklerin herhangi bir kontrol mekanizmasından bağımsız bir şekilde viral olması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Yeni medyada feminist politikayla alakalı birçok yanlış içerikle karşılaşmak mümkündür. Bernadette Plummer ve David Plummer'ın (2016) dile getirdiği gibi yeni medya platformları, feminist söylemlerin ve bilgilerin kamusalılığı için çok geniş bir alan yaratarak feminist politikayı herkes için açık bir alan haline getirirken feminist politikanın içinin boşaltılmasına sebep olabilmektedir. Benzer şekilde, Shenila Khoja-Moolji (2015), çevrimiçi alanların herkese açık olması nedeniyle feminist politikanın basitleştirilerek yanlış yorumlanmasına sebep olacağı tehlikesine dikkat çekmektedir. Sebring (2019: 55-59), Plummer ve Moolji'yi destekler nitelikte feministlerin yeni medya platformları aracılığıyla daha geniş, ana akım bir popülasyona erişebilir hale geldiğini kabul edip bu durumun feminist tarihin veya feminist politikaların dikkate alınmadan, bilinmeden yayılmasına veya yanlış yorumlanmasına sebep olacağı endişesini belirtmektedir.

Ayrıca, sosyal medyadaki akış kültürü dolayısıyla gündemin anında değişiklik gösterebilmesi, feminist aktivistler için bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Nitekim “akış kültürü” gündemin saatler hatta dakikalar içerisinde değişiklik gösterebilmesine neden olmaktadır. Sosyal medyada her an her şeyin sürekli güncellenme hali, aktivistler açısından değerlendirildiğinde gündemde yer almayı veya kalmayı zorlaştırmaktadır. Konu ile ilgili olarak Şener'in (2021: 18) Türkiye ölçeğinde feminist aktivizmin olanaklarını ve engellerini incelediği çalışmasında özellikle ülkenin siyasi gündeminin sürekli değişmesi ve dolayısıyla sosyal medyaya yansıyan bu değişim hali, kadın sorunlarına ilişkin gündemin geri planda kalmasına sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple dijital feministler, kendilerine ilişkin gündemi kamunun da fark etmesini sağlamak için daha çok zaman ayırmak ve daha fazla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Söz konusu çalışmanın katılımcıları, hashtag kampanyalarını gündem yoğunluğunun daha az olduğu zamanlarda düzenlediklerini veya gündemde yer alabilmek için trend listede bulunan konularla ilişkilendirerek paylaşımlar yaptıklarını belirtmektedir.

Bir diğ er engel ise yeni medya platformlarının erkek egemen kültürü ile kuşatılmış bir alan olarak kabul edilmesi, bu alanların cinsiyetçi dilin yeniden üretilmesine yol açması, ataerkilliğı ve yapısal Şiddeti yeniden görünür kılacak Şekilde kullanılması ile ilgilidir. Özellikle günümüzde mizojini,  evrimi i taciz, saldırı ve tehdit, feminist aktivistler için artık günlük hayatlarının bir parçası haline gelmiştir. Dahası cinsel tacizin, saldırının ve tecavüzün normalleştirildiğı kültüre vurgu yapan “tecavüz kültürü” internet üzerinden hızla çoğalmakta; mizojini ve anti-feminizm,  evrimi i medyada da Şiddetini arttırarak karşımıza çıkmaktadır (Keller vd., 2016). Bununla birlikte  evrimi i taciz kültürünün, özellikle feminist fikirlerini açıkça dile getiren kadınları hedef aldığını ortaya koyan çalışmaların olduğı göz önüne alındığında bunun temel sebebin de bu ortamları erkek egemen bir alan olarak sürdürme işteğinden kaynaklandığını söylemek mümkün olmaktadır. Bu durum birçok kadının kendilerine yöneltilen saldırılara karşı seslerini  ıkaramamalarına veya bu alanlardan uzaklaşmalarına sebep olabilmektedir. Bu sebeple yeni medya platformları, feminist aktivistler için güvenli alanlar olarak kabul edilmemekle birlikte anti-feministlere fırsat sunan ortamlar olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçeveden hareketle, feminist aktivizme katılım sürecinde yeni medyanın karşımıza çıkardığı engellerden birinin de mizojinik ve saldırgan fikirlere sahip kişilere fırsat sunması ve söz konusu kişilerin söylemlerini ve pratiklerini yaygınlaştırarak muhafaza etmesine aracı olması olduğunu söylemek mümkündür.

Yeni medyanın kadın düşmanlarına ve anti-feministlere böyle bir alan açması, aktivistler için bir saldırı riski oluşurmaktadır. Çevrimiçi ortamda daha çok genç feminist kuşağın yer aldığı düşünüldüğünde genç neslin feminist hareketteki yenilikleri muhtemel saldırılara ve tacizlere cevap verebilmelerinde güvenlerini sarsmaya neden olabilmektedir. Bu durum feminist aktivizme katılımı sınırlandıracak bir engel olarak değerlendirilmektedir (Jackson, 2018: 45). Konuyla ilgili olarak Schuster (2013), dijital ortamda paylaşım yaptıklarında sert eleştirilerle veya  evrimi i tacizle karşılaşan feminist aktivistlerin bu durumdan oldukça etkilendiğinden bahsetmekte ve bu sebeple dijital ortamın feminist aktivizme katılım sürecini zayıflatabileceğini dile getirmektedir. Megarry (2020) ise ikinci dalga feminizmde kadınların kendi evlerinde buluşup erkek tahakkümünden uzak bir Şekilde fikirlerini

tartışabilecekleri mekanlar ve “özgürleştirici siyasi” alanlar yarattıklarına dikkat çekmektedir. Yazara göre, kadınların yarattığı bu özgürleştirici alanlar, sosyal medya ile yok olmaktadır. Çünkü sosyal medya, erkeklerin feminist politikalara karışma ve feminist aktivistlere erişme kapasitesini artırıp kadın mücadelesinde erkek kontrolünün önünü açmaktadır. Dolayısıyla dijital alanlar, erkekler için feminist tartışmalara müdahale etme, feminist eylemleri gözetleme, feminist aktivistleri taciz etme, kadın merkezli alanları işgal etme, kadına yönelik şiddet tasvirlerini yaygınlaştırma ve saldırgan erkekliği pekiştirme gibi birçok fırsat sunmaktadır. Aksi bir şekilde kadınlar, dijital alanlarda erkeklerin bu davranışlarından korunmak için önemli ölçüde enerji harcamak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla Megarry için dijital alanlar, feminist aktivizme yeni bir boyut kazandırmaktan ziyade aktivizmi sınırlandıracak tehditler ve engeller barındırmaktadır. Çünkü erkek egemenliğini yıkmaya çalışan kadınlar, eylemlerini gerçekleştirdikleri alanlarda sürekli olarak feminizm karşıtı söylemlere dahası saldırılara ve tehditlere maruz kalmaktadır.

Çevrimiçi aktivizme getirilen eleştirilerden bir diğeri de internetin tek başına devrim sağlayacak bir araç olarak kabul edilmesine karşıdır. Çevrimiçi ortamlarda gerçekleşen eylemlerin toplumları değiştirme potansiyeline şüpheyle yaklaşanlar, alternatif seslerin gündem oluşturma, kendilerini temsil etme, iletişim kurma ve küresel çapta örgütlenme olanağına çevrimiçi ortamların bir dereceye kadar altyapı sunduğunu kabul etmektedir. Ancak onlara göre yeni medyanın etkileşim ve hızlı iletişimi sağlamaya yarayan altyapısı, ideoloji bakımından herhangi bir katkıda bulunmamaktadır (Fuchs, 2020; Gladwell, 2010; Morozov, 2011; Uçkan, 2012). Bu bağlamda, Dixon’ın (2014) da belirttiği üzere feminist aktivizmin geleneksel yöntemleriyle dijital alanlarda gerçekleşen pratikleri karşılaştırıldığında katılımcıların gerçekten “tutkulu” olup olmadıklarını anlamak daha da zorlaşmaktadır. Dijital alanlardaki feminist pratikler bağlamında ele alındığında bir hashtag altında paylaşım yapmak, Facebook’ta durum güncellemek, profil fotoğrafı değiştirmek ya da söz konusu eylem ile ilgili çevrimiçi dilekçe imzalamak bir “tembellik” aracı haline gelebilmektedir. Bu durum, feminist eylemlerin devamlılığına yönelik bir endişe oluşturmakla birlikte feminist hareketin bağlamının ve geçmişinin bilinmeden kopuk veya gevşek topluluklar tarafından devam ettirilmesine sebep olabileceğini de akla

getirmektedir. Bu bakımından ele alındığında dijital alanlarda feminist aktivizme katılma nihai amaçlara ulaşmayı zorlaştıracak engeller barındırmaktadır.

Görüldüğü üzere feminist aktivizm açısından yeni medyanın olanaklarının halen bir tartışma konusu olduğunu söylemek mümkündür. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında dijital medya, feminist aktivizme sunduğu olanaklar kadar engeller de barındırmaktadır. Bu bakımdan Edwards ve Gerrard'ın (2019) belirttiği gibi yeni medyada feminist aktivizme katılmak, “iki ucu keskin bir kılıç” olarak değerlendirilebilir. Araştırmacılara göre dijital feminizm, iktidara ve ana akım medyaya karşılık verme, diğer bireylerle bağlantı ve karşılıklı ilişkiler geliştirme, feminist mesajların, bilgilerin hızlı ve anında yayılması, diğer bireylerle bağlantı kurma ve deneyimleri kamuya açık paylaşma, çoğulculuk ve tartışmaları hızla büyütme gibi olanaklar sağlasa da dijital okuryazarlık becerilerine sahip olamama gibi kuşaksal-bölgesel farklılıklar, çevrimiçi gözetim korkusu ve siber cinsiyetçilik gibi engeller de barındırmaktadır. Konuyla ilgili diğer araştırmalara bakıldığında da dijital alanların var olan erkek egemen söylemlerin ve cinsiyetçi dilin tekrar üretilmesine neden olduğuna ilişkin görüşlere karşın yeni medyanın feministlere coğrafi sınırlardan bağımsız bir şekilde aktivist eylemleri gerçekleştirme olanağı, söylem ve ifade alanı sunduğuna ilişkin karşıt çalışmalar bulunmaktadır. Bu anlamda dijital mecralar, güvenli alanlar olarak kabul edilip feministlerin topluluk/ağ oluşturmalarına ve seslerini duyurmalarına olanak sağladığı ileri sürülmektedir.

Yeni medya ile feminist aktivizmin bir dönüşüme uğradığı, yeni medyanın yeni feminist pratikler ve söylemler yarattığı ve bunları geniş kitlelere yaydığı aşikârdır. Nitekim dijital feminizm üzerine çalışan araştırmacıların çoğu, yeni medyanın yeni bir feminist politika merkezi olduğunu kabul etmektedir. Tüm bunlar düşünüldüğünde çevrimiçi ve çevrimdışı alanlar birbirlerini destekleyen ve birbirinden ayrılmaz parçalar olarak kabul edilmeli; her ikisinin nasıl daha efektif şekilde kullanılacağına ilişkin ya da yeni medyanın feminist pratikleri nasıl daha görünür kılacağına ilişkin yeni yol haritaları belirlenmelidir. Sonuç olarak uzun soluklu her sosyal hareketin yükseliş ve çıkış dönemleri bulunmaktadır. Aktivist pratikleri devam ettirebilmek için belirli stratejiler ve motivasyonlar zamanla değişmektedir (Crossley, 2015: 265). Yeni medyanın feminist pratiklere yeni bir soluk getirdiğinin kabul edilmesiyle birlikte nasıl

devam etmesi gerektiğine yönelik yeni yol haritaları sunulması, gerçek bir değişime katkıda bulunmak için önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEMİNİST AKTİVİZMİN SESİNİN DUYURULMASI SÜRECİNDE YENİ MEDYA: OLANAKLAR VE ENGELLERE DAİR UZMAN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

3.1. Araştırmanın Amacı

Yeni medya, örgütlenme, topluluk oluşturma, farkındalık yaratma ve alternatif görüşleri kamunun gündemine taşıma gibi konularda aracı bir ortam olarak ele alındığında kamunun gündeminde yer al(a)mayan hak temelli hareketlerin, tartışmaların ve örgütlenmenin gerçekleştirilebilmesi açısından önem kazanmaktadır. Yeni medya, geleneksel medyada gündeme gel(e)meyen insan hakları, işçi hakları, cinsel yönelim hakları, çevre ile ilgili sorunlar ve kadın hakları gibi konularda farkındalık yaratabilecek kamusal tartışma ortamının oluşturulabilmesi için önemli bir altyapı sunmaktadır. Nitekim geleneksel medyada yeterli derecede temsiliyet bul(a)mayan feminist hareketin, yeni medya ortamında güçlü bir şekilde örgütlenme ve sesini duyurma olanağına eriştiğini söylemek mümkündür. Bu noktada sorulması gereken asıl soru, bu hayati değerdeki gücün efektif biçimde nasıl kullanılabileceği ve yeni medyanın olanaklarından nasıl yararlanılabileceğidir.

Bu çalışmanın en temel amacı, uzman görüşlerinden yola çıkılarak, Türkiye’deki dijital feminist aktivizmin mevcut durumunun tanımlanıp yeni medyanın feminist aktivizm için sunduğu olanak ve engellerin belirlenmesi; söz konusu engellerin nasıl azaltılabileceği ve olanakların nasıl geliştirebileceğinin tespit edilmesidir. Böylelikle çalışma çerçevesinde yeni medyanın feminist aktivizme katılım sürecinde nasıl daha etkin kullanılabileceğine dair bir yol haritasının çizilebilmesi hedeflenmektedir. Çalışmada, Türkiye’de ihmal edilmiş ve geleneksel medyada sıkça yer bul(a)mayan (Çelenk, 2010; Kaya, 2017) feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde, yeni medyanın potansiyelinin daha da arttırılabilmesi için neler yapılabileceği sorusuna cevap aranmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amaçları aşağıdaki gibidir:

1. Türkiye’deki dijital feminist aktivizmin mevcut durumunu tespit etmek
2. Yeni medyanın feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde sunduğu olanakları belirlemek
3. Yeni medyanın feminist aktivizm sesinin duyurulması sürecinde karşısına çıkardığı engelleri tanımlamak
4. Söz konusu süreçte engellerin azaltılarak olanakların nasıl geliştirilebileceğine dair yeni bir yol haritası sunmak

Bu amaçlar doğrultusunda yanıtlanması hedeflenen araştırma soruları şunlardır:

1. Uzmanlar, Türkiye’deki dijital feminizmin mevcut durumunu nasıl tanımlamaktadır?
2. Yeni medyanın feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde sunduğu olanaklar nelerdir?
3. Feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde yeni medyada karşılaşılan engeller nelerdir?
4. Yeni medyada feminist aktivizmin sesinin duyurulabilmesi için nasıl stratejiler belirlenmelidir?

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma, uzman görüşlerine dayalı olarak yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanakların nasıl daha efektif kullanılabileceğine yönelik bir perspektif sunmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla araştırmanın kapsamı, uzman görüşlerinden yola çıkılarak Türkiye ölçeğinde yeni medyanın feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde sağladığı olanakların geliştirilmesine yöneliktir. Araştırma, geleneksel medya kanalları aracılığıyla gerçekleştirilen feminist aktivizme değinmemekte ve dijital feminizm-geleneksel feminist aktivizm arasında bir karşılaştırma sunmamaktadır.

Diğer yandan, Türkiye’de dijital feminizmin mevcut durumunu tespit etmek tek bir araştırmaya sığmayacak kadar zordur; bu sebeple yapılan değerlendirmenin araştırmaya katılan katılımcılardan elde edilen bulgularla sınırlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bununla birlikte, araştırma kapsamında Türkiye ölçeğinde dijital

feminizmin olanakları, feminist aktivistlerin bireysel deneyimlerinden ziyade konuda uzman kişilerin görüşlerinden bir genellemeye yer vermektedir.

Ayrıca, dijital ortam her ne kadar dinamik ve etkileşimli bir platform olsa da feminist aktivizme aktif katılımın çoğunlukla bireysel ya da yerel düzeyde kaldığı bilinmektedir. Bu bakımdan araştırmanın Türkiye perspektifi sunduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla araştırmanın en önemli sınırlılığı; Türkiye’de yaşayan kadınların deneyimleri üzerinden uzman görüşleri sunuyor olmasıdır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, yüz yüze/çevrimiçi ortam üzerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğine dayalı olarak gerçekleştirilen betimsel bir alan araştırması yolu ile durum analizi niteliği taşımaktadır.

Nitel araştırma, araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların araştırma konusu hakkındaki deneyimlerini ve bakış açılarını ortaya koymayı sağlamaktadır. Bu bağlamda nitel araştırma kapsamında üç tür veri toplama tekniği bulunmaktadır: (1) Derinlemesine görüşme, (2) Gözlem, (3) Doküman analizi. Nitel araştırmanın bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşmede katılımcıların araştırma konusu hakkındaki deneyimleri, düşünceleri, duyguları ve bilgileri ile ilgili sorular sorularak cevaplara ilişkin doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Bu kapsamda araştırmacı, ilgili katılımcılarla görüşmeler yapmakta, görüşme esnasındaki gözlemleri, kayıtları ve dokümanları inceleyerek saha notlarını toplamaktadır. Araştırmacı, bu notlardaki ham verileri, oluşturduğu “ana temalar”, “kategoriler” ve “içerik analizi” yöntemleriyle düzenlemektedir (Patton, 2005: 1634). Kümbetoğlu (2008: 56), feminizmi temel alan araştırmaların neden-sonuç ilişkisi üzerinde durmaktan ziyade günlük hayatın, pratiklerin, deneyimlerin ve ilişkilerin manasını derinlemesine bir şekilde anlama ve betimleme amacı taşıdığından söz etmektedir. Araştırmacı, söz konusu amaçlara ulaşmada en etkili tekniklerin de derinlemesine görüşme, gözlem ve odak grup görüşmeleri gibi niteliksel araştırma yöntemleri olduğunu belirtmektedir. Çalışmanın amacının Türkiye ölçeğinde yeni medyanın feminist aktivizmin dönüşümü sürecindeki rolünü, yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanakları ve engelleri ortaya koyup feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde yeni bir yol haritası

belirlemek olduğu düşünöldüğünde bu amaçlara ulaşmada en etkili yöntemin de derinlemesine görüşme olduğu düşünölmektedir. Çünkü bahsedilen amaçlara ulaşmak için dijital feminizm konusundaki uzmanların deneyimlerini, düşöncelerini ve bilgilerini derinlemesine bir şekilde ortaya koymak gerekmektedir.

Derinlemesine görüşme tekniğı kendi içerisinde üç türe ayrılmaktadır: yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış. Araştırma, alanyazında sıklıkla gerçekleştirilen çalışmalarla benzerlik taşıyorsa soru-cevap şeklinde ilerleyen yapılandırılmış görüşme tercih edilmektedir. Ancak çalışma yeni bir araştırma alanı ile ilgiliyse soruların belirli kısmının önceden hazırlandığı ancak görüşme esnasında yeni soruların eklenebildiğı, akış içerisinde değışiklik görölebilen yarı yapılandırılmış veya bu süreçlere hiç tabi olmayan, yani görüşme sorularının önceden hazırlanmadığı yapılandırılmamış görüşmeler daha uygun olmaktadır (Wethington & McDarby, 2015: 1). Bu bakımdan çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin tercih edilme nedeni ise katılımcıların konu ile ilgili deneyimlerini derinlemesine bir şekilde öğrenebilmek adına araştırmacıya katılımcı ile etkileşim olanağı sunmasıdır.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Dijital feminizmin olanaklarının ve engellerinin belirlenebilmesi, söz konusu olanakların nasıl arttırılabileceğine yönelik önerilerin derlenmesi ve tüm bunların da Türkiye'ye özgü bir perspektif sunabilmesi bakımından araştırmanın evreni, Türkiye ölçeğinde dijital feminist aktivizm konusundaki uzmanlar olarak belirlenmiştir. Bu evren üzerinden ise kadın hakları ve feminizm konusunda sivil toplum örgütlerinde aktif gönüllü/üye/temsilci/kurucu ya da çalışan olarak yer alan, kendini feminist aktivist olarak tanımlayanlar ile çalışma konusu dijital feminizm, feminizm, toplumsal cinsiyet eşitliğı, kadın hakları olan akademisyen ve medya çalışanlarından evreni temsil edebilme gücü olan bir örnekleme ulaşmak hedeflenmiştir.

Katılımcıların belirlenmesi ve araştırma evreninin oluşturulmasında amaca yönelik örnekleme yöntemi seçilmiştir. Amaca yönelik örnekleme, söz konusu araştırma ile ilgili bilgi alınabilecek birimlerin, vakaların, bireylerin belirlenmesi ve seçilmesidir. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan amaca yönelik örnekleme,

söz konusu araştırma hakkında bilgi ve deneyim sahibi birey veya grupları belirleyip seçmeyi içermektedir.

Görüşmeye katılan uzmanların demografik verileri ve yer aldıkları örgütler/oluşumlar/dernekler Tablo1’de belirtilmiştir:

İSİM	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	Meslek/Üyesi, Temsilcisi, Gönüllüsü olunan feminist örgüt/oluşum/dernek
A.D	Kadın	62	Lise	Gazeteci
A.K	Kadın	32	Yüksek Lisans	Avukat/Sebuka
B.Z	Kadın	30	Yüksek Lisans	Akademisyen/ Kadın, Eşitlik, Adalet Platformu
Ç.A	Kadın	29	Üniversite	Kadın Savunma Ağı
Ç.Ç	Kadın	57	Üniversite	Kadın Savunma Ağı
D.M.C	Kadın	38	Yüksek Lisans	Feminist Bellek
D.U	Kadın	27	Lise	Mor Dayanışma
D.İ	Kadın	22	Lise	Öğrenci/ Kampüs Cadıları
E.K1	Kadın	54	Üniversite	EŞİK, EŞİTİZ
E. E	Kadın	34	Üniversite	Mor Çatı
E.K2	Kadın		Yüksek Lisans	Akademisyen
E.K3	Kadın	26	Üniversite	Akademisyen/ KadınPod
E.B	Kadın	23	Üniversite	Feminist Gündem
E.K4	Kadın	40	Üniversite	Gazeteci
F.A	Kadın	19	Lise	Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu/Kadın Meclisleri
F.S	Kadın		Doktora	Akademisyen
G.M	Kadın	21	Lise	Öğrenci/KA.DER

G.Ş	Kadın		Doktora	Akademisyen
H.S	Kadın	30	Yüksek Lisans	MentalKlitoris
İ.A	Erkek	22	Lise	Öğrenci/Feminizm Platformu
İ.G	Kadın	24	Üniversite	Çatlak Zemin
K.A	Kadın	47	Yüksek Lisans	Şenlik Blog
M.A	Kadın	43	Üniversite	Gazeteci
S.T	Kadın	45	Doktora	Akademisyen
Ş.H	Kadın	30	Üniversite	Feminist Gündem
T.C	Kadın	34	Üniversite	Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği

Tablo1: Katılımcıların Demografik Verileri

Türkiye’deki dijital feminizmi daha iyi anlayabilmek, yansıtabilmek ve çok sayıda farklı görüşe ulaşabilmek için katılımcılar arasında mümkün olduğunca çeşitlilik gözetilmiştir. Bu anlamda araştırma kapsamında hem sahada yer alan ve kendini feminist aktivist olarak tanımlayan hem de akademi ve medyada feminist aktivizm yapan/çalışan katılımcılara ulaşılp Türkiye’de dijital feminist aktivizmin mevcut durumu, çeşitli katılımcıların deneyimleri ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmada yer alanlar katılımcılar 4 türde kategorize edilebilmektedir: (1) resmi olmayan ve sosyal medya üzerinden aktivizmini sürdüren kişiler/gruplar, (2) hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olarak eylemlerine devam eden daha büyük platformlar/dernekler/ağlar/oluşumlar, (3) medya çalışanları ve (4) akademisyenler. Ayrıca, söz konusu katılımcıların bazılarını birden fazla kategoride değerlendirmek mümkündür. Örneğin, bazı akademisyenler ya da gazeteciler sivil toplum örgütlerinde de aktif olarak yer almaktadır.

3.4.1. Veri Toplama Süreci

Araştırma, 4 aya yayılan bir zaman aralığında (Haziran 2021, Eylül 2021) 26 uzman ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma aşamasına geçmeden önce tez danışmanı ile

Çalışmanın amacı, alt amaçları ve araştırma sorularına uygun olarak kapsamlı bir çalışma yapıp, görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu hazırlandıktan sonra etik kurul onayı alınmıştır. Önce, 3 katılımcıyla pilot görüşme yapılmıştır. Bu pilot görüşmeler sonrasında görüşme formunun son hali düzenlenmiştir. Araştırmada yer alması planlanan katılımcılar, masa başı taraması ile tespit edilerek, görüşme yapılması hedeflenen tüm katılımcıların listesi çıkarılmıştır. Ardından söz konusu kişilerle mail ya da sosyal medya üzerinden irtibata geçilip çalışma hakkında bilgilendirme yapılarak araştırmaya katılımları teklif edilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılarla yer ve tarih belirlenerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, ağırlıklı İstanbul olmak üzere Türkiye'nin farklı illerinden ve yurt dışından (2kişi) katılan katılımcılar ile yüz yüze ya da covid-19 pandemi nedeniyle çevrimiçi ortamda birebir yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 45 dakika ile 90 dakika arasında sürmüştür. Görüşme esnasında ses kaydına alınan tüm cevaplar, daha sonrasında bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir. Görüşmeler ve deşifreler bittikten sonra araştırma bulgularını yorumlama ve analiz etme aşamasına geçilmiştir.

Özetle, veri toplama süreci aşağıdaki şekilde gelişmiştir:

- Dijital feminist aktivizm hakkında aktif olarak çalışan isimler öncelikle masa başı araştırması ile tespit edilmiştir.
- Görüşme yapılması planlanan tüm katılımcılarla irtibata geçilip çalışma hakkında bilgilendirme yapılarak araştırmaya katılımları teklif edilmiştir.
- Katılımcıların onayı alındıktan sonra görüşmeler için tarih ve yer belirlenmiştir.
- Görüşmeler, Covid-19 pandemi nedeniyle katılımcının isteğine bağılı kalınarak gerekli tedbirler alınmak kaydıyla yüz yüze veya çevrimiçi toplantı olarak organize edilip tamamlanmıştır.
- İlgili katılımcılara görüşme öncesinde cevaplarının kayıt altına alınacağına ilişkin bilgilendirilme yapılmış ve onam formu istenmiştir.
- Görüşme esnasında kayıt altına alınan cevaplar daha sonrasında bilgisayar ortamında dinlenerek yazılı hale (transkripsiyon, deşifre) getirilmiştir.

3.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Çalışmanın veri toplama sürecinde, araştırmanın amacına uygun bir şekilde hazırlanan görüşme sorularından yararlanılmıştır. Görüşme sorularının hazırlanmasında çalışma içerisinde yer verilen benzer araştırmalardan yararlanılmıştır. Aynı zamanda iç geçerliliği sağlamak için araştırma çeşitli boyutlarıyla incelenip verilerin analizi kontrol edilerek literatürdeki söz konusu benzer çalışmaların (Şener, 2021; Mendes, Ringrose&Keller, 2018; Fotopoulo, 2016; Baer, 2016; Rentscher, Thrift, 2015; Crossley, 2015; Clark, 2015; Clark-Parsons, 2018) sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Yapılan bu karşılaştırma sonucunda elde edilen bulguların alanın literatürüyle uyumu incelenerek iç geçerlilik kontrol edilmiştir. Dış geçerliliği sağlayabilmek üzere, görüşme yapılan katılımcılardan doğrudan alıntılar yapılmıştır. Her bir görüşme ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme içerisinde önemli görülen konular teze aktarılarak; tüm farklı görüşlere yer verilmesine özen gösterilmiştir.

3.6. Araştırmanın Önemi

Araştırma, feminist aktivizmde yeni medyanın sunduğu olanakların ve engellerin belirlenmesi, bu engellerin nasıl azaltılıp olanakların nasıl geliştirilebileceğine dair bir yol haritası sunmayı hedeflemesi açısından önem taşımaktadır. Söz konusu engellerin azaltılması ve olanakların geliştirilmesi, yeni medyada feminist aktivizme katılanların seslerinin daha gür bir şekilde çıkması açısından önemli olmakla birlikte yeni medyanın feminist aktivizme katılım sürecinde nasıl daha etkin kullanılabileceğine dair önerileri derlemesi açısından da önem kazanmaktadır.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde yeni medya ve feminist aktivizm arasındaki ilişki, Batı'daki akademik çalışmalarda (Dixon, 2014; Baer, 2016; 2017; Clark C. , 2015; Clark R. , 2016; Clark-Parsons, 2018; Fotopoulou, 2016; Keller, 2016; Keller, Mendes, & Ringrose, 2016; 2018; 2019; Barker-Plummer & -Plummer, 2016; 2017; Jackson S. , 2018) sıklıkla ele alınmaktadır. Türkiye ölçeğinde bakıldığında ise kısıtlı da olsa yeni medya ve feminist aktivizm arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların (Altuntaş, 2020; Akan, 2020; Aksu, 2017; Candemir, 2020; Gedik, 2020;

Şener, 2021; Kaya, 2017) olduğu görülmektedir. Ancak yeni medya ve feminist aktivizm arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışmalarda yeni medyanın sunduğu olanakların ve engellerin belirlenip, söz konusu engellerin nasıl azaltılıp olanakların nasıl geliştirilebileceği üzerinde duran bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde çalışmanın, Türkiye ölçeğinde yeni medya ile feminist aktivizmin yaşadığı dönüşümü, yeni medyanın feminist aktivizm için sunduğu olanakları ve engelleri ortaya koyarak literatüre katkıda bulunmayı amaçlaması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca, feminist aktivistlerin seslerini yeni medya ortamlarında daha yüksek duyurabilmesi için nasıl stratejiler belirleyebileceklerine ilişkin önerilere yer verilerek sahadaki aktivistlere katkı sunmayı hedefleyen bir çalışma olması da araştırmayı önemli kılmaktadır.

3.7. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde derinlemesine görüşme tekniği ile ulaşılan bulgulara yer verilmektedir. Bu kapsamda öncelikle araştırmada yer alan katılımcıların dijital feminizme ya da dijital ortamda gerçekleşen feminist aktivizme ilişkin yaklaşımları aktarılacak; sonrasında ise dijital feminist aktivizmin Türkiye'deki mevcut durumu, öne çıktığı ortamlar, bu ortamların kullanıcı motivasyonları açısından farkları, yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar ve karşısına çıkardığı engeller ile söz konusu engellerin nasıl azaltılıp olanakların nasıl geliştirilebileceği ele alınacaktır. Araştırma soruları kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veri, araştırmacı tarafından kodlanıp 4 kategori ve 19 alt kategori belirlenerek (bknz. Tablo 2) çözümleme gerçekleştirilmiştir.

Kategoriler	Alt Kategoriler
Uzmanların dijital feminizme yaklaşımları	- Hem avantajlı hem dezavantajlı yaklaşımlar - Olumlu yaklaşımlar - Olumsuz yaklaşımlar - Dijital feminizmi yeni bir hareket olarak tanımlamayanlar
Türkiye’de dijital feminizmin gündemi/mevcut durumu	- Kadın cinayetleri - Reaktif/tepki siyaseti
Yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar	- Ses duyurma - Feminist anlatıları yayma - Etkileşim - Dayanışma kurma - Farkındalık yaratma - Kamuoyu oluşturma - Feminist öz savunma
Yeni medyanın feminist aktivizmin karşına çıkardığı engeller	- Algoritma ve Topluluk kuralları - Troller ve anti feministler - Çevrimiçi şiddet - Teknolojik imkânların yetersizliği - Dezenformasyon artışı - Asimetrik görünürlük

Tablo2: Elde edilen veriler sonucunda oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler

3.7.1. Uzmanlar Dijital Feminizme Nasıl Yaklaşmaktadır?

Literatürde dijital feminizme ilişkin dört farklı yaklaşım bulunduğu görülmektedir: (1) dijital feminizmi hem avantajlı hem dezavantajlı görenler (Edwards v.d., 2019; Şener, 2021), (2) dijital feminizme olumlu yaklaşanlar (Baumgardner, 2011; Chamberlain, 2016; Munro, 2013), (3) dijital feminizme olumsuz yaklaşanlar (Megarry, 2020) ve (4) dijital feminizmi yeni bir akım olarak kabul etmeyenler.

Araştırmanın temel amacına uygun olarak, katılımcılara dijital feminizmi/dijital ortamda gerçekleşen feminist aktivizmi nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Katılımcılar, dijital feminizmi, yeni medyanın feminist aktivizme etkisi bağlamında değerlendirmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların dijital feminizme ilişkin yaklaşımları, dört başlıkta kategorize edilmiştir. Söz konusu başlıklar aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

3.7.1.1. Dijital Feminizme Hem Avantajlı Hem Dezavantajlı Yaklaşımlar

Edwards ve arkadaşları (2019), dijital feminizmi “iki ucu keskin kılıç” olarak nitelendirmektedir. Daha yalın bir ifadeyle, araştırmacılara göre dijital feminizm, sunduğu olanakların yanı sıra birçok engel de barındırmaktadır. Bu bağlamda dijital ortamda gerçekleştirilen feminist aktivizm, feminist sesi duyurma, diğer feministlerle bağlantı kurma, karşılıklı ilişkiler geliştirme, feminist anlatıları yayma gibi olanaklar sunarken; gözetim, teknolojik imkânların yetersizliği, çevrimiçi cinsiyetçilik gibi engelleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre dijital ortam, feminist aktivizme sunduğu olanaklar kadar engelleriyle de değerlendirilmelidir. Görüşülen katılımcıların çoğunun, dijital feminizmi bu yaklaşım içerisinde değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle bu görüşe sahip katılımcılar, yeni medyanın feminist aktivizme etkilerini hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ele almaktadır. Örneğin katılımcı F.S. yeni medyanın, feminist aktivistlere karşıt kamusal alan sunduğundan bahsetmekte ancak bu alanlarda fikir üretmenin mümkün olmayacağını eklemektedir. Bir diğer katılımcı Ç.Ç. dijital feminizmin, hayatın genel örgütlenmesinin devamı niteliğinde olduğunu ve kendine özgü bir mücadele alanı yarattığını düşünmektedir. Bu çerçevede katılımcıya göre dijital feminizm hayatın içinde olan her türlü saldırıyı, tekelleşmeyi, tacizi, cinsiyetçiliği barındırdığı gibi güçlenme, birlik olma, feminist sözü yaygınlaştırma ve dayanışma kurmayı da içermektedir.

3.7.1.2. Dijital Feminizme Olumlu Yaklaşımlar

Dijital feminizme olumlu yaklaşan katılımcılar, geleneksel medyada temsiliyet bul(a)mayan feminist sesin yeni medya aracılığıyla daha gür çıkmasından,

feministlerin birbirlerinden daha hızlı haberdar olabilmelerinden ve dijital ortam aracılığıyla feminist örgütlülüğün daha kolay sağlanabilmesinden bahsetmektedir. Ayrıca yeni medya ile küresel dayanışma ağlarının kurulup (Crossley, 2015; Fotopoulou, 2016) kolektif mücadelenin görünür kılınması da dijital feminizme ilişkin olumlu yaklaşımlar içerisinde değerlendirilmektedir.

Katılımcı E.B. dijital feminizm sayesinde diğer feministlerden haberdar olabildiğinden bahsederken yeni medyanın feminist hareket açısından önemini şu şekilde dile getirmektedir: “Dijital feminizm benim için her an feminist çevrelerde ne oluyor ne bitiyor sürecinde kalabilmek, hemen haberdar olabilmek. Onun için çok önemli ve kritik bir yerde durduğunu düşünüyorum dijital feminizmin.” Dijital feminizme olumlu yaklaşan bir diğer katılımcı A.K., feminist aktivizmin artık yeni medya üzerinden ilerlediğini ve yeni medya sayesinde feminist seslerin daha görünür olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre feminist aktivizmin gazete, dergi ve bildiri çıkartmak gibi geleneksel yöntemleriyle bugünün çağdaş yöntemleri kıyaslandığında yeni medya, çok daha kısa sürede daha fazla insana ulaşmaya ve alternatif tartışma alanları yaratmaya olanak sunmaktadır.

Katılımcılar arasında dijital ortamın feminist sesi yükseltmek için yeni bir alan yarattığını kabul eden fakat bu alanın aslında sokağın sesini destekler bir konumda olması gerektiği üzerinde duranlar katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin, dijital medyanın reel örgütlenme veya sokakta gerçekleşen eylemleri duyurma ve görünür kılma amacıyla kullanılması gerektiğini vurgulayan katılımcı İ.G., dijital feminizme ilişkin görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben dijital feminizmi tek başına düşünemiyorum. Örgütlü bir insan olduğum için sokakla birbirini destekleyen şeyler olmalı bana göre. Sokakta yapacağımız ya da başka bir etkinliğin çağrısını oradan çıktığımız, orayı kalabalıklaştırmak için hashtag eylemleri yaptığımız, politik sözü beslemek için yazılar yazdığımız, eylem olduğu sırada o eylemin görüntülerini, fotoğraflarını öncesinde ve sonrasında orayı yükseltmek için paylaştığımız bir yer. Yani bu iki alan beraber olmalı. O yüzden tek başıma şeyi kuramıyorum mesela hani oturayım ve Twitter’den tweet atayım ve sadece paylaşımlar yapayım, çok benlik değil.”

Benzer şekilde bir başka katılımcı A.D., yeni medyayı veya çevrimiçi ortamı tek başına yeterli görmediğini belirterek yeni medyanın yeni bir yayın aracı olarak bir tür kendini ifade etme alanı olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple ona göre yeni medyada feminist aktivizme katılmak, sokak gibi eylem alanlarının devamı niteliğinde olduğu takdirde feminist aktivizme katkı sunmaktadır. Öte yandan 20 yıldır feminist hareket içerisinde aktif olarak yer aldığını ifade eden katılımcı E.K1, yeni medyada gerçekleştirilen feminist aktivizmin sokağa kıyasla daha bütünleştirici bir etki yarattığını belirtmektedir:

“Dijital feminizmin çok olumlu olduğunu düşünüyorum. Çok fazla, normal aktivizmin belki ulaşamayacağı kadar insana ulaştığını, özellikle de genç insanlara ulaştığını düşünüyorum. Dijital feminizmin feminist harekette bütünleştirici bir etken olduğunu da düşünüyorum. Bütün ülkeye bir beraberlik sunuyor her dört köşe için. Eskiden belki duyamayacağımız, bilemeyeceğimiz eylemleri şimdi artık çok rahat duyuyoruz, paylaşıyoruz ve bir bütünün parçası olabiliyor.”

Feminist hareket içerisinde 20 yıldır aktif olarak yer aldığını ifade eden katılımcı E.K.1, feminist aktivizmin geleneksel yöntemleriyle dijital pratikleri karşılaştırdığında, yeni medyanın daha fazla insana daha kısa sürede ulaşabilmeye olanak sunmasının hareketi daha büyüttüğünü ve geniş kitlelerin artık ilgisinin çekilebildiğini söylemektedir. Görüldüğü üzere katılımcı, yeni medyanın aktivistlere sunduğu görünür olma ve feminist sesleri duyurma olanağına vurgu yapmakta; dijital feminizmin feminist anlatıları geniş kitlelere yayabilmeye olanak sunması dolayısıyla daha fazla insana ulaşmaya katkı sağladığını ifade etmektedir. Katılımcıya göre yeni medyanın hem aktivistler hem de diğer bireyler arasındaki etkileşimi ve iletişimi kolaylaştırması, feminist birlik ve dayanışma yaratmayı da kolaylaştırmaktadır. Bahsi geçen birlik, feminist hareket için “bütünleştirici” ve “bütün ülkeye birlik” sunan etki şeklinde açıklanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal medyanın “çağrı kültürü”nün feminist hareket için hem politika yapmaya hem de feminist topluluk yaratmaya olanak sunduğu söylenebilmektedir (Munro, 2013).

3.7.1.3. Dijital Feminizme Olumsuz Yaklaşımlar

Dijital feminizme olumsuz yaklaşımlar, çevrimiçi alanın reel aktivizme katılımı sınırlandırarak tembellik aracı haline gelebilmesinden (Dixon, 2014; Schuster, 2017), feminist söylemlerin ve eylemlerin yeni medya üzerinden gerçekleştirilerek mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmesinden bahsetmektedir. Benzer şekilde katılımcılar arasında yer alan Ş.H., çevrimiçi alanı feminist hareket açısından oldukça kısıtlayıcı ve engelleyici olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Instagram’da 70 bin takipçiye sahip bir feminist haber sayfasının yürütücüsü olduğunu ifade eden katılımcı, pandemi döneminde sosyal medyanın feminist hareket için “bulunmaz bir nimet” olduğunu söylerken bireysel olarak bu alanı aşırı derecede tehlikeli ve yapay gördüğünü şöyle dile getirmektedir:

“Bence çok tehlikeli bir alan bu. Nerede olmayı tercih ederdim diye düşünürsek ben asla bir sosyal medya hesabını yönetmek istemezdim. Şu anda bir Instagram sayfasını yapıyorum. Twitter’den da uzak duruyorum. Yani mümkün olduğunca ihtiyaç olan yerde en az ne kadar bulunabilirsem o kadar bulunmaya çalışıyorum. Çünkü bana yapay geliyor. Ben sokakta olmayı tercih ederim. Biraz daha keskin bakıyorum bu konuda. Genel olarak ben çok yakın değilim keşke yüz yüze, sokakta yapabilsen” (Ş.H).

Yukarıda ifadelerine yer verilen katılımcı Ş.H., bir sosyal medya hesabı yöneticisi olmasına rağmen kişisel olarak sosyal medyada var olmayı tercih etmediğini aktarmaktadır. Katılımcı, reel aktivizmin sürekliliğine vurgu yaparak sosyal medyadaki örgütlenmeye ilişkin düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir: “Çok sanal, uzak ve sadece sayı gibi geliyor bana ve sürekliliği yok gibi geliyor. Bir de insanların gazını alıyor sosyal medya.” Katılımcının dijital feminizme ilişkin olumsuz yaklaşımının, sosyal medyadaki pratiklerin reel aktivizme katılmaya zarar verdiğine yönelik düşüncelerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Konuyla ilgili olarak Dixon’a (2014) göre, yeni medyada feminist aktivizme katılanların gerçekten tutkulu olup olmadıkları anlaşılamamaktadır. Bu sebeple, çevrimiçi olarak feminist aktivizme katılmak, tembellik aracı haline gelebilmekte ya da feminist pratiklerin devamına yönelik endişeler yaratabilmektedir. Ancak katılımcı Ş.H. her ne kadar bu endişelerden

bahsetse de pandemi döneminde dijital feminizmin “olmazsa olmaz bir nimet” olduğunu söylemektedir. Bu iki kutuplu yaklaşımın ardında, yeni medyanın feminist aktivistlere seslerini duyuruma olanağı sunmasının olduğu düşünülmektedir. Katılımcı bir yandan sosyal medyanın yapay ve tehlikeli olduğunu söylerken diğer yandan fiziksel temasın sıfıra indiği pandemi döneminde yeni medyanın feminist politikayı devam ettirebilmeye olanak sunduğunu eklemektedir. Görüldüğü üzere feminist aktivizm için yeni medya, sunduğu olanaklar kadar engeller de barındırmakta; ancak yine de feminist sözün aktivistler tarafından devam ettirilebilmesine olanak sağlamaktadır. Öte yandan, katılımcı A.K., internete veya dijital teknolojilere erişimin sınıfsal olduğundan ve feminist aktivizmin çevrimiçi alanda sınırlı kaldığı sürece çok kapsayıcı olmayacağından bahsetmektedir.

3.7.1.4. Dijital Feminizmi Yeni Bir Hareket Olarak Tanımlamayanlar

Dijital feminizme ilişkin yaklaşımlardan bir diğeri ise dijital ortamda gerçekleştirilen feminist aktivizmin tek başına bir akım ya da hareket olarak tanımlanamayacağıdır. Feminist kuram üzerine çalışma yapan araştırmacılardan bazıları, üçüncü dalga feminist hareketin politikası etrafında seyreden günümüz feminist aktivizminin farklı araçlar üzerinden örgütlenmesinin yeni bir hareket oluşturmaya yeterli olmadığını dile getirmektedir (Whipps, 2017: 29). Dolayısıyla internetle anılan çağdaş feminist hareket, “dördüncü dalga” gibi yeni bir tanımlamayı gerektirmemektedir. Katılımcılar arasında da bu yaklaşımı benimseyenler bulunmaktadır. Örneğin katılımcı E.K3, dijital feminizmi tanımlarken “öncelikle bunun dördüncü dalga olduğu konusunda şüpheliyim. Çünkü mecralar üzerinden değil fikirsel tartışmalar ve fikirsel yenilikler üzerinden ancak dördüncü dalga ya da farklı dalga şeklinde adlandırılabilceğini düşünüyorum” demektedir. Benzer şekilde bir diğer katılımcı A.D., dijital feminizmi yeni bir akım ya da hareket biçimi olarak görmediğini dile getirerek dijital feminizm kavramı yerine “feminist hareketin dijital ortamdaki aktivizmi ya da dijital ortamdaki bir parçası” olarak tanımlamayı tercih ettiğini belirtmektedir.

Ancak yine de tüm katılımcılar, yeni medyanın günlük hayat pratiklerinden ayrı düşünölemeyeceği ve bu sebeple feminist aktivizm için neredeyse mecburi olduğu konusunda hemfikirdir. Katılımcı F.S. bu ortak düşünceyi şöyle açıklamaktadır: “Dijital feminizm ya da dijital alanda yazmak, dijital alanda birbirimize ulaşmak artık kaçınılmaz. Ben dijital alanda var olmayı tercih etmiyorum ya da olmayacağım demek çok zor.” Özellikle pandemi gibi fiziksel temasın neredeyse sıfıra indiği günümüz koşullarında dijital feminizmin artık bir zorunluluk olduğu ve aktivistlerin dijital alanları daha sık kullanır hale geldikleri görölmektedir: “Pandemiden önce böyle değildik. Başka şeyler de yapıyorduk. Dijital ortam artık çok çok daha fazla kullanılıyor. Resmen orası bizim, kadın hareketinin, feminist hareketin en önemli alanı diyebiliriz ki bunu da kimse yadsıyamaz” (E.E).

Göröldüğu üzere katılımcılar, dijital feminizmi farklı yaklaşımlar üzerinden değerlendirmektedir. Katılımcıların çoğuna göre yeni medya, feminist aktivizm için hem yeni olanaklar sunmakta hem de engeller barındırmaktadır. Bu görüşe göre yeni medyada feminist aktivizme katılmak daha fazla insana dakikalar içerisinde ulaşmak, feminist politika yapacak alanlar yaratmak vb. olanaklar sunarken cinsiyetçilik, siber şiddet, dijital uçurum gibi engelleri beraberinde getirmektedir. Yeni medyadaki feminist pratiklere olumlu yaklaşanlar katılımcılar, geleneksel aktivist pratiklerle dijital pratikleri karşılaştırmakta; yeni medyanın daha fazla insana ulaşma ve dayanışma ağları kurmaya olanak sunması üzerinde durmaktadır. Aksi şekilde yeni medyadaki feminist pratiklere olumsuz yaklaşan katılımcılar, yeni medyanın reel örgütlenmeye zarar verdiğinden bahsetmekte; dijital ağlar üzerinden oluşturulan etkileşimin yapay ve süreksiz olduğunu dile getirmektedir. Son olarak, dijital feminizmi yeni bir hareket olarak kabul etmeyen katılımcılar ise yeni medyanın feminist politikaya yeni bir ideoloji ya da anlayış kazandırmadığını ifade etmektedir. Ancak yine de tüm katılımcılar, günlük pratiklere yerleşen ve artık hayatın kaçınılmaz araçlarından biri olarak kabul edilen dijital medyadan ayrı bir şekilde politika yapabilmenin de neredeyse imkânsız olduğu konusunda hemfikirdir.

3.7.2. Uzman Görüşleri Üzerinden Türkiye’deki Dijital Feminizmin Mevcut Durumu

Türkiye’deki dijital feminist hareketin mevcut durumu üzerine kapsayıcı bir değerlendirme yapmanın tek bir başlığa sığmayacak kadar zor olduğunun altını çizmekle birlikte yapılan değerlendirmenin araştırmada yer alan katılımcılardan elde edilen bulgularla sınırlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda bu başlıkta, Türkiye’de dijital feminizmin mevcut tartışma konuları, gündemi, yeni medyada feminist aktivizme katılırken en çok kullanılan sosyal medya ortamları ve bu ortamların kullanıcı motivasyonları açısından farklılıklarına yer verilmektedir.

3.7.2.1. Türkiye’de Dijital Feminizmin Gündemi

Araştırmada yer alan katılımcılardan Türkiye’de dijital feminizmin mevcut durumu hakkında bilgi edinmek üzere öncelikle aktivizme ilişkin güncel konuların ve tartışmaların neler olduğu sorulmuştur. Türkiye’de dijital feminizmin mevcut durumuna ilişkin olarak öncelikle güncel konular ve tartışmalar, görüşülen uzmanların değerlendirmeleri kapsamında ortaya konmaya çalışılmıştır. Ardından, katılımcıların üyesi/gönüllüsü/çalışanı olduğu örgütler/oluşumlar/platformlar hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Tüm bu kapsamda uzmanların görüşleri çerçevesinde Türkiye’de dijital feminizmin mevcut durumu hem feminist aktivistlerin gündemi hem de yeni medya ortamlarını kullanma motivasyonları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Türkiye’de dijital feminist aktivizmde katılımcıların çoğunun ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, kadın yönelik şiddet ve kadın cinayetleri odaktadır. Örneğin;

“Gündemimiz aslında koca bir kadın mezarlığına dönüşen ülke ve biz bunu insanlara nasıl fark ettiririz meselesi. O açıdan gündemimiz hep biz bu kadın cinayetlerini unutmuyoruz. Bu kadın cinayetlerinin üzerinden 10-20 yıl geçse de biz bunun hesabını soracağız” (E.B).

“Gündemimiz tabii ki kadın cinayetleri. Türkiye’de her gün birden fazla vaka ile karşılaştığımız için” (İ.A).

“Türkiye’de dijital ortam kadın mücadelesi açısından sosyal medyadan adalet çağrısında bulunmak, anayasaya aykırı alınan hukuksuz kararları protesto etmek,

yargıdaki cinsiyetçi indirimlere itiraz etmek açısından kullanılıyor. Ya da kadınlar yaşadıklarını anlatıyor, karşılaştıkları zorluklara değiniyor ve bu yönde diğer kadınlarla, kadın örgütleriyle iletişime geçiyor” (F.A).

Katılımcıların yaygın olarak değindikleri ve üzerinde durdukları diğer gündemler ise kadın hakları, dünyada ve Türkiye’de feminist harekette neler olduğu, kadına yönelik her türlü ayrımcılık ve nefret söylemi, mizojini, mülteci sorunları, Lgbti+ların hakları, çalışan kadınların sorunları ve iş hayatındaki yaşadıkları problemler, ana akım medyanın ve siyasetçilerin söylemleri ve alınan kararlara yönelik tepkilerdir. Tüm bunlarla bağlantılı olarak da kadın hakları ile ilgili paylaşımlar, kadın cinayetlerine ilişkin haberler, raporlar ve görülen davalar hakkında kamuoyunu aydınlatma gibi başlıklarda bilgiler paylaşılmaktadır.

Ancak gündemlerin ve faaliyetlerin, oluşumun/örgütün/ağın/derneğin kuruluş amacına göre farklılık gösterdiğini de belirtmek gerekmektedir. Örneğin Instagram ve Twitter’da feminist gündem hakkında bilgilendirme yapmak amacıyla kurulan bir hesabın yöneticisi olduğunu ifade eden katılımcı E.B. oluşumun motivasyonunu şu şekilde anlatmaktadır: “Feminist gündemde ne oluyorsa ne bitiyorsa vermeye çalışıyoruz.” Buradaki temel gayenin ise gündemde yer alan konulara ilişkin “tamamen farkındalık oluşturma ve daha iyi örgütlenme ortamı yaratabilmek” olduğunu da eklemektedir. Bir diğer katılımcı B.Z. yer aldığı platformda toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın liderlerin hikâyeleri, siyasette, iş hayatında ve sanatta kadınların temsili gibi konularda haber ve içerik ürettiklerinden bahsetmekte; temel amaçlarının feminist teorisinin siyasete nasıl dâhil edilebileceğine yönelik yol gösterme olduğunu söylemektedir. A.K., iş yerlerinde yaşanan eşitsizliklere ve cinsiyete dayalı ayrımcılıklara yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla paylaşımlar yaptığını anlatmakta; bir diğer katılımcı E.K3, karanlıkta kalan kadın biyografilerine ışık tutmayı ve feminist hareketin bugünkü kapsamına gelene kadar emeği geçen öncülerinin üstlendikleri rolleri gün yüzüne çıkarmayı amaçladığını ifade etmektedir. Feminist söylemi zenginleştirerek kadınları güçlendirmek amacıyla kurulan web sitesi editörü olduğunu ifade eden katılımcı İ.G., yalnızca “gündemle ve güncel olanla değil feminizmin içerisinde yer alan her şeyle ilgilendiklerinden” söz etmektedir. Feminist

hareketin tarihine ilişkin hem arşiv niteliği taşıyan hem de feminizm sözlüğü görevi gören web sitesi yazarlarından katılımcı D.M.C., feminist kavramlara, terimlere ve feminist hareketin tarihine ilişkin yazılara yer verdiklerinden bahsetmektedir. Kadınların deneyimlerine ve anılarına odaklanan bir web sitesinin kurucusu olduğunu ifade eden katılımcı K.A, anlatılamayan ama anlatılmak istenen anıların ortaya çıkmasına ve böylece kadınlara nefes alacak alanlar yaratmaya odaklandığını söylemektedir. Bir diğer katılımcı H.S. ise “seks, cinsellik, cinsel sağlık, cinsel şiddet, toplumsal cinsiyet ve hazza dair konu, kavram ve terimleri seks pozitif” bir yaklaşımla ele alarak farkındalık oluşturmaya çalıştığını aktarmaktadır.

Görüldüğü üzere, yeni medyanın Türkiye’de kadın mücadelesine yeni bir boyut kazandırdığı ve feminist mücadelede farklı seslerin görünürlük olanağı elde ederek kendilerine bu alanlarda yer bulduklarını söylemek mümkündür. Özellikle son yıllarda farklı motivasyonlara ve farklı etki alanlarına sahip birçok web sitesi, blog ve sosyal medya hesaplarının açıldığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla araştırmada yer alan katılımcılardan da elde edilen bulgulara dayanarak Türkiye’de dijital feminizmin, farklı motivasyonlara ve amaçlara sahip, resmi olmayan oluşumlardan, kişisel aktivizm yapmak isteyen bireylere, feminist bilginin kamusallığını sağlamak amacı güden gruplardan, kişisel deneyimlerini feminist anlatılarla ortaya koymak isteyenlere, yerel kadın örgütlerinden hem çevrimiçi hem de çevrimdışı olarak eylemlerine devam eden daha büyük platformlara/derneklere/ağlara/oluşumlara/gruplara kadar çeşitlilik gösterdiği söylenebilmektedir. Katılımcı K.A bu durumu şöyle özetlemektedir:

“Biz aktivistleri karıncalar gibi düşünüyorum. Bütün bu kadın meselesine bulaşmış, STK olsun yayın olsun örgüt olsun ne bileyim hukuk olsun, düşünsene yani birçok platform var bu işin ucundan tutabileceğin. Onların hepsi birer böyle azimli, çalışkan karınca şeklinde o duvardaki gediği açmaya çalışıyorlar. Gedik ne kadar büyük olursa o kadar yol alacağız. Yol uzun, iş zahmetli ama çok umut verici.”

Buradan yola çıkıldığında yeni medyanın, feminist mücadelede çeşitliliğe ve dolayısıyla çoğulculuğa olanak sunduğunu söylemek mümkündür. Bu durum Türkiye ölçeğinde bakıldığında da görülmektedir; feminist teorinin siyasete nasıl dâhil

edilebileceğinden, Kürt kadın sorunlarına, Müslüman feministlerden kadınların iş yerlerinde yaşadıkları sorunlara değinen oluşumlara kadar geniş kapsamda ve çok daha çeşitli mücadelelerin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır. Benzer şekilde katılımcılar arasında yer alan akademisyen G.Ş., şöyle bir çıkarım yapmaktadır:

“Hem kalabalıklaştık hem de çeşitlendik. Farklı kesimlerden farklı kadınlar farklı problemlerini dile getirmeye başladı ki bunda sosyal medyanın da etkisi olduğunu düşünüyorum. Farklı farklı, çeşitli çeşitli feminist gruplar ortaya çıkmaya başladı ki bence sosyal medya bunun en hızlı, en rahat ve en ucuza yapılabilmesini sağlaması açısından desteklediğini düşünüyorum” (G.Ş.).

Ayrıca, bu durumu yalnızca sosyal medyaya bağlamanın indirgemeci bir yaklaşım olarak değerlendirilebileceğini de ekleyen katılımcı G.Ş., ülkenin siyasi iklimi ile iktidarın kadınlar üzerindeki baskıcı politikalarının ve giderek artan kadın cinayetlerinin feminist aktivistleri yeni medyaya yönlendirdiği söylemektedir.

Bu bakımdan değerlendirildiğinde Türkiye’de dijital feminist aktivizmin çok çeşitli, çok daha adem-i merkezîyetçi ve çoğulcu bir feminist hareketin oluşmasına altyapı sunduğunu söylemekle birlikte son yıllarda iktidarın politikalarının ve erk yargının feminist mücadelede bir tepki siyasetine neden olduğu da katılımcılar tarafından gözlemlenmektedir. Daha geniş bir ifadeyle, uzmanlarla yapılan görüşmelerde elde edilen bulgularla literatür taramasında yer verilen çıkarımın benzer olduğu görülmektedir: İktidarın politikaları, erk yargı ve ülkenin genel siyasi ve sosyolojik durumu feministleri, kadına şiddete ve kadın cinayetlerine karşı bir araya getirirken (Budak, 2018) feminist aktivistler de iktidarın kararlarına tepki verme siyaseti etrafında hareket etmek zorunda kalmaktadır. Araştırmada yer alan katılımcıların bazılarına göre de Türkiye’de dijital feminist pratikler genel olarak, alınan kararlara, yapılan değişikliklere, ana akım haberlere ve iktidarın söylemlerine hızla tepki verme etrafında gerçekleşmektedir.

Örneğin, katılımcı Ç.A.’ya göre Türkiye’deki feminist hareket, var olan gündemleri tahlil edebilme, duyurabilme ya da dikkat çekebilmede başarıyla kendi gündemini oluşturabilmede durum aynı olmamaktadır. G.M’ye göre feminist

hareketin odağı kadın cinayetleri olması dolayısıyla diğer konulara alan kalmamaktadır: “Yani örnek vereyim Türkiye’de trans görünürlüğü konuşmuyoruz mesela. Ya da inceller kimler? Bunları konuşmuyoruz. Takip ettiğim yabancı Instagram sayfalarında şu an olimpiyatlarda trans atletlerin ne temellerde seçildiği, nasıl yarıştıkları konuşuluyor. Ama Türkiye’de böyle bir şeyin konuşulduğunu hiç duymadım.” Benzer şekilde katılımcı T.C. “Aslında sürekli bir reaktif politika yapmak durumunda kalıyoruz. Bir şeyler oluyor ve biz onlara tepki vermek üzerinden bir tepki siyaseti yürütüyoruz. Çünkü olan da gitmesin diye uğraşıyoruz” diye eklemektedir. Türkiye’de feminist siyasetin, iktidarın baskıcı politikaları nedeniyle reaktif olduğunu ve diğer konulara alan kalmadığını düşünen bir diğer katılımcı İ.G. feminist sözün tepki üzerine kurulmak zorunda kaldığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Sürekli bir savunmadasın. Yani baskı altındayken siyaset gündemini de belirlemeye çalışıyoruz. Aslında reaktif bir tepki gösteriyorsun. Bir yasa çekiliyor, torba yasada cinsel istismar yaşı indiriliyor. Hemen bunların kampanyası yapılıyor. Feminist söz yaygınlaşıyor evet ama feminist sözü, saldırıların geldiği yerden kurmaya çalışıyorsun. Mesela kürtaj hakkını da konuşmamız gerekiyor. Sığınakları da konuşmamız gerekiyor. Bu çok sıkıştırıcı bir şey. Ben kürtaj hakkını da konuşalım isterim. Cinsellik hakkında, bedenlerimiz hakkında konuşalım falan... Ama sürekli bir yasa, sözleşmeler, cinayet, ölüm gibi şeyler konuşuyorsun. Başka bir baskıdasın ve ona yönelik söz üretiyorsun. Bence biraz kısıtlayıcı bir şey bu” (İ.G.).

Yukarıda yer verilen katılımcı ifadelerinden hareketle, Türkiye’deki feministlerin ve kadın hakları savunucularının daha önce kazandıkları hakların muhafazakâr güçlerin artan tehdidi altına girmesinden dolayı yeni medyadaki pratiklerini daha savunmacı kampanyalarla devam ettirdikleri söylenebilir. Ülkenin genel siyasi iklimi ve mevcut iktidarın politikaları, feminist aktivistleri iktidarın kararlarına, söylemlerine ve gündemlerine tepki vermek ve bunlarla meşgul olmak zorunda bırakmaktadır. Ancak bu durum feminist aktivistlerin sözlerini söylemekten kaçındıkları anlamına gelmemektedir. Aksi bir şekilde, yeni medyanın feminist aktivistlere anında cevap verebilme olanağı üzerinde duran katılımcılar, herhangi bir karara ya da söyleme hemen tepki gösterebildiklerini ve böylece bazı değişikliklerin yapılmasını, bazılarının ise önüne geçilmesini sağladıklarını eklemektedir. Bu

çerçeveden hareketle, yeni medyanın feminist sözü yaygınlaştırma olanağının üzerinde durarak tepki siyaseti dışında farklı ve mikro düzeydeki seslerin görünürlüğünün arttırılabileceği daha fazla kanala ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Konuyla ilgili son yıllarda farklı amaçlara ve etki alanlarına sahip birçok web sitesi, blog veya sosyal medya hesabı açılrsa da bu oluşumları daha fazla arttırmanın ve yeni medyada da örgütlülüğü sağlamanın feminist sözü çeşitlendirmeye katkı sunacağı düşünülmektedir.

3.7.2.2. Türkiye’de Dijital Feminizm Alanları ve Bu Alanların Kullanıcı Motivasyonları Açısından Farkları

Bu başlıkta Türkiye’de dijital feminizmde öne çıkan ortamlar ile bu ortamların kullanıcı motivasyonları açısından farklılıklarına değinilmektedir. Katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında Türkiye’de dijital feminist pratiklerde Twitter, Instagram ve Facebook’un en çok kullanılan ortamlar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Feminist aktivistlerin/derneklerin/oluşumların yeni medya ortamlarını kullanma biçimi, hedef kitlelerine, vermek istedikleri mesajlara, zamanlarına, maddi kaynaklarına ve bu teknolojileri kullanım becerilerine göre değişiklik göstermektedir (Şener; 2021). Ayrıca, her bir platformun kullanıcıya sunduğu olanaklar çerçevesinde dinleyicisi, etki alanı ve kullanım motivasyonu farklılaşmaktadır.

3.7.2.2.1. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Twitter: “Twitter Yoksa Yoksun”

Başlangıçta insanların yakın çevreleri ve arkadaşlarıyla etkileşim halinde olması gibi sosyal amaçlar için kurulan Twitter’ın günümüzde çoğunlukla bilgi edinme ve bilgiyi paylaşma amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür. Konu ile ilgili olarak Johnson ve Yang (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da Twitter’ın sosyalleşme motivasyonundan daha çok bilgi edinme motivasyonu ile kullanıldığı ortaya konmuştur. Nitekim Twitter, ilk açıldığında mesaj panosunda yer alan “What are you doing?” sorusunu “What’s happening?” sorusuyla değiştirerek kullanıcılarını platformu günlük gibi kullanmanın ötesinde etraflarında gerçekleşen olayları küresel çapta paylaşmaya sevk etmiştir (Koç, 2015: 94-95).

Görüşülen uzmanlara göre feminist aktivizmde Twitter, ülke gündemi hakkında bilgi edinmek ve gündem oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Aşağıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere feminist aktivizmde Twitter'ın öncelikli rolü “gündemden haberdar olmak” ve “gündem oluşturmak” olmaktadır:

“Şunu biliyoruz ki insanlar haber almak için Twitter'da. En çok Twitter'dan haber alıyorlar. Twitter'ın yapısı daha çok haber verme yani. Dolayısıyla bilgi edinmek ve gündemi takip etmek Twitter'dan gerçekleşiyor” (M.A).

“Twitter'ı haber kaynağı olarak da kullanıyoruz. Türkiye özelinde basın kuruluşlarına da güvenmediğimiz için Twitter bize belki de daha güvenilir geliyor olabilir” (G.Ş).

“Zaten herhangi bir şey olduğu zaman ilk önce Twitter hashtaglerine girip bakıyoruz. Orada bütün tweetler bir araya toplanıyor ve herkesin görüşlerini bir çatı altında bulabiliyoruz” (G.M).

“Twitter daha çok haber alma, ülke gündeminde olan şeyleri takip etme, takip ettiğin kişilerin paylaşımlarını görebilme ve oraya kendi düşüncelerini de aktarabilme yeri. Twitter'ı daha çok gündem takip etmek için kullanıyoruz” (D.U).

“Twitter haber alma mecrası ve daha siyasal, daha politik. Yani ne olup ne bitiyor, hükümette, muhalefette durum nedir diye anlamamızı sağlayan bir mecra. Feminizm için de böyle çünkü biz asla kendimize ana akım medyada yer bulamıyoruz. Bulsak bile genelde insanların karşısına saçma sapan gazeteciler oturtuluyor ve daha provoke edici sorular soruluyor. O açıdan Twitter bizim bütün bilgileri akıtabildiğimiz, söylemek istediğimiz şeyleri söyleyebildiğimiz ve aslında Instagram'a nazaran duyulduğumuz ve daha çok takip edildiğimiz bir yer” (E.B).

Twitter, zamanla sosyal hareketlerin gerçekleştirildiği bir merkez haline gelmiştir. Günümüzde çoğu aktivist hareketlerin yaygın olarak Twitter'da gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Tüfekçi, 2017). Görüşülen uzmanlar da feminist aktivistlerin gündem oluşturmak, örgütlenmek, eylem gerçekleştirmek ve

bunları diğ er bireylere duyurmak amacıyla en çok Twitter'ı kullandığını belirtmektedir.  rneğ in katılımcı K.A'ya göre Twitter, dakikalar içerisinde birçok insana ulaşmaya altyapı sunduğu için hem dijital ortamdaki eylem alanı hem de reel aktivizmin destekleyicisi olmaktadır. E.K2'ye göre ise Twitter, feminist aktivizm için bir s y lem alanı olarak kullanılmakta ve feminist sözü yaygınlaştırmaktadır. H.S de bu açıdan Twitter'ı iletişim kurma, hızlıca örgütlenme ve eyleme geçme alanı olarak şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bir eylem olduğunda bunu Twitter'dan duyuruyoruz, birinin başına bir şey geldiğinde bununla alakalı para toplanıp ona destek olunacaksa bunu Twitter'dan duyuruyoruz.       Twitter'da insanlar arasında biraz daha fazla iletişim kurulduğunu görüyorum ve böylece hızla  rg tlenebilmeyi sağlıyor” (H.S).

280 karaktere kadar kısa mesajların paylaşılmasına izin veren Twitter'ın bireylerin politik görüşlerini paylaşmak için kullandıkları bir platform olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan görsel içeriklerden ziyade s y lem ve ifade paylaşımına daha uygun olan Twitter, aktivistler açısından diğ er bireylerle bağlantı ve iletişim kurmak için başvurulan ilk platform olmaktadır. Bu bakımdan feminist aktivistler, politikalarını savunmak ve mücadelelerini yaygın kitlelere ulaştırmak için Twitter'ı kullanmaktadır (Dixon, 2014). Bu haliyle Twitter, görüşülen uzmanlar tarafından diğ er sosyal medya ortamlarına kıyasla daha “politik” bir platform olarak değerlendirilmektedir:

“Twitter mahkemelerin görmediği, karakolların, polislerin görmediği işi gören bir yer. Muhalifliğin çok fazla olduğu da bir yer. O açıdan biz feminist meramlarımızı, dertlerimizi en çok Twitter üzerinden anlatmaya çalışıyoruz” (E.B).

“Twitter'ın politika üretmek adına en etkili mecra olduğunu düşünüyorum.       daha pratik bir tartışma zemini sunuyor. Yani bir fikir var, o fikre karşı fikirler sunabiliyorsunuz, destekleyen fikirler sunabiliyorsunuz. Orada bir konuşma hali var. Mesela Instagram fikir vermek olarak değil de biraz daha görsel sunmak. Bir resim

olabilir, bir video olabilir, bir fotoğraf olabilir. Ama Twitter biraz daha sözlü, yazılı iletişime hitap ediyor. Dolayısıyla Twitter'da fikir tartışmalarını görebiliyoruz” (A.K).

“Twitter direkt aktivizmin yapıldığı, alan savaşının verildiği bir yer. Bir yandan terf savaşları veriliyor. Feminizmin de aslında kendi içinde çok tartışmalarının yaşanabildiği ve görülebildiği bir platform Twitter” (E.B).

“Sosyal medya platformlarının birbirinden farklı kitleleri var. Mesela Twitter daha çok siyasetin döndüğü, politik tartışmaların yapıldığı bir mecra. Bu anlamda Türkiye’de sosyal medyanın daha yoğun olduğunu düşünüyorum” (D.M.C).

“Twitter kesinlikle politik bir şey yaratıyor benim kafamda. Twitter, tamamen söylem alanı. Yani Instagram’da görsel olarak bir şeylerin sunulması söz konusuysa; Twitter çok daha büyük bir söylem alanı yaratıyor ve politik anlamda da farkındalığın çok daha yüksek olduğu bir mecra aynı zamanda” (E.K2).

Ayrıca Twitter, hashtag, retweet (tekrar paylaşma) ve etiketleme özellikleri nedeniyle uzmanlar tarafından dijital feminizm için “en uygun” ve “olmazsa olmaz” bir alan olarak da nitelendirilmektedir:

“Eylemlerin gerçekleştiği yer Twitter. Eylem her zaman Twitter’da. O hashtag olayı en çok Twitter için geçerli oluyor. Dolayısıyla eylemlerin hepsi Twitter’da oluyor. Feminist aktivist olarak eylemlere katılmak için muhakkak Twitter hesabı şart. Yani Twitter olmazsa olmaz bir mecra haline geldi” (E.K1).

“Twitter, bir olaya ses olmak açısından daha uygun bir platform. Çünkü belirlediğin tag ile binlerce kişi paylaşım yaptığı zaman ülke gündemine girebiliyorsun. Böylece senin talep ettiğin şeyi Twitter kullanan herkes görebiliyor. O yüzden dijital feminizm açısından Twitter daha uygun bir mecra” (F.A).

“Twitter, biraz daha politika konuştuğun, yaptığın şeyleri gündemleştirdiğin bir alan olduğu için feminist hareket açısından en canlı ve en çok kullanılan sosyal medya kanalı” (T.C).

“Feminist grev gibi tartışmaların yürütüldüğü, dünyadan birtakım feministlerin, akademisyenlerin, örgütlü feministlerin bulunduğu bir yer var. Onlarla konuşuyoruz, sizin eyleminizi takvimimize ekleyelim falan gibi toplantı alıyoruz. Orada dedim ki ben sizin Twitter hesabınızı bulamadım. Twitter hesabımız yok dediler. Dedim ki Twitter yoksa yoksun hani. Facebook’tan etkinlik açmışlar yani Facebook mu kaldı? (İ.G).

Özetle, dijital feministler tarafından Twitter, ülke gündemini takip etmek, kendi gündemini oluşturmak, örgütlenmek, çağrı yapmak ve eylem gerçekleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla Twitter’ın feminist aktivistler için alternatif bir kamusal alan görevi gördüğünü söylemek mümkündür (Şener, 2021). Dahası feminist aktivistler, Twitter üzerinden çağrılar yaparak dakikalar içerisinde binlerce kişiyi örgütleyebildikleri ve daha geniş kitlelerle daha büyük eylemler gerçekleştirebildikleri için Twitter’ı “olmazsa olmaz” ve “daha politik” platform olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Twitter’ın hashtag, tekrar paylaşma ve etiketleme özellikleri, feminist aktivistler için hem örgütlenmek hem de gündem oluşturmak amacıyla büyük önem taşımaktadır.

3.7.2.2.2. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak Instagram: “Instagram Bizim Vitrinimiz”

Araştırmada yer alan uzmanlara göre feminist aktivistlerin Twitter’dan sonra en çok kullandığı sosyal medya platformu Instagram’dır. Katılımcılara göre feminist aktivistler, Instagram’ı daha çok genç kitleyle etkileşim halinde olmak için kullanmaktadır. Örneğin katılımcı EK.1, “Instagram genç ve dinamik bir kesim tarafından kullanıyor gördüğümüz kadarıyla. En azından feminist aktivizm işi için öyle” demektedir. Konuyla ilgili yapılan diğer araştırmalara göre de Instagram, diğer sosyal medya platformlarına nazaran daha çok genç kuşağın vakit geçirdiği bir platformdur (Portillo, 2020).

Instagram kullanıcılarına filtre, hashtag, altyazı (caption) ve konum etiketleme hizmeti sağlayan fotoğraf ve video paylaşım platformudur. Instagram'ın ağırlıklı olarak görselliğe dayalı olması, feminist aktivistleri daha fazla görüntü ve video paylaşmaya yönlendirmektedir (Şener, 2021). Örneğin, katılımcı T.C. "Instagram'da daha gif, story atıyoruz. Yani gifler, emojiiler gibi daha hareketli şeyler katmaya çalışıyoruz" demektedir. Bir diğer katılımcı D.İ. Instagram için "örgütün bir vitrinini oluşturuyor" diyerek diğer platformlara kıyasla Instagram'da özellikle görsel paylaşımlara odaklandıklarını aktarmaktadır. Benzer şekilde katılımcı İ.G. Instagram hesaplarında video ve fotoğraf gibi görsel içeriklere yer verdiklerinden bahsetmekte; filtre, çekiliş, arkadaş etiketleme gibi Instagram'ın taktiklerine başvurduklarını şöyle anlatmaktadır:

"Feminist gece yürüyüşleri hesabımız iki yıldır açık Instagram'da. Ama filtreler mi yapmadık yok işte çekiliş arkadaşını etiketleler... Instagram'ın taktiklerini kullanarak bunun sonunda çekiliş yok ama feminist dayanışmayı büyütmek için arkadaşımızı etiketliyoruz dedik mesela. Bir de filtreler vardı ya tıklıyorsun dönüyor 8 Mart günü neredeyim? Yürüyüşteyim gibi. Kafa yorduk bunlar için. Instagram'da sürekli bir şey üretmen gerekiyor ya da olay yaratacak bir görsel mesela" (İ.G).

Görüşülen uzmanların ifadeleri göz önüne alındığında feminist aktivistlerin, Instagram'da video, fotoğraf ve infografik gibi içeriklerle bilgilendirici ve farkındalık oluşturmaya yönelik paylaşımlar yaptığını söylemek mümkündür. Uzmanlara göre feminist aktivistler, Instagram kullanımlarında diğer bireylerin dikkatini çekmeye ve Instagram'ın altyapısına uygun olarak özellikle Instagram hikâyeleri (24 saatlik geçici paylaşımlar) üzerinden görsel içerik oluşturmaya daha fazla odaklanmaktadır:

"Mesela Instagram'da "Kız başına" diye bir hesap var. Onlar daha bilgilendirici tarzda içerikler paylaşıyorlar. Bu içerikler kaydırmalı şekilde oluyor. Herkesin Instagram hikâyesinde paylaşabileceği ve bu şekilde zincir olarak diğer insanlara ulaşabilecek şekilde kullanıyorlar. Kısa, birer cümle halinde mottalaşmış sözleriyle insanlara ulaşıyorlar" (G.M).

“Instagram'da farkındalık ve pedagojik içerikleri paylaşıyorlar. Dolayısıyla Instagram, bilgilendirici ve harekete geçirici içeriklerin daha fazla olduğu bir yer. Çünkü o anlamda daha da rahat. Video süresi daha da uzun, storyde paylaşma olsun” (E.K3).

“Instagram, bence görselleştirdiğimiz bu dünyada görsel olarak çeşitlilik sunuyor. Tabii bunu Instagram sunmuyor içerisindeki insanlar sunuyor ama bu insanların görünürlüğünün de artması, şişman bedenler görmek, selülit görmek, sakat bedenler görmek bunlara okayleşmek, o standartların arasında çıkmak gerçekten hani görerek iyi içselleştirdiğimizi düşünüyorum bir sürü meseleyi. Güzel yüzleşmeler yaşadığımızı düşünüyorum ve Instagram'ı da o anlamda önemli buluyorum” (H.S).

Katılımcıların Instagram'ı Twitter'a kıyasla daha az politik bir ortam olarak değerlendirdikleri görülmektedir: “Instagram'da genelde daha az politik olan kişilerin, daha ortada duran, feminizmle değil de daha kadın haklarıyla ilgilenen insanların olduğunu gözlemledim” (E.B). Ancak katılımcılar, hashtag'in diğer platformlarda da kullanılmasıyla birlikte aktivistlerin, daha geniş hedef kitlelere ulaşmak için eylemlerine Instagram'da da devam ettiklerini eklemektedir:

“Mesela Fransa'da inanılmaz bir Instagram kullanımı var. Ben şaşıyorum. Türkiye'de Instagram kullanımı yeni yeni politikleşmeye başlayan bir yer” (İ.G).

“Eylemlere katılmak için muhakkak Twitter hesabı şart. Ama Instagram ile eşzamanlı oluyor. Çünkü hashtagler o kadar önemli. Bu anlamda Instagram, Twitter'ı yakaladı” (E.K1).

Özetle, araştırmaya katılan uzmanların ifadelerine göre dijital ortamda feminist aktivizme katılanların en çok kullandığı ikinci sosyal medya platformu Instagram'dır. Uzmanlar, aktivistlerin Instagram'ı daha çok genç kitleyle etkileşim kurmak için kullandıklarını söylemekte; ayrıca Instagram'ın fotoğraf ve video paylaşım platformu olmasının aktivistleri görsel içerikler üretmeye yönlendirdiğini eklemektedir. Bu anlamda uzmanlara göre dijital feminizmde söylem alanı olarak Twitter kullanırken;

daha eğlenceli ve harekete geçirecek görsel paylaşımların yapıldığı sosyal medya platformu Instagram'dır.

3.7.2.2.3. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak: Facebook

Uzmanlara göre feminist aktivistler tarafından Twitter ve Instagram’dan sonra en çok kullanılan sosyal medya platformu Facebook’tur. Ancak uzmanlar, aktivistlerin Facebook’a çok ağırlık vermediğini bunun yanı sıra daha çok orta yaş ve yerel kadın örgütlerinin Facebook kullanımına odaklandıklarını söylemektedir. Örneğin, katılımcılar arasında yer alan D.İ. aktif gönüllüsü olduğu örgütün Facebook kullanımına ilişkin şunları anlatmaktadır:

“Yani en fazla takipçimiz aslında Facebook’ta var. Ama Facebook kullanıcılarının yaş ortalaması biraz büyüdüğü için oradan etkileşimimiz çok düşük ve biz de oraya özel bir enerji sarf etmiyoruz. Daha çok Twitter ve Instagram’a yöneldiğimiz bir durum var şu an” (D.İ.).

Katılımcılara göre Facebook kullanımının teknik bilgi veya taktik gerektirmemesi orta yaş ve yerel kadın örgütlerini oraya yönlendirmektedir. Örneğin, katılımcı E.K1, konuyla ilgili gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

“Facebook daha büyük yaş grubuna ve yerel kadın örgütlerine çok hitap ediyor. Facebook’un da öyle bir avantajı var. Yerel kadınlar, Facebook’u çok kullanıyorlar. Çünkü yerel örgütlenmelerin kurabilecekleri en kolay şeylerden biri Facebook sayfası. Tabii web sitesi falan çok zor işler. Hemen hemen herkes bu işleri gönüllü yaptığı için vakit olarak da daha kolay bir şey Facebook sayfası kurmak. Dolayısıyla Facebook’ta muazzam bir yerel örgütlenme durumu var.”

Uzmanların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Facebook’un kullanıcıya sunduğu kullanım kolaylığı ve teknik bilgi gerektirmemesi dijital becerileri yüksek olmayan yerel kadın örgütlerini veya daha büyük yaş grubunu Facebook’a yönlendirmektedir. Bununla birlikte Facebook, kullanıcıya çeşitli görüşlerin bir araya gelerek örgütlenebileceği sayfalar/gruplar kurma olanağı sunması bakımından önemlidir. Bu

anlamda çoğu örgütün/derneğin/oluşumun Facebook sayfası/grubu bulunmaktadır. Katılımcılara göre yerel kadın hareketleri bu şekilde örgütlenmeye devam ederken daha büyük oluşumlar/dernekler, Facebook'ta yer alan kitleyle etkileşimi sürdürmek için platformu kullanmaya devam etmektedir. Örneğin, katılımcı İ.G. konuyla ilgili şunları demektedir: “Facebook'ta bir kitemiz var. Paylaşım yapıyoruz orada da ama fazla değil. Herkesin kullanmadığını düşünüyorum ben artık.”

Crossley'e (2015: 260) göre çeşitli aktivist eylemlerde topluluk oluşturma amacıyla kullanılan Facebook, feministler için de “benzersiz olanaklar” sunmaktadır. Bu olanaklar; feminist haberlerin, blog bağlantılarının, dilekçelerin, imza kampanyalarının ve kişisel hikâyelerin dolaşıma girmesi olarak özetlenebilmektedir. Benzer şekilde araştırmada yer alan katılımcılar da Facebook'u, eylem öncesi çağrı yapma, eylem sonrası görüntüleri paylaşma, blog ve web sitelerinden makale linklerine yer verme gibi feminist bilgiyi yaygınlaştırmak ve orada yer alan kitleyle etkileşim kurmak için kullandıklarından bahsetmektedir. Facebook'ta yer alan kitlenin organik kitle olduğunu da düşünen uzmanlar, yine de Twitter ve Instagram ile kıyaslandığında Facebook kullanımının daha sınırlı olduğunu vurgulamaktadır:

“Facebook'u kullanan da belirli bir kitle var. Biz Facebook'u sürekli güncellemeyiz. Facebook'ta genel olarak yürüyüş falan olunca ya da buluşma gibi şeylerde etkinlik açıyoruz. Artık yüz yüze buluşma olmadığı için daha çok takvim gibi kullanılıyor Facebook. Mesela 8 Mart fotoğraflarını koymayız oraya sürekli. Ama eylem bitince albüm yapar koyarız. Ayrıca bloglarda yazı giriliyorsa ilk önce Facebook'tan paylaşılır ondan sonra Twitter ve Instagram'a gider. Ama oradan çok beğeni veya paylaşım beklemeyiz. Herkesin kullanmadığını düşünüyorum ben artık. Facebook boğacağın bir yer değil” (İ.G).

“Facebook, Twitter ve Instagram kadar aktif değil. Fakat Facebook kullanan da bir kitle var. O kitleye ulaşabiliyoruz yani. Daha orta yaşın üzerinde bir kesim var Facebook'u kullanan. Ve aslında çok da ideolojik açıdan uçlarda durmuyor bu insanlar. Ne oluyor? Ne bitiyor? O, organik kitleden gelen çok insan var. Platformlardaki büyük kitleleri o organik kısım oluşturuyor” (E.B).

Yeni medyada feminist aktivizm alanları kapsamında da bahsedildiği üzere çevrimiçi aktivist pratikler, önceleri web siteleri ve bloglarla başlamış; daha sonrasında Facebook gibi etkileşimli platformlarla devam etmiştir. Bu sebeple katılımcılar arasında yer alan, kuruluşu eskiye dayanan resmi dernek/oluşum veya örgütlerin hepsinin web sitesi/Facebook sayfası bulunmaktadır. Bu örgütler, Facebook sayfalarında yukarıda katılımcıların da bahsettiği üzere eylem çağrısı, görüntüsü ya da makale linkleri vb. feminist politikaları yayan içerikler paylaştıklarını ifade etmektedir. Bu anlamda Facebook'un bir nevi etkileşimli web sitesi gibi bir işlev gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla feminist aktivizmde Facebook kullanımı daha kurumsal olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan ele alındığında da yerel kadın örgütlerinin web sitesi kurmak için gerekli fon veya teknik bilgiye sahip olamamalarının onları Facebook'a yönlendirdiği söylenebilmektedir. Diğer taraftan, bireysel olarak aktivizmini sürdüren ya da daha geniş kitlelere ulaşmak isteyen büyük oluşumların Facebook kullanımına ağırlık vermediği görülmektedir. Bu gruplar ya da kişiler, etkileşimin ve politikanın merkezi olarak tanımladıkları Twitter'ı daha fazla kullandıklarını söylemekte; Instagram'ı ise genç kitleye erişim sağlayabilmek ve harekete geçirici içerikler paylaşmak amacıyla kullandıklarını aktarmaktadır. Bu bakımdan, feminist aktivizmde Facebook kullanımının daha geri planda kaldığı söylenebilmektedir.

3.7.2.2.4. Türkiye’de Bir Feminist Aktivizm Alanı Olarak: Youtube

We Are Social'ın 2021 yılı raporuna göre (Digital 2021: Global Overview Report, 2021), Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya platformunun YouTube olmasına rağmen feminist aktivistlerin YouTube’u aktif olarak kullanmadıkları ya da çok azının YouTube’da yer aldığı görülmektedir. YouTube kullanımının daha az olması içerik üretiminin uzmanlık, bütçe, kişi, zaman, teknik ekipman ve bilgi gerekliliğine bağlanmaktadır:

“YouTube'a hiç girmedik. YouTube biraz teknik de bir şey aynı zamanda. Hem teknik imkânları çok yaratamadık hem de şu an oraya özel içerik üretemeyeceğimiz için çok tercih etmedik” (D.İ).

“YouTube ve TikTok'ta yokuz. Çünkü oralar çok ayrı bir emek ve zaman isteyen mecralar. Yani oraya gerçekten de bu işi bilen kişiler gerek. Orada bu işi düşe kalka yapma ihtimaliniz çok yok. O açıdan oralara girmeyi gözümüz çok kestirmedi” (E.B).

“Video üretmek çok daha meşakkatli, çok daha üretim maliyeti fazla olan bir format” (H.S).

Katılımcılardan bazıları ise yüzlerini göstermeyi politik olarak doğru bulmadıklarından dolayı YouTube’da yer almadıklarını söylemektedir. Örneğin, İ.G.: “Yüzümüzü pek kullanmıyoruz. Bunu politik olarak da yapıyoruz biraz. O yüzden YouTube’da yokuz.”

YouTube kullanımında fon arayışı içine olmayan örgütlerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu örgütler, YouTube kanallarında şiddetin ne olduğu, nafakanın ne olduğu, kadınların haklarının neler olduğu gibi konularda uzmanların yer aldığı videolar paylaşmaktadır. Örneğin, katılımcı E.E çalışanı olduğu resmi örgütün YouTube kullanımını şöyle anlatmaktadır:

“Ansiklopedik bilgiler var orada. Bütün araştırmacıları yönlendiriyoruz oraya mutlaka. Örneğin nafaka nedir? Şiddet nedir? Dayanışma merkezi nedir? Sığınak nedir? Şiddetin etkileri nasıldır? Hukuki destek süreçleri nasıl oluyor? Gibi çok öğretici bilgiler var. Ayrıca eski konferans görüntülerini de paylaşıyoruz. Ama dediğim gibi YouTube’da çok aktif değiliz.”

Öte yandan YouTube ile karşılaştırıldığında daha az maliyetli ve esnek yapıya sahip Podcast’in feminist hareket içerisinde de yavaş yavaş kullanıldığı görülmektedir. Uzmanlara göre dinleyici sayısı giderek artan Podcast’te içerik üretmek hem daha kolay olmakta hem de niş kitleye erişimi sağlamaktadır. Podcast’i feminist aktivizm için yeni bir ortam olarak değerlendiren katılımcılardan bazıları organize ettikleri toplantıların kayıtlarını paylaşırken bazıları yeni seriler oluşturduklarını söylemektedir:

“Şimdi başka bir şey olarak podcast yapıyoruz. Görüyoruz çok dinleniyor, kendimiz de çok dinliyoruz. O yüzden böyle bir fikir geliştirdik. Biz de şu an kayıt yapıyoruz ve bu yaz sonuna çıkacağız” (E.E).

Görüldüğü üzere Twitter, katılımcılar tarafından feminist aktivizm için söylem ve eylem alanı olarak değerlendirilip diğer sosyal medya platformlarına göre “daha politik” bir mecra olarak nitelendirilmiştir. Bu anlamda Türkiye ölçeğinde Twitter’ın feminist aktivistler için alternatif bir kamusal alan işlevi gördüğünü söylemek mümkündür (Şener, 2021). Uzmanlara göre feminist aktivistler tarafından en çok kullanılan ikinci sosyal medya platformu ise Instagram’dır. Aktivistlerin Instagram kullanımı, platformun altyapısına uygun olarak daha görsel odaklıdır. Bu bakımdan Instagram, feminist aktivistler için bir nevi “vitrin” (D.İ) görevi görmektedir. Facebook ise feminist aktivistler tarafından en çok kullanılan üçüncü sosyal medya platformudur. Ancak araştırmada yer alan katılımcıların çoğu Facebook’u daha az popüler sosyal medya platformu olarak tanımlamaktadır:

“Bugün Twitter'ın politika üretmek adına en etkili mecra olduğunu düşünüyorum. Çünkü daha pratik bir tartışma zemini sunuyor. Yani bir fikir var, o fikre karşı fikirler veya destekleyen fikirler sunabiliyorsunuz. Orada bir konuşma hali var. Mesela Instagram fikir vermek olarak değil de biraz daha görsel sunmak. Bir resim olabilir, bir video olabilir, bir fotoğraf olabilir. Instagram daha görsel iletişime hitap ederken, Twitter biraz daha sözlü, yazılı iletişime hitap ediyor. Dolayısıyla Twitter’da fikir tartışmalarını görebiliyoruz. Facebook ise eskiden tartışmaların gerçekleştirildiği yerdі ama artık biraz daha boomer nesline terk edildi” (A.K).

Ek olarak uzmanlar, uzun, bilgilendirici veya kişisel deneyimlerin feminist anlatılarla ortaya konduğu yazıların/makalelerin yer aldığı blogların ve web sitelerinin artık okunma oranlarının daha düşük olduğuna dikkat çekmekte; ancak yine de farklı gruplara konuşma alanı sunduğu söylemektedir. Twitter, Instagram ve Facebook dışında, YouTube’a ayrı bir başlık açılması, Türkiye ölçeğinde en çok kullanılan platformun YouTube olması ile ilgilidir. Ancak feminist aktivistlerin YouTube’u aktif kullanmadıkları görülmektedir.

3.7.3. Yeni Medyada Feminist Aktivizm: Olanaklar ve Engeller

Yeni medyada feminist aktivizme katılmak, sunduğu olanakların yanı sıra birçok engel de barındırmaktadır. Literatür tarandığında da dijital feminizmin olanaklarının halen bir tartışma konusu olduğu görülmektedir (Edwards, Philip, & Gerrard, 2019; Şener, 2021). Bu bağlamda, araştırmanın temel amacına uygun olarak, görüşülen uzmanlara yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar ve engeller sorulmuştur. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar için 4 başlık belirlenmiştir: (1) Karşıt kamusal alan, (2) Dayanışma, (3) Farkındalık oluşturma/Bilinç yükseltme, (4) Adalet arayışı ve kamuoyu oluşturma. Yeni medyada feminist aktivizme katılırken karşılaşılan engeller için ise 3 başlık belirlenmiştir: (1) Algoritmalar ve Topluluk kuralları, (2) Troller ve Anti feministler, (3) Dijital Bölünme/uçurum. Söz konusu başlıklar, aşağıda sırasıyla açıklanacaktır.

3.7.3.1. Yeni Medyanın Feminist Aktivizme Sunduğu Olanaklar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar için dört başlık belirlenmiştir: (1) Yeni medya, karşıt kamusal alanlar yaratarak feminist politika yapmaya olanak sunmaktadır. (2) Yeni medya, feminizm ve kadın hakları ile ilgili öğretici bir alan olarak kullanılıp feminist bilinç oluşturmaya olanak sunmaktadır. (3) Yeni medya, feministler arasında dayanışma kurmaya ve böylece küresel hareketler gerçekleştirmeye olanak sunmaktadır. (4) Yeni medya, adalet arayışlarında kamuoyu baskısı oluşturularak, aktivistlerin toplumsal yargıyı kendi lehlerine çevirmelerine olanak sunmaktadır. Bu başlıklar aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

3.7.3.1.1. Karşıt Kamusal Alan Olarak Yeni Medya: “Yeni Medya, Feminist Politika Yapacak Bir Alan Yarattı”

Görüşülen katılımcıların çoğu feminist aktivistlerin yeni medyayı kadın cinayetlerine ve erkek şiddetine dikkat çekmek, cinsiyetçi ayrımcılığı ve bunun üzerine kurulu söylemleri eleştirmek, feminist politika hakkında bilgileri ve söylemleri dolaşıma sokmak, adalet arayışlarında feminist öz savunma aracı olarak kullanmak, iktidarın söylemlerine ya da aldığı kararlara tepki göstermek, kendi gündemlerini

oluşturmak, haklarını korumak için kamuoyu baskısı oluşturmak, kadın cinselliğini ve sağlığını konuşmak, şiddete maruz kalmış kadınlara acil destek sağlamak, hukuki ve yasal süreçleri öğretmek, bu süreçlerde onlara destek olmak ve haklarıyla ilgili bilgilendirme yapmak gibi pek çok amaç için kullandıklarından bahsetmektedir. Aktivistlerin, düzenlenen toplantıları, panelleri duyurmak, kadınları ilgilendiren konularda hazırlanan raporları infografik olarak sunmak, belirli konularda bilgisellere yer vermek, çevrimiçi eğitimler düzenlemek, kadınlara deneyimlerini anlatabilecekleri alanlar sunmak, eylem çağrıları yapmak, eylem anındaki ve sonrasındaki görüntüleri diğer bireylerle paylaşmak amacıyla da çevrimiçi ortamda faaliyetlerine devam ettikleri uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Aktivistler kendi aralarında iletişim kurmak için de yeni medyayı kullanmaktadırlar. Örneğin, çoğu katılımcı WhatsApp, Signal ve Telegram üzerinden iletişime geçtiklerini, pandemiyle birlikte toplantılarını Zoom üzerinden de yaptıklarını söylemektedir.

Katılımcılar, feminist aktivistlerin yeni medya kullanımlarındaki temel motivasyonun ise daha fazla insana daha fazla bilgiyi ulaştırmak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, ana akım medyada görünmez olan konulara dikkat çekmek ve kadın haklarını kamunun gündemine taşıyabilmek için de sıklıkla hashtag eylemleri yaptıklarını söylemektedir. Dolayısıyla hem kendi aralarında iletişim ve koordinasyonu sağlamak hem de diğer bireyleri bilgilendirerek kamuyou oluşturmak için kullanılan yeni medya, aktivist pratikleri kolaylaştırarak feministler ile ilgili konularda kamusal alanı büyütme olanağı sunmakta denebilir.

Bu çerçevede katılımcıların da ifadeleri göz önüne alındığında, yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu en önemli olanağın “feminist politika yapacak alanlar yaratması” (D.M.C) olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ana akım medyada egemen iktidarın söylemlerine yer verilirken alternatif olarak görülen toplumsal muhalefet gruplarının söylemleri kamunun gündemine taşın(a)mamaktadır. Taşınsa dahi ciddi derecede hak ihlallerine varan eşitsiz tutumlar sergilenmektedir (Çelenk, 2010: 233). Özellikle Lgbti+lar ile kadın haklarını görmezden gelip sınırlayan siyasi iktidarın ya da ana akım medyanın, erkek bakış açısına sahip olduğunu da söylemek mümkündür. Katılımcılar arasında yer alan gazeteci E.K4 konuyla ilgili düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Bugün maalesef ataerki düzeni medyada, yargıda, siyasette çok etkin ve bu nedenle kadınların sesleri, sorunları, talepleri buralarda yer bulamıyor, görünür olamıyor. Olsa da feminist bakış açısıyla olmuyor, yetersiz kalıyor. Mesela erkek şiddeti haberi yaygın medyada öyle bir tarzla veriliyor ki “mağdur suçlayıcılığı” yapılıyor ve neredeyse şiddetin hedefindeki kadın suçlu gibi bir algı yaratılıyor. ‘Mini etek giyen Ayşe iki erkekle plazaya gitti içki içti’, tarzında yapılan haberler okura hep aslında bu kadın suçlu mesajı veriyor.”

Alternatif görüşlerin kamunun gündemine gelebilmesi, tek sesliliğin aşılabilmesi ve bunun da feminist politika çerçevesinde yükseltilebilmesi için alternatif mecralara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç içerisinden doğan alternatif medya, “egemen medya yapma biçimlerine karşı çalışma ya da farklı biçimlerini geliştirme” (Lievrouw, 2016: 28) görevi görmektedir. Bu anlamda ana akım medyada yer bulamayan ve mücadelelerini yaygın kitlelere ulaştıramayan kadınların seslerini duyurmak için yöneldikleri mecraların doğal olarak alternatif mecralar olduğunu söylemek mümkündür.

Kitle medyasının ulaşılmazlığını ve müdahale edilmezliğini kırabilen sosyal medya, kadınların bir araya gelerek sözlerini söyledikleri, eylemlerini gerçekleştirdikleri ve iktidarın kadınları yok sayan politikalarına karşı, karşıt anlatıları yaymaya çalıştıkları bir alan olarak alternatif medya görevi görmektedir: “Artık kadınlar bugün dijital aktivizme yönelmiş durumdadır. Söylenmesi gereken sözü hem feminist zeminden yükseltme şansımız oluyor hem de kamuoyu desteği sağlanmış oluyor. Bu anlamda çok elzem ve yerinde bir adım olarak görüyorum bu tür aktivizmi” (E.K4). Dolayısıyla yeni medyanın karşı kamulara (feministlere) hem söylem alanı (Dalaman, 2020: 182) hem de “kamusal dayanışma” olanağı sunduğu söylenebilmektedir. Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde, ana akım medyanın neredeyse tamamının iktidarın sahipliğinde olması, muhalif fikirlerin beyan edilmesine ve kamunun gündemine taşınmasına ket vurmaktadır. Dolayısıyla feminist politikayı görünür kılmaya, aktivist pratikleri gerçekleştirmeye, yeni söylemler yaratmaya, farklı ve çeşitli gruplarla bir araya gelmeye olanak sunan yeni medya ve özellikle Twitter (Bear, 2016), katılımcıların da ifade ettiği üzere feminist aktivistler için alternatif mecralar olarak karşıt kamusal alan işlevi görmektedir:

“Biz sesimizi ana akım medyaya duyuramıyoruz. Duyurmak için çok çabalıyoruz, haber programlarına çıkmak istiyoruz, videolarımız yayınlansın istiyoruz, gönderiyoruz, bir baskı oluşturmaya çalışıyoruz fakat hükümetin tutumunu karşısında sesimiz duyulmuyor. Dolayısıyla dijital mecraayı kullanıyoruz ve feminist mücadeleyi daha çok kişiye ulaştırıp güçlendirebiliyoruz” (E.B).

Katılımcıların çoğunun belirttiği gibi yeni medyanın feminist aktivistler için alternatif medya görevi görerek karşıt kamusal alanlar oluşturmaları, toplumsal dönüşümü sağlamada da önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan dijital feministlerin sosyal medyada “çağrı yapma kültürü”nün (Munro, 2013) toplumsal değişimi sağlamanın bir aracı olduğu söylenebilmektedir. Örneğin katılımcı K.A, kadınların sistematik bir şekilde öldürülmesine ve bu cinayetlerin politik bir mesele olduğuna dikkat çeken “kadın cinayeti” teriminin sosyal medyayla yerleştiğini hatırlatmaktadır:

“Bugün kadın cinayetleriyle ilgili bunun adı kadın cinayetidir, bunun bir adını koyalım, bu politik bir iştir meselesi daha yaygın kabul görüyor mesela. Bunlar böyle üçüncü sayfa haberlerinde bireysel, münferit şeyler olarak görülüyordu. Şimdi daha yaygın bir kesim farkında ki bu kadına yönelik bir suç türü olarak kabul ediliyor” (K.A).

Benzer şekilde katılımcı E.K2, kadının sorunlu temsiline karşı, sosyal medyada verilen tepkilerin somut çıktılarını şöyle örneklendirmektedir:

“Geçen Dardanel'in reklamı. Normalde olsa o reklamı bayağı gazetede basacaklardı onu gören görecekti görmeyen görmeyecekti. Ama sosyal medyada paylaşıldığı için o reklam birden ne oldu? Bu kadar cinsiyetçi, bu kadar seksist yaklaşımın hala daha nasıl kullanıldığına dair insanlar artık tepki gösterdiler ve yayından kaldırıldı. Bence bu sorunlu temsillerin giderilmesinde de çok büyük etkisi oldu. Reklam verenler, reklam yazarları bu konuya daha fazla farkındalıkla yaklaşıyorlar. Kamusal alanda da bir dönem bacakları topla hareketi müthişti. Yine mesela kadınların sosyal medyada yaptıkları bu eylem üzerine belediye, metrolara ekran görüntüleri ve metro içerisinde

etiketler paylaşmaya başladı. Bence bu müthiş bir hareket. Direkt sosyal medyada yaşanan bu hareketin kamusal alanda bir dönüşümünü gördük” (E.K2).

Bununla birlikte katılımcılara göre sosyal medyanın feministlere karşıt kamusal alan olanağı, kamuoyu oluşturma başarısını da beraberinde getirmektedir. Katılımcıların birçoğunun vurguladığı gibi, sosyal medyada oluşturulan gündemler ve kamuoyu, adaletin yerini bulmasını veya karar vericilerin geri adım atmasını sağlamaktadır. Örneğin, katılımcı E.K1’in dikkat çektiği gibi sosyal medyada başlatılan “Benim bedenim benim kararım” kampanyası sonucunda hükümet, kürtaj meselesinde geri adım atmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde katılımcı T.C.’nin bahsettiği üzere 2016 yılından itibaren TCK 103. Maddesi² ile ilgili af girişiminin meclise gelmeden sosyal medyada gündem olması ya da nafaka konusunun mecliste tartışılmaya başlamadan durdurulması, sosyal medyada oluşturulan kamuoyu baskısıyla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla sosyal medyadaki aktif kitlenin, kadınların elde ettikleri hakları korumasını sağlamanın yanı sıra iktidarın da alacağı kararlar konusunda temkinli hareket etmesi gerektiğini hatırlatmaya olanak sunduğu tüm uzmanlar tarafından vurgulanmakta ancak yine de tek başına yeterli olmadığı dile getirilmektedir. Katılımcıların çoğu dijitaldeki görünürlüğün, sokak aktivizmi ile desteklenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

“Bir yandan baktığımızda cinsel istismar yasa tasarısı ağırlıklı olarak sosyal medyadaki baskı üzerinden durduruldu. TCK 103’ün geçmesi gibi pek çok şey daha bazen meclise gelmeden sosyal medyada gündem olabiliyor. Mesela nafaka konusunda olduğu gibi. Aslında sosyal medyada yapılan çalışmalarla durdurulabiliyor bu girişimler. Dolayısıyla sosyal medyada feminist ve kadın hareketinin geniş ve aktif bir kitlesi var” (T.C).

Bu noktada özellikle İstanbul Sözleşmesi’nin iptaline dikkat çeken katılımcılar, sözleşmenin kaldırılmasına karşı yapılan dijital aktivist pratiklerin sözleşmeyi korumaya yetmese dahi kadın sorunlarına dikkat çektiğine, daha fazla kişinin artık kadın sorunlarına yönelik bilgilere kolayca erişebildiğine ve aslında feminist politikanın ideallerinin daha geniş kitlelere yayılabildiğine vurgu

² Çocukların Cinsel İstismarı suçunu düzenleyen yasa.

yapmaktadır. Örneğin, katılımcı E.K1, “Hem söyleyeceğimiz sözümüzün yayılma oranı çok arttı hem de şimdi daha çok insanı daha çok şeyden haberdar edebiliyoruz. Sokakta çıkın kel alaka bir yere gidin 10 kişiye sorun İstanbul Sözleşmesini eminim beşi duymuştur” demektedir. Katılımcılar, temel olarak, kadın sorunlarının gündem olmasının diğer bireylerin dikkatini çekmeye ve rahatlık alanlarından çıkmalarına yardımcı olduğunu da hatırlatmaktadır.

Ayrıca, katılımcılara göre, sosyal medyanın feminist aktivizme politika yapacak alan açması, feminist sözü derinleştirmeye de olanak sunmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, katılımcılar, sosyal medyanın karşıt kamusal alan olarak farklı seslere konuşma olanağı sunmasının feminist sözün çeşitlenmesini ve kapsayıcı hale gelmesini sağladığından bahsetmektedir. Bu anlamda Kürt kadın hareketinden Müslüman kadın hareketine, Lgbti+lardan mülteci kadınların sorunlarına, yerel kadınların çağrılarında uluslararası kadın sorunlarına değin geniş bir perspektifte, öznelerin konuşmacı olması, feministlerin de sözünü derinleştirmektedir. Bu bakımından dijital feminist aktivizm, daha “kapsayıcı” kamusal alanlar yaratabilmektedir (Dalaman, 2020: 111). Örneğin, katılımcı D.M.C “farklı perspektifler tarafından eleştirilerek ya da başka başka cevaplarla aslında çok büyük bir söylem çeşitliliği yaratılıyor. Bu, bizim feministler olarak ortaya koyduğumuz sözü de derinleştiriyor” demektedir. Benzer şekilde katılımcı B.Z., “her bağlamdan çok farklı ses çıkıyor ama çok ortak temaları da var bu seslerin dünyanın her yerinde. Yani farklı feminist grupların kendi perspektifini sunduğu ve birbirlerini ikna etmeye çalıştığı bir alana da dönüşüyor” diye eklemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal medyanın alternatif görülen sesleri yükseltme gücünün hem politika yapmaya hem de çeşitliliğe ve kesişimselliğe olanak sunduğu söylenebilmektedir.

Son olarak, katılımcıların çoğu sosyal medyadaki karşıt kamusal alanların, sokağın sesini duyurmaya yardımcı olduğunu ve aynı zamanda reel aktivizmi desteklediğini düşünmektedir. Onlara göre sosyal medya üzerinden yapılan çağrılar, büyük kitleleri harekete geçirerek reel aktivizme katılımı teşvik etmektedir. Örneğin, akademisyen G.Ş. “Sosyal medyada yapılan çağrılar, kadınları sokağa taşıyor ve sokaktaki görüntüler de sosyal medyaya eşzamanlı aktarılıyor. Yani, çevrimiçi

aktivizmle çevrimdışı aktivizm birbirini besliyor. Bu anlamda da bence faydası var” demektedir.

Diğer taraftan, sosyal medyanın reel aktivizme katılımı engellediğini ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Örneğin, katılımcı D.M.C “duygularımız çok yoğun ve sosyal medya özellikle duyguların kanalize edilmesinde çok etkili bir araç” demektedir; bir diğer katılımcı Ş.H. ise sosyal medyanın sağladığı bu altyapının reel aktivizme katılımı engellediğine yönelik düşüncesini şöyle aktarmaktadır: “Sosyal medya sanki gazını alıyor insanların. Yani, eyleme gelemiyor. Oradan bir şey yazıp insan tatmin oluyor. Belki onu yazamayacak olsa eyleme gelmek için çok çabalayacak çünkü kendini kötü hissedecek veya bir şey koyması gerektiğini hissedecek ama oradan bir tane cümle yazınca öyle gazını almış gibi oluyor.” Öte yandan G.Ş. ve B.Z. sosyal medyadaki gündemin veya haber akışının farkındalık yaratarak dönüşümü sağladığına ve bireylerde eyleme gidebilme potansiyeli yarattığına inanmaktadır. Konuyla ilgili olarak katılımcı B.Z. düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“İnsanlar sadece sosyal medyada bir şeyler söylüyor ama onu aktivizme geçirmiyor diyenler oluyor. Bu gibi birkaç indirgemeci yorum var. Bence bu bakış açısı doğru değil. Bence kadın hareketinin özellikle son yıllardaki mobilizasyonunu dijital platformlara bağlamak mümkün. Bunu da şuradan görebiliyoruz, bir kere Twitter üzerinden mobilize oluyor gruplar ve genellikle protestolara katılan kişilerin de sosyal medya hesapları bulunuyor. Onlar da katıldıkları eylemleri paylaşıyor ve onlar da aslında bilgi üretim ya da haber üretim sürecine dâhil oluyorlar. Bu birazcık vatandaş gazeteciliği gibi algılanabilir ama sadece gazetecilik yapmak açısından değil de oradaki o içeriğin oluşmasında veya sosyal medya ve başka medya alanlarında paylaşılmasında aktivistler de vesile oluyor.”

Özellikle Türkiye’de ana akım medyanın neredeyse tamamının iktidarın sahipliğinde olması sebebiyle sosyal medyanın bu anlamda daha da etkili olduğu katılımcılar tarafından eklenmektedir.

3.7.3.1.2. Yeni Medyada Feminist Dayanışma: “Umutsuzluğa Kapıldığında Bu Kalabalığı Hatırla”

Katılımcıların çoğu, yeni medyanın feminist dayanışmaya olanak sunduğunu ve yeni medyadaki bir aradallığın kadınlar arasındaki bağı kuvvetlendirip onları

cesaretlendirdiğini düşünmektedir. Örneğin; katılımcı K.A. dijital feminizmin olanaklarından bahsederken “bu, bizim birbirimizi bulma fırsatımız” demektedir. Katılımcı A.K, birbirini bulma durumunun dayanışmaya dönüşünü, “Umutsuzluğa kapıldığında bu kalabalığı hatırla pankartı var ya gerçekten dijital medya böyle bir dayanışma yaratıyor. Arkamda bir sürü kadın var hissi veriyor” şeklinde sloganlaştırmaktadır. D.U ise sosyal medyada feminist aktivizme katılmanın diğer feministlerle bağlantı kurma ve dayanışma içinde olma duygusu yarattığını belirtmekte hatta sadece sosyal medya üzerinden örgütlendikleri yerel kadın grupları olduğunu eklemektedir. Ona göre dijital medyadaki bu dayanışma hali, bireysel olarak kadınları güçlendirirken feminist hareketin dayanışmasını da görünür kılmaya yardımcı olmaktadır. Öte yandan B.Z. bu görünürlüğün karar alıcıları etkileyebildiğini ifade etmektedir.

Shirky (2008), sosyal medyada dayanışma halini “ortak farkındalık” ile açıklamaktadır. Ona göre sosyal medyada birçok farklı kişinin bir durum hakkında aynı anlayışa veya deneyime sahip olması “ortak farkındalık” yaratarak katılımcıları dayanışmaya teşvik etmekte; grupların/katılımcıların daha hızlı koordine olabilmelerine ve iş birliğini sağlayabilmelerine olanak tanımaktadır. Feminist aktivizm bağlamında bakacak olursak yeni medya veya daha özelde sosyal medya, kadınların deneyimlerini paylaşmalarına fırsat tanımakta, hatta deneyimlerini paylaşmaları için cesaretlendiren birçok mesaj ve destekleyici sesle karşılaşmalarına olanak sunmaktadır. Bu noktada feminist aktivizm için sosyal medyanın aktivistlerin destek görebilecekleri, deneyimlerini paylaşma cesareti bulabilecekleri bir alan olduğunu ifade etmek mümkündür (Rentschler, 2014; Keller, Mendes, & Ringrose, 2016). Örneğin Türkiye’de #Sendeanlat eylemi birden fazla kadının yaşadığı endişeyi, maruz kaldığı taciz ve saldırıları hep bir ağızdan anlattığı bir eylem olarak Shirky’nin (2008) bahsettiği “ortak farkındalık” teorisini destekler niteliktedir. Amerika’da başlayıp dünyanın pek çok ülkesine yayılan *MeToo* ve *BeenRapedNeverReported* hashtagi’ne bakıldığında da aynı durum göze çarpmaktadır. Keller ve arkadaşlarının (2018) söz konusu hashtagi inceledikleri çalışmalarında katılımcılar, deneyimlerini ve görüşlerini paylaşmak için hashtag’i kullandıklarında çoğunlukla desteklendiklerini, maruz kaldıkları tacizlerden bahsederken bir toplulukta yer alıyormuş gibi diğerleriyle

aralarında duygusal bir bağlantı ve dayanışma hissettiklerini belirtmiştir. Benzeri şekilde mevcut çalışma içerisinde yer alan katılımcılar, kadınların benzer deneyimleri üzerinden sosyal medyada buluşmalarının belirli duygusal bağlar oluşturduğunu düşünmektedir. Örneğin, katılımcı D.U. konuyla ilgili deneyimlerini şöyle aktarmaktadır:

“Şöyle bir görüntü olduğunu görüyorum yani bir şey yaşayan kadın paylaştığında, aynı deneyime sahip kadınların birbirlerine yaklaşımları, birbirlerini bulmaları var mesela. Ya da benzer bir olaya maruz kalan kadınların da birbirlerini hiç tanimasalar, görmeseler dahi aralarında bir yakınlaşma oluyor ve o bağ kuvvetleniyor. Bunlar benim birebir gördüğüm örnekler.”

Katılımcıların çoğu, sosyal medyanın kadınları bir araya getirmeye olanak sunmasının duygusal bağ yaratmanın yanı sıra güçlenmeyi de sağladığını düşünmektedir. Örneğin, katılımcı F.S, çevrimiçi ortam sayesinde “pek çok kadınla bir araya gelebiliyorsun. İsimlerini, seslerini duymasan, bedensel olarak bir araya gelmemiş olsan bile orada bir arada oluyorsun” demektedir. Diğer bir katılımcı D.U., bu bir aradalığın kadınları güçlendirdiğini ve kadınlar arasında duygusal bağ oluşturduğunu eklemektedir. E.B’ye göre bu duygusal bağ, kadınlara yalnız olmadıklarını hissettirmektedir: “Ben şimdi çıkacağım Twitter’da konuşacağım ve eminim ki kadınlar benim arkamı kollayacaktır inancı var.” H.S ise birçok kadının, ailesi ya da yakın çevresinden bulamayacağı desteği çevrimiçi ortamda bulduğunu hatırlatmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yeni medyanın feminist aktivistlere “bir ilişki kurma, dayanışma ve temas etme alanı” (Ç.Ç) sunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Fotopoulou (2016) feminist grupların ve kadınların destek görmek için başvurduğu dijital ağlardaki dayanışmayı, “dijital kız kardeşlik” üzerinden ele almaktadır. Baer’e (2016) göre, dijital ortamda feminist aktivizme katılmanın en önemli olanağı, farklı bölgelerde yaşayan kadınların deneyimlerinin ulusötesi bir şekilde yayılarak görünür olabilmesidir. Araştırmacıya göre bu durum, feminist politikanın toplum tarafından anlaşılabilmesini de kolaylaştırmaktadır. Katılımcılar

arasında yer alan akademisyen B.Z., yeni medya üzerinden oluşturulan ağların, feminist hareketin devamlılığı için taşıdığı önemi şöyle açıklamaktadır:

“Dünyanın her yerinde böyle network diyebileceğimiz ağların oluştuğunu söylemek mümkün. Çünkü feministler, bu ağları takip edip bu ağlar üzerinden iletişim kuruyor, bu ağlar üzerinden paylaşım yapıyor. Aslında ağlarını aslında yazdıkları içerikle ağlarda kuruyor. O yüzden bu, feminist hareketin devamlılığı ve ilerlemesi için çok önemli bir parça haline gelmiş durumda bence.”

Şener (2021: 20) ağ tabanlı iletişimin, yerel, ulusal ve küresel düzeyde dayanışma oluşturabileceğini söylemektedir. Günümüz feminist hareketlerine bakıldığında da dünyanın farklı ülkelerinden kadınların, ortak eylemlerde ve sloganlarda patriyarkaya karşı buluştuğunu söylemek mümkün olmaktadır. Örneğin, Arjantin’de başlayan “Ni uno menos” (Bir kadın daha eksilmeyeceğiz) hareketi, Türkiye’de “asla yalnız yürümeyeceksin” sloganı, Polonya’da kürtaj eylemleri, İzlanda’da “eşit işe eşit ücret” sloganlarıyla gerçekleştirilen protestoların hem birbirlerini etkiledikleri hem de birbirlerine destek oldukları görülmektedir. Katılımcılar, dünyanın herhangi bir bölgesindeki aktivistlerle çevrimiçi ortamda bir araya gelebildiklerini ve o hareketlere hızlıca tepki veya destek verebildiklerini söylemektedir:

“Hepimiz birbirimizle etkileşim içerisindeyiz sonuçta. Afgan kadınları için şimdi bütün dünya nasıl ayağa kalktıysa aynı şey her ülke için geçerli. Bir şey olduğu zaman herhangi bir ülkede bütün feministler ve hareketler ortak. Bu da tabii sosyal medyanın sayesinde büyüyebildi” (E.K1).

“Yani geçen bir Zoom etkinliğine katıldım ve Amerika’dan, Filistin’den insanlar vardı. Büyük bir mutluluk bu. Eskiden bunu yapabilmek için mail grupları vardı ama ondan sonra uçaklar falan, kaldırılamayacak işler” (A.D).

“İran’dan, Polonya’dan, İtalya’dan, Almanya’dan, İsviçre’den katılımı geçen senenin başı ve sonunda enternasyonal kadın buluşmaları yaptık Zoom’dan. İtalya’daki bir

kadın örgütü aktivisti ile İran'dan Masih Alinejad katıldı. Polonya'daki kürtaj mücadelesi yürüten kadınlar katıldı. İsviçre'de göçmen olan ya da orada kadın mücadelesi yürüten kadın arkadaşlarımız ile enternasyonal buluşmalar yaptık” (D.U).

“İran'daki Beyaz Çarşambaları gördük ve bir şekilde biz de destek olalım gibi bir eylem yaptık. Mesela o çok yaygınlaştı gerçekten. Kadınlar evlerinde beyaz örtülerle fotoğraf çekip bize yolladılar. Böyle 4-5 ay devam ettirdik yani her Çarşamba” (Ç.Ç).

Ayrıca, konuyla ilgili olarak katılımcı E.K1, Türkiye’de dijital feminist hareketler kapsamında bahsedildiği üzere 2012 yılında gerçekleşen “Benim bedenim benim kararım”, “Kürtaj yasaklanamaz” kampanyasıyla ilgili deneyimlerini anlatırken söz konusu süreçte dijital medyanın sunduğu bir olanak olarak küresel örgütlenmeye ilişkin vurguyu şöyle yapmaktadır:

“Ben aslında 10 seneyi aşkın bir süredir yapıyorum dijital aktivizmi. 2012 yılındaki kürtaj kampanyasıyla aslında sosyal medya olayı feminist harekete girdi diyebilirim. Orada iki haftamız vardı kanun meclise gelmeden önce organize olup ses çıkartmak için. Bu iş bir şekilde benim kucağıma düştü. Ben, o zamana kadar hiçbir şey bilmiyordum. Bana Facebook’u, Twitter’ı al, bunları yap dediler. Gönüllü bir grup kurduk kürtaj kampanyası için ve iki hafta içinde bütün dünyayı örgütledik açıkçası. Başlangıç oydu benim için de, muhtemelen feminist hareket için de ve hakikaten bütün dünya örgütlendi. 60-70 ülkeden imzalar geldi örgütlerden, bireysel de geldi. Türkiye’den de bugüne kadar hiçbir şeye katılmamış olan karma örgütler dâhil imzalar toplandı. Müthiş oldu açıkçası, o iki hafta müthişti. Birdenbire hepimiz sosyal medyanın neler yapabileceğini ve bir de tabii bunları ne kadar kısa zaman içinde yapabileceğini gördük. Bunlar çok önemli” (EK1).

Araştırma sürecinde meydana gelen Taliban yönetiminin Afganistan’ı işgali sonrasında insan hakları ihlallerine varan cinsiyetçi şiddetine karşı Afgan kadınlar için sınır ötesi dayanışma ağları kurulmuştur. Örneğin, sosyal medyada *#StandWithWomenofAfghanistan*, *#No2TalibanYes2WomensRights* etiketleriyle küresel dayanışma eylemleri başlatılmıştır. Türkiye’deki kadın hakları savunucuları ve

feminist aktivistler, Afgan kadınlar ve çocuklar için düzenledikleri eylemde “dayanışmamız sınır tanımaz” diyerek destek vermiştir. Katılımcılar arasında yer alan feminist aktivistler, Afgan kadınların hakları için çağrılar yaptıklarını, çevrimiçi ortamda Afgan aktivistlerle bir araya gelerek küresel dayanışma toplantıları gerçekleştirdiklerini, Afgan kadınlar tarafından sosyal medyada başlatılan eylemlere destek verdiklerini aktarmıştır.

Yakın zamanda Şili’de başlayan danslı protestonun da dalga dalga neredeyse tüm dünya ülkelerine yayılarak kadınları bir araya getirdiği görülmektedir. Katılımcı B.Z., Şili’de başlayan bu protestonun Türkiye’ye transfer olmasını, marşın Türkçeleştirilmesini ve İstanbul/Ankara/İzmir gibi şehirlere yayılmasını bu çerçevede değerlendirmektedir. D.U, kadın örgütlerinin temasının bu şekilde artmasının, feminist hareketi beslediğini belirtmektedir. Çünkü ona göre bu temaslar hem yol gösterici nitelikte olabilmekte hem de kadınlara moral verebilmektedir. Benzeri şekilde bir diğer katılımcı Ç.Ç., bu dayanışmanın, kadınları motive ettiğini şu şekilde örneklendirmektedir: “Mor Dayanışmacı arkadaşlar, İranlı aktivist Masih Alinejad’ı çağırmışlardı. Hatta ben de dinliyordum ve bir şey sorayım dedim. Sonra o konuşma sırasında ağlamaklı gerçekten hoş bir şey oldu. İran’daki kadın hareketinin burayla buluşabilmesi, bu çok motive edici bir şey.” Yine küresel dayanışmanın kadınlara yol gösterici nitelikte olduğunu G.Ş. şöyle anlatmakta; Ş.H. ise konuyla ilgili şu örneği vermektedir:

“Kadınlar birbirlerinin deneyimini gördükçe, birbirlerinin yaşadıklarını ve tepkilerini, nasıl direndiklerini gördükçe bunlardan etkileniyorlar. Bu da kendi hayatlarında bir dönüşüme yol açıyor ve yine bunu sosyal medya üzerinden dile getiriyorlar. Tabii bu ülkeden ülkeye değişir. Total bir şeyden söz etmemiz mümkün değil. Ama yine de olumlu etkileri var. İran’daki bir kadın hareketine Türkiye çok hızlı bir yanıt verebiliyor mesela. Avrupa’daki feministler çok hızlı destek çıkabiliyor. Bu anlamda büyük bir küresel dayanışma sağladığını söyleyebilirim” (G.Ş).

“Kadın Grevi İnisiyatifi kurmuştuk bir ara. Kurmaya niyetlenmiştik daha doğrusu. Amacımız Türkiye’de bir kadın grevi yapmaktı Arjantin’de olanlar gibi. Bunları haliyle sosyal medyadan öğrendik. Arjantinlilerin mail ağlarına girerek, ne yapıyorlar?

Ne ediyorlar? Biz nasıl bir şey yapabiliriz? Buraya nasıl uyarlayabiliriz? Gibi. Tabii buralardan haber aldık. Bu olmasaydı haber alamayacaktık hiçbir şekilde” (Ş.H).

Diğer taraftan, katılımcılardan bazıları, yeni medya üzerinden gerçekleştirilen dayanışmanın ya da bir araya gelmenin, kalıcı bağlar oluşturmadığını ifade etmektedir. Örneğin; katılımcı Ş.H. şöyle demektedir: “Bir Google docs gönderip işte gönüllü olanlarla şu saatte bir buluşma yapıyoruz dedik. Ama bu yetmiyor işte. Yine de yüz yüze sen ne yapıyorsun? Nerede okuyorsun? Ne iş yapıyorsun? Gibi bir temas olmadığı sürece herhangi bir ortamda asla ilerleyemiyoruz.” Benzer şekilde A.D. “Bu yanında olma durumu somut bir şeye dönüşüyor mu emin değilim” diye eklemektedir. Bu bakımdan ona göre sosyal ağlar, kişisel aktivizme olanak sunarken feminist aktivizmi bireyselleştirebilme tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Konuyla ilgili olarak akademisyen G.Ş. şöyle bir çıkarım yapmaktadır:

“Dijital medyada birbirimizi dinleme gibi diyolojik dil, diyaloga dayalı dil olmayabilir. Herkes sadece kendi içini dökebiliyor. Bunlar bizi bireyselleştiren platformlar. Kendimizden yola çıkarak bir şeyler paylaştığımız yerler olduğu için grup dinamikleri çok da uzun süreli olmayabiliyor. Biraz daha genç kesim sanki biraz daha bireysel. Yani politika bireyselleşiyor. Dolayısıyla feminizm de bireyselleşiyor gibi geliyor bana” (G.Ş).

Dijital feminizm, feminist aktivizmin geleneksel aktivist pratiklerine katılmaya zamanı olmayan ya da yakın zamanda feminist aktivizmle tanışan, aktivist pratiklerde yer alabilmek için de zahmetsiz ve erişebilir bir yol tercih eden kadınlar için alternatif bir araç olarak değerlendirilmektedir (Kaya, 2017). Buna ek olarak, yeni medyanın öznelerin konuşmacı olmasına olanak sunması, bireysel aktivizm aracı haline gelmesini sağlamıştır. Bu durum, 21. Yüzyılın çağdaş feminist hareketlerine yönelik “bireycileştirilmiş” bir feminist hareket endişesini beraberinde getirmiştir. Örneğin Bear (2016), neoliberalizmin bireysel seçim ve güçlendirme, özgürlük, öz saygı ve kişisel sorumluluk gibi söylemlere odaklanarak feminist hareket içerisinde bir tehlikeye neden olabileceğinden bahsetmektedir. Benzer şekilde Rottenberg (2018), “tek tek kadınları kendilerine ve kendi isteklerine odaklanmaya teşvik eden neoliberal

feminizmin yükselişle birlikte feminizm piyasada daha kolay yaygınlaştırılabilir, dağıtılabilir ve satılabilir” demektedir. Ancak Baer (2016) şunu da eklemektedir: neoliberalizmin bireylere ve gruplara empoze ettiği güvencesizliğe karşın dijital medya, aynı zamanda değişim potansiyeline de işaret etmektedir. Katılımcı K.A’ya göre, bireysel deneyimlere odaklanmak ve kişisel hikâyeleri paylaşmak, farklı farklı deneyimleri görünür kılmakta ve bunların hepsi yan yana gelince anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Ayrıca bireysel deneyimlerin dolaşıma sokulması, diğer bireylerin kendilerine hitap eden alanları bulmasını da kolaylaştırmaktadır. K.A’nın çıkarımını Reçel Blog üzerinden örnekleyen katılımcı B.Z., blogun muhafazakâr kadınların belki ana akım medyada, belki herhangi bir sosyal medya platformunda, belki de yurtdışındaki platformlarda bulamayacakları tartışmaları bulmalarına olanak sunduğunu belirtmektedir. Ona göre bireyler, yeni medya ile ırk, sınıf, etnisite, din ve cinsel yönelim fark etmeksizin tecrübelerini paylaşabilecekleri alanlar bulmakta; yeni medyadaki fikrî tartışmalar üzerinden bir araya gelebilmektedir.

Ayrıca katılımcılar, yeni medyanın feminist dayanışmaya olanak sunmasıyla birlikte kişisel olanın politik olduğunu anlamaya yönelik bir farkındalık yarattığını da vurgulamaktadır: “Türkiye’de yaşayan bir kadının Polonya’da benzer bir sürecin olduğunu görmesi, erkek egemenliğinin orada da olduğunu görmesi” (D.U), “Patriyarka diye bir şey var. Erkek şiddeti diye bir şey var. Haklarımız gasp ediliyor” (Ç.A) farkındalığını yaratmaktadır. Dolayısıyla, bu farkındalık bir yandan da toplumsal değişim için kolektif mücadele ve küresel dayanışma ihtiyacını görünür kılmaya yardımcı oluyor demek mümkündür.

Chamberlain’e (2016) göre aktivist hareketler, kişilerin duygularını daha geniş kitlelere aktararak diğer bireyleri harekete geçirebilecekleri *duygusal yakınlıklara* bağlıdır. Araştırmacıya göre bu duygusal bağ, kişisel ve kamusal arasında bir ilişki kurmaktadır. “Kişisel olan politiktir” şeklindeki feminist özdeyiş, *duygulanım* (affect) aracılığıyla merkezinde paylaşımın ve sürekliliğin bulunduğu “ortak bir kamusal yakınlığa” olanak sunmaktadır. Bu bakımdan duygu paylaşımı, tepkilerin ve duyguların politik bir kolektifin ayrılmaz parçası haline geldiği bir bağlam yaratmaktadır. Özellikle de çevrimiçi ortamdaki feminist aktivizmin fiziksel olarak bir arada olma zorunluluğu olmadan aktivist protestolara katılabilmeye, kişisel hikâyeleri

daha yaygın kitlelere ulařtırabilmeye ve küresel birlikleri gerçekleřtirebilmeye altyapı sunduđu dűřünűldűđűnde, dűrdűncű dalga feminist hareketlerin, duyguları daha net bir řekilde ortaya çıkarmaya ve aktivistler arasında “yanındalık” hissini yaratmaya olanak sunduđunu söylemek mümkündür.

Katılımcılar, “Yani řehir, űlke tanımadan birbirimizi görebilmiř, yan yana gelebilmiř olduk” (D.U), “bu birlikteliđi oluřturabildiđi için de dijital feminizmin bařarılı olduđunu dűřűnűyorum” (B.Z) řeklindeki ifadeleriyle dijital feminizmin feminist dayanıřmaya olanak sunduđunu söylemektedir. Öte yandan bazı katılımcılar, yeni medyada feminist aktivizme katılmanın, internete eriřim ve teknolojik araçlara sahip olma gibi engeller barındırdıđına dikkat çekmektedir. Sűz konusu engeller, yeni medyanın feminist aktivizmin karřısına çıkardıđı engeller kapsamında incelenmektedir.

3.7.3.1.3. Yeni Medyada Feminist Bilinç Oluşturmak: “Feminizm Nedir Bilmiyordum Ama Sizin Yazdıklarınızı Okuyunca Öğrendim”

Feminist kuram üzerine çalışma yapan araştırmacılar, yeni medyada feminist aktivizme katılmayı geleneksel feminist politika yapma biçimlerinden ayrı olarak ele almaktadır. Onlara göre yeni medya, yeni bir politika merkezi olarak feminizmi farklı bir şekilde yeniden canlandırmaktadır (Baer, 2016; Dixon, 2014; Winch vd., 2016). Bu yaklaşımın temelinde yeni medyanın fiziksel sınırları ortadan kaldırarak feminist aktivistlere patriyarkal düzenden toplumsal cinsiyet eşitsizliğine, kolektif eylemlerden kişisel deneyimlerine kadar birçok konuda konuşmaya veya var olan tartışmalara katılmaya olanak sunmasının olduğu söylenebilir. Bu bakımdan dijital feminizm, daha geniş kitlelerin katıldığı feminist tartışmaların gerçekleşmesine ve feminist aktivizmin yeniden tanımlanmasına alan açarak belirli farkındalıkları oluşturmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle, yeni medyanın bireylere sunduğu kendini ifade etme olanağı, kadınların görüşlerini duyurma ve kişisel değişim sağlama sürecini içermekte ve bunun yanında kolektif olarak toplumsal farkındalıkların oluşmasına altyapı sunmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşűlen uzmanlar, yeni medyanın taciz, erkek şiddeti, cinsiyete dayalı ayrımcılık, sistematik kadın cinayetleri gibi konulara yönelik farkındalıkların oluşmasına olanak sunduğunu dűřűnmektedir. Örneđin, katılımcı ..

“Eskiden ortalama tacize kadınlar bir şey yapmazdı ama şimdi müdahale etme biçimleri değişti” demekle bir diğer katılımcı K.A. “kadın cinayetleriyle ilgili bunun adı kadın cinayetidir, bunun bir adını koyalım, bu politiktir meselesi daha yaygın kabul görüyor şimdi. Bunlar böyle üçüncü sayfa haberlerinde bireysel, münferit şeyler olarak görülüyordu. Şimdi daha yaygın bir kesim farkında ki bu kadına yönelik bir suç türü” diyerek belirli farkındalıkların oluşmasında yeni medyanın rolüne örnek vermektedir. Benzer şekilde katılımcı E.K1, eskiden görünmez olan erkek şiddetine ve kadın cinayetlerine karşı artık yeni medya sayesinde kamuoyu oluşturularak farkındalık yaratıldığına dikkat çekmektedir. D.U. ise yeni medyanın kadınlara kendilerini ifade etme olanağı sunmasının diğer kadınları da harekete geçirdiğini, deneyimlerini anlatan kadınların yalnız hissetmediklerini ve dayanışma kurarak görünür olduklarını eklemektedir. E.B.’ye göre sosyal medyada feminist bilginin geniş kitlelere ulaşması ve kadınlar arasındaki dayanışma hali, toplumda var olan mağdur suçlayıcılığın azalmasını sağlamaktadır. Katılımcı konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Dijital feminizmle birlikte mağdur suçlayıcılık azaldı. Çünkü özellikle bize gelen yorumlardan görüyorum. Mesela hakkında hiçbir şey bilmediğim bir insan, bir kadın taciz edildiğinde orada ne işi varmış diyemezsiniz yazıyor. Artık bunu biliyor insanlar. Bizim suçlamamız gereken kişi taciz eden adam diyebiliyorlar. Daha muhafazakâr ve daha sahiplenici bir dille kadınlarımıza veya kızlarımıza diye bir yerde duranlar da artık burada bir suçlu var ve suçlu cezasını çekmek zorunda, yakalanmak zorunda diyorlar.”

Çalışmanın birçok kısmında değinildiği üzere *#SlutWalk*, *#MeToo*, *#BeenRapedNeverReported*, *#YesAllWomen* ve Türkiye’de yansıması olan *#SendeAnlat* eylemleri, kadınların yaşadıkları cinsel taciz ve saldırıları gözler önüne sererek bu konuda küresel bir bilincin oluşturulmasına olanak sunmuştur. Ayrıca kişisel deneyimleri geniş kitlelere aktararak dayanışma ağlarının oluşturulması, feminist bilincin yaratılmasına ve cinsel şiddetin yapısal bir sorun olduğunu anlamaya yardımcı olmuştur. Bu bakımdan bu eylemlerin gerçekleştiği, sosyal medya platformları yeni bilinç yükseltme alanları olarak kabul edilmektedir (Mendes,

Ringrose, & Keller, 2018). Konuyla ilgili olarak Rentschler ve Thrift (2015), feminist pratiklerin sosyal medya ortamlarında gerçekleştirilmesinin kadınların kendilerini daha geniş bir feminist topluluğa ait hissettikleri bir tür bilinçlendirme sağladığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda araştırmacılara göre, çevrimiçi ortamda feminist aktivizme katılmak; cinsiyetçi ifadeler ve kadın düşmanı söylemlere karşı harekete geçme ve daha geniş feminist kimlikli bir ağın inşasına dâhil olarak kamuoyu oluşturmaya olanak sunmaktadır.

Yeni medyada deneyimleri dışavurma ve kadın sorunlarına ilişkin topluluk oluşturma, farkındalık yaratmanın bir aracıdır demek yanlış olmayacaktır. Söz konusu farkındalık, kadınlar arasında olabildiği gibi toplumsal düzlemde de kendini göstermektedir (Şener, 2021: 22). Örneğin; katılımcı E.K1, dijital feminizm sayesinde toplumsal kurumların artık kadın sorunlarına ilişkin bir farkındalık geliştirdiğini şöyle örneklendirmektedir: “Yani aklınıza gelmeyecek daha önce belki hiç ilgilenmeyecek yayın kurumları kadın haberleri yapıyor artık. Belediyeler, İstanbul Sözleşmesi için harekete geçti. Barolar keza öyle. Bence bu sosyal medyanın etkisi. Bizim sözümüz dışarı çıkıyor ve bir şeyler değişiyor artık. En önemlisi bu sonuçta.” Bir diğer katılımcı G.Ş. “Terimleri kullanma konusunda birçok şey öğreniyoruz. Tabular bence yıkılıyor, yavaş yıkılıyor ama yıkılıyor. Yani kadınların sesini çıkarması bence orada erkekleri de dönüştürüyor. Özür görebiliyoruz. Olaydan olaya elbette değişebilir ama sorgulatıyor en azından. Hani bu böyle midir? Eskiden belki daha çok mağdur suçlayıcılık varken artık azalıyor” diye eklemektedir.

Ek olarak, çağdaş feminist eylemlerin gösterdiği üzere, yeni medya, kadınlar tarafından farkındalığı arttırmaya, kişisel değerleri göstermeye ve kadınsı klişelere meydan okumaya yönelik pratikleri gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Örneğin, Amerikalı büyük beden model Tess Holliday’ın başlattığı *#Effyourbeautystandard* hashtagi, hem toplumun hem de sosyal medyanın dayattığı güzellik standartlarının yıkılmasını, kadınların bedenleri üzerindeki patriyarkal denetime son vermesi için güçlenmesini ve bedenlerini sevmelerini amaçlayan bir eylem olarak büyük kitlelere ulaşmıştır (Çatlak Zemin, 2019). Hashtagin, Instagram’da 5 milyon takipçisi bulunmaktadır. Söz konusu hashtag, toplumda ve çevrimiçi ortamda yaygın olan *body shaming* (beden aşağılama) baskısının yanı sıra neyin güzel ya da çekici olarak kabul

edilebileceğine dair algılara meydan okuyup hem bireysel hem de toplumsal düzlemde farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Konuyla ilgili olarak katılımcı H.S., Instagram'ın söz konusu bilinci oluşturmada önemli bir araç olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Instagram gibi sosyal medya platformlarında büyük bedenler görmek, selülit görmek, sakat bedenler görmek bunlara okayleşmek, o standartların arasından çıkmak... Gerçekten görerek iyi içselleştirdiğimizi düşünüyorum bir sürü meseleyi. Güzel yüzleşmeler yaşadığımızı düşünüyorum ve Instagram'ı da o anlamda önemli buluyorum.”

Ayrıca, yeni medyadaki feminist pratikler, feminist ideolojinin hızlı ve kamuya açık bir şekilde yaygın kitlelere ulaştırılmasını sağlayıp feminist ağ topluluklarının oluşturulması açısından oldukça önemlidir. Diğer bireylere gündemlerini ve seslerini duyurabilmek adına ana akım medya araçlarından yoksun olan feministler için yeni medya, günlük yaşamda veya akademik ortamda öğrenilemeyecek bilgilerin, meselelerin ve bakış açılarının öğrenilmesine olanak sunmaktadır (Crossley, 2015). Aşağıdaki alıntılarda da yeni medyanın eğitim, topluluk oluşturma ve feminizmi görünür kılmaya yardımcı olduğu görülmektedir:

“İnsanlar bana hiç böyle düşünmemiştim, hakikaten de benim başıma gelen buymuş diyor. Gerçekten ben de bunu yaşamıştım ama hiç bu açıdan bakmamıştım diyor ya da adını koyamadıkları şeyler var. Mesela zihin yükü. Ben zihin yükü ile ilgili bir şey paylaşıyorum, hakikaten ben bunu eşime anlatamıyordum, bunun bir adı varmış ve gerçekten benim açımdan çok yorucu oluyor diyor. Birisi başından geçen bir şey anlatıyor, diğeri bunun bir adı var diyor, bir başkası bunun bir adı var ama senin başına gelen tam olarak bu değil galiba diyor, peki bunun böyle olabilmesi için ne kriter olması lazım diyor, bir kere şunun şunun şunun olması lazım diyor. Yani zaten tartışma neticesinde politika üretmek böyle bir şey. Yani birileri bir deneyim anlatacak, birileri adını koyacak sonrasında bir kriter belirleyeceksin. Orada bir konuşma hali var” (A.K).

“Birkaç yıldır mesela ilişkide psikolojik şiddet, arkadaşlıkta psikolojik şiddet nedir? Bunlar konuşuluyor ya da bunun bir sürü içeriği var mesela love bombing, gaslighting... Birkaç yıl önce kimse bunları konuşmuyordu. Ama şimdi sosyal medya

ve dijital feminizm sayesinde bu terimler de artık herkese ulaştırılmaya çalışılıyor. En azından artık çoğu kişi gaslightingın ne demek olduğunu biliyor ya da psikolojik şiddetin ne olduğunu, tacizin nerede başlayıp bittiğini çoğu insan öğrendi. Yani feminizm sözlüğü de genişliyor bence Türkiye'de her gün” (G.M).

Bir diğer katılımcı E.B. “Sadece kadın cinayetleri konusunda ne oluyor ne bitiyor? İstanbul Sözleşmesi ne durumda? Ya da 8 Martta ne olacak diye takip eden bir kadının aslında çok farklı noktalarda bilgi edinebildiğini biliyorum” demekte ve şunları eklemektedir:

“Twitter üzerinden dönen tartışmaların da çok değerli olduğunu düşünüyorum. Orada akademik düzeyde olmasa da ufuk açıcı tartışmaların olduğunu söyleyebilirim. Lgbti+lar olsun... İstanbul Sözleşmesi seks işçiliğini meşrulaştırıyor mu diye bir tartışma vardı mesela. Özellikle din adamları bunu savunuyordu o dönem. Hayır, aslında seks işçiliğini meşrulaştırmıyor, seks işçilerinin hakkını koruyor. Çünkü tamamen haksız ve güvencesiz ortamlarda çalışıyorlar diye açıklamalar yapıldı. O açıdan hiç düşünülmeyen, insanların pek düşünemediği konulara da değinebiliyoruz. Mesela sağlık açısından HPV aşısının yaygınlaşması, aşı listesine alınması için bir hashtag kampanyası vardı ve onu yürüttük. HPV aşısı şöyle şöyle değil mi? gibi kulaktan dolma yanlış bilgilerin olduğunu fark ettim. Neden önemli, neden değil diye onu doğru açıklayabildik. Kadınların sağlığını ilgilendiren noktalarda da erişebildiğimiz alanlar yaratabiliyoruz. Hijyenik pedlerin, menstrüasyon araç gereçlerinin ücretsiz olması, bunlardan neden vergi alınmıyor ve neden alınmamalı açısından da aslında insanlara ulaşabildiğimizi düşünüyorum.”

Araştırmada yer alan katılımcılar için de sosyal medyanın öğretici bir alan olduğu görülmektedir. Örneğin; katılımcı M.A “ben de sosyal medyadan başka feministleri takip ederek çok şey öğrendim. Bu alan benim kendimi geliştirmeme olanak ve fırsat verdi. İnsanlara bir şekilde farkındalık kazandırıyor, bu konu hakkında daha bilgilenmelerini sağlıyor” derken bir diğer katılımcı G.M. “sosyal medya sayesinde feminizm tarihi olsun, şu an başka ülkelerdeki durumu olsun vb. ile ilgili daha fazla bilgi edinmiş oluyorum. Belki bir derste öğrenemeyeceğim bilgileri orada öğrenmiş oluyorum. Bunun bana sağladığı böyle bir fayda da var” demektedir. Benzer

şekilde katılımcı İ.G., “sosyal medyada okuyup üstüne düşündüğüm ya da oradan başka bir yazıyı sonra başka bir yazıyı okuduğum çok oldu. Bloglar gündemimi güncelleyen ve besleyen bir yer. Bir de çok farklı kesimden insanlar yazıyor. Mesela Reçel başka bir perspektif katıyor. Twitter’den da çok şey öğreniyorum bireysel yazı yazanlardan, o deneyimlerden veya takip ettiğim hesaplar üzerinden” demektedir; öznelerin konuşmacı olduğu yeni medya sayesinde çeşitli deneyimlerden ve anlatılardan çok şey öğrendiğini ifade etmektedir.

Bunun yanı sıra, yeni medya aracılığıyla feminizme ilginin arttığı ve daha fazla kadının kendini feminist olarak tanımlamaya başladığı katılımcıların çoğu tarafından belirtilmektedir. Örneğin;

“Dijital medya, feminizm ile ilgili bilgilerin yayılmasını ve böylelikle daha fazla insanın bilgiye ulaşabilmesini sağlayarak bir kitle yarattı, feminist aktivistlerin sayısı artıyor” (G.M).

“Aslında feminizme hiç ilgisi, alakası olmayan bir sürü kadına ulaşabiliyoruz. Ben feminizm nedir hiç bilmezdim ama sizin yazdıklarınızı okuyunca öğrendim ya da tweetlerinizi okumaya başlayarak şöyle şöyle düşünceler geliştirdim diyen insanlar da var” (E.B).

“Daha fazla kadının sosyal medya üzerinden kadın mücadelesini tanımasına, kendine uygun bulduğu siyaseti yürüten örgüte katılmasına çok faydası oldu” (F.A).

“Ben feminizmin böyle olduğunu düşünmüyordum. Sizin hesabınızı takip ettikten sonra aynı fikirdeymişiz ve ben de feministmişim diyen insanlara çok rastlıyorum” (A.K).

“Sen bir yazı yayınladığın zaman okuyucular da gelip yorum yapabiliyor. Orada kenetlenme hali oluyor ve bazen yorumlar yazının önüne geçiyor. O yazıyı okuyanın kafasında çağrışanlar ve bir sonraki yorumcunun kafasında çağrıştıracakları. İşte o da motoru çalıştırmak gibi bir şey oluyor. Davranış değişikliğine neden olabilecek güçte şeyler bunlar” (K.A).

“Dijital medya, henüz bizi tanımayan, bizimle iletişimi olmayan kadınların da dönüp bakmasını sağlıyor. Kadınların kadın mücadelesiyle tanışmasının imkânlarını yaratıyor”(D.İ).

“Dijital feminizm, bilinç dönüştürüyor. Tabii bunu ölçümlemek lazım ama insanların kafasındaki tabuları, özellikle cinsellikle ilgili, cinsiyet kimlikleriyle ilgili belli tabuları yıktığını düşünüyorum açıkçası”(G.Ş).

Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere yeni medyanın feminist bilginin kamusalına olanak sunması feminizmin anlaşılmasını sağlamakla birlikte feminist aktivizme katılımı da artırmaktadır. Ayrıca, katılımcı Ç.Ç’ye göre yeni medyadaki feminist pratikler, kadınların yan yana gelişini sağlayarak birbirlerini bulmalarına ve böylece seslerinin çok daha güçlü çıkmasına olanak sunmaktadır. E.B ise bu görünürlüğün ana akım medyada feminizm ile ilgili oluşturulan algının yıkılmasına aracı olduğunu eklemektedir: “Dayanışmayı paylaştığımız müddetçe, haklarımıza nasıl sahip çıktığımızı gösterdiğimiz sürece birçok algıyı kırabiliyoruz. O yüzden ben toplumda da feminist ideolojiyle, feminist hareketle çok ilgisi olmayan insanların da algılarının dijital feminizm aracılığıyla kırıldığını düşünüyorum.”

Bu bağlamda, çevrimiçi ortamlarda oluşturulan toplulukların, aktivizm ve feminizm ilişkisinin bel kemiği olan bilinç yükseltme gruplarının yeniden ortaya çıkmasına olanak sunduğu söylenebilir. bell hooks’a (2019: 19) göre bilinç yükseltme grupları, “bir tahakküm sistemi olarak ataerkiyi, bunun nasıl kurumsallaştığını, yürütüldüğünü ve idame ettirildiğini öğrenmenin yollarını” sunan gayri resmi toplantılar olarak feminizme geçiş ve örgütlenme gruplarıdır. Yine hooks’a (2019, 20-21-22-23) göre, feminist hareketin kurumsallaşması ve akademi dünyasında feminizmin disiplinleşmesi, kadınların feminist ideolojiyi öğrenebilecekleri birçok alan yaratıp örgütlü feminist mücadele içerisinde yer almayanların dahi kendilerini feminist olarak tanımlayabilir hale gelmesine sebep olmuştur. Bilinç yükseltme gruplarının yerini akademi ve kurumsal feminizme bırakması, feminist politikanın öğrenilmesi ve feminist bilince sahip olunması gerektiği fikrini neredeyse unutturmuştur. Yazara göre bu durum, feminist aktivizmi depolitize etmiştir.

Öte taraftan, 1990’lardan itibaren feminist hareket içerisinde yer alan çevrimiçi ortamlar, sosyal medya gibi etkileşimli platformlara dönüştükçe “21. Yüzyılın bilinç yükseltme grupları” olarak anılmaya başlamıştır (Martin & Valenti, 2012). Örneğin, bir sosyal medya platformunda yer almak, orada var olan tartışmalara katılmak, deneyimleri okumak, deneyimleri paylaşmak, küresel hareketlere katılmak, yaşanan sorunların bireysel değil sistematik olduğunu görmek vb. birçok pratik, güçlenmeyi, dayanışma kurmayı ve bir topluluğa bağlı hissetmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan dördüncü dalga feminizmin genç kadınları yeniden politikleştirdiği kabul edilmektedir (Cochrane, 2013; Munro, 2013). Katılımcılar arasında yer alan akademisyen G.Ş ve B.Z. benzer bir çıkarım yapmaktadır:

“İnsanlar, o alternatif bilgiye ulaşınca kendilerini de sorgulamaya başlıyor ya da kendi deneyimlerini paylaştıklarında kendilerini bir grubun parçası gibi görmeye başlıyor. Yani, aslında sosyal hareket içerisinde de dışarısında da insanları olayın içine katarak bir tür ortak kimlik oluşmasını sağladığını da düşünüyorum. Belki herhangi bir feminist hareketin içinde olmayan genç bir kadın kendini sosyal medyadaki belli akışları takip ederek feminist düşüncenin içerisinde bulabiliyor. Demek istediğim biraz daha sempatican, destekçi kazandırıyor” (G.Ş).

“Mesela siyasi partiye üye olmak yerine kadın hareketine katılabiliyor genç kadınlar. 8Mart’ların kalabalıklığı, katılan kişilerin de farkındalığını gösteriyor. Yani sadece ‘aa eylem var gideyim’ diye bitmiyor yani çok farkında olarak gidiyorlar eylemlere. O yüzden onun da önemli olduğunu düşünüyorum. Dijital feminizm, *political agent* (siyasi özne) yani siyasileşmiş bireyler yaratıyor. Burada (İngiltere) iklim hareketi bunu yürütüyor diyebilirim. Türkiye’de ise kadın hareketi. Türkiye’deki kadın hareketi o kadar net bir şekilde söylem ve argüman koyabiliyor yani” (B.Z).

Sonuç olarak internetin bireylerin hem kendilerini ifade etmelerine hem de diğer bireylerin fikirlerinden haberdar olmalarına olanak sunması kişisel ve toplumsal değişimin sağlanabilmesinde önemli bir etkidir. Yeni medya, bilgi ağının genişletilmesi ve daha fazla insanın bilgiye ulaşabilir hale gelmesini sağlayarak feminist bilginin kamusalılığına olanak sunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Hamilton

(2009), yeni medyada feminist aktivizme katılmanın kişisel ya da kolektif deneyimleri birbirine bağlayıp feminist söylemi dolaşıma sokarak bilinç yükseltme ve ağ oluşturmaya teşvik ettiğini belirtmektedir. Katılımcılar da benzer şekilde kadınların bireysel deneyimlerinin ataerkil sistemin çıktısı olduğunu anlamak için ortak bir kamusal alanın gerekliliğinden bahsederek bu açıdan sosyal medya platformlarının önemini vurgulamaktadır. Bu bakımdan, web sitelerinde paylaşılan makaleler, bloglarda kişisel deneyimleri feminist anlatılarla ortaya koymak, Twitter’da gerçekleştirilen tartışmaların bir parçası olmak, Instagram’da feminist aktivizmi görmek, YouTube’da eylemleri ve ilgili videoları izleyebilmek, sanal topluluklara katılım sağlamak ve kişisel/kolektif olarak feminist aktivizmi gerçekleştirmek, yeni bir politika türü ve aktivizme yeni katılım aracı olmakla birlikte feminist hareketi daha erişilebilir kılarak belirli farkındalıkların oluşturulmasına olanak sunmakta denebilir.

3.7.3.1.4. Yeni Medyada Adalet Arayışı: #UykularınızKaçacak, Erkek Adalet Değil Gerçek Adalet

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumsal sorunların en başında kadına yönelik erkek şiddeti ile kadın cinayetlerinin geldiğini söylemek mümkündür. *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu*’nun “şiddetten ölen kadınlar için dijital anıt” projesine bakıldığında ülkemizdeki toplumsal sorunların en başında kadın cinayetlerinin yer aldığı görülmektedir. Anıt sayaca göre Türkiye’de 2017 yılında 351, 2018 yılında 406, 2019 yılında 422, 2020 yılında 413 ve 2021 yılı Kasım ayına kadar 296 kadın öldürülmüştür (Anıtsayac.com, tarih yok). Ana akım medyada görünmez olan bu toplumsal sorun ile ilgili farkındalık oluşturmak isteyen feminist aktivistler, seslerini duyurmak için sosyal medyaya yönelmektedir (Kaya, 2017: 564). Daha geniş bir ifadeyle, Türkiye’de feminist gruplar, kadın cinayetleri, kadına yönelik her türlü erkek şiddeti, iktidarın bu konudaki duruşu, mahkemelerde faillere verilen ‘iyi hal indirimleri’ ve ana akım medyanın tüm bunları görmezden gelen tavrına karşı seslerini sosyal medya üzerinden duyurmaya çalışmaktadır. Örneğin, bir gazeteci olan M.A. konu ile ilgili deneyimini şöyle aktarmaktadır:

“Benim bir gazeteci olarak görevim haber yapıp kamuoyunu bilgilendirmek. Ama bir beklentim de oluyordu açıkçası. Bir hak ihlalini haberleştirdiğinizde aksiyon alınması,

bu hak ihlalini giderici bir şeyler yapılması gibi. Şimdi sosyal medya bu görevi üstlendi. Hele de Türkiye'de konvansiyonel medyanın ortadan kalktığı, medyanın %95'nin iktidarın elinde olduğu bir yerde bu görevi daha çok sosyal medya üstlendi. Dolayısıyla kamuoyu yaratmada çok faydalı buluyorum” (M.A).

Günümüzde toplumsal muhalefet olarak adlandırılan gruplar, adalet taleplerini dile getirmek için sosyal medyada örgütlenmektedir (Karatzogianni, 2015: 122). Özellikle son yıllarda, feministler ve kadın hakları savunucuları hashtag feminizmini ataerkil tahakkümden dolayı uğradıkları baskıya, sömürüye, tecavüz, taciz gibi cinsel saldırılara ve cinayetlere karşı farkındalık yaratmak, çözüm bulmak (Alıkılıç & Baş, 2019) için kullanmakta ve söz konusu olaylarda sosyal medya aracılığıyla kamuoyu oluşturmaya çalışmaktadırlar. Görüşülen katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında Türkiye ölçeğinde dijital feminizmin adaleti sağlama ve faillerin hak ettikleri cezalara çarptırılması adına kamuoyu oluşturmak için bir işlev gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu sebeple, aşağıdaki alıntılarda görüldüğü üzere sosyal medyanın feminist aktivizme sunduğu en önemli olanaklardan birinin de hak mücadeleleri ve adalet arayışlarında baskı aracı olarak işlev görmesi olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcılar arasında yer alan D.U. ve Ş.H. konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

“Türkiye'de özellikle son 10 yıldır feminist hareketin ve kadın hareketinin dijital mecraı daha fazla kullandığını ve ne yazık ki adaleti buradan aramaya çalıştıklarını görüyoruz. Bunun oralarda karşılık bulması, yayılması, yaygınlaşması, duyurulması, tag çalışmaları vs. gayet iyi. Ama tabii ki bir kadının yaşadığı tecavüz ya da cinayette adaletin Twitter'dan sağlanıyor olması ya da daha doğru bir ifadeyle, kamuoyuna mal olmasına ve artık yetkililerin oradan harekete geçmesine ihtiyaç olmaması gerekiyordu. Bizim ülkemizde adalet, erilden yana işlediği için kadın hareketinin dijital medyayı kullanarak iyi bir mücadele verdiğini düşünüyorum” (D.U).

“Dijital feminizmin bence en büyük olumlu yanı kamuoyu baskısı oluşturabilmek. Dardanel meselesindeki gibi özür dilediler mesela ya da şu kişi tutuklansın talebinde veya bir kişinin ifşası konularında. Biliyoruz ki bir sürü kadın kayboldu, öldürüldü.

Bu konuların üzeri kapanmaya çalışıldı. Ama bu hashtagler sayesinde o insanlar tutuklandı. Tutuklansın tabii ki ama buna kaldık. Adaleti bir Twitter hashtaginde arar konumdayız maalesef. Biri tutuklansın, biri ceza alsın, biri bulunsun veya şu kadın artık korumaya alınsın gibi konularda çok fazla başarı var. Teşhir ve ifşa gibi mekanizmaların da çok büyük etkisi var. Saymakla bitmez. Hukuksal bir şey olmasa dahi sosyal çevrelerinden soyutlanıyor, partisinden atılıyor veya bir partide disiplin soruşturması yiyor falan. Bunlarda kazanımlar var” (Ş.H).

Katılımcıların çoğunun örneklendirdiği üzere yakın zamanda yaşanan Pınar Gültekin ve Şule Çet davaları, kadın cinayetlerine karşı kamusal dayanışma ve baskı aracı olarak sosyal medya kullanımının en önemli örnekleridir. Cinayetlerin ardından faillerin bulunması, tutuklanması ve yargı sürecinin hızlıca yerine getirilip çözül(e)meyen kadın cinayetleri için acil harekete geçilmesi adına sosyal medyada bir araya gelinmiştir. Özellikle Şule Çet davasında intihar süsü verilerek üzeri kapatılmaya çalışan cinayet, sosyal medyadaki tepkiler sonucunda tekrar mahkemeye taşınmıştır. Yaklaşık bir yıl süren davanın ardından kamuoyu baskısıyla failler cezalandırılmıştır. Faillerin tutuklanması, sosyal medyada yapılan çağrılarla ilişkilendirilmiştir (Ulukaya, 2020). Dahası katil Çağatay Aksu savunmasını yaparken “Halk ve sosyal medya baskısı yüzünden tutuklanmak zorunda kaldık” demiştir (Öztürk, 2019). Özellikle Şule Çet davasında kadınlar, bir feminist aktivizm aracı olarak sosyal medya üzerinden örgütlenip katillerin ceza alması için kamuoyu baskısı oluşturmuştur. Dolayısıyla kadınların sosyal medya üzerinden örgütlenmeleri, kamuoyu oluşturma başarısını da beraberinde getirmiştir demek mümkündür. Katılımcıların çoğu, yeni medyanın kadınlara konuşma olanağı sunmasının adalet arayışlarında önemli bir işlev gördüğünü düşünmektedir:

“Kadınlar, Twitter'da bir şekilde bir hashtag çalışması yaparak ben bu şiddete maruz kaldım failim serbest, failim yakalanmadı diyor. Aslında işlemeyen adalet mekanizmasını işletir hale getiriyor. İki patronunun çok rahatlıkla öldürebilme hakkı gördüğü genç bir kadın, aslında sizin istediğiniz kadar kolay ilerlemeyecek, arkamda bir hareket var demiş oldu ve bir cinayetin üstü bu şekilde örtülmemiş oldu ya da birtakım failler görüyoruz yakalanmıyor, serbest bırakılıyor. Toplumsal olarak, baskı

kurarak bir şeyler yapmaya çalışıyoruz. Aslında işlemeyen mekanizmaları işletiyorsun ya da herhangi bir şiddet meselesi çok çabuk açığa çıkabiliyor sosyal medya aracılığıyla. Çok daha rahat yayılabiliyor ve daha rahat yayılabildiği için çok daha çabuk duyulabiliyor. Dolayısıyla sosyal medya, hareket edebilme aralığı ve alanı oluşturmuş oluyor” (Ç.A).

“Bence dijital feminizm somut çıktıyı adalet arayışlarında sağlıyor. Bir kadın cinayeti olduğu zaman o suçlunun tutuklanmadıysa tutuklanması gibi veya bir kadın kayıpsa ve aranmıyorsa sesimizin duyurulması sonucu arama çalışmalarının başlatılması gibi. Mesela Musa Orhan olayının üzeri kapatılıyor ve konuşulması istenmiyordu. Ama sosyal medya sayesinde hala takip ediliyor. Yani tutuklandı mı? Serbest bırakıldı mı? Bunlar takip ediliyor” (G.M).

“Dijital feminizmin mahkemelerde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Şule Çet davasında olduğu gibi. Bu anlamda çok önemli baskı aracı oldu ki Şule Çet davasında da gördük. Belki de hiç hapiste yatmayacak suçlular, sosyal medya ve Twitter hesabı sayesinde tutuklandı. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu ve Kadın Meclisleri bu anlamda çok sıkı çalışıyor. Bir sürü şüpheli ölüm var. Bu ölümlerin gün yüzüne çıkmasına da yardımcı olduklarını düşünüyorum. Bu anlamlarda iyi ama Türkiye’de mekanizmalar işlemiyor ki. Sıkıntı orada. Sosyal medya burada bir baskı aracı oluşturuyor ama bu sistemi düzeltmez. Sadece belli vakalarda adaletin yerini bulmasını sağlıyor” (G.Ş).

Görüldüğü üzere kadınlar, sosyal medyada ve özellikle Twitter’da adalet taleplerini dile getirerek faillerin tutuklanması ve hak ettikleri cezaları alması için seslerini yükseltmektedir. Kadınların yaşamlarını korumak, öldürülen kadınlar için adaleti sağlamak ve tüm bunları da görünür kılmak için başvurdukları sosyal medya, yaşam mücadelesinin, bunun üzerine kurulu söylemlerin ve hak taleplerinin duyurulabildiği ve görünür kılınabildiği bir alan olarak önemli bir işlev göstermektedir. Yukarıda yer alan katılımcıların da ifadelerinden hareketle Türkiye’de kadınların hukuki mekanizmaların doğru ve daha hızlı işlemesi için sosyal medya platformlarına başvurmaları, belirli vakalarda iş görse de daha büyük değişim için sistemin düzelmesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Ek olarak katılımcılar, sosyal medyada

adalet arayışının “işlemeyen mekanizmaları işletmekten” (Ç.A) öte Türkiye demokrasisine katkı sağlayacak kadar geniş bir alanda etki ettiğini de belirtmektedir:

“Sosyal medya sayesinde tutuklanması gerekirken tutuklanmayan insanlara hangi siyasetçiler destek oluyor ve bu insanlar neden tutuklanmıyor gibi başlıklar da takip edilebiliyor. Bu hem feminizmi etkiliyor hem de Türkiye'nin genel siyasi durumunu etkiliyor bence. Yani, kadın haklarını ve dolayısıyla Türkiye'nin ileriki durumunu da etkiliyor. Belki bir seçimden sonra İstanbul Sözleşmesini tekrar uygulamaya başlayacağız. Bence dijital feminizm böyle bir zincir oluşturarak kendisinden de büyük, daha geniş bir alanı etkiliyor” (G.M).

Katılımcı G.M.'nin ifadelerinden anlaşıldığı üzere kapalı kapılar ardında kalabilecek veya üstü örtülebilecek olayların sosyal medya aracılığıyla duyurulması, takip edilmesi ve karşı harekete geçilmesi, Türkiye'nin toplumsal sorunlarının en başında gelen kadın cinayetlerine ilişkin önlem alınması gerekliliğini ortaya koymakta ve durumun aciliyetine yönelik hem bireylerde hem de toplumsal kurumlarda farkındalık oluşturmaktadır. Örneğin, katılımcı E.K1, sosyal medyada oluşturulan kamuoyu baskı sayesinde, medyadan yerel yönetimlere kadar kadın sorunlarına ilişkin bir farkındalık oluştuğunu aktarmakta; belediyelerin İstanbul Sözleşmesi ile ilgili açıklamalarının söz konusu çağrılarının başarısı olduğunu eklemektedir.

Ayrıca taciz veya tecavüz gibi cinsel saldırılara maruz kalan, ölümle tehdit edilen kadınlar da faillerini sosyal medya üzerinden ifşa ederek adalet taleplerini duyurmaya çalışmaktadır. Bu anlamda sosyal medyanın kadınlara, şiddetin tartışıldığı ve ifşa edildiği karşıt kamuoyu oluşturma ve bunlara katılma konusunda olanaklar sağladığı savunulmaktadır (Keller vd., 2018). Söz konusu durumun en büyük örnekleri 2017 yılında Amerika'da başlayan *Metoo* hareketi ile Türkiye'de yansıması olan *SendeAnlat* ve *Uykularınız Kaçacak* eylemleridir. Konuyla ilgili olarak Swanson ve Szymanski (2020), *Metoo* hareketi katılımcılarıyla gerçekleştirdikleri araştırmada, sosyal medyada adalet arayışlarında önemli bir mekanizma olarak işlev gören ifşanın, kadınların seslerini duyurmalarına ve yeniden güçlenmelerine olanak sunduğunu ortaya koymaktadır. Yani, araştırmaya göre feminist bir yöntem olan ifşa, kadınlara,

cinsel şiddete karşı birlikte hareket etme, cinsel saldırı deneyimlerini anlatma, bu gibi saldırılarla başa çıkma, tecavüz kültürüne yönelik tutum ve davranışlara karşı harekete geçme, bir araya gelme ve güçlenme konusunda olanak sunmaktadır. Bu bağlamda dijital feminizm bir bakımdan “feminist öz savunma” (Ç.Ç) aracı olarak değerlendirilmektedir:

“Kadınların normal hukuk ve devlet düzeni tarafından korunmadığı şiddete karşı hatta şiddetin teşvik edildiği ortamlarda da dijital aktivizm en basitinden bir tür kayıp arkadaşlarımızı bulabildiğimiz, ifşalar yapabildiğimiz bir yer. Dolayısıyla bir tür feminist güçlendirme ve feminist öz savunma aracı olarak işlev görüyor” (Ç.Ç).

“Dijital feminizm yok sayılan şeylerin ortaya çıkabilmesini sağlıyor. MeToo hareketi mesela bu yerde duruyor. Kadınlar ifşa etmeye başladı ve ben de, ben de diye bir sürü ses çıktı. Türkiye’de de o sürecin yayıldığını gördük. Tacize maruz kalmış bir kadının paylaşımını gördüğümde aslında ben de yaşamıştım bunu deyip bana da paylaşma gücü verdi. Bu zor bir şey yani kadınların bunu paylaşması gerçekten zor. Çünkü cinsel istismara uğradığımızda kendimizi de suçladığımız bir zihniyetle yetiştirildiğimiz için daha doğrusu patriyarka bunu böyle yerleştirdiği için paylaşmamız çok zor. Çünkü inanılmayabiliyor, kadın suçlanabiliyor. Bu sebeple sosyal medyada bu gücün bulunabilmesi önemli bir yerde duruyor” (D.U).

“Sosyal medyada kendini feminist addeden yüzlerce, binlerce kadın var. Bu bağlantıyla kendilerini yalnız hissetmediklerini düşünüyorlar. Özellikle kendilerini şiddet göstermiş bir erkeği teşhir edenler ya da iş yerinde uğradıkları haksızlığı teşhir edenler, kendilerini yalnız hissetmiyorlar. Çünkü yanınızdayız diyen bir sürü insan var. Bu yanında olma durumu somut bir şeye dönüşüyor mu emin değilim ama insana belli ki bir manevi güç veriyor” (A.D).

Yeni medya, alternatif olarak görülen gruplara, azınlıklara ve kadınlara seslerini duyurma olanağı sunmaktadır. Özellikle de söz konusu grupların birbirlerini bulmalarına altyapı sunan yeni medya, daha önce sesleri duyulmayan, güçsüz veya çaresiz hisseden kadınlar için bir araya gelme, benzer deneyimler üzerinden duygusal bağlar kurma ve topluluk oluşturmaya yardımcı bir araç olarak da işlev görmektedir.

Böylece, maruz kaldıkları taciz, saldırı veya her türlü ayrımcı davranışı ifşa etmek, paylaşmak ve sesini duyurmak isteyen kadınlar, sosyal medyada var olan toplulukları ve dayanışmayı görerek cesaretlenmektedir. Bu durum, kadınların yalnız olmadıklarını anlamalarına, daha güvende hissedecekleri topluluklarla buluşmalarına ve konuşma cesareti bulmalarına olanak sunmaktadır. Söz konusu güçlenme, yukarıda yer alan katılımcı ifadelerinde de görülmektedir. Mendes ve arkadaşları (2018) ise kadınların maruz kaldıkları şiddet veya saldırıları sosyal medya üzerinden hep bir ağızdan anlatmalarının yalnızca kadınlar arasında dayanışmayı kurmaya değil daha geniş bir etkiyle şiddetin bireysel değil yapısal bir problem olduğunu anlamaya yardımcı olduğuna dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sosyal medyadaki adalet çağrılarının ve ifşaların, kadınların güçlenmesini sağlamanın yanı sıra, “erkek şiddetini görünür kılınmaya” ve böylece “patriyarkanın sistematik olduğuna” (G.Ş) yönelik bir farkındalık yaratmaya olanak sunduğunu da söylemek mümkündür:

“Hashtag feminizmi ya da dijital feminizm de denilen bu aktivizm türü, sosyal medyada özellikle erkek şiddeti sorunu hakkında kamuoyunda büyük bir farkındalık yaratıyor. Ayrıca, en önemlisi kadınları erkek şiddetine karşı koruyor. Yani hem bir bilinç yükselmesine hem de anlık, somut olaylarda, örneğin taciz, tecavüz ya da cinayetlerde kadınları cinsel şiddetten koruyor, koruyamadığı zamanlarda, erkek adalet yerine gerçek adaletin sağlanması için ses çıkarak baskı oluşturuyor. İçinde bulunduğumuz çağa, zamana damgasını vuran bu teknolojinin, feminist hareket tarafından, kadınların güçlenmesi ve korunması açısından kullanılmaması mümkün olamazdı” (S.T).

“Aslında ne kadar çok kadının böyle düşündüğünü ve fark edilmese de kendilerine feminist dememiş olsalar bile gündelik yaşamlarında böyle yaşadıklarını fark etmek, benzer ezilme ve sömürülme biçimlerine maruz kaldıklarını işte şiddet yaşadıklarını gibi. Sadece senin değil, sadece bulunduğun yerde değil işte kadınların yaşamış olduğu şiddetin coğrafi, bölgesel olmadığını yani bunun bir patriyarka demek olduğunu daha iyi fark ettiğimiz bir yer aslında” (F.S).

Öte yandan ifşa süreci sonrasında kadınların “tetiklenme, tükenmişlik ve hayal kırıklığına uğrama” gibi duygular yaşadıkları bilinmektedir (Swanson & Szymanski, 2020). Benzer şekilde araştırmada yer alan katılımcılar, ifşa yönteminin feminist hareket içerisinde tartışma konusu olduğunu dile getirmektedir. Özellikle sosyal medyada yapılan ifşaların bazılarının görünür olup bazılarının görünür olmaması, Fuchs’un (2020) ifadesiyle sosyal medyadaki “asimetrik görünürlük”, ifşa edenlerin ruhsal durumlarını olumsuz etkileyebildiğine, hikâyeleri, mesajları görünür olsa dahi orada alınan tepkilerin kadınları yalnızlaştırabildiğine ve sosyal medyada yapılan ifşa sonucunda kadınları koruyacak bir mekanizma olmadığına katılımcılar tarafından şu şekilde değinilmektedir:

“Şimdi burada evirilen yer kitle medyasının ulaşılmazlığını ve oraya müdahale edilemezliğini kırma potansiyeli olan daha fazla kişiye ulaşabileceğin bir mecra veriyor sana dijital medya. Bu ulaşacağın anlamına gelmiyor. Bir anda herkesin seni göreceği anlamına gelmiyor. Çok fazla enformasyon var” (D.M.C).

“Sosyal medyada adalet arama meselesi, feministler olarak yaptığımız toplantılarda, görüş alışverişlerinde çok önemli bir sorun. Orası Twitter ve ben derdimi söylediğimde kimse duyamayabilir. Başka birininkini duyuyor olabilir. Bu durum, ikimizin yaşadığı şiddet hikâyesi arasında bir fark olduğundan dolayı değil. Birimiz daha mağdur birimiz daha az mağdur gibi bir sebepten ötürü değil. Hatta bu durumu abartarak söylersem tehlikeli buluyorum. Böyle olmaması gerektiğini düşünüyorum. Bu kişisel görüşüm değil. Çatlak zemin ekibiyle de bunu konuşuyoruz. Twitter'dan ifşa ediyorsun ama sonra ne oluyor? Kadınlara çok zarar verebilen bir tarafı var bunun. Birincisi senin derdin görünmez olabilir. Başka birininkisi trend topic oluyor seninkisi olmuyor. O zaman bunun yaratabileceği bir yıkım var. Hikâyen çok etkileşim de alabilir. Ama sonrası ne olacak? Sonra o telefonlar kapanıp hayat akıyor ya mesela. O erkeklerle o arkadaşlıklar, iş ilişkileri devam ediyor. O erkeklere somut bir şey olmamış oluyor mesela” (E.E).

“İfşanın bazen o kadını çok yaralayabilecek sonuçları oluyor. Kadınlar, karşılaştıkları şeyleri kaldıramayabiliyor. Şükrü Erbaş vakasında Şükrü Erbaş'ı teşhir eden bir hesap daha sonra kendi adını da vererek bir özür yayınladı. Çok çarpıcı bir örnektir bence.

Daha önce mahlasla yazıyordu sonra adını verdi. Benim gerçek adım şu... Ve hiç gerçekçi görünmeyen, bir avukat telinden çıkmış olduğunu düşündüğüm, bir zorlamayla yazıldığını düşündüğüm özür yayınlandı. İşte ben ruh hastasıyım, tertemiz bir insanı suçladım gibi. Hani tam kelimeler bunlar değil ama buna yakın şeyler. Ve tam adını vererek yayınlıyor. Ben onun zorla yaptırıldığını düşündüm. Birkaç arkadaş da sordum ve onlar da zorla yaptırılmış dedi. Sonunda yani onu koruyacak bir mekanizma yok sosyal medya teşhirinde. Yani en iyi yöntem olmadığını düşünüyorum” (A.D).

Feminist bir öz savunma aracı olarak değerlendirilen ifşanın temel amacı, kadınların hukuki yollarının tıkanmış, seslerini başka yöntemlerle karar vericilere duyuramadığı durumlarda yaşadıklarını anlatma, çıkar yol bulma, kamuoyu oluşturma, karar vericilere ulaşma, diğer kadınların önlem alması için uyarma, sorunun sistematik olduğuna yönelik farkındalık yaratma, hukuki mekanizmaların işlemesini sağlama ve dayanışma oluşturma şeklinde özetlenebilir. Ifşa, bir taraftan kadınları güçlendirirken diğer taraftan yukarıda yer alan katılımcı ifadelerinde de görüldüğü üzere yalnızlaştırabilmektedir. Sosyal medyada trollerin, anti feministlerin cinsiyetçi ve şiddet içeren davranışlarının var olduğu düşünüldüğünde de kadınlar bu süreçte siber şiddete açık hale gelebilmekte, dijital medyanın görünürlük ekonomisi sebebiyle seslerini duyurmaları zorlaşabilmekte, erkek adaletin sosyal medyada da işletilmeye çalışılması sonucunda zarar görebilmektedirler. Bu sebeple, katılımcı Ç.Ç’nin de belirttiği gibi Türkiye’de ifşa hareketinin örgütlü bir hareket haline gelmesine ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Böylece, kadınların daha fazla güçlenmesi sağlanabilir, ifşa sonucu faillerin somut cezalarla karşılaşması için kamuoyu baskısı oluşturulabilir, kadınlar yalnız olmadıklarını görebilir ve dijital medyanın görünürlük hiyerarşisinin önüne geçilebilir.

Diğer yandan şiddet haberlerinin insanlar üzerindeki etkilerine ilişkin yapılan çalışmalara göre, bireyin şiddet içerikli haberlere maruz kalma süresi arttıkça söz konusu içerikleri normal karşılama ve alışkanlık geliştirme tehlikesi bulunmaktadır (Keyif, 2015). Sosyal medyada kadına karşı şiddet ve kadın cinayeti haberlerinin artmasıyla bu sorunlara karşı bir “duyarsızlaşma” yaşandığı tehlikesi katılımcılar tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

“Bir şekilde seyirlik bir şeye dönüşüyor bence. Herkesin her detayı sorduğu, bir şekilde aslında tenkit ettiği... Tamam, beyanı esastır diyor ama yine de soruyor falan. Yani böyle bir sahne alanı, kanıtlama alanına dönüşüyor. Kadınlar yalnız kalıyorlar” (E.E).

“Kadın cinayetleri arttı hem de haber değeri arttı. Her gün hem Twitter'da hem Instagram'da görüyoruz. Herkes profilinde paylaşıyor. Bu böyle bir alışkanlık gibi bir şey oldu neredeyse” (G.M).

“Kadın cinayetleri artık çok doğal bir şey haline gelmiş insanlarda. Benim açımdan bu durum çok ürkütücü zaten. Bizim insanlara ulaştıramadığımız daha neler var kim bilir? Daha neler oluyor? Kaç kadının barajlarda, göllerde cesetleri bulunuyor, biz bunları bilmiyoruz ve insanlara da ulaştıramıyoruz. Bu aslında çok olağan bir şey gibi geliyor artık topluma” (E.B).

Ayrıca bu duyarsızlaşma sonucunda, söz konusu olaylara ilişkin haberlere dikkat çekebilmek veya görünür kılabilmek adına daha fazla ayrıntı paylaşma, daha fazla görüntüye yer verme gibi yollara başvurulduğu da belirtilmektedir:

“Mesela kadın cinayetlerinde kolayca görünmezleşebilecek ya da görünür olabilmesi için mutlaka daha da büyük bir şeylerin olması gerektiğine ihtiyaç duyan bir durum söz konusu. İşte giderek daha fazla ayrıntının verilmesi gerektiği, giderek o yardım çağrısına destek çıkabilmek, bunu daha görünür kılabilmek için yaptığımız müdahalelerde hep daha ajitatif hep daha ayrıntı veren bir hal var. Aynı şekilde taciz, tecavüz meselelerinde öyle ya da gündelik hayatımızda yaşadığımız cinsiyetçi durumları ifşa ettiğimiz bir alanken sosyal medya, giderek daha kötü vakaların ifşa ediliyor olmasıyla bazı şeylerin daha basit görünmeye başlanması gibi bir ters şey var. Bunların hepsi de ayrı. Hani o anlamda görünürlüğü sağlayan ama görünürlüğü nasıl sağladığı ile ilgili çok tartışmalı olan ve aslında bizim de feministler olarak burayla ilgili bayağı strateji geliştirmemiz gereken bir konu bence” (D.M.C).

Bu bağlamda geleneksel medyada yer alan şiddet haberlerinin editör süzgecinden geçerek buzlama ya da gizleme gibi sansür uygulamalarına tabii tutulup

sosyal medyadaki paylaşımların herhangi bir kontrol mekanizmasından geçmediği düşünüldüğünde şiddetin pornografikleştirilmesi tehlikesi de beraberinde gelmektedir. Katılımcılar arasında yer alan akademisyen G.Ş., kadın cinayetlerine ilişkin yapılan haberlerde söz konusu soruna şu şekilde dikkat çekmektedir: “Şiddetin pornografikleştirilmesi meselesi var. Sürekli şiddete uğrayan kadın görüntüsü paylaşıyor ya da Emine Bulut meselesinde olduğu gibi bunu paylaşıp şiddeti bir daha bir daha da üretebiliyoruz.”

Görüldüğü üzere kadına yönelik her türlü ayrımcılık ve şiddetin çözümlenebilmesi için medya çalışanlarına büyük sorumluluk düşmektedir. Söz konusu şiddeti ve şiddetin faillerini meşrulaştıran, normalleştiren anlatılara veya ifadelere haberlerde yer verilmesi, duyarsızlaşmaya, Türkiye’de toplumsal sorunların en başında gelen kadına yönelik her türlü şiddet ve kadın cinayetlerine yönelik yaşananları azımsamaya neden olabilmektedir. Ayrıca, haberlerde şiddet ile ilgili her ayrıntının açık bir şekilde yer verilmesi, şiddeti yeniden üretmektedir. Bu sebeple, medya çalışanlarının söz konusu haberlerde etik kurallara bağlı kalması oldukça önemlidir. Sosyal medyadaki haberlerin veya paylaşımların da evrensel etik kurallara bağlı olarak belirli filtrelerden geçerek paylaşılması gerekmektedir.

Buna ek olarak, sosyal medyadaki kontrolsüz paylaşım sonucunda yayılan yanlış bilgilerin yarattığı tehlike de katılımcılar tarafından endişe konusu olmaktadır:

“Twitter’da Pınar Gültekin İçin Adalet diye bir hesap açılmıştı. Orada failin ifadesi olduğu iddia edilen birtakım bilgiler paylaşıldı. Örneğin, fail İstanbul Sözleşmesi’nin kaldırılması iyi oldu dedi. Pınar Gültekin için eskort dedi gibi. Biz de teyit etmeye çalışıyoruz bilgiyi. Orada olan avukat arkadaşlar diyor ki böyle bir şey söylenmedi. Bu acayip güven kırıcı bir şey ama bütün basın, herkes, örgütler, örgütsüzler... Yani Sputnik’inden Sendika.org’undan Cumhuriyet’inden bilmem nesine kadar herkes paylaşmış onu. Bu da şununla sonuçlanmış oluyor bu kanallara itibar etmeyin”(Ç.A).

“Bence çok tehlikeli yerlere de gidiyor. Bu elmalı davasında olan şey gibi. Ben dava dosyasını okumadım. Dolayısıyla dosyayı okumadan hiçbir fikir beyan edemem. Fakat burada çocuklara ait olduğu söylenen ses kayıtları ortaya saçıldı. Sonrasında

ortaya çıktı ki bu ses kayıtları çocuklara ait değilmiş. Bu çizimler, o çocuklara ait değilmiş. Ki ait olsa bile, bir gazeteci olarak orada her zaman etik kurallarımız var. Haber böyle lönk diye ortaya saçılmaz anlatabiliyor muyum? Burada çocukların üstün yararı gözetilir. Herhangi bir belge, ses kaydı olsun fotoğraf olsun bunların hiçbirisi. Zaten hikâyenin kendisi yeterli. Şimdi ne oldu? Orada gerçekten bir istismar var mı? Varsa gerçekten o kişiler mi yaptı? Hiçbirini bilmiyoruz ve böyle sosyal medya üzerinden adalet sağlama çabası giderek daha tehlikeli bir hal alıyor gibi geliyor. Yine kendim de neticede orada arıyorum. Mesela bir davayla uğraşıyorum. Ben de oradan bir kamuoyu yaratmaya çalışıyorum. Ben de bunu yapıyorum ama iş buralara da varıyor. Tehlikeli bir yanı da var” (M.A).

Yukarıda yer alan katılımcı ifadelerinde de görüldüğü üzere, kadınların seslerini duyurmaya çalıştıkları, hak taleplerini dile getirdikleri sosyal medya, yanlış içeriklerin viral olabilmesi gibi bir tehlike de barındırmaktadır. Doğruluğu teyit edilmemiş haberlerin ya da sahte haberlerin üretilmesi ve dolaşıma sokulması, bireylerin yanlış yönlendirilmesine sebep olabilmektedir. Bireysel kullanıcılardan ziyade medya kurumlarının da benzer hatalara düştükleri, yukarıdaki katılımcı ifadelerinde örneklendirilmektedir. Bu durum, diğer haberlerin doğruluğuna yönelik bir güvensizlik yaratabilmekte; yapılan ifşaların yalan olduğuna ilişkin bir endişeye sebep olabilmekte; hatta kadın hareketiyle ilgili dezenformasyonun yayılmasına neden olabilmektedir. Tüm bunlar, harekete yönelik bir güvencesizlik yaratmanın yanı sıra yapılan ifşanın faili olan erkeklere de “linç ediliyorum, yalan söyleniyor” gibi çıkış yolları sunmakta; “kadının beyanı esastır” ilkesine karşın her ifadenin doğruluğunu sorgulamaya varan yaklaşımlara kapı açmaktadır.

Tüm bunlara rağmen katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında Türkiye’de kadın hakları savunucularının ve feminist aktivistlerin her türlü sömürüye, baskıya, saldırıya, şiddete karşı çözüm arama süreçlerinde sosyal medyaya yöneldikleri görülmektedir. Erk yargının ‘iyi hal indirimleri’ ve ana akım medyanın ‘sessiz tavrı’ karşısında sosyal medya kadınlara, kamuoyu oluşturma ve toplumsal yargıyı kendi lehlerine çevirme olanağı sunmaktadır. Bu bağlamda toplumsal bir muhalefet olarak sosyal medyada bir araya gelen kadınlar, yasal yargının tıkanmasına *#Erkekadaletdeğilgerçekadalet* istiyoruz diyerek dikkat çekebilmekte ve yaşanan

adaletsizliklere karşı bir farkındalık yaratıp harekete geçilmesini talep edebilmektedirler.

3.7.3.2. Yeni Medyanın Feminist Aktivistlerin Karşısına Çıkardığı Engeller

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre yeni medyada feminist aktivizme katılırken karşılaşılan engeller için 3 başlık belirlenmiştir: (1) Algoritmalar ve Topluluk kuralları, (2) Troller ve anti feministler, (3) Dijital bölünme/uçurum. Söz konusu başlıklar aşağıda sırasıyla açıklanacaktır.

3.7.3.2.1. Algoritmalar ve Topluluk Kuralları: “Sosyal Medyada İçerisinde Bulunduğumuz Balonlarda Yaşıyoruz”

İnternetin ve daha özelde sosyal medyanın günlük pratiklere yerleştiği ilk yıllarda, herkesin yer ve zamandan bağımsız bir şekilde bilgiye ulaşabileceğine yönelik düşler, internet ve demokrasi arasındaki ilişkiye yönelik inançları kuvvetlendirmiştir (Narin, 2018; 238). Ancak internet kullanımı arttıkça internette yer alan enformasyon çoğalmaktadır. Çoğalan enformasyonu filtrelemek için kullanılan filtre balonları, kullanıcıların kişisel bilgilerini işleyerek sayfalarında hangi mesajların görünür olabileceğine yönelik filtreleme yöntemleriyle bu demokratikleşmeye müdahale etmektedir.

Öte yandan sosyal medya platformları, kar ve değer elde etmek için (Fuchs, 2020) kullanıcılarını üretmeye ve tüketmeye teşvik etmektedir. Algoritmalar da bu hedefler doğrultusunda tasarlanmaktadır. Bireylerin kendi görüşlerini destekleyen görüşlere, haberlere, içeriklere, mesajlara, kişilere, sayfalara, reklamlara maruz kalmasına sebep olan algoritmalar, bireyleri farklı görüşlerden mahrum bırakarak toplumsal farklılıklara ilişkin farkındalıklarının oluşmasına engel olmaktadır (Şener, 2021: 83-84). Dolayısıyla bu durum “yankı odalarına”, “sınırlı yayıncılığa”, internette yer alan toplulukların kutuplaşmasına ve toplumda zaten var olan eşitsizlikler ile ayrımcılıkların daha da derinleşmesine yol açmaktadır (Şener, 2021: 81). Benzer şekilde araştırmada yer alan uzmanlar, “sansasyonel olmayan” konular dışındaki bazı konularda kendileriyle aynı görüşleri paylaşanlarla konuştuklarına yönelik bir değerlendirme ortaya koymaktadır. Örneğin, katılımcı İ.G, “Biraz kendi balonunda da

konusabiliyorsun. Eş dost duyuyor ve birbirini rtlemek gibi bir şey var” demektedir. Benzer şekilde bir diğer katılımcı G.M. algoritmalar ve filtre balonları yüzünden kişisel motivasyon olmadan feminizme ilgisi olmayanların dikkatini çekebilmenin daha da zorlaştığını şöyle aktarmaktadır:

“Sonuçta sosyal medya bir algoritma üzerine kurulu. Dolayısıyla feminizmle ilgilenmeyen veya bu olaylara karşı hiçbir merakı olmayan ama normalde görse aslında merakı olabilecek insanların önüne bu bilgilerin çıkmasını engelliyor. O yüzden sosyal medyada içerisinde bulunduğumuz balonlarda yaşıyoruz aslında. Yani insanların kendilerinin bu konuda bir inisiyatif alması gerekiyor. İlk başta bunu kendimizin merak etmesi gerektiğini düşünüyorum.”

Fuchs’a (2020: 219) göre sosyal medya platformları, “dikkati” ve “görünürlüğü” bir noktaya toplayarak alternatif görüşleri ötekileştiren şirketlere aittir. Bu bakımdan sosyal medya, her ne kadar kullanıcılarına görünür olmayı vaat etse de dijital ekonominin görünürlük mantığı, kullanıcıların görünür olabilmeyi son derece eşitsiz bir şekilde deneyimlemesine sebep olmaktadır. Dijital medyanın “sansasyonel olana” ve “popüler kültüre” dayalı görünürlük mantığında, toplumsal muhalefete ilişkin mesajlar hızlıca görünmez olabilmektedir. Dolayısıyla aktivistler, geniş kitleler tarafından görünür olabilmek için ayrı bir mücadele göstermek zorundadır (Şener, 2021: 89). Katılımcılar arasında yer alan E.K1, aktivistlerin dijital ortamda görünür olabilmek için çok fazla zaman harcadıklarından ve yoğun emek sarf ettiklerinden şu şekilde bahsetmektedir:

“Açıkçası bunlar çok emek yoğun işler onu söyleyeyim. Hakikaten hakkını vererek yaptığınızda korkunç emek yoğun. Yani günde bayağı mesai harcıyoruz biz bu işe. Dışardan görüldüğü gibi iki tweet atıyor işte ne olacak ki? Bir fotoğraf koyuyor, üç hashtag yazıyor bitiyor gidiyor değil” (E.K1).

Sosyal medya şirketlerinin sermayesi, kullanıcılarının oluşturduğu içeriği meta haline getirerek satmasına dayanmaktadır. Ancak bu şirketler, platformlarında dolaşıma giren içerikleri üreten ve tüketen üretketicilere hemen hemen hiç ödeme

yapmamaktadır (Fuchs, 2020). Dolayısıyla feminist aktivistlerin dijital ortamda görünür olabilmesi, daha fazla mesainin yanında ücretsiz emek de gerektirmektedir (Fotopoulou, 2016: 54). Örneğin katılımcı E.K1 ve İ.G’nin dijital ortamda feminist aktivistlerin karşılaştıkları engellerden bahsederken yoğun emek ve mesaiye vurgusu bu çerçevede değerlendirilebilir:

“Bunu yapan insan için çok yorucu. Çünkü sürekli bir maruz kalıyorsun ve yetişmeye çalışıyorsun. Her şeye tepki göstermen gerekiyor. Mesela gündemi takip etmen lazım, ona göre içerik çıkarman lazım, görseli falan filan. Bir de bunu bir sürü yerden yapman lazım. Koordinasyonu, görev paylaşımı gibi. O yüzden de hep hazır olman bekleniyor çünkü zamanı yok çok esnek bir şey. Bazen de böyle yorucu oluyor gibi geliyor” (İ.G).

“Bakıyorum diğer hesaplara çoğu da haftada bir iki tane paylaşım yapıyor ve o kadar. Çünkü bu emeği verecek insan bulmak çok zor açıkçası. Bütün bir hareket için yani herkes gönüllü, herkesin işi var ve herkes yoğun. Ne bileyim bir sivil toplum kuruluşunda çalışıyor olsam bunun için bir fon arayışına bunu da katardım kesinlikle. Bunu yapacak bir insanı işe almak açısından yani” (E.K1).

Ayrıca sosyal medya platformlarında nasıl davranılması gerektiğine ve hangi içeriklerin paylaşıp paylaşılamayacağına yönelik topluluk kuralları bulunmaktadır. Yapay zekâ tarafından topluluk kurallarına göre denetlenme, feminist aktivistlerin paylaşımlarını sınırlandırabilmektedir. Örneğin, katılımcı H.S Instagram ve TikTok gibi sosyal medya platformlarının topluluk kuralları yüzünden içeriklerinin kaldırıldığını şu şekilde anlatmaktadır: “Sadece seks, cinsellik, cinsel sağlık hakkında konuşuluyor diye yazdım. O içeriği kaldırdı mesela. Tanıtım yazısını yazdığım da kaldırdı. O anlamda korkunç bir yer aslında TikTok” (H.S). Benzer şekilde bir diğer katılımcı A.K., Instagram’ın topluluk kuralları nedeniyle paylaşımlarının silindiğinden bahsetmektedir:

“Bir hastalık olarak gay olmak gibi bir başlığı vardı yazımın. Çünkü SGK’daki bir düzenleme hastalık olarak tanımlıyor onu. Aslında ben bir mevzuatı eleştiriyorum. Ama tabii onu yapay zekâ taradığı için gaylere hasta diyorum zannetmiş ve postumu

kaldırılmış. Hâlbuki ben orada kendimce bir ironi yapmaya çalışıyordum. Yani o ironinin anlaşılamadığı haller olabilir. Ya da dediğim gibi doğrudan cinsellikle ilgili, hazla ilgili bir şey anlatıyorsunuz ama onu pornografik bir şey olarak algılıyor veya +18 bir şey olarak algılıyor ve kaldırıyor. Dijital dünyayla alakalı böyle bir handikap var” (A.K).

Öte yandan görüşülen katılımcılardan ikisi, algoritmaların daha fazla feminist bilgiye erişme gibi olumlu tarafları da olabildiğine dikkat çekmektedir. Örneğin, katılımcı G.M, bir TikTok kullanıcısı olarak platformun algoritması sayesinde daha fazla feminist içeriğe ulaştığından söz etmekte hatta “bir derste ya da Twitter’da öğrenemeyeceğim bilgileri orada öğrenmiş oluyorum. Bunun bana sağladığı böyle bir fayda da var. Hem de kendimi daha güvenli hissettiğim, merak ettiğim konuları tartışabileceğim insanların olduğu bir alana girmemi sağlıyor bir yandan” (G.M) diye eklemektedir. Diğer bir katılımcı H.S ise algoritmaların azınlık olarak görülen grupları bir araya getirerek onlara güvenli alanlar sunduğuna değinmektedir: “Ama bir sürü kadın, bir sürü lgbti+ gerçekten o fanus dışında o kadar güvende hissetmiyor ki birazcık kendi gibi konuşan ona iyi hissettiren, ona destek olan insanların arasında o fanuslarda kalması ona iyi geliyor olabilir. Kimisi o fanusu zor buldu kaybetmek istemiyor olabilir. Bunları da anlıyorum kesinlikle” (H.S).

Yukarıda yer alan katılımcı ifadelerine göre, bireylerin toplumsal farkındalıklarının oluşmasına engel olabilecek düzenlemeler olarak görülen algoritmaların uzmanların ikisi tarafından toplumsal muhalefet ya da azınlık grupların birbirlerini bulmalarına ve güvenli bir fanus içerisinde yer almalarına olanak sunduğuna değinilmektedir. Bu bakımdan, Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya platformlarında kullanıcıların ilgi alanlarına yönelik içeriklere veya kişilere maruz kalması her zaman için olumsuz nitelendirilmemektedir. Aksi bir şekilde katılımcılar, algoritmaların kişinin kendisi gibi deneyimlere sahip olan diğer bireyleri bulması, benzer deneyimlerden ortaklıklar kurması, belirli farkındalıklara erişerek bir bilinç oluşturmaları, kendini güvende hissetmesi gibi olumlu tarafları da olduğunu düşünmektedir. Dahası, kullanıcıların gündemden haberdar olmak, belli konulara ilişkin bilgilere erişmek gibi motivasyonlarla bu platformları kullandıkları

düşünüldüğünde feministlerin veya lgbti+ların politikalarıyla ilgili daha fazla içerikle karşılaşma olanakları da artmaktadır. Bu açıdan, kişisel tercihlere ya da ilgi alanlarına göre düzenlenen sosyal medya platformları, feminist aktivistlerin ya da feminizme yeni ilgi duymaya başlayanların daha fazla feminist bilgi, kampanya ya da kuruluşla tanışmasına olanak sunmakta denebilir. Ancak algoritmaların, anti feministler için de aynı olanağı sunduğu hatırlanmalıdır. Bu sebeple, algoritmalar için her ne kadar feminist aktivistler ya da lgbti+lar için güvenli bir alan sunuyor desek de sürekli olarak feminizm ya da kadın hakları karşıtı içeriklere maruz kalan bireyleri daha da radikalleştirebileceği tehlikesi akılda tutulmalıdır. Çünkü yankı odaları, bireylerin sayfalarını onların düşüncelerini sürekli destekleyen kişiler ya da hesaplarla doldurmakta ve çevrimiçi ortamdaki bilginin yayılma sürecine müdahale ederek kişinin konu ile ilgili zihnini biçimlendirebilmektedir. Yani algoritmalar, önyargıları pekiştirebilir, kutuplaşmaya yol açabilir, var olan ayrışmayı daha da derinleştirebilir ve toplumsal farklılıklara ilişkin farkındalıkların oluşmasına engel olabilir.

Görüşmeler, katılımcılar arasında yer alan feminist aktivistlerin algoritmaların farkında olduğunu göstermektedir. Dahası, feminist aktivistlerin algoritmalar ile ilgili çalışmalar yaptıklarını, içeriklerini ve paylaşımlarını dijital medyanın algoritma mantığına göre düzenlediklerini söylemek mümkündür. Dolayısıyla dijital medyanın görünürlük ekonomisi, aktivistleri dijital kültüre uyumlu hale getirmektedir (Jouet, 2018: 141). Katılımcılar arasında yer alan akademisyen G.Ş., konuyla ilgili olarak benzer bir çıkarım yapmaktadır:

“Sosyal medya için ayrı bir strateji geliştirmek, ayrı bir söylem üretmek, oranın dilini yakalamak... Bunu da ekleyeyim sosyal medyada görünür olmanın bir yolu da onun dinamikleriyle, onun diliyle konuşmaktır. Instagram’ın ya da Twitter’ın şakacı ya da mizahi yanı neyse ya da sivri dili neyse onu orada yaratmaya çalışmak biraz ona uyumlanmayı da getiriyor.”

Katılımcılar, algoritmaların oluşturduğu fanusları aşmak ve diğer insanlara da ulaşmak için aktivistlerin ekstra çaba sarf ettiklerinden bahsetmektedir. Bu çabalar katılımcılar tarafından genel olarak aynı saatte hashtag kullanımı, trend konulardaki

hashtaglerle paylaşım yapma, ünlü veya fenomen kullanımı, reklam veya sponsorluk alma, dikkat çekici görsel veya video paylaşma, sosyal medyanın diline uyum sağlamaya çalışma şeklinde örneklendirilmiştir. Sonuç olarak aktivistlerin dijital medyanın görünürlük ekonomisine göre hareket ettikleri görülmektedir. Katılımcı A.K'nin algoritmalara uygun içerikler üretmesi bu çerçevede değerlendirilebilir:

“Eskiden daha görsel yapıyordum şimdi baktım reels daha fazla izleniyor ve Instagram'ın algoritması da insanların önüne onu düşürüyor. İçeriği post olarak koyduğunda 5K izleniyor, reels olarak koyduğunda 20K izleniyor. Çünkü önüne, ana sayfana onu düşüyor. O yüzden en iyisi post olarak yapmayayım da reels olarak ne yapabilirim düşünüyorum” (A.K).

Ancak bu bulgunun araştırmaya katılan (uzman) katılımcılarla sınırlı olduğu belirtilmelidir. Bir diğer başlıkta (dijital bölünme/uçurum) ele alınacağı üzere, dijital medya kullanım becerileri konusunda kır ve kent arasında oldukça büyük uçurum olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmektedir.

3.7.3.2.2 Troller ve Anti-Feministler: “Kadın Konusunda Bir Şey Yapacaksın da Kimse Sana Saldırmayacak (!)”

Dijital feminizme ilişkin bir başka engel ise troller ve anti feminist gruplar olmaktadır. Çünkü sosyal medya, toplumsal muhalefet için olmazsa olmaz bir iletişim ve örgütlenme aracı haline gelirken ayrımcı görüşlere de nefretlerini yayma, pekiştirme ve benzer düşünceye sahip diğer insanlarla bir araya gelme imkânı sunmaktadır. Çevrimiçi ağlar üzerinden diğer bireylerin tepkisini çekmek için bilerek yanlış ya da kışkırtıcı paylaşımlar yapmayı kapsayan trollük de (Mercimek v.d., 2016: 70) bu çabalardan biridir. Başlangıçta normal bir katılımcı gibi davranıp daha sonra tartışmaları kasıtlı olarak bozmaya çalışan troller, diğer bireyleri üzmemekten zevk alan ve sorun çıkaran kişiler olarak tanımlanmaktadır (Cheng v.d., 2017: 1218). Trollerin hedeflerinin de genellikle ana akım toplum tarafından damgalamaya ve ayımcılığa maruz kalan lgbti+lar, ırksal azınlıklar ve feministler gibi grupların olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Görüşülen katılımcıların da sıklıkla üstünde durduğu troller, feminist aktivistlerin çevrimiçi ortamda tartışma gerçekleştirmelerini

zorlaştırarak onları zor durumda bırakmaktadır: “En büyük engelimiz trol dedikleri insanlar. En büyük engeli onlar oluşturuyorlar. Çünkü ne söylesek, ne yapmaya çalışsak çok çarpıtılıyor. Asla bir meramı açıklayamama durumu oluyor” (E.B).

Troller ya da trolleme, çevrimiçi ortamdaki yapıcı tartışmaları bozma amacıyla olan kişileri ya da eylemleri kapsar demek mümkündür. Bu kişilerin hedefleri, genellikle azınlık olarak görülen gruplar ya da toplumsal muhalefet grubunda yer alanlar olmaktadır. Yukarıda katılımcı E.B.’nin bahsettiği üzere feminist aktivistler de çevrimiçi pratiklerinde sıklıkla trollerin saldırısına uğramaktadır. Yanlış bilgiyi hızla yaymak gibi amaçlara sahip olan troller, feminist aktivistlerin açıklamalarını veya söylemlerini provoke ederek onları hedef haline getirebilmektedir. Örneğin, katılımcı Ç.Ç. nafaka konusu ile ilgili herhangi bir paylaşım yaptıklarında trol hesapların saldırıya geçerek konu ile ilgili yanlış içerikler paylaşp tartışmayı manipüle ettiklerini şu şekilde örneklendirmektedir: “Biz nafaka ile ilgili bir şey yazdığımızda ve trollerden biri o paylaşımı gördüğünde grubuna atıyor. Çeşitli hesapları var trollerin. Mesela bizim attığımız tweeti atıyor o gruba ondan sonra doluyor insanlar. Engelliyorsun o insanları. Yorum yapan herkesi engelliyoruz yani. Ama yeni hesap açtıklarında yeniden gördüklerinde tekrar başlıyorlar. Sürekli bir engellenenler listesi dolu.” Görüldüğü üzere, katılımcı Ç.Ç.’nin bahsettiği durum, yanıltma veya manipüle etme niyetli bir trol eylemine örnektir. Buradaki temel sorun trollerin, feminizm ve kadın hakları ile ilgili söylemleri manipüle edip yanlış bilgileri sanki doğruymuş gibi hızlıca yaymalarından kaynaklanmaktadır. Harekete ilişkin yanlış bilginin yayılma durumu, güven zedelemeye kadar gidebilmekte; feminizmle ilgili önyargıları pekiştirebilmekte ve aktivistleri hedef haline getirebilmektedir. Aktivistlerin sürekli olarak trol saldırılarına uğramaları, ekstra zaman kaybını da beraberinde getirmektedir.

Sosyal medyanın sağladığı “göreceli anonimlik” trolleri, yüz yüze iletişimde tehlikeli olarak görülebilecek davranışları gerçekleştirmeye cesaretlendirmektedir. Yeni medyanın sunduğu anonimlik, bireylerin görüşlerini özgür bir şekilde ifade edebilmelerine olanak sunsa da bu özgürlük, anti-feministlere ya da trollere yüz yüze iletişimde yapamayacakları eylemleri yapabilmeleri için bir fırsat sunmaktadır. Böylece anonim olabilme, diğer bireylerin siber şiddete maruz kalması gibi olumsuz

sonuçlara da neden olabilmektedir. Örneğin, katılımcı A.K., konuyla ilgili deneyimlerini şöyle aktarmaktadır:

“Bir siber şiddet dediğimiz bir nokta var ya. Anonim olmanın dezavantajı işte. Normalde sokakta senin yüzüne söyleyemeyeceği şeyleri dijitalde tak tak söylüyor. Mesela bana sen bu gidişle evde kalırsın, tabii seni kimse almamış diye bık bık konuşuyor. Ben 6 senedir evliyim falan oluyorum. Zaten bıyıkların çıkmış gibi saçma sapan şeyler söyleyen insanlar oluyor. Herhangi bir yüz yüze tartışmada gelip sana senin bıyıkların çıkmış demez ama dijitalde bunu diyor. Özetle siber şiddet” (A.K).

Çevrimiçi ortamda feminist aktivistleri ve kadınları taciz eden trolleri ya da anti feminist grupları tanımlayan benzer iletişim tarzları bulunmaktadır. Bunlar; küfür, karalamaya yönelik cinsiyetçi hakaretler ve abartılı şiddet görüntülerine yer verme olabilmektedir. Tüm bu saldırganlıklar, bazen doğrudan bir tehdit olarak kendini göstermekte; ancak genel olarak düşmanca bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kadınları hedef alan gruplar özelinde bakıldığında da bu mesajlar, genellikle, akılsızlık, histeri ve çirkinlik üzerinden kurulmakta; daha sonra ise şiddet içeren cinsel saldırılara yönelik tehditler ve/veya fantezilerle saldırı şeklinde devam etmektedir (Jane, 2012: 533). Bu kapsamda katılımcıların ifadeleri sıralanmıştır:

“Sen salaksın, feministler salaktır, feministler saftır gibi bir sürü mesaj geliyor. Bir tanesi şöyle demişti mesela sen kesin kıllı millı, 150 kiloluk bir karıdır. Ne alaka yani? Ben erkeğim mesela” (İ.A).

“Biraz önce Instagram'a gelen bir mesaja baktım. Bir fotoğraf var ve fotoğrafta kaslı bir adam duruyor. Erkek adam dediğin feminist s*kmeli lanet olasıcalar yazmış adamın sözüymüş gibi. Bunu birisi bize gönderiyor. Mehmet adında bir kullanıcı ki büyük ihtimalle kendi adı da değil. Çünkü fake (sahte) bir hesap büyük ihtimalle. İnsanlar direkt bir düşmanlıkla bu tarz içerikler gönderebiliyorlar” (E.B).

“Bireysel olarak çok tehdit aldım. Bir tane tweeti hatırlıyorum mesela ‘zaten sizin gibi feminist teröristleri sabahtan akşama kadar s*ksek de siz tatmin olmazsınız’ gibi bir şeydi. Yani tam bir tecavüz tehdidiydi. Bu beni çok etkiledi” (Ş.H).

Söz konusu saldırılar, çevrimiçi taciz ve zorbalığı kapsayan anti sosyal davranışlar olabildiği gibi çevrimdışı taciz ve şiddet tehditlerine kadar uzanabilmektedir (Cheng, v.d., 2017: 1217). Örneğin, görüşülen katılımcılardan gazeteci M.A, “feminist bir kadın gazeteci” olduğu için sürekli saldırılara maruz kaldığından bahsetmekte; cinsiyetçi küfürler, aşağılamalar dışında tehditler aldığını da söylemektedir. Bu saldırıların arasında kendisini en çok etkileyen tehdidi paylaşmaktadır:

“Bir şey söylemek istiyorum. Senin ananı avradını, sülaleni gelmişini geçmişini s*kerim. Beni çıldırtma sonu çok kötü olur. Ağzına 50 cm'lik rambo bıçağı sokarım yazmıştı biri mesela. Ben rambo bıçağı nedir, nasıl bir şeydir diye internetten açıp bakıyorum. İşte bu hallerde buluyorum kendimi” (M.A).

Görüldüğü üzere, feminist aktivistler, çevrimiçi ortamda sıklıkla saldırıya uğramaktadır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, günümüzde mizojininin, tacizin, saldırının ve tehdidin feminist aktivistlerin günlük hayatlarının bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır (Keller vd., 2016). Katılımcılar arasında yer alan K.A. bu durumu şöyle özetlemektedir: “Kadın konusunda bir şey yapacaksın da kimse sana saldırmayacak. Böyle bir şey yok. Türkiye’de yok ki bence dünyada da yok zaten.” Görüşmede yer alan katılımcıların çoğu, benzer şekilde sayfalarına sıklıkla saldırı ve tehdit içerikli mesajların geldiğinden bahsetmektedir. Katılımcı H.S konuyla ilgili düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Dijitalin sunduğu bu özgürlük, başkasına da sunuluyor aynı zamanda ve insanların kafası nefret söyleminin ifade özgürlüğü kapsamına girmediği meselesini basmıyor. Bunun gibi fiziksel, psikolojik ve duygusal tehdiye maruz kalmak var yani aslında bullyinge (zorbalık) maruz kalmak meselesi var. Burnout (yorgunluk sendromu) oluyorsun. İnsanların psikolojisi orada aldığı tepkilerden, mesajlardan dolayı çok

etkileniyor. Cyberbullying dediğimiz bir şey var. Feministlerin başına da bunlar çok fazla geliyor.”

Sosyal ağlarda aktivistlere yönetilen mesajların onlar üzerindeki etkisine odaklanan Schuster (2013: 19), çevrimiçi ortamda karşılaşılan kötü mesajların aktivizme katılımı sınırlandırabileceğine vurgu yapmaktadır. Uluslararası Af Örgütü tarafından yapılan bir araştırmaya göre de çevrimiçi tacizin, kadınlarda stres, endişe, panik atak veya düşük benlik saygısı gibi ciddi problemlere yol açabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı araştırmaya göre, çevrimiçi taciz veya saldırıya maruz kalan kadınların yaklaşık üçte ikisi sosyal medyayı kullanmaktan çekindiklerini belirtmiştir (Dhrodia, 2021). Ancak görüşülen katılımcılardan yalnızca ikisi gelen mesajlardan etkilendiklerini söylemektedir:

“Bireysel olarak çok tehdit aldım. Bunlardan biri tam bir tecavüz tehdidiydi. Bu beni çok etkiledi. Bir şey de diyemedim çünkü ne diyeceksin yani bir iki gün açıp baktığımı hatırlıyorum. Beni durduracak kadar bir kere yaşandı. Arkadaşlarımın tweetlerini beğendim, rtledim ama kendim bir şey yazmadım” (Ş.H).

“İnsan gerçekten de bir tane hayatım var, bu ülkeyi ben mi kurtaracağım diye düşünüyor. Bunu kamusal alanda söylesem yine linç edilirim. Ama kimse kusura bakmasın. İnsan tabii giderek otosansüre gidiyor. Otosansürün zirvesindeyim yani. Bu benim konuşmayan halim. Söylemek istediğim hiçbir şeyi söyleyemiyorum, konuşmak istediğim hiçbir şeyi konuşamıyorum. Giderek anksiyetem arttı. Bir süredir yazmıyorum bıraktım. Paylaşım yapıyorum ama biraz dinlendiriyorum kendimi” (M.A).

Araştırmada yer alan katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere trol saldırıları veya anti-feminist saldırgan mesajlar, örgütlü hareket içerisinde yer alan kişileri daha az etkilemekte; hatta neredeyse hiç etkilememektedir. Örneğin, katılımcı İ.G. “biz bir hesabı 6-7 kişi yürütüyoruz. Bazen ben görmüyorum başkası görüyor ve siliyor. Bu görüp görmeme meselesi de değil aslında ben zaten insanlarla o dayanışmayı kurduğum için yalnız hissetmiyorum. O yüzden bence bu dayanışma ve

örgütlü mücadele hali önemli oluyor burada” demektedir. Benzer şekilde bir diğer katılımcı Ç.Ç. “Kendini kötü hisseden, etkilenen olmadı. Sonuç olarak kolektif hesap ve onu hep beraber göğüslüyorsun” diye aktarmaktadır. Ancak bireysel olarak sosyal medyada feminist aktivizme katılanların söz konusu saldırılardan etkilendikleri söylenebilmektedir. Yukarıda yer verilen gazeteci M.A’nın ve Ş.H’nin ifadeleri bu çıkarımı örneklendirmektedir. Buna ek olarak, kişinin feminist hareket içerisinde ne süredir aktif olarak yer aldığı ya da bu tür mesajlara ne süredir maruz kaldığı da önemli bir etkidir. Örneğin, katılımcı Ç.Ç ve İ.G. yıllardır feminist hareket içerisinde yer aldıklarını ve artık söz konusu tehditlere ve mesajlara alıştıklarını – ne yazık ki- ifade etmektedir. Dolayısıyla mevcut çalışmada, konuda uzman kişilerin görüşlerinden bir genellemeye yer verilmesi dolayısıyla genç kadınlarla, bireysel olarak yeni medyada feminist aktivizme katılanlarla ya da feminizme yeni ilgili duymaya başlayıp eylemlere dijital ortamda katılanlarla yapılacak çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir. Örneğin, Jackson (2018), yeni medyada feminist aktivizme katılan genç kadınlarla yaptığı çalışmada, söz konusu katılımcıların çevrimiçi aktivizmdeki yenilikleri nedeniyle gelen saldırılarından etkilenecek güvenlerinin kırılabildiği sonucuna ulaşmıştır.

Ek olarak radikal grupların saldırıya daha fazla maruz kaldıkları görülmektedir. Katılımcılar özellikle feminizm, patriyarka, erkek şiddeti ve devlet şiddeti gibi daha radikal çıkışlar yaptıklarında saldırıların fazlalaştığını söylemektedir. Diğer taraftan katılımcı E.K1, sayfalarına saldırıların çok az geldiğini çünkü provokatif paylaşımlardan kaçındıklarını eklemektedir. Benzer şekilde katılımcı K.A., paylaşımlarının radikal gözükmemesi sebebiyle saldırıya uğramadıklarını düşünmektedir: “Bize çok az oldu. Hatta biz bunu konuştuk yani niye bize saldırmıyorlar diye. İçimizden bir tanesi şey dedi çünkü biz o kadar değişik bir yerden veriyoruz ki mücadeleyi saldıracak bir şey yok. Demir leblebi dedi bu yazılar için hani hiçbir şey demiyor gibi görünüyor ama bir yandan da yutması çok zor yazılar.”

Öte yandan dijital şiddet, yalnızca tükenmişlik sendromu gibi sorunlara sebep olmamaktadır. Anti feministler veya troller, aktivistleri ikinci bir alanda bir daha mücadeleye girmek zorunda bırakmaktadır. Konu ile ilgili olarak Megarry (2020), sosyal medyada anti-feministlerin ve kadın düşmanlarının varlığının aktivistlerin

konuşma alanlarını yok ettiğinden bahsetmektedir. Yazara göre, sosyal medya, anti feministlere, feminist tartışmaları ve eylemleri manipüle etme, aktivistleri taciz etme, nefret ve şiddetlerini yaygınlaştırarak saldırgan erkeklerini pekiştirme fırsatı sunmaktadır. Feministler ise sosyal medyada seslerini duyurmaya çalışmanın yanında bir de bu davranışlardan korunmak için önemli ölçüde enerji ve zaman harcamak zorunda kalmaktadır. Katılımcılar arasında yer alan akademisyen G.Ş. konuyla ilgili şunları söylemektedir:

“Negatif etki olarak, teknik etkilerin dışında anti feministler ve kadın düşmanı söylemler var ki bu da berbat bir şey. Online ortamda sadece kendi mesajını yaymak değil bir de anti-feministlerle mücadele etmek ya da kadın düşmanı söylemlere yanıt vermek zorunda kalıyorsun” (G.Ş).

Sosyal medya, feminist aktivistlere sunduğu olanaklar kadar anti feministlere feministleri gözetleyebilecekleri, saldırabilecekleri ve taciz edebilecekleri yeni alanlar yaratmakta; nefretlerini ve saldırganlıklarını kolaylıkla yeniden üretilip yaygınlaştırabilecekleri bir mecra sunmaktadır. Dijital medyanın görünürlük ekonomisine karşı mücadele eden feministler, bir de trollerin yapıcı tartışmaları bozma girişimleri ve anti feministlerin saldırılarıyla karşılaşmaktadır. Feminizmle ilgili politikaları, haberleri, bilgileri daha kısa sürede daha fazla insana yaymak için yeni medyaya yönelen aktivistler, trollerin ve anti feministlerin saldırıları yüzünden ekstra bir çaba harcamak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple, yeni medyada aktivizme katılmak, algoritma ve topluluk kuralları gibi yeni medyanın yapısal özellikleri nedeniyle karşılaşılan engellerin dışında anti feministlerin saldırıları ve trollerin manipülasyon, dezenformasyon, provoke edici girişimleri şeklinde de engeller barındırmaktadır. Ayrıca bu durum, yukarıda da değinildiği üzere kadınların güvende hissetmek için çevrimiçi alanlardan uzaklaşmasına sebep olarak, yeni medyada feminist aktivizme katılmayı zayıflatabilecek tehditleri beraberinde getirmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, günümüzde iktidarların, şirketlerin ve siyasetçilerin de bir propaganda aracı olarak sosyal medyaya yöneldikleri bilinmektedir. Söz konusu kişiler/gruplar, sosyal medya üzerinden kendi destekçilerinin daha fazla olduğuna

yönelik bir görüntü yaratmak için troller veya bot hesaplar aracılığıyla suni gündemler ve taban hareketleri oluşturmaktadır. Böylece muhalif sesleri görünmez kılmak, yıpratmak ve gündemi belirlemek gibi amaçlara ulaşmayı hedeflemektedirler (Peker, 2016). Konuyla ilgili olarak katılımcıların çoğu troller ya da bot hesaplar yüzünden artık gündeme girebilmenin zorlaştığından bahsetmektedir. Örneğin, katılımcı Ş.H. “Artık o sosyal medya, Twitter eylemleri falan çok zor tt (trend topic) oluyor. Rasyonel olarak olmuyor yani artık. Mesela eskiden 8 Mart gece yürüyüşü öncesi Twitter eylemi yapardık. Hemen birinci sıraya yükselirdik. Son iki yıldır asla birinci sıraya yükselmiyor. Trend konulara girerse ne kadar iyi oldu falan demeye başladık” demektedir. Bir diğer katılımcı İ.G. ise trend listeye girebilmek için gündemde yer alan hashtaglerle birlikte paylaşım yaptıklarını eklemektedir:

“Eskiden mesela tt ye girebiliyorduk. Ama şimdi muhtemelen algorithmadan ya da trollerden dolayı giremiyoruz ve amacımız girmek olmadı aslında. Olabildiğince yaygınlaşması oldu bir yandan da. Bu sebeple şöyle yapmaya başladık eğer gündemde bir şey varsa mesela kusurabakıyoruz hashtagi gündem olmuş hemen orda kendi gündemimizi tweet atmak gibi şeyler yapıyoruz. Mesela 8 Martta bizim hashtagimiz feminist gece yürüyüşü ama 8 Mart hashtagi trenddeyse onunla birlikte atıyoruz. Yani mevcut gündeme kendi gündemimizi sokmaya çalışıyoruz” (İ.G).

Bu açıdan değerlendirildiğinde trollerin ve anti feministlerin, kutuplaştırıcı içerikleri üreterek dolaşıma sokması, söz konusu içeriklerin daha da görünür olmasını sağlamakta denebilir. Ayrıca, bot hesaplar, troller, anti feministler ve çevrimiçi ortamdaki haber akışını belirleyen algoritmalar, diğer insanların algılarını şekillendirebilmekte; daha fazla insana ulaşarak ayrımcılığın derinleşmesine, nefret söyleminin yayılmasına, feminist hareketle ilgili dezenformasyonların dolaşıma girmesine, aktivistleri hedef haline getirmeye ve eylemleri manipüle etmeye kadar pek çok tehdidi beraberinde getirmektedir. Feminist aktivistler ise gündeme girebilmek ve diğer insanların dikkatini çekebilmek için daha fazla emek ve mesai harcamak zorunda kalmaktadır.

Diğer taraftan katılımcılardan bazıları ise trollerin, algoritmayı diğer bir deyişle yankı odalarını aşmaya yardımcı olduğundan bahsetmektedir. Katılımcılar, trollerin linçlerinin, saldırganlıklarının, feminist aktivistlerin eylemlerini manipüle etmek için söz konusu eylemin hashtagini kullanmalarının, feminist aktivistlerin diğer kitleler tarafından görünür olmasına yardımcı olduğuna şu şekilde değinmektedir:

“Reklamın iyisi kötüsü olmaz hikâyesinden de aşabiliyorsun fanusları bazen. Bu şu demek, nafakayla alakalı bir tweet paylaştığın zaman inanılmaz bir trol geliyor mesela. Nafaka böyle bir gündem. Dün bir yol kesme eylemimiz vardı Beşiktaş’ta İstanbul Sözleşmesi için burada bir tweetimiz trol saldırısına uğruyor. Bizi rtleyip yaygınlaştırıyorlar bir yandan da” (İ.G).

“Bazen troller aracılığıyla yankı odalarını aşabiliyorsunuz. Sizin bir şeyinize saldırmak için paylaşıyor. Böylece kendi yankı odanızdan çıkıp başka birininkine giriyor olabilirsiniz” (M.A).

“Hiç bizle alakası olmayan hatta anti-feminist, mizojinist olan her türlü düşmanlığı barındıran insan da görebiliyor bizi. Anti propagandasını da yapabiliyor. Tabii bir yerde onlara kalmadık. Onlar yapsın diye yapmıyoruz ama onlar bizim trende girmemize yardım ediyorlar. O hashtagi alıp küfür ediyorlar, kötü bir şeyler yazıyorlar gibi. Keşke yazmasınlar tabii ki ama böyle şeyler de oluyor yani” (Ş.H).

Son olarak, aktivistler, trollerin ve anti feministlerin saldırılarından kurtulmak için hukuki yollara başvurmadıklarını ancak bloklama, engelleme, yorumları silme, mesajları okumadan direkt silme veya söz konusu kişileri susturma gibi yöntemleri tercih ederek trolleri beslemediklerini söylemektedir:

“Sizin ona verdiğiniz reaksiyon kadar onun yaptığı iş büyütüyor. Dolayısıyla siz reaksiyon vermeyince onun yapacağı negatif şey püf diye silinip sönüyor” (E.K1).

“Direkt engelleyip siliyorum. Bu ne ya salak diyorum. Bir yandan da yazık ya hani anonim gelip bize ölmelisiniz yazmış. Yani komik geliyor bana. Çok da kötü

hissettiğim olmadı. Belki de çok da bakmıyorum. Baktım saçma bir şey yazıyor açmadan siliyorum mesela. Maruz da kalmamaya çalışıyorum. Direkt yazdıkları da oluyor. Ama bunu sokakta da duyuyorsun. Hayatında ilk duyduğun tecavüz tehdidi değil yani. Biraz alışmışlık da var galiba” (İ.G).

Görüldüğü üzere, toplumda var olan kadınlara yönelik yaygın eşitsizlik ve ayrımcılık giderek artan bir şekilde çevrimiçi ortamda da kendini göstermektedir. Yani, kadınlara yönelik çevrimiçi şiddet ve saldırganlık, çevrimdışı eylemlerin bir uzantısıdır. Dolayısıyla çevrimdışı alanlarda var olan cinsiyetçilik ne yazık ki çevrimiçi alanlara geçildiğinde ortadan kalkmamaktadır. Ancak çevrimiçi alanlar, söz konusu davranışların veya söylemlerin yayılarak görünür olmasına neden olmakla birlikte anti-feministlere ve kadın düşmanlarına feministlere bir tık ile ulaşabilecekleri bir ortam yaratmaktadır. Feminist aktivistler ise çevrimdışı alanda olduğu gibi çevrimiçi alanda da mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Ancak, feministlerin sokak gibi alanlarda uğradıkları saldırılarla dijital alanda uğradıkları saldırılar karşılaştırıldığında dijital saldırıların aktivistlerin sözlerini söylemekten kaçınmalarına neden olmayabileceği düşünülmektedir (Ünlü, 2021: 427). Benzer şekilde görüşülen katılımcılar, anti feminist mesajların ya da trol saldırılarının onları yıldırmadığını vurgulamakta; ancak yukarıda da değinildiği üzere ekstra bir zaman harcamaya, mücadele etmeye sebep olduğunu eklemektedir. Dolayısıyla, anti feministler ve troller, yapıcı tartışmaları bozmaya, feminist aktivistleri manipüle etmeye, hareket ile ilgili yanlış bilgileri yaymaya, aktivistleri hedef haline getirmeye ve onlara ekstra bir zaman kaybı yaratmaya neden olduklarından dolayı engel olarak ele alınmaktadır.

3.7.3.3.3. Dijital Bölünme: “Sonuçta Twitter, Ülkenin %17’si”

Görüşülen uzmanlara göre yeni medyada feminist aktivizme katılırken karşılaşılan bir diğer engel, internete/dijital ortama erişimdeki eşitsizlik ve dijital medyayı kullanma becerilerindeki eksikliktir. Katılımcıların bahsettiği bu engeller, literatürde dijital bölünme/açıklık (digital divide) olarak adlandırılmaktadır. Kavram, hem teknolojiye erişimdeki eşitsizlikleri hem de söz konusu teknolojiyi kullanmak için gereken beceri ve kaynakların yoksunluğunu içermektedir. Aşağıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere katılımcılara göre çevrimiçi ortamda aktivizme katılmanın bir

gerekliliği olan dijital araçlara ve internete erişim, dijital feminizmin bir sınırlılığı olarak akılda tutulması gereken bir engeldir:

“Birincisi bu da yine sınıfsal bir şey. Bütün kadınların, lgbtlerin dijitale erişimi yok. Çünkü internete de para vermen lazım, akıllı telefonun olması lazım. Dijitallikte bence böyle bir engel var. Ben kendi adıma burayla sınırlı kaldığı sürece çok da kapsayıcı olabildiğini düşünmüyorum” (A.K).

“Ne kadar insana ulaşabiliyoruz pek emin değilim. Sonuçta Twitter ülkenin %17’si. Geri kalan?” (M.A).

“Herkesin eşit ulaşım şansı yok bir kere. İnternetsiz evler var. Akıllı telefonsuz insanlar var. Bilgisayarsız evler var. Ben örgütlüyüm ama gidip telefondan uzun yazı okumuyorum yani eve gidip bilgisayardan bakayım diyorum. Bunlar teknik imkânsızlıklar yani internet ücretli bir şey sonuçta. Ona erişim ve ulaşım bir engel diyebilirim” (.A).

“Aslında dünyada internetin bu kadar yaygın olduğunu söylüyoruz ve tabii ki internete erişimi çok az olan ve dijital feminizmle bu kadar ili dışlı olamayan bir sürü ülke ve insan var. Bunu da bir kenara bırakarak söylüyorum ki o bariyer her zaman mevcut ve onu her zaman hatırlamamız gerekiyor” (D.M.C).

Yeni medya, daha geniş kitleleri harekete dâhil edebilmeye olanak sunarak kolektif eylemlerin gerçekleştirilmesi için bir altyapı sunmaktadır. Örneğin, yerel kadın örgütleri yeni medya aracılığıyla küresel hareketlerle birleşebilmekte; daha geniş kitlelerden destek görerek seslerini daha fazla kişiye duyurabilmektedir. Diğer taraftan, internete erişim ya da teknolojik imkânların yetersizliği, dijital teknolojilere erişimi olanlarla olmayanlar arasındaki boşluğu daha da arttırmakta ve böylece dijital ortam aracılığıyla yaratılabilecek “evrensel” bir feminist hareket fikrine/düşüne ket vurmaktadır. Dolayısıyla dijital feminizmin daha demokratik ve adil bir katılımı sağlayabilmesi ve daha kapsayıcı olabilmesi için kat etmesi gereken daha çok yolun olduğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan, dijital feminizmin sunduğu olanakları

arttırmak için öncelikle katılımı herkese erişebilir kılmak gerekmekte; daha sonrasında bu ortamlarda yeterli bir şekilde temsiliyet bulamayan grupların nasıl erişebilecekleri, erişim sağlasalar dahi nasıl kullanabileceklerine ilişkin neler yapılabileceğine odaklanmak gerektiği düşünülmektedir.

Görüşülen katılımcılar arasında yer alan aktivistlerden bazıları, dijital ortamda feminist aktivizme katılırken internete erişim veya teknolojik imkânların yoksunluğundan dolayı yaşadıkları sorunlardan bahsetmektedir. Örneğin, Instagram’da 100 bin takipçiye sahip bir feminist haber sayfasının yürütücüsü olduğunu ifade eden katılımcı İ.A., cep telefonu sebebiyle yaşadığı problemleri anlatmakta; bir diğer katılımcı Ç.Ç. çevrimiçi pratiklerde karşılaştıkları engelleri dijital teknolojilere ya da internete erişim sıkıntıları üzerinden şu şekilde örneklendirmektedir:

“Engel benim telefonum. Telefonum biraz eski. Hafızası doluyor ve bazen istediğim gönderileri de atamıyorum. Mesela 1g tv’yi kullanmak istiyorum, 2 dakikalık video yüklemek istiyorum ama telefonum yüklemiyor, uygulamadan atıyor, yeniden başlatıyor, telefonu yeniden başlatıyor. Bazen benim telefonum, Instagram'dan daha çok bana engel oluyor” (İ.A.).

“Video atölyesi yapacağız mesela iyi telefonu olacak, interneti olacak yani çok basit şeyler bunlar aslında. Cep telefonu olanın film yapabileceği bir çağda yaşıyoruz ama defaten telefonum yok, telefonumun hafızası yok, internetim yok duydum. Sosyal medya üzerinden kampanyayı yaymaya çalıştığın zaman çoğu şeyi aşabiliyorsun ama bahsettiğim engellerin her biri bir araya geldiği zaman çekiliyorlar” (Ç.Ç.).

Katılımcılar, özellikle de COVID-19 salgını nedeniyle dijital bölünmenin daha da derinleştiğinden bahsetmektedir. Pandemi döneminde zorunlu sosyal izolasyon, fiziksel aktiviteleri (çalışma, eğitim, sosyalleşme vb.) çevrimiçi ortama taşıırken bu süreçte internete ve dijital teknolojilere erişemeyenlerin bölünmeden daha da derin bir şekilde etkilendiği söylenebilmektedir. Dolayısıyla günümüzün en acil ve belirleyici sorunlarından birinin söz konusu altyapılara erişim yoksunluğu, erişim hızının düşük olması, kişisel bilgisayar veya akıllı cep telefonlarına sahip olamama olduğunu

söylemek yanlış olmayacaktır. Aşağıda yer alan katılımcı ifadelerinde söz konusu sorunların dijital ortamda aktivizme katılmaya engel olduğu görülmektedir:

“Bir de pandemide cep telefonum saat 5’e kadar çocuğumda gibi bir engeli yaşadık. Uzaktan eğitimde kaç çocuk varsa gerçekten o kadar bilgisayarın lazım olduğunu gördük. Yani özellikle pandemide evdeki bütün telefonların, araçların, tabletlerin çocuklara verildiğini gördük doğal olarak. Onun dışında genç kadınlar biraz daha teknolojiyle ilgili ama bu tür araçlara erkeklerin erişiminden, rahatlığından, özgüveninden daha geride olduklarını düşünüyorum” (Ç.Ç).

“Engel olarak bir de pandemi döneminde dijital erişim konusunda bir sıkıntı yaşadık. Özellikle pandemide bütün çalışmalarımızı, atölyelerimizi, toplantılarımızı, tüm buluşmalarımızı Zoom üzerinden yaptık. Ama memleketine dönen, köyünde olan bir sürü arkadaşımız var. Bu arkadaşların ya interneti çekmiyor ya elektriği kesiliyor ya telefonu, bilgisayarı yok. Pandemi döneminde bu uçurumu yaşadık. Çünkü herkesin koşulları çok farklıydı. Yani bu imkânsızlığa hiçbir çözüm üretilmedi eğitim sürecinde de olduğu gibi. O yüzden böyle bir sorunla karşı karşıya kaldık biz de. Ama mümkün olduğunca bir yandan online etkinliklerimizi, online buluşmalarımızı devam ettiriyorduk ama diğer yandan mesafeye dikkat ederek maskemizi takarak illerde yüz yüze buluşmalar da yapmaya devam ederek telafi etmeye çalıştık” (D.İ).

“Özellikle pandemi döneminde çevrimiçi eğitimle doğan o telefonu varsa da kullanamama gibi şeyler oldu çok. Bu da bir engel” (Ç.A).

Ancak, Türkiye ölçeğinde değerlendirildiğinde internet erişiminin² giderek arttığı ve bilgisayar teknolojileri kullanımının diğer ülkelere göre daha fazla olduğu bilinmektedir (Akca & Kaya, 2016: 316). Bu noktada Brodock’un (2010) bahsettiği üzere dijital bölünmenin ikinci seviyesi akla gelmektedir. Araştırmacı, dijital bölünmeyi üç açıdan ele almaktadır: eşit olmayan erişim, eşit olmayan beceriler ve sansür. Bunlardan ilki, yukarıda da bahsedildiği üzere dijital teknolojilere ya da internet altyapısına erişebilmeyi kapsamaktadır. İkinci aşama ise altyapıya

² Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2021 yılı verilerine göre “hanelerin %92’sinin evden internete erişim imkânı bulunmaktadır. Bu oran 2020 yılında %90,7 idi. Cinsiyet bazında internet kullanım oranına bakıldığında erkekler %87,7 ve kadınlar %77,5’tur” (TÜİK, 2021).

erişebildikten sonra bu teknolojileri kullanmak için gerekli olan becerilere sahip olmaktır. Dijital aktivizm bağlamında düşünüldüğünde, aktivist hareketlerin dijital ağlar üzerinden ilerlemesi, bu teknolojileri kullanabilecek beceri ve bilgiye sahip olmayı zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan, kişi altyapıya erişse dahi onu kullanabilecek yetkinliğe sahip olmadığı sürece, söz konusu eşitsizlikler devam etmektedir. Dolayısıyla internete erişim aradaki farkı hafifletse dahi ayrımı derinleştiren diğer dijital bölünme biçimleri kendini göstermektedir.

Yeni medyadan yararlanabilmenin en önemli koşullarından biri, yeni medya okuryazarı olabilmektir. Yeni medya okuryazarlığı, söz konusu teknolojileri kullanma becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir. Bu beceriler, ilgili teknolojilerin kullanımı ile doğru bilgiyi bulmak, seçmek veya doğru bilgiyi üreterek dolaşıma sokabilmektir. Ayrıca yeni medya okuryazarlığı, çevrimiçi platformlar arasındaki etkileşim, kişisel verilerin toplanması, algortimalar ve manipüle, haberlerin sunumu, yanlış bilginin yaygınlığı, eleştirel okuma ve düşünme gibi birçok etmenle birlikte düşünülmelidir. Dolayısıyla yeni medya okuryazarlığı, nitelikli kaynaklara ulaşma ve bu ortamları kullanma becerileri gibi bilgilere sahip olmayı içermektedir. Feminist aktivistlerin yeni medyada yer edenebilmeleri için, bu teknolojileri basitçe kullanmak yerine kendilerine alan yaratma olanağı sunan okuryazarlıklarını geliştirmeleri gerektiği düşünülmektedir. Benzer şekilde araştırmada yer alan uzmanlar da toplumsal dönüşümün sağlanabilmesi için dijital okuryazarlık eğitimine daha fazla ihtiyaç olduğuna şu şekilde değinmektedir:

“Dijital medyayı kullanırken çok bilinçli olmak lazım. Mesela anonymsin ama dmden telefon numaranı atıyorsan değilsin. Ben Türkiye’de o konuda bir eğitim falan görmüyorum. Bu konuda atölyeler yapılmalı bence. Dijital alanda nasıl anonim olabiliriz diye mesela. Yurtdışında yapılan öyle bir iki atölyeye katıldım. Biz neleri aksatıyormuşuz oldum yani. Nelere dikkat etmek gerekiyormuş görmüş oldum yani” (A.D).

“Özellikle de gelişim çağından itibaren çocuklara cinsel farkındalık eğitiminin verilmesi, eleştirel okuryazarlık, medya okuryazarlık derslerinin verilmesiyle ancak

belki birkaç kuşak sonra hakikaten bu hareketler tamamen toplumsal farkındalığa ve makro düzeyde dönüşüme yol açacaktır” (E.K2).

“Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi ve dijital medya okuryazarlığının artırılmasıyla biraz daha toplumun değişebileceğini düşünüyorum. Çıkış noktamız dijital okuryazarlık olabilir. Bunun da sebebi internet, Twitter, sosyal ağlar hiçbir zaman tarafsız ortamlar değil ve her gruba yönelik çok fazla nefret suçu, nefret söylemi üretilabiliyor. Yeni yeni şiddetlere yol açabiliyor. Bunlara engel olabilmek için bunları bildirmek, ama öncelikle şiddet olduğunun farkında olabilmek sonrasında şikâyet etmek gibi mekanizmaları kullanmak... Kullanıcı düzeyinde yapabileceğimiz şeyler bunlar” (G.Ş).

Dijital medya kullanım becerileri, ülke içerisindeki eğitim seviyesi, bulunulan bölge, cinsiyet, yaş, ırk ve gelir düzeyi gibi birçok etmene bağlı olarak farklılık göstermektedir (Akca & Kaya, 2016: 304). Bu bağlamda özellikle kent ve kırsal arasındaki farka değinen katılımcılar, yerel örgütlerin dijital medyayı kullanma becerilerinin eksikliğinden bahsederken aktivistlerin dijital teknolojilerden tam olarak yararlanabilmeleri için bu teknolojileri nasıl kullanacaklarını bilmemelerinin önemli bir sorun olduğuna dikkat çekmektedir:

“Aynı zamanda interneti kullanma konusundaki dijital beceriler de var yani. Herkes eşit derecede kullanmıyor. Dijital beceriler de önemli. Mesela bazılarının güvenlik ayarlarından haberi bile yok. Kim görüyor kim ne yapıyor vs. Yani orada yaş faktörü devreye giriyor. İşte bu dijital becerilerdeki farklılıklar da bir engel oluşturulabilir tabii ki. Mesela bizim dijital şiddetle ilgili bir webinarımıza engelli bir kadın katılmıştı. Hiç düşünmemiştik ona uygun şey yapabiliriz diye hani slaytlar falan sunuyoruz. Yani bunlar da dikkate alınması gereken şeyler” (G.Ş).

Bir diğer katılımcı E.K1. yerel kadın örgütlerinden gelen talepler üzerine sosyal medya platformlarının nasıl kullanıldığına dair çevrimiçi eğitimler yaptıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir grup kadın bizden sosyal medya kullanım semineri istediler. Tabii dedik. Ben Twitter anlattım, arkadaşım Instagram’ı anlattı. Yani adım adım onu öğretmek de çok önemli kadınlara. Yani çok çok önemli, hashtag nedir? Tag nedir? Bir Twitter hesabı nasıl açılıyor? Yukarıya ne koyuyorsun, aşağıya ne koyuyorsun? Falan gibi bütün bunlar A'dan Z'ye öğretilmeli. Hiç böyle bir şey yapmamış insana anlatır gibi anlatılmalı. Özellikle yerelde bulunup örgütünün sosyal medyasını yapan insanlar mesela onlar bu eğitimi istediler. Bu tarz çalışmalar artırılabilir ki artırılmalı da bence” (E.K1).

Katılımcılar, herkese erişim sağlayabilmek adına tüm içeriklerini olabildiğince her platformda paylaşmaya dikkat ettiklerini söylemektedir. Haberleşmek ve gündemi diğer bireylere iletmek için mail grupları haricinde Whatsapp, Signal, Telegram gibi mesajlaşma uygulamalarını kullandıklarını gerekiyorsa arama yaptıklarını eklemektedir.

Dijital bölünmenin ikinci seviyesi, dilsel ve kültürel boyutlar üzerinden de ele alınmaktadır. Bu bakımdan dijital çağda dil engelinin, ülkeler arasında olabildiği gibi aynı ülke içerisindeki farklı bölgelerde de kendi gösterebildiği ve feminist aktivistleri ulusal-uluslararası tartışmalara dahil olma veya bilgiye erişme konusunda olumsuz etkileyebildiği söylenebilmektedir. Benzer şekilde katılımcılar, yeni medyada feminist aktivizme katılırken dil bariyerine dikkat çekmektedir. Örneğin, katılımcı H.S. yeni medyada feminist aktivizme katılırken bazı tartışmaların dışında kalmamak için daha çok Türkçe kaynağa ihtiyaç olduğundan bahsetmekte; hatta “ülkede sadece Türkçe konuşulmuyor. Bu sebeple daha fazla kaynağın Kürtçe’ye, Arapça’ya ve ülkede konuşulan diğer dillere çevriliyor olması gerekiyor diye düşünüyorum. Bir sürü insanı oradan kaçırıyoruz aslında” diye eklemektedir. Bir diğer katılımcı D.M.C., küresel dayanışmanın gerçekleştirilmesinde dil bariyerinin halen önemli bir engel olduğunu şu şekilde hatırlatmaktadır:

“Sosyal medyada ürettiğimiz eylemin niteliği ve değiştiricilik gücü ya da birbirimize olan gerçekten dokunma ve değiştirme kapasitesi ile ilgili soru işaretleri her zaman var. Bu durum, uluslararası dayanışma halinde daha da çok var. Çünkü sınırlar kalkıyor ama kalkmıyor da aynı zamanda. Hala daha dil bariyeri söz konusu.”

Bu açıdan yine blogların önemine değinen katılımcılar, yayınladıkları çevirilerin yanı sıra, online bülten ve benzeri özetler ile söz konusu bariyeri aşmaya ve feminist bilgiyi daha fazla insana ulaştırmaya çalıştıklarını söylemektedir. Ancak, dijital bölünmeyi feminist kuşaklar üzerinden değerlendiren araştırmacılara göre (Fotopoulo, 2016; Schuster, 2013) dördüncü dalga feminist harekette kuşaklararası fark daha da görünür olmaktadır. Nitekim bloglama, imza kampanyaları, Twitter hashtagleri, Facebook gönderileri, Instagram postları, YouTube videoları ve sosyal medya eylemleri üzerinden şekillenen günümüz çağdaş feminist pratiklerde bu teknolojilerin yerlileri olan genç kuşağın daha ön planda olduğu söylenebilmektedir. Schuster'a (2013) göre bu durum, bir önceki feminist kuşağın, günümüz çevrimiçi aktivist pratiklerinden dışlanmasına sebep olabilmektedir. Literatürün aksi bir şekilde görüşülen uzmanların çoğu bu görüşe katılmamaktadır. Örneğin, kuşaklararası farkın özellikle de bloglar aracılığıyla kırıldığından bahseden katılımcı İ.G. "Bloglar yaş olarak daha dik kesiyor. Orada yapılan siyaset, orada yürütülen feminist söz bu anlamda çok önemli. Twitter'da bir şeyler tartışılıyor ve onun üzerine bir yazı yazıyorsun blogda. Bunun paylaşılması ve okunması birçok insana daha erişilebilir olmayı sağlıyor" demektedir. Konuyla ilgili diğer katılımcıların görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

"Bazı konuları kaçıranlar var. Bundan rahatsız olanlar da var. Hatta bir noktada mail grubundan Whatsapp'a geçtik. Mesela ben bunu görmedim neden mail atmadınız diyenler oluyor. Arada o tartışmadan geri kalanlar oluyor yani. Ama zaten sen Twitter'dan da her zaman takip edemiyorsun ki. Oradan da geride kalabiliyorsun. Bu yüzden orada çok büyük bir gap (boşluk) varmış gibi gelmiyor" (İ.G).

"İşin güzel tarafı ne biliyor musun? Kadınlar çok aktif ve bölünme gibi bir şey olmuyor. Dışarıdan düşündüğümüzde o boşluk olabilir gibi. Mesela ben de öyle düşünürdüm ama Çatlak Zemin ekibinde de 80 sonrası Türkiye'de feminist hareketi kuran kadınlar var ve benden aktifler öyle söyleyeyim. Yaş olarak Facebook'ta daha ileri yaş var ama genç feministler de Facebook'ta var. Hatta bazen ben de Facebook hesabımı kullanmam gerek diyorum. Bir şeyleri kaçıyorum diye düşünüyorum yani" (E.E).

“Türkiye'deki özellikle ikinci kuşak feministler arkadaşlardan çok başarılı Twitter kullanıcıları var. Facebook'u etkin kullanan arkadaşlar var. Oradan bayağı yazı gibi şeyler yazan arkadaşlar var. Yine pandemide benim gördüğüm feminist edebiyat tartışmaları, daha ufak atölye çalışmalarını daha fazla kadın yapabilmiş oldu. Kullanıyorlar ama dediğim gibi daha çok Facebook kullanıyorlar. Tartışmaların dışında kalmıyorlar” (Ç.A).

Genç kadınlar, feminist aktivizme katılmak için yeni medyayı daha fazla tercih etmektedir. Schuster'ın (2013) çalışmasına bakıldığında da yeni medyanın ulaşılabilirlik, düşük maliyet, esneklik ve anonim olabilme gibi sunduğu olanaklar, genç kadınları yeni medyaya yönlendirmektedir. Dolayısıyla genç kuşak, siyasi katılım için çoğunlukla yeni medyaya başvurmaktadır. Araştırmacıya göre bu durum, yeni medyada aktif olarak yer almayan kadınları, belirli tartışmaların dışında bırakmakta hatta aktivist pratiklerden dışlamaktadır. Öte taraftan, Kaya (2017) ise yeni medyada feminist aktivizme katılmanın, feminist kuşakları tamamen birbirinden ayırdığını iddia etmenin yanlış olacağını söylemektedir. Çünkü yazara göre, genç kuşağın siyasete katılım şekli değişmekte ancak ilgisi azalmamaktadır. Daha doğru bir ifadeyle, genç kadınlar, feminist aktivizme daha çok çevrimiçi mecralar üzerinden katılmakta ve çevrimiçi ortamda harcadıkları zaman diğerlerine göre daha fazla olmaktadır. Buna ek olarak, bir önceki feminist kuşakla karşılaştırıldığında genç kadınların yeni medyayı kullanım becerileri, motivasyonları ve çevrimiçi pratikleri farklı olabilmektedir. Buradan yola çıkıldığında, yeni medyada feminist aktivizme katılmanın, yaşa ve kullanım becerilerine bağlı olarak farklılıklar gösterebileceği söylenebilmektedir. Yukarıda yer alan katılımcı ifadelerinde de görüldüğü üzere orta yaş ve yerel kadın örgütleri kullanım kolaylığı bakımından Facebook gibi platformları tercih ederken genç kuşak daha çok Twitter ve Instagram gibi platformları kullanmaktadır. Ancak yine de söz konusu çıkarımı yapabilmek için ayrı ve kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Ayrıca dijital bölünmenin, çevrimdışında var olan sosyal ve ekonomik eşitsizliğin dijital alana yansması (Brodock, 2010: 75) olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü, toplumsal düzlemdeki cinsiyet eşitsizliği dijital dünyada da kendini göstermekte; erkeklere kıyasla kadınların ve kız çocuklarının dijitale erişimi

ve kullanımı arasında uçurum bulunmaktadır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin (UTB) (itu.int, 2021) son verilerine göre dünya genelinde internete erişimi olan kadınların oranı %48 iken, erkeklerin oranı % 55'tir. Bu açıdan, küresel olarak internete erişimde cinsiyet farkı, kritik bir faktör olmaktadır. Kadınların yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı ve tasarlanması konusunda aktif rol oynamalarının onları sosyal ve ekonomik açıdan güçlendireceği anlaşılmış olsa dahi bu alanda da toplumsal cinsiyet eşitsizliği kendini göstermektedir (Gurung, 2019: 50). Ayrıca bu eşitsizlik, gelişmekte olan ülkeler veya az gelişmiş ülkeler açısından değerlendirildiğinde daha da derinleşmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, erişim ve kullanım becerilerinin ötesinde yer alan dijital uçurum (digital abyss) kavramı, bilgi iletişim teknolojilerinin kaynağı olan ve bu teknolojileri elinde tutan ülkeler ile söz konusu teknolojilere erişimi olmayan üçüncü dünya ülkeleri arasındaki farka işaret etmektedir (Akca & Kaya, 2016: 303-304). Yine UTB'nin son verilerine göre, gelişmiş ülkelerdeki bireylerin %87'si interneti kullanırken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %44'tür (itu.int, 2021). Bu anlamda dijital aktivizm, dünya çapında bireylerin aktivist hareketlere erişebileceğini vaat ederken dijital bölünmenin/uçurumun, katılımı belirli kişiler ya da gruplarla sınırlayarak bu süreci engellediği söylenebilir. Dijital feminist aktivizm bağlamında bakacak olursak, dijital pratikler, bilgi iletişim teknolojilerini elinde bulunduran Batılı toplumların görünür olmasını sağlayarak mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirebilme tehlikesi taşımaktadır (Sebring, 2019). Bu açıdan siber feminizm kapsayıcılığı vaat etse de bu pratiklerin eğitilmiş, beyaz, üst-orta sınıf, İngilizce konuşan kitleye hitap ettiğini savunanlar bulunmakta hatta bu yazarlar siber feminizmin, üçüncü dalga feminist hareketin evrensellik anlayışına zarar verdiğini ileri sürmektedirler (Gurung, 2019). Benzer şekilde katılımcılar arasında yer alan akademisyen B.Z., dijital feminist pratiklerin kentli, beyaz yaka kadınlara ulaşmada daha etkili olabileceğini söylemekte; şehirli kadınlarla kırsalda yaşayan kadınların eşit olarak yer alamama tehlikesine şu şekilde dikkat çekmektedir:

“Yani tabii ki çok kentli, beyaz yaka kadınlara da ulaşılıyor olabilir bu süreçlerde. Dijital feminizm daha şehir odaklı, İstanbul'daki protestolar daha çok yansıyor

haberlere gibi. Bence en büyük engel de o. Yani eşitsiz tanıtım, şehirli kadınlarla daha kırsaldaki kadınların eşit olarak yer almaması meselesi” (B.Z).

Son olarak kişi, internete erişip kullanım becerilerine sahip olsa dahi hükümetlerin bu teknolojilere erişimi engelleyebilme yetkileri bulunmaktadır (Brodock, 2010). Örneğin Türkiye’de bugüne kadar YouTube, Wikipedia, Twitter, Blogspot, Ekşi sözlük gibi birçok platform ve web sitesine erişim engeli getirilmiştir (Erem, 2020). Tüm bunlar, aktivistlerin dijital ortama erişimlerini ya da dijital ortamdaki faaliyetlerini tehlikeye sokmaktadır.

Buradan yola çıkıldığında çevrimiçi alanların, çeşitli feminist seslerin görünür olmasına olanak sunarken diğer taraftan kamusal söylemlere eşit derecede katılmaya ket vurduğu söylenebilmektedir. Dijital teknolojilere erişimdeki eşitsizlik, lgbti+lar, ırksal azınlıklar ve feministler gibi grupların çevrimiçi ortamda yer alamayıp aktivist eylemlere katılamamalarına sebep olabilmektedir. Araştırmada yer alan katılımcıların çoğu, dijital teknolojilere ve internete erişimin eşit olmamasının dijital feminizmi belirli gruplarla sınırlandırdığı konusunda hemfikirdir. Dijital ortama erişilse dahi, yukarıda da bahsedildiği üzere dijital medyayı kullanma becerileri ve hangi konuların görünür olacağına dair algoritma mantığı devreye girmektedir. Bu bakımdan, daha fazla kadının dijital teknolojilere erişimi sağlanarak bu teknolojilerin kullanımına ilişkin eğitimlerin arttırılmasının ve yerel kadın hareketlerinin güçlenmesi için yapılacak iş birliklerinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

3.7.4. Feminist Aktivistlerin Sesinin Duyurulması İçin Yeni Medyada Neler Yapılmalıdır?

Günümüzde dünya nüfusunun %61’inden fazlası internet kullanıcısıdır (Digital 2021: Global Overview Report, 2021) ve internet; bilgiyi oluşturmak, paylaşmak ve diğer bireylere yaymak için yeni yollar sunarak kamusal tartışmaların gerçekleştiği ve bu tartışmaların şekillendiği önemli bir politika merkezi olarak işlev görmektedir. Feminist aktivizm bağlamında yeni medya, feminist anlatıların ve deneyimlerin diğer bireylere yayılması, bu anlatılardan ortak bir bilincin yaratılması ve görmezden gelinip susturulmaya çalışılan seslerin görünürlüklerinin sağlanabilmesine olanak sunması bakımından oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Söz konusu olanakların daha iyi anlaşılmasının ve bu gücün nasıl daha etkin bir şekilde kullanılabileceğine yönelik stratejilerin belirlenmesinin feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu sebeple görüşülen uzmanlara araştırmanın amacına uygun olarak feminist aktivistlerin yeni medyadan etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için nasıl stratejiler belirlenmesi gerektiği sorulmuş; uzmanların üzerinde en çok durduğu başlıkların daha fazla örgütlenmek ve dijital becerileri arttırmaya yönelik eğitimleri yaygınlaştırmak olduğu tespit edilmiştir.

Feminist aktivistlerin yeni medyadan daha etkin yararlanabilmesine yönelik stratejileri belirlemek için yeni medyanın olanaklarını, aktivistlerin bu alanlarda karşılaştığı engeller, tehditler ve eksikler bağlamında ele almanın oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü söz konusu engeller, aktivistlerin seslerini duyurma sürecini kısıtlayabilmekte hatta ket vurabilmektedir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Türkiye’de dijital feminist pratiklerin ortak ve koordine bir şekilde hareket etmediği ve sosyal medya kullanımlarında belirli stratejileri olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sosyal medya platformları her ne kadar ücretsiz bir şekilde erişime açık olsa da aktivist hareketleri gerçekleştirebilmek ve sosyal medyayı daha etkin bir şekilde kullanabilmek, belirli fon ihtiyaçlarını da beraberinde getirmektedir. Türkiye ölçeğinde düşünüldüğünde, feminist aktivistlerin en önemli eksiklerinden birinin de bütçe eksikliği olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde yeni medyadan yararlanabilmek adına derneklerin, genç aktivistlerin, gazetecilerin, resmi oluşumların, örgütlü hareketlerin ve bireysel aktivistlerin bir araya gelerek koordine bir şekilde hareket etmeleri ve dijital pratikleri daha stratejik yürütmeye yönelik ilkeleri belirlemeleri önemli bir adım olacaktır. Örneğin katılımcı Ç.Ç.’ye göre Türkiye’de dijital feminizm, ifşa hareketleri, kayıp kadınları arama, kadın cinayetlerine karşı kamuoyu oluşturma vb. eylemler üzerinden aktivizmi sürdürürken Avrupa ve Latin Amerika’da daha örgütlü ve stratejik planlarla devam etmektedir. Katılımcı, *Everyday Sexism*, *MeToo* veya *Ni una menos* gibi örgütlü feminist hareketlere atıfta bulunarak Türkiye’deki dijital feminist pratiklerin “kaç beğeni almışsınız, ne kadar yayılmışsınızın dışına çıkarak” feminist örgütlenme yaratabilmenin bir parçası haline gelmesi gerektiğini aktarmaktadır. Bir diğer katılımcı İ.G. “Daha güçlü ortaklık ve koordinasyon olmalı. Daha fazla insanın örgütlü

m¼cadelede olması gerektiğini düşünüyorum. Daha birbiriyle konuşan ve daha yan yana şeyler olması lazım. Şu an yan yana değil demiyorum ama biraz daha örgütl¼ olmalı” diye eklemektedir. Bu bakımdan, Türkiye’de feminist aktivistlerin ve kadın hakları savunucularının öncelikle amacı yalnızca dijital alanda yer edinebilmek değil dijital medyada da örgütl¼ ve sürekli mücadeleyi yaratabilmek için bu teknolojileri nasıl daha etkin kullanacaklarına yönelik stratejileri birlikte belirlemek ve bununla ilgili çatı oluşumlar oluşturmak olmalıdır.

Buna ek olarak, görüş¼len katılımcıların ifadelerinden feminist aktivistlerin sosyal medya kullanımlarında belirli bir stratejiye uygun olarak hareket etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu kapsamda katılımcı ifadeleri sıralanmıştır: “Biz medya ajanslarıyla çalışan yerler değiliz. Kendimiz yürüt¼yoruz hesaplarımızı. Kendi dilimizi oluşturduğumuz için bunu tercih ediyoruz. Sırf sosyal medya için ayrı biri zor, şirket değiliz ki bir kişiyi de oraya istihdam edelim. Dolayısıyla aslında biraz yuvarlana yuvarlana gidiyor” (T.C). “Düşe kalka öğrendiğimiz bir alan sosyal medya” (E.B). “Sosyal medya neredeyse belki sadece o işle uğraşacak bir ekip gerektiriyor. Bizim açımızdan zaten işleri yapan insanlar, sosyal medyayı da yapıyor gibi” (Ç.Ç). “Sosyal medyayı kullanırken öğreniyorsun, seni profesyonelleştiren bir tarafı var. Yani öğrenmek zorundasın” (İ.G). “Biraz kervan yolda düz¼l¼yor gerçekten” (D.M.C).

Katılımcıların ifadelerinde gör¼ld¼ğü üzere, feminist aktivizmde sosyal medya kullanımının profesyonelleşmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu profesyonelleşme, dijital medya kullanım becerilerinden tasarım süreçlerine, sosyal medya yönetiminden iyi bir sosyal medya yönetiminde hangi araçlara ihtiyaç olduğuna, çevrimiçi ortamda hedef kitleye nasıl ulaşılacağından dijital medyanın algoritma mantığını öğrenmeye kadar uzanmaktadır.

Ayrıca aktivistlerin çoğu dijital ortamda feminist aktivizme katılırken kendi bilgisayarlarını ve telefonlarını kullandıklarını belirtmekte ve sosyal medyadaki içeriklerin hazırlanması, grafik tasarım, web sitelerinin kurulması vb. bütçe gerektiren işleri gönüll¼lük esasında gerçekleştirdiklerini söylemektedirler. Örneğin katılımcı İ.A. “Her gün Twitter’a giriyorum gündeme bakıyorum, post ayarlamaya, tasarım oluşturmaya çalışıyorum, edit yapıyorum. Bir sene boyunca her gün ama her gün

sayfayla ilgilendim. Üstüne 5 bin TL para harcadım. Halen daha harcamaya devam ediyorum ve öğrenciyim ben. Maddi olarak da zayıfım elbette. Bundan dolayı tabii zorlanıyorum” demektedir. Buradan yola çıkıldığında özellikle resmi olmayan, kişisel olarak aktivizmini sürdüren genç aktivistlerin fon ihtiyacı olduğu anlaşılmakta; bu fon ihtiyacının da sosyal medya kullanımını profesyonelleştirme amacı taşıdığı söylenilebilmektedir. Katılımcıların fon ihtiyacına ilişkin taleplerini nasıl aktardıklarını aşağıda yer verilen şu ifadeler üzerinden görmek mümkündür:

“Öncelikle insanların bize sponsor olmaları gerekiyor. Belli bir bütçemizin olması gerekiyor. Sosyal medyaya bir belli bir grubu ayırmanız gerekiyor. Yani işin daha profesyonelleşebileceği alanlar yaratmamız gerekiyor. Mesela biz İstanbul Sözleşmesi için Filli Boya'nın CEO'suna yazdık ve bize yardım etmesini istedik. Yani böyle görünür olmamız gerekiyor. Fakat herhangi bir cevap alamadık. Böyle daha bu işe bütçe ayırabilecek insanlardan yardım görmemiz gerekiyor. Öyle olduğu zaman biz sosyal medyayla canhıraş uğraşmak yerine söylem üretip onu aktarabiliriz. Bunun için aslında biraz daha bütçemizin olması ve gönüllülükten çıkıp profesyonelleşebilmemiz gerekiyor diye düşünüyorum” (E.B).

“Bütün bir hareket için yani herkes gönüllü, herkesin işi var ve herkes yoğun. Dolayısıyla hani burası (sosyal medya) kendi başına bir alan haline geldi. Ne bileyim bir sivil toplum kuruluşunda çalışıyor olsam -ki ben senelerce Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler’de çalıştım- bir fon arayışına sosyal medyayı katardım kesinlikle. Bunu yapacak bir insanı işe almak açısından yani” (E.K1).

“Profesyonel bir sosyal medya uzmanıyla çalışabiliriz. İstanbul Sözleşmesi grubu ve Kadın Grevi grubu bir web sitesi yaptı. Onlar web sitesi yapan uzmanlarla çalıştı. Yani nasıl daha iyi öne çıkarırız, başlıkları nasıl yapmalıyız, renkler nasıl olsun, linkler nereden gitsin vs. Mesela böyle şeyler yapılabilir. Bu açıdan profesyonel bir destek gerekiyor. Çünkü bunlar ekstra bir mesai gerektiriyor” (Ş.H).

Katılımcı ifadelerinde görüldüğü üzere, Türkiye’de dijital feminist aktivizmin feminist politikaları gerçekleştirmek, daha örgütlü bir hareket oluşturmak ve kapsayıcılığı sağlamak adına profesyonelleşmesi, belirli stratejilerle devam etmesi,

koordineli hareket etmesi, fon arayışları ve bütçe kaynakları içerisine yeni medyadaki pratiklerin de eklenmesi ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bir öneri olarak, aktivistlerin sosyal medya kullanımına yönelik atölyeler düzenlenebilir, finansal eksiklerini nasıl giderebileceklerine ilişkin eğitimler yapılabilir ve fon desteği sağlayan kuruluşlar için benzer rehberler hazırlanabilir. Fon desteği sağlayanların, mevcut düzenlenmelerine feminist aktivistleri eklemeleri, feminist aktivistlerle etkileşim halinde olarak onları desteklemeleri ve feminist örgütlenmenin çeşitliliğini ve kapsayıcılığını dikkate alarak hareket etmeleri vurgulanabilir. Çünkü bu tür destekler, özellikle de genç aktivistlerin örgütlenmesi ve bu örgütlülüğün devam edebilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak, katılımcılar da yeni medyadaki feminist pratikleri devam ettirebilmenin hem profesyonelleşmeyi hem de fon ihtiyacını beraberinde getirdiğini söylemektedir. Yine ihtiyaçların sağlanabilmesi için katılımcılar, iş ortaklarının oluşturulması, bu ortaklıkların özel sektördeki kurumlarla veya günümüz sosyal medya influencerları ile yapılması önerilerinde bulunmaktadır. Örneğin katılımcı E.K3'e göre feminist örgütler, özel sektör, sivil toplum örgütleri veya siyasi partiler tarafından hayata geçirilecek herhangi bir projenin ne kadar doğru mesajlar içerdiğine yönelik danışmanlık yapabilirler. Ancak yine de Türkiye'deki feminist aktivistlerin bütçe eksikliğini daha iyi anlayabilmek ve bu konuda nasıl adımlar atılması gerektiğini belirlemek için ayrı ve kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Uzmanların üzerinde durduğu bir diğer konu ise dijital teknolojilerin kullanımına ilişkin eğitimler düzenlemek ve bu eğitimleri geniş kitlelere ulaştırmaktır. Katılımcılar arasında yer alan bazı dernek üyeleri, dijital güvenlik atölyeleri yaptıklarından, çevrimiçi konferanslar ve toplantılar gerçekleştirdiklerinden, toplumsal cinsiyet odaklı rehberler hazırladıklarından, yerel kadın örgütlerine sosyal medya kullanım eğitimleri verdiklerinden bahsetmektedir. Yine katılımcılar, söz konusu eğitimlerin geniş kitlelere ulaştırılması için *Eşik* veya *Türkiye Kadın Federasyonu* gibi şemsiye örgütler tarafından düzenlenmesi ya da konuyla ilgili bir çatı kuruluş oluşturulması gerektiğini söylemektedir. Buradan yola çıkıldığında, birçok derneğin ve oluşumun kendi çapında bahsi geçen konularda çevrimiçi eğitimler ve konferanslar düzenlediği görülse de bu eğitimlerin sürekliliğinin sağlanabilmesi

için şemsiye kurumlar oluşturularak daha geniş kitlelere ulaştırılması ve yerel kadın örgütleriyle iş birliği içerisinde olunması gerektiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca, araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, Türkiye ölçeğinde en fazla kullanıcı sayısına sahip olan YouTube'un feminist aktivistler tarafından neredeyse hiç kullanılmadığı görülmektedir. Bu bakımdan Türkiye'de feminist aktivistlerin Twitter, Instagram, Facebook, web sitesi, blog ve diğer çevrimiçi alanlarda yürütülen aktivist pratiklerinin yanında YouTube'da yer alacak tematik kanallar aracılığıyla daha fazla kişiye ulaşarak feminist sesi görünür kılmaları önemli bir adım olacaktır. Örneğin, İspanya'daki örgütlü feminist harekette YouTube önemli bir politika alanı olarak kullanılmakta ve bu kanallarda genel olarak akademik tartışmalar, konferanslar, paneller gibi eğitici söylem içeren ve diğer kadınları harekete geçirmeyi hedefleyen videolar bulunmaktadır. Benzeri şekilde Türkiye'deki dijital feminist aktivizmin YouTube'un daha büyük kitlelere ulaşma gücünden yararlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bir örneği olarak, YouTube üzerinden belirli feminist tartışmalara ilişkin görsel-işitsel videolar hazırlanabilir, feminist ideolojinin anlatıldığı video serileri oluşturulabilir. Konuyla ilgili olarak katılımcı Ç.A., YouTube'un feminist medya aracı haline getirilmesi ve platformda feminist bilgi içeren medya içerikleri hazırlanması gerektiğini ifade etmektedir. Yine katılımcı, çevrimiçi eğitim aracı olarak YouTube kullanımına odaklanılarak harekete yeni insanlar kazandırılabilceğini söylemektedir. Bir diğer katılımcı Ç.Ç., YouTube'da feminist hareketin daha fazla konuşulması gerektiğini şöyle belirtmektedir:

“YouTube'da çok fazla adam konuşuyor. Kadınların konuştuğu imkânları arttırmak gerek. Yani YouTube'da kadınların feminizm hakkında konuştuğu kanallar olmalı. Kadın hareketi oraya yönelmiyor. Hani biz şeyden de şikâyet ediyoruz ya oturuyorlar 5 adam, kadınları konuşuyorlar. YouTube bence uygun bir araç yani bir tür kadın televizyonculuğuna, kadın radyoculuğuna ittirebileceğin bir yer orası.”

Dijital feminist aktivizmde YouTube'un hem geniş kitlelere erişebilmek hem de genç kesimi politize edebilmek için önemli bir araç görevi göreceğini söylemek mümkündür. Türkiye'de ana akım medyadan tamamen dışlanmış feminist hareketin

kendi medyasını oluşturabilmesi ve daha gerçekçi temsillerinin sağlanabilmesi bakımından YouTube önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bu doğrultuda, feminist medya teorisinin işaret ettiği gibi hem medyada kadın sayısını arttırmak hem de bu temsillerin anlamlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak mümkün hale gelebilir. Örneğin, kadınların kendi ilgi alanlarına yönelik kanallar açması, feminizm, mizojini, ayrımcılık, toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel sağlık, üreme sağlığı ve hakları, güvenli kürtaj vb. konularda ya da yukarıda bahsi geçen konularda eğitim aracı olarak video serileri oluşturulabilir. Böylelikle, feminist bilginin kamusalılığı sağlanabilir.

Yeni medyanın feminist aktivizmin karşısına çıkardığı engeller kapsamında bahsedildiği üzere çevrimiçi taciz gittikçe artmakta ve yeni medyada feminist aktivizme katılanlar için olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Dolayısıyla yeni medyada feminist aktivizme katılımı arttırmak için çevrimiçi taciz ve dijital güvenlik konularını feminist öz savunmaya dâhil ederek bütünleşik bir söylem yaratıp kapsamlı çalışmalar yapmak gerekmektedir. Örneğin, *Everyday Sexism* kampanyası gibi saldırıları ve tacizleri belgeleyen daha büyük oluşumlar kurulabilir. Türkiye’de sinema ve televizyon sektöründe kadına karşı her türlü ayrımcılık ve şiddetle mücadele etmek için kurulan *Susma Bitsin* gibi platformlar yaygınlaştırılarak kadınların bu alanlara erişimleri artırılabilir. Böylece, dijital ortamda ifşa gibi feminist öz savunma pratikleri örgütlü hale getirilebilir. Konuyla ilgili olarak katılımcı Ç.Ç., “İfşa hareketini örgütlü hale getirip kadınların daha fazla güçlenmesini sağlayabilirdik. Türkiye’de ifşa, MeToo hareketi gibi yapılanmış olmadı kadınlar açısından. Bunu yaptık ve şöyle sonuçlar aldık gibi şeyler olmadı yani. Gelecekte böyle olur mu bilmiyorum ama buraya doğru gitmesinin iyi olacağını düşünüyorum” diyerek dijital ortamda ifşanın feminist öz savunma için önemine dikkat çekmektedir. Bu bakımdan, ikinci dalga feminizmin sloganı olan “kişisel olan politiktir” özdeyişinden hareketle, özel olarak etiketlenip görmezden gelinen konuların tartışılması ve bunların gözler önüne serilmesi için *Everyday Sexism* gibi çatı oluşumlarla daha çok kadının yaşadığı taciz ve saldırıyı anlatması (hem çevrimiçi hem çevrimdışı), deneyimlerini diğer bireylere aktarması ve bu dayanışmayla kamuoyu baskısı oluşturulması sağlanabilir. Bu gibi oluşumlar, söz konusu durumların hem ataerkil sistemin çıktısı olduğuna yönelik bir

bilincin oluşmasını hem de karşı mücadeleye geçmek için kadınların güçlendirilmesini sağlayarak örgütlü bir hareket yaratılması adına önemli bir adım olabilir.

Ayrıca, çevrimiçi ortamları güvenli alanlar haline getirebilmek için atılacak adımlar büyük önem taşımaktadır. Çevrimiçi ortamda karşılaşılabilecek şiddete yönelik dijital güvenlik eğitimleri (anonim olabilme, kişisel verilerin korunması ve veri güvenliği, siber zorbalık, internet hukuku, dijital hak ve sorumluluklar vb.) ve kullanıcıların bu gibi durumlarda hangi adımları izleyebileceğine ilişkin rehberler hazırlanabilir. Söz konusu eğitimlerde feministlerin ve lgbti+ların karşı karşıya olduğu tehditlerin, güvenlik açıklarının ve bu açıkların yaratacağı risklere karşı neler yapılabileceğine ilişkin adımlar yer alabilir. Daha yalın bir ifadeyle, çevrimiçi şiddete maruz kalan kadınların, lgbti+ların ya da kız çocuklarının maruz kaldıkları tacize karşı neler yapabilecekleri, bu ihlalleri nerelere bildirebilecekleri, nasıl raporlandırabilecekleri ve ne tür yardım alabilecekleri konusunda bilgiseller oluşturularak çevrimiçi ortamda güvenli alanlar yaratmaya ilişkin adımlar atılabilir. Buna ek olarak, İnternetin Feminist İlkeleri², *Take Back The Tech*² ya da *MariaLab*² gibi ulusal ve küresel olarak çalışmalarına devam eden oluşumlarla birlikte hareket edilerek kadınların ve lgbti+ların dijital güvenliklerini arttırmaya yönelik ortaklaşa çalışmalar yapıp sürdürülebilir yöntemler belirlenebilir.

Erişim ve dil engelini aşabilmek için ise kullanıcı merkezli açık kaynak çeviri ağları oluşturularak, feminist politika ile ilgili bilgilerin ve tartışmaların daha fazla kişiye ulaştırılması sağlanabilir. Örneğin, küresel düzeydeki feminist tartışmalara

² İnternetin Feminist İlkeleri, ²internet ile ilgili haklara, toplumsal cinsiyet ve cinsel haklar merceğinden yaklaşan bir oluşumdur. Oluşumun, 5 başlıkta düzenlenmiş toplamda 17 ilkesi bulunmaktadır. Bu başlıklar: Erişim, Hareketler, Ekonomi, İfade ve Düzenleme. Temel amaçları, kadın hareketlerinin teknoloji ile ilgili problemlerini belirlemek ve bu problemlere karşı neler yapılabileceğini ortaya koymaktır” (Feminist Internet, tarih yok).

² Take Back The Tech (Teknolojiyi Geri Alın!), “kadına yönelik şiddeti sona erdirmek için başta kadın ve kız çocukları olmak üzere herkese teknolojinin kontrolünü ele alma çağrısında bulunmaktadır. Oluşum, dünyanın farklı bölgelerinden gelen araştırma sonuçları ve çözüm önerileriyle birlikte kadınlara yönelik teknolojiye bağlı şiddet sorununu vurgulayan küresel, iş birlikçi bir kampanya projesidir” (Take Back The Tech, tarih yok).

² MariaLab, “teknolojiyi feminist alanlara, feminizmi teknolojik alanlara taşımayı amaçlayan bir dernektir. Temel ilkeleri, teknolojik alanları daha çeşitli hale getirmek, daha fazla kadını, transı ve ikili cinsiyet sınıflandırmasında olmayan bireyleri bu alanlara dâhil etmek ve dijital olsun ya da olmasın tüm teknolojilerin tasarımında ırk, sınıf, cinsiyet kimliğini dikkate alan kesişimselliği ön plana koymaktır” (MariaLab, tarih yok).

ilişkin çevirilere ve bilgisellere yer verilen *Çatlak Zemin* ya da *5 Harfliler* gibi daha fazla web sitesi kurulabilir. Bugünün feminizminin bilgisinin daha sistemli yayılabildiği ve birbirinin taklidi olmayan internet siteleri kurularak kapsayıcılık büyük ölçüde arttırabilir. Böylece, farklı ve mikro düzeydeki seslerin kendilerini anlatmalarına ve feminist bilgi etrafında tartışmalarını gerçekleştirmelerine olanak sunabilir. Bu çerçevede bir öneri sunan katılımcı Ç.Ç. şunları söylemektedir: “Dünyadaki feminist hareketin bilgisinin ya da tartışmalarının olduğu, bir tür kadın aydınlanmasının aracı haline gelecek ya da doğrudan kadınların kendi hayatlarını ifade ettiği web siteleri yapılabilir. Bu sitelerin kanal haline gelebilmesi ve sayılarının artması önemli. Düz örgüt sitesi gibi değil de daha feminist yayıncılık türünde olmalı.” Söz konusu ifade de bahsedildiği üzere, böylelikle dördüncü dalga feminist hareketin kendi yayıncılık türünü geliştirmesi sağlanabilir. Bu tür oluşumlar dönemin feminist bilgisinin arşivinin oluşturulması adına da önemli bir girişim olabilir.

Tüm bunlarla birlikte, feminist aktivistlerin çevrimiçi ortamları daha etkili kullanmalarına ilişkin küresel çapta yapılan çalışmalara değinmenin Türkiye’deki feminist aktivistlere yol gösterici nitelikte olabileceği düşünülmektedir. Örneğin 2014 yılında Malezya’da İlerici İletişim Derneği tarafından gerçekleştirilen toplantıda 50 aktivist bir araya gelerek feminist internet yaratmak için 15 ilke yayınlamıştır. 2015 yılında tekrar toplanan aktivistler, bu ilkeleri² 17’ye yükseltmiştir. Söz konusu 17 ilke şu şekildedir: Erişim, bilgiye erişim, kullanım, direniş, hareketi inşa etmek, yönetim, ekonomi, açık kaynak, yükseltmek, ifade özgürlüğü, pornografi, izin, gizlilik, anonimlik, hafıza, çocuklar ve gençler, siber şiddet (Feminist Internet, tarih yok). İnternetin Feminist İlkeleri, feminist hareket için çevrimiçi alanların eşit ve güvenli kullanıma yönelik 17 ilke sunmaktadır. Bu ilkeler, çevrimiçi ortamların neden önemli olduğunu anlamaya yardımcı olduğu gibi nasıl daha etkin kullanılabileceğine dair öneriler sunması bakımından da önemlidir. Ayrıca, bu ilkelerde dijital teknolojileri toplumsal farkındalığı dönüştürmek için etkin bir şekilde kullanmanın yolları ile birlikte güven ve dayanışma ağları oluşturmaya yönelik kesişimsel yaklaşımlar yer almaktadır. Türkiye’deki feminist aktivistler de internetin feminist ilkelerini kendi

² Söz konusu 17 ilke ve bu ilkelere yönelik eylem planlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://feministinternet.org/en/principles>

koşullarına göre inşa edebilir, yer verilen eylem planlarına benzer çalışmalar yapabilirler.

Ek olarak, Türkiye'deki dijital feminist pratikleri anlayabilmek ve gerekli stratejileri belirleyebilmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar, yalnızca akademisyen veya araştırmacılar tarafından değil, aktivistler tarafından da gerçekleştirilmelidir. Özellikle aktivistlerin yeni medya araçlarını nasıl kullandıkları, bu ortamlarda neler ürettikleri, hangi hedef kitleye nasıl ulaştıkları, hedef kitlenin bu ortamlardan gelen bilgileri nasıl algıladığı, dijital ortam üzerinden yaratılan feminist örgütlenmenin özellikleri, deneyim aktarımı, bilinç yükseltme, eylem örgütleme, bu eylemlerin nitelikleri, geleneksel eylem biçimlerine göre süreklilikleri ve farklılıkları, kullanılan üslup ve yöntemler gibi birçok konuda daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Özetle, çalışma kapsamında elde edilen bulgulara göre dijital medyadan daha etkin yararlanabilmek için belirli öneriler aşağıdaki gibidir:

- Öncelikle, dijital feminizmin sunduğu olanakları arttırmak için katılımı herkese erişebilir kılmak gerekmektedir; bu ortamlarda yeterli bir şekilde temsiliyet bulamayan grupların nasıl erişebilecekleri, erişim sağlasalar dahi nasıl kullanabileceklerine ilişkin neler yapılabileceğine odaklanmak gerekmektedir.
- Yeni medyadaki feminist pratikler için *Mor Çatı*, *Eşik*, *Türkiye Kadın Federasyonu* vb. şekilde çatı oluşumlar oluşturulmalı; alternatif alanlar yaratılmalıdır.
- Bahsi geçen çatı oluşumlar altında dijital medyayı kullanmaya yönelik eğitimler düzenlenmelidir.
- Yeni medyada feminist aktivizme katılanların fon arayışına ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
- YouTube'da yer alacak tematik kanallar aracılığıyla daha fazla kişiye ulaşarak feminist medya içeriği oluşturulmalıdır.
- Çevrimiçi taciz ve dijital güvenlik konuları, feminist öz savunmaya dâhil edilerek bütünleşik bir söylem yaratılmalıdır.

- *Everyday Sexism* kampanyası gibi saldırıları ve tacizleri belgeleyen daha büyük alternatif oluşumlar kurulmalıdır.
- Çevrimiçi ortamda karşılaşılabilecek şiddete yönelik dijital güvenlik eğitimleri (anonim olabilme, kişisel verilerin korunması ve veri güvenliği, siber zorbalık, internet hukuku, dijital hak ve sorumluluklar vb.) ve kullanıcıların bu gibi durumlarda hangi adımları izleyebileceğine ilişkin rehberler hazırlanmalıdır.
- Şemsiye örgütler üzerinden dijital becerileri artırmaya, sosyal medyayı etkin kullanmaya, dijital güvenliğin farkında olmaya yönelik eğitimler düzenlenmelidir. Tüm bu süreçlerde yerel kadın örgütleriyle iş birliği içerisinde olunmalıdır.
- Yeni medyadaki feminist pratiklere ilişkin çatı oluşumlar kurularak, internetin feminist ilkeleri gibi manifestolar hazırlanmalıdır.
- Özel sektör, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları da dâhil olmak üzere iş birlikleri üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.
- Erişim ve dil engelini aşabilmek için kullanıcı merkezli açık kaynak çeviri ağları oluşturularak feminist politika ile ilgili bilgilerin ve tartışmaların daha fazla kişiye ulaştırılması sağlanmalıdır.
- Kişisel deneyimlerin feminist anlatılarla ortaya konulduğu, farklı ve mikro düzeydeki seslerin kendilerini anlatabildiği web siteleri kurularak kapsayıcılık büyük ölçüde arttırılmalıdır.
- Dijital medya okur-yazarlığı üzerine atölyeler düzenlenerek daha fazla insanın doğru bilgiye nasıl erişeceğine ilişkin eğitimler düzenlenmelidir.
- Dijital medyanın algoritma mantığı üzerine eğitimler yaygınlaştırılmalıdır.
- Yeni medyada feminist aktivizme katılma ve bu katılımın niteliklerine yönelik daha fazla çalışma yapılmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Her toplumsal harekette olduğu gibi feminist aktivizmin tarihsel gelişme sürecinde çeşitli medya ortamlarının aracılığı söz konusu olmuş, günümüze yaklaşırken teknolojik gelişmelere paralel olarak medya ortamlarının aktivizm bağlamındaki rolü değişime uğramıştır. Önceleri, yüz yüze veya basın bültenleri aracılığıyla bir araya gelen aktivistler, iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile coğrafi sınırlardan bağımsız bir şekilde birbirleriyle etkileşim kurma olanağına erişmiştir. Çevrimiçi kültürün giderek yaygınlaşması, feminist aktivizm ve yeni medya arasındaki ilişkiyi arttırmış; yeni medya ortamları, feminist aktivizmi sürdürülebilir kılmıştır. Hatta çağdaş feminist hareket, “dördüncü dalga” olarak nitelendirilip, yeni medya ile ilişkili olarak tartışılmaya başlanmıştır.

Yeni medyanın feminist aktivizm için önemli bir araç haline gelmesi araştırmacıları, yeni medya ve feminizm arasındaki ilişkiyi sorgulamaya yöneltmiştir. Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmaları, makro ve mikro olmak üzere iki farklı düzeyde ele almak mümkündür. Makro düzeydeki çalışmalar, yeni medyanın feminist aktivizmi dönüştürme sürecini ve yeni medya ortamlarında gerçekleşen feminist aktivizmin niteliklerini anlamaya yöneliktir (Baer, 2016; Fotopoulou, 2016). Mikro düzeydeki çalışmalar ise feminist aktivistlerin yeni medya ortamlarındaki deneyimleri üzerinedir (Plummer & Plummer, 2016; Jackson, 2018; Jouët, 2018; Keller, 2016; Rentschler & Thrift, 2015). Türkiye’deki alanyazına bakıldığında ise feminist aktivizmde yeni medya ortamlarının kullanım motivasyonlarına odaklanıldığı görülmektedir (Aksu, 2017; Gedik, 2020; Kaya, 2017; Şen & Kök, 2017). Bu bakımdan feminist aktivizm ve yeni medya arasındaki ilişkinin, özellikle yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanak ve engeller hakkında yapılacak analizler için oldukça verimli bir araştırma sahası olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, bu çalışma, Türkiye’de yeni medyada feminist aktivizme katılmanın (bir başka deyişle dijital feminizmin) sunduğu olanak ve engelleri tanımlama ve söz konusu engellerin nasıl azaltılıp, olanakların nasıl geliştirebileceğinin tespit edilmesi amacıyla yönelik olarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma amacına uygun olarak, 4 aya yayılan bir zaman aralığında (Haziran 2021-Eylül 2021), dijital feminizm hakkında aktif olarak çalışan 26 katılımcı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, özetle Türkiye’de dijital feminist aktivizme ilişkin güncel tartışmalar, gündem konuları, aktivist pratikler için en çok kullanılan çevrimiçi ortamlar ile söz konusu ortamların kullanıcı motivasyonları açısından farklılıkları ortaya konmuş, bu süreçte karşılaşılan engeller ve olanaklar saptanarak feminist aktivizmin sesinin duyurulması sürecinde nasıl stratejiler belirlenebileceğine ilişkin öneriler derlenmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, kategorilerine göre kodlanarak yorumlanmıştır.

Bu kapsamda ilk aşamada, katılımcıların dijital feminizme ilişkin yaklaşımları tespit edilmiş ve söz konusu yaklaşımlar, alanyazında da olduğu gibi 4 başlıkta kategorize edilmiştir. Bunlar; dijital feminizme hem avantajlı hem dezavantajlı yaklaşanlar, olumlu yaklaşanlar, olumsuz yaklaşanlar ve dijital feminizmi yeni bir hareket olarak tanımlamayanlardır. Katılımcılar arasında dijital feminizme hem avantajlı hem de dezavantajlı yaklaşanlar çoğunluğu oluşturmakta ve bu yaklaşma göre dijital ortamdaki feminist aktivizm, sunduğu olanaklar kadar engeller barındırmaktadır. Dijital feminizme olumlu yaklaşanların, genellikle geleneksel aktivist pratiklerle dijital pratikleri karşılaştırarak, yeni medyanın sunduğu düşük maliyet, hız ve etkileşim olanaklarına değindiği tespit edilmiştir. Olumsuz yaklaşanlarımda ise, sokak gibi eylem alanları reel aktivizm alanı olarak görülüp, dijital feminizm, yapay ve süreksiz olarak nitelendirmiştir. Dijital feminizmi yeni bir hareket olarak tanımlamayanların, dijital ortamın feminist aktivizme ideolojik açıdan herhangi bir katkıda bulunmadığını ve farklı araçlar üzerinden aktivizme katılmanın yeni bir hareket tanımlaması yapmak için yeterli olmadığını düşündükleri saptanmıştır. Ancak tüm katılımcılar, dijital medyadan ayrı bir şekilde aktivist hareketleri sürdürebilmenin neredeyse imkânsız olduğu konusunda hemfikirdir. Bu bakımdan araştırma verileri, alanyazının dijital feminizme ilişkin yaklaşımlarına göre incelediğinde bu araştırmanın dijital ortamda gerçekleşen feminist aktivizmi hem avantajlı hem de dezavantajlı olarak değerlendirdiği söylenebilmektedir.

Araştırmanın alt amaçlarından biri, Türkiye’deki dijital feminist aktivizmin mevcut durumunu tespit etmektir. Bu kapsamda katılımcılara, Türkiye’de dijital feminizmin mevcut durumunu anlayabilmek üzere aktivizme ilişkin güncel tartışmalar, yeni medyada feminist aktivizme katılırken en çok kullanılan ortamlar ve bu ortamların kullanım motivasyonları sorulmuştur. Araştırma sonuçlarının gösterdiği üzere, Türkiye’de dijital feminist pratiklerde kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri ana gündemdir. Bunun yanı sıra kadın hakları, lgbt+ların hakları, kadına yönelik her türlü ayrımcılık, nefret söylemi ve iktidarın kadınlara ilişkin söylem ve eylemleri yaygın olarak üzerinde durulan diğer konu başlıklarıdır. Ayrıca, gündemin ilgili kuruluşların ya da oluşumların amaçlarına göre değişebildiği de söylenebilmektedir. Bu bakımdan, Türkiye’de dijital feminizm ile çok daha çeşitli mücadelelerin görünürlük kazandığından söz etmek mümkün olmaktadır. Ancak, mevcut iktidarın söylem ve eylemlerinin kadınların daha önce kazandıkları hakları tehdit etmesi dolayısıyla, tıpkı İstanbul Sözleşmesi’nde olduğu gibi, Türkiye’de dijital feminist pratiklerin karşıt anlatıları yayma amacıyla tepki siyaseti etrafında devam ettirildiği tespit edilmiştir.

Görüşmeler sonucunda, yeni medyada feminist aktivizme katılırken en çok kullanılan ortamların sırasıyla; Twitter, Instagram ve Facebook olduğu tespit edilmiş; söz konusu platformların kullanım motivasyonlarının birbirlerinden farklı olduğu saptanmıştır. Örneğin, Twitter, feminist aktivistlerin politikalarını gerçekleştirmek, diğer bireylere seslerini duyurmak, feminizm ile ilgili bilgileri yaymak, kamuoyu oluşturmak, gündem yaratmak ve iktidarın anlatılarına karşı karşıt anlatıları yaymak amacıyla kullandıkları bir platform olarak politik aktivizme katılım aracıdır. Twitter’ın ardından en çok kullanılan sosyal medya platformu Instagram’dır. Instagram aktivistler tarafından daha çok genç kitleye erişebilmek için kullanılmaktadır. Facebook’un ise, kullanım kolaylığı bakımından yerel kadın örgütlerine hitap ettiği ve bir nevi duyuru alanı olarak kullanılıp diğer platformlara göre daha geleneksel kaldığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye ölçeğinde feminist aktivizmde Twitter kullanımının temel motivasyonun karşıt anlatıları yaymak ve politik aktivizmi gerçekleştirmek olduğunu söylemek mümkündür. Instagram’ın kullanım motivasyonu ise genç kesimi harekete dâhil etmek, hareketli içerikler paylaşmak, feminist bilginin

kamusallığını sağlamak ve feminist aktivizmi daha görünür kılmaktır. Ayrıca, araştırma kapsamında YouTube'un feminist aktivistler tarafından neredeyse hiç kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple, feminist aktivizmin sesinin duyurulması ve daha anlamlı temsillerinin sağlanabilmesi için aktivistlerin YouTube'un geniş kitlelere ulaşma gücünden yararlanması gerektiği anlaşılmaktadır. Aktivistlerin yeni medya kullanımlarının temel motivasyonu, feminizmi görünür kılarak diğer bireylerde farkındalık yaratıp kamuoyu baskısı oluşturmaktır. Mevcut çalışma bulgularını destekler nitelikte, Edwards ve Gerrard'a (2019) göre de dijital feministler, yeni medya ortamlarını iktidara ve ana akım medya karşı karşıt anlatılar yayma, diğer feministlerle etkileşim halinde olma, feminist bilginin kamusal alanı sağlama ve kamuoyu baskısı oluşturma gibi amaçlarla kullanmaktadır.

Bir sonraki aşamada, araştırmanın temel amacına uygun olarak, Türkiye'deki dijital feminist aktivizm, yeni medyanın feminist aktivizme katılım sürecinde sunduğu olanaklar ve engeller kapsamında analiz edilmiştir. Bu bağlamda, görüşmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar için 4 başlık belirlenmiştir: (1) Karşıt kamusal alan, (2) Dayanışma, (3) Farkındalık oluşturma/Bilinç yükseltme, (4) Adalet arayışı ve kamuoyu baskısı.

Araştırma sonuçlarının gösterdiği üzere dijital medya, feministler için seslerini duyurmalarına ve söylemlerini görünür kılarak dolaşıma sokmaya olanak tanıyan karşıt kamusal alanlardır. İkinci olarak, yeni medya, feministlerin dayanışma kurmalarına altyapı sunarak kadınlar arasındaki bağın kuvvetlenmesinde ve yanındalık hissinin oluşturularak kadınların deneyimlerini anlatmalarına cesaretlendiren aracı konumdadır. Üçüncü olarak, feminist bilginin kamusal alanına olanak sunan yeni medya aracılığıyla diğer bireylerde farkındalık yaratılarak feminist politikanın ve bilincin oluşturulması sağlanabilmektedir. Özellikle de "kişisel olan politiktir" özdeyişinden hareketle, yeni medya aracılığıyla deneyimlerini ve duygularını diğer bireylere aktaran kadınların yaşanan sorunların bireysel değil yapısal olduğunu anlamalarını ve mağdur suçlayıcılığın azalmasını sağladığı söylenebilmektedir. Son düzeyde ise iktidarın artan tehditleri, erk yargının iyi hal indirimleri ve ana akım medyanın sessiz tavrı karşında, iktidarın aldığı kararlarda geri adım atması ya da yeni kararlar alması ve özellikle de kadın cinayetlerinde faillerin hak ettikleri cezalara çarptırılması için

kamuoyu baskısı oluşturmada dijital medyadaki pratiklerin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Bu nedenle, çalışmanın ikinci bölümünde bahsedilen dijital feminizmin sunduğu olanakların Türkiye'deki feminist aktivizm için de geçerli olduğu görülmektedir. Türkiye'de feminist hareketlerde dijital medya, bir olayın duyurulması, kadınlar arasında dayanışma kurulması, diğer bireylerde farkındalık yaratarak kamuoyu baskısı oluşturulması gibi geniş bir yelpazede feminist pratikleri gerçekleştirmeye olanak sunarak feminist hareket için kamusal alanı genişleten önemli bir güçtür. Özellikle, geleneksel medyanın çoğunlukla siyasi olarak konumlandığı düşünüldüğünde alternatif görüşler ve hak temelli hareketler açısından dijital medya daha da önem kazanmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'deki feminist aktivistler için dijital medya vazgeçilmez bir araçtır.

Öte yandan araştırma sonuçlarının gösterdiği üzere, yeni medyada feminist aktivizme katılma sürecinde yeni medya platformlarının özellikleri (Algoritmalar, topluluk kuralları) nedeniyle karşılaşın engeller, erişim ve kullanım becerileri bakımından farklar/bölünmeler ve kullanıcı kaynaklı (troller ve anti-feministler) tehditler bulunmaktadır. Bu bakımdan araştırmada, yeni medyada feminist aktivizme katılırken karşılaşılan engeller için 3 başlık belirlenmiştir: (1) Algoritmalar ve Topluluk kuralları, (2) Troller ve Anti feministler, (3) Dijital Bölünme/uçurum.

Yeni medya, her ne kadar kullanıcılarına görünür olmayı vaat etse de dijital alanın yapısal özellikleri, platformların algoritma mantığı, dijital bölünme ve çevrimiçi ortamda da giderek yaygınlaşan kadına yönelik şiddet, feminist aktivizme katılımı sınırlandırabilmekte; hatta engelleyebilmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, algoritmaların oluşturduğu fanuslar, feminist aktivistlerin seslerini diğer bireylere duyurmalarını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte çevrimdışı eylemlerin bir uzantısı olan kadın düşmanlığı ve kadına yönelik şiddet, çevrimiçi ortamda da giderek artmakta ve bu durum, feminist aktivistlerin sürekli olarak saldırılara maruz kalmasına sebep olmaktadır. Katılımcıların deneyimlerine göre kolektif oluşumlardan ziyade bireysel kullanıcıları daha fazla etkileyen bu sorun, kadınların sosyal medya ortamlarından uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Tüm

bunların dışında katılımı belirli gruplarla sınırlandırabilecek dijital bölünme, halen daha etkisini büyük bir şekilde göstermektedir.

Sonuç olarak; araştırma kapsamında Türkiye ölçeğinde dijital feminist aktivizmin mevcut durumu ile yeni medya ortamlarında feminist aktivizme katılımın sunduğu olanak ve engelleri belirleyebilmek adına dijital feminizm konusunda aktif olarak çalışan 26 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmelerin gerçekleştirildiği bu çalışmada, araştırma soruları şu şekilde yanıtlanmıştır:

- Uzmanlar, dijital feminizme farklı açılardan yaklaşmaktadır. Bu yaklaşımlar: (1) dijital ortamın feminist aktivizme etkisini hem olumlu hem olumsuz bulanlar, (2) dijital feminizme olumlu yaklaşanlar, (3) olumsuz yaklaşanlar, (4) dijital feminizmi yeni bir hareket olarak tanımlamayanlar.
- Türkiye’de dijital feminist hareketlerde özellikle kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet odaklıdır. Dijital feminist pratikler, yaşanan sosyal ve siyasal olaylara tepki göstermek amacıyla tepki siyaseti etrafında konumlanmaktadır.
- Dijital feminist pratiklerde en çok kullanılan sosyal medya platformları: Twitter, Instagram ve Facebook’tur. YouTube, feminist aktivistler tarafından diğer platformlara kıyasla çok daha az kullanılmakta; hatta neredeyse hiç kullanılmamaktadır.
- Yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar: (1) karşıt kamusal alan, (2) dayanışma, (3) farkındalık oluşturma, (4) adalet arayışıdır.
- Yeni medyanın feminist aktivizmin karşısına çıkardığı engeller: (1) algoritmalar ve topluluk kuralları, (2) troller ve anti-feministler, (3) dijital bölünme/uçurumdur.
- Feminist aktivistlerin seslerini duyurabilmeleri sürecinde yeni medya ortamlarından daha iyi yararlanabilmeleri için daha fazla örgütlenmeye ve dijital becerileri arttırmaya yönelik eğitimlerin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir.

Görüldüğü üzere, ülkenin genel siyasi iklimi, yargının erk kararları ve ana akım medyanın tüm bunları görmezden gelen tavrı karşısında yeni medyanın, dayanışma ağları örmeden farkındalık yaratmaya, kamuoyu baskısı oluşturmada adalet taleplerinin dile getirilmesine kadar Türkiye’de feminist hareketin en önemli aracı ve ana taşıyıcısı olduğu söylenebilmektedir. Ancak yine de kat edilmesi gereken yolun çok olduğu görülmektedir. Özellikle de 21. Yüzyılda, halen daha internet erişimine ve bu teknolojileri kullanmak için gereken becerilere sahip ol(a)mamak ayrımı daha da derinleştirmektedir. Bu bakımdan, dijital feminizmin her ne kadar evrensel bir hareket yaratarak dijital kız kardeşlik ağları kurabileceğine ilişkin görüşler olsa da bu görüş, iyimser bir düş olarak kalmaktadır. Bu doğrultuda dijital feminizmin sunduğu olanakları arttırmak ve bu olanaklardan farklı ve mikro düzeydeki seslerin yararlanabilmesini sağlamak için öncelikle katılımı herkese erişebilir kılmak gerekmekte; daha sonrasında bu ortamlarda yeterli bir şekilde temsiliyet bulamayan grupların nasıl erişebilecekleri, erişim sağlasalar dahi nasıl kullanabileceklerine ilişkin neler yapılabileceğine daha fazla odaklanmak gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın da gösterdiği üzere, dijital ortamda feminist aktivizme katılmak, çok boyutlu, parçalı ve karmaşık bir süreç olmakla birlikte çok geniş bir alanda birçok pratiği etkileyen bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir. Birbirinden farklı amaçlara hizmet eden çeşitli sosyal ağlar, farklı feminizmler tarafından farklı motivasyonlarla kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye ölçeğinde dijital feminizmin mevcut durumunu tespit etmek tek bir çalışmaya sığmayacak kadar zordur. Mevcut çalışma, uzman görüşlerinden yola çıkarak Türkiye’deki dijital feminizmin bir genellemesini yapmaktadır. Bu açıdan, yeni medya ve feminist aktivizm arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, bireysel olarak yeni medyada feminist aktivizme katılanlar ile yapılacak çalışmalar aracılığıyla yeni medyada feminist aktivizme katılmanın etkileri mikro düzeyde araştırılmalıdır. Ayrıca, kuşak farklılıkları dikkate alınarak, Türkiye’deki dijital feminizm pratikleri üzerine yapılacak çalışmalarla yeni medyanın feminist aktivizme katılım sürecindeki rolü, süreklilikleri ve farklılıkları incelenmelidir. Böylece, dijital medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklara ve

feminist aktivizmin sesini duyurma sürecine daha anlamlı katkılar sunulabileceği düşünülmektedir.

Son olarak, feminizmin tek bir tanımından söz etmek mümkün değildir; birbirinden farklı feminizmler vardır ve bu feminizmler, birbirinden çeşitli seslere sahiptir. Ancak feminizmin ana temasından söz edilebilir; farklılıkları zenginlik olarak kapsayıp tüm sesler için eşitliğin sağlanması: “Yaklaşın. Feminizmin yaşamınıza, hepimizin yaşamına nasıl dokunup bu yaşamları nasıl değiştirebileceğini görün. Yaklaşın ve feminist hareketin derdinin ne olduğunu kendi gözlerinizle görün. Yaklaşın, şunu göreceksiniz: **Feminizm herkes içindir**” (hooks, 2019).

KAYNAKÇA

- Acuner, S.: 90'lı Yıllar ve Resmi Düzeyde Kurumsallaşmanın Doğuş Aşamaları. (ed) A. Bora, & A. Günel, **90'lı Yıllarda Türkiye'de Feminizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Akan, E.: **Dijital Feminizm: Sosyal Medyada Feminist Söylem**. *Yüksek Lisans Tezi*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Aksu, O.: **Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Dijital Aktivizm: Dijital Feminizm Örneği**. *Doktora Tezi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Altuntaş, B.: **Dijital Çağda Çevrimiçi Feminist Aktivizm Üzerine Bir Araştırma**. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Akca, E. B., & Kaya, B.: **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Dijital Bölünme ve Farklı Yaklaşımlar**. *Intermedia International e-Journal*, 3(5), 2016, 301-319.
- Akyel, E.: **#Direnkahkaha (Resist Laughter): “Laughter is a Revolutionary Action”**. *Feminist Media Studies*, 2014, 1093-1094.
- Alikılıç, Ö., Baş, Ş.: **Dijital Feminizm: Hashtag'in Cinsiyeti**. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2019, 89-111.

- Allan, J.: **Blogging as a way forward for feminists.** *Feminism and Sexuality Conference.* London: University of London, 2009.
https://www.academia.edu/5641156/Blogging_as_a_way_forward_for_feminists adresinden alındı.
- Alp, G. T.: **Türk Dünyasında Kadın Hareketleri. II. Uluslararası Türk Dünyası Strateji Araştırmaları Kongresi,** 2019, (s. 93-100). Antalya: TUDSAK.
- Altınay, R. E.: **“There Is A Massacre Of Women”: Violence Against Women, Feminist Activism, and Hashtags In Turkey.** *Feminist Media Studies,* 2014, 1102–1103.
- Dijital Anıt <http://anitsayac.com/>, t.y. Erişim Tarihi 09.11.2021.
Sayaç:
- Arat, N.: **Feminizmin ABC'si.** İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- Arklan, Ü., Akgül, M.: **Günlükten E-Günlüğe İletişimsel Dönüşüm: Kişisel Bloglar Üzerine.** II. Uluslararası İletişim Sempozyumu, 2012 (s. 649-666). Bishkek: Kırgızistan -Türkiye Manas Üniversitesi Yayını.
- Baer, H.: **Redoing feminism: digital activism, body politics, and neoliberalism.** *Feminist Media Studies,* 16(1), 2016, 17-34.
- Bağdatlı, N.: **Feminizm ve Sol: Türkiye'de 1970'lerde “Kadın Sorunu”.** F. Saygılıgil, & N. Berber (Ed.) içinde, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Barker-Plummer, B., & Plummer, D. B.: **#YesAllWomen, Digital Feminisms, and New Dynamics of Social Change,** International Communication Association, 2016, Fukuoka.

Barker-Plummer, B., & -Plummer, D. B.: **Twitter as a Feminist Resource: #YesAllWomen, Digital Platforms, and Discursive Social Change.** Social Movements and Media, 2017, 91-118.

Baumgardner, J.: **F'em!: Goo Goo, Gaga, and Some Thoughts on Balls.** 2011, Seattle: Basic Books.

Bayraktar, N.: **Türkiye’de Kadın Hareketinin Kurumsallaşması: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. Yüksek Lisans Tezi,** 2019, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bennet, W.: **Communicating Global Activism. Information.** Communication & Society, 2003, 143-168.

Bianet.org.: (2006, Ağustos 1). Kasım 20, 2020 tarihinde Bianet.org: <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/83191-kadinin-adi-yok-turkiye-feminizminin-manifestosudur> adresinden alındı.

Binark, M.: **Yeni Medya Çalışmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri,** İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

Binark, M., & Löker, K.: **Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi.** Ankara: Alternatif Bilişim, 2011.

Bora, A.: **Feminizmin “Dalgalar”ı. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Tarihi: Feminizm (Cilt 10).** İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

- Bora, A.: **90'lı Yıllarda Türkiye'de Feminizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Brodock, K.: Economic and Social Factors: The Digital (Activism) Divide. M. Joyce (Ed.) içinde, **Digital activism decoded: the new mechanics of change**. New York: Idebate Press, 2010.
- Budak, C.: **Türkiye’de Feminist Hareketin Dünü ve Yarını** . Journal Of Business In The Digital Age, 38-50, 2018.
- Butler, J.: **Cinsiyet Belası**. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Candemir, D. M.: **Türkiye’de Feminist Hareketler ve Dijital Aktivizm**. F. Saygılıgil, & N. Berber (Ed) içinde, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Tarihi: Feminizm (Cilt 10). İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Castells, M.: **The Information Age Economy, Society, and Culture II**. Edition The Power of Identity. Oxford: Wiley-Blackwell, 2006.
- Castells, M.: **Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age** . Cambridge: Polity Press, 2012.
- Cheng, J., Bernstein, M., Danescu-Niculescu-Mizil, C., & Leskovec, J.: **Anyone Can Become a Troll: Causes of Trolling Behavior in Online Discussions**. Proceedings of the 2017 ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work and Social Computing - CSCW '17., 2017, (s. 1217–1230).

Chamberlain, P.: **Affective temporality: towards a fourth wave.** Gender and Education, 2016, 1-7.

Chancer, L. S., & Watkins, B. X.: **Cinsiyet, Irk ve Sınıf.** İstanbul: Babil Yayınları, 2013.

Clark, C.: **#TrendingFeminism: The Impact of Digital Feminist Activism.** Master's Thesis. The George Washington University, 2015.

Clark, R.: **#NotBuyingIt: Hashtag Feminists Expand the Commercial Media Conversation.** Feminist Media Studies, 2014, 1108-1110.

Clark, R.: **“Hope in a hashtag”: the discursive activism of #WhyIStayed.** Feminist Media Studies, 2016, 788-804.

Clark-Parsons.: **Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online.** New Media & Society, 2018, 2125-2144.

Cochrane, K.: **The third wave - at a computer near you.** 2006, Ocak 20, 2021 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2006/mar/31/gender.uk> adresinden alındı.

Cochrane, K.: **The Fourth Wave of Feminism: Meet The Rebel Women.** 2013. Kasım 25, 2020 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women> adresinden alındı.

- Colman, J.: **An Introduction to Feminisms in Postfeminist Age.** *Women's Studies Journal*, 2009, 3-9.
- Crossley, A. D.: **Facebook Feminism: Social Media, Blogs, and New Technologies of Contemporary U.S. Feminism.** *Mobilization: An International Quarterly*, 2(20), 253–268, 2015.
- Crossley, A. D.: **Finding Feminism, Millennial Activists and the Unfinished Gender Revolution.** New York: New York University Press, 2017.
- Çaha, Ö.: **Feminizm.** İstanbul: Lotus Yayınları, 2003.
- Çakır, M.: **Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar.** İstanbul: Doğu Yayınları, 2014.
- Çatlak Zemin.com: Kasım 4, 2021 tarihinde Çatlak Zemin Web Sitesi, (2019, Aralık 30): <https://catlakzemin.com/2010-2020-feminist-hashtaglerle-dijital-aktivizm/> adresinden alındı.
- Çelenk, S.: **Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar.** B. Çaplı, & H. Tuncel (Ed.) içinde, *Televizyon Haberciliğinde Etik* (s. 229-236). Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2010.
- Dalaman, Z. B.: **Türkiye ve Tunus'ta Feminist Alternatif Medya ve Kadın Hareketi.** İstanbul: Milenyum Yayınları, 2020.
- Darmon, K.: **Framing Slutwalk London: how does the privilege of feminist activism in social media travel into the mass media?** *Feminist Media Studies*, 2014, 14(4), 700-704.

- Dastagir, A. E.: **What is intersectional feminism? A look at the term you may be hearing a lot**, 2017.
- Demir, Z.: **Modern ve Postmodern Feminizm**. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.
- Dhrodia, A.: (2021, Eylül 2021). **Social media and the silencing effect: why misogyny online is a human rights issue**. Ekim 7, 2021 tarihinde alındı.
- WeareSocial.com: **Digital 2021: Global Overview Report**. New York: We Are Social. <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital#:~:text=Social%20media%20user%20numbers%20jumped,b%20the%20start%20of%202021>. adresinden alındı.
- Dijk, J. V.: **Ağ Toplumu**. İstanbul: Epilson Yayıncılık, 2018.
- Dixon, K.: **Feminist Online Identity: Analyzing the Presence of Hashtag Feminism**. *Journal of Arts&Humanities*, 3(7), 2014, 34-40.
- Donovan, J.: **Feminist Teori**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Edwards, L., Philip, F., & Gerrard, Y.: **Communicating feminist politics? The double-edged sword of using social media in a feminist organisation**. *Feminist Media Studies*, 2019, 1-18.
- Erem, O.: **Sosyal medya yasası: Türkiye'de bugüne kadar hangi siteler ve sosyal medya platformları yasaklandı?** *BBC Türkçe*, 2020, Kasım

2, 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259839> adresinden alındı.

Eskitaşcioğlu, İ.: **Abortion Rights in the New Turkey: Legal, Yet Not Accessible.** *The Development of Abortion Rights in a Changing Europe* (s. 1-23). Cambridge: Cambridge University, 2018.

Feminist Internet.co m: **Feminist Internet.** (tarih yok). Kasım 8, 2021 tarihinde [feministinternet.org: https://feministinternet.org/en/about](https://feministinternet.org/en/about) adresinden alındı.

Feministing .com.: **Feministing.** (tarih yok). Mayıs 24, 2021 tarihinde [Feministing.com: http://feministing.com/about/](http://feministing.com/about/) adresinden alındı

Fisher, J. A.: **Today's Feminism: A Brief Look at Third-Wave Feminism,** (2013, May 16). 21 11, 2020 tarihinde <https://beingfeministblog.wordpress.com/2013/05/16/todays-feminism-a-brief-look-at-third-wave-feminism/> adresinden alındı.

Fotopoulou, A.: **Digital and network by default? Women's organisations and the social imaginary of networked feminism.** A. Fotopoulou içinde, *Feminist Activism and Digital Networks: Between Empowerment and Vulnerability*. London: Springer Nature, 2016.

Fuchs, C.: **Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş.** (D. Saraçoğlu, & İ. Kalaycı, Çev.) İstanbul: NotaBene Yayınları, 2020.

Gaag, N. V.: **Feminizm: Dünyanın Neden Hala Bu Kelimeye İhtiyacı Var?** İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018.

- Gedik, E.: **Dünyada ve Türkiye’de Dijital Feminizm İncelemesi: Gençlerin Dijital Aktivizm Deneyimleri.** *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2020 123-136.
- Gerbaudo, P., & Treré, E.: **In search of the ‘we’ of social media activism: introduction to the special issue on social media and protest identities.** *Information, Communication & Society*, 18(8), 2015, 865-871.
- Gerrard, L.: **Beyond “scribbling women”: Women writing (on) the Web.** *Computers and Composition*, 2002, 297–314.
- Ghadery, F.: **#Metoo—has the ‘sisterhood’ finally become global or just another product of neoliberal feminism?** *Transnational Legal Theory*, 2019, 252-274.
- Gladwell, M.: **Small Change, Why the revolution will not be tweeted.** (2010, Eylül 27). Mart 14, 2021 tarihinde <https://www.newyorker.com/magazine/2010/10/04/small-change-malcolm-gladwell> adresinden alındı.
- Grady, C.: (2018, 07 20). Wox. 11 12, 2020 tarihinde Wox Web Sitesi: <https://www.vox.com/2018/3/20/16955588/feminism-waves-explained-first-second-third-fourth> adresinden alındı.
- Guillard, J.: **Is feminism trending? Pedagogical approaches to countering (S)activism.** *Gender and Education*, 2016, 1-18.
- Gurung, L.: **The Digital Divide: An Inquiry from Feminist Perspectives.** *Journal of Sociology and Anthropology*, 2019, 50-57.

- Güriz, A.: **Feminizm Postmodernizm ve Hukuk.** Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1997.
- Hamilton, C.: **Feminist testimony in the internet age: sex work, blogging and the politics of witnessing.** *Journal of Romance Studies*, 2009, 86-101.
- Harris, A.: **Young women, late modern politics, and the participatory possibilities of online cultures.** *Journal of Youth Studies*, 2008, 481-495.
- Henry, A.: **Feminism Unfinished: A Short, Surprising History of American Women's.** New York: W.W. Norton & Company Ltd, 2015.
- Higgins, M., & Smith, A.: **Disaffiliation and belonging: twitter and its agonistic publics.** *Sociologia e Politiche Sociali*, 17(2), 2014, 77-89.
- Holm, M., & Castro, J. H.: **#Solidarityisforwhitewomen: Exploring the Opportunities for Mobilizing Digital Counter Claims.** *Political Science and Politics*, 2018, 331-334.
- hooks, b.: **Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika.** İstanbul: Bgst Yayınları, 2019.
- Işık, S. N.: **1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler.** A. Bora, & A. Günel (ed) içinde, *90'larda Türkiye'de Feminizm.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

- Itu.int.: Itu.int. (2021, Temmuz). Ekim 20, 2021 tarihinde <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx> adresinden alındı.
- Jackson, S.: **Young feminists, feminism and digital media.** *Feminism & Psychology*, 28(1), 2018, 32-49.
- Jane, E. A.: **“Your a ugly , whorish, slut” Understanding E-bile.** *Feminist Media Studies*, 14(4), 2012, 531-546.
- Johnson, P. **Uses and Gratifications of Twitter An Examination of User R., & Yang, Motives and Satisfaction of Twitter use.** *Communication S.-U.:* *Technology Division of the annual convention of the Association for Education in Journalism and Mass Communication* . Boston., 2009.
- Jouët, J.: **Digital Feminism: Questioning The Renewal Of Activism.** *Journal of Research in Gender Studies*, 8(1), 2018, 133-157.
- Joyce, M.: **Digital Activism Decoded: The New Mechanics of Change.** Newyork: Idebate Press, 2010.
- Kaplan, A. **Social media: Back to the roots and back to the future.** *Journal of M., & systems and Information Techonology*, 14 (2), 2012, 101-104.
Haenlein,
M.:
- Karakuş, F.: (2020, Kasım 6). **Çatlak Zemin.** Kasım 29, 2020 tarihinde Çatlak Zemin: <https://www.catlaczemin.com/6-kasim-1987-kitap-fuarinda-dayaga-karsi-dayanisma-standi/> adresinden alındı

- Karatzogian ni, A.: **Firebrand Waves of Digital Activism 1994–2014: The Rise and Spread of Hacktivism and Cyberconflict** (1. b.). New York: Palgrave Macmillian, 2015.
- Kaya, Ş.: **Kadın ve Sosyal Medya. Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 2017, 563-576.
- Keller, J.: **Making Activism Accesible Exploring Girls’ Blogs as Sites of Contemporary Feminist Activism.** C. Mitchell, & C. Rentschler (ed) içinde, *Girlhood and the Politics of Place* (s. 262-278). New York: Berghahn Books, 2016.
- Keller, J., Mendes, K., & Ringrose, J.: **Speaking ‘unspeakable things:’ documenting digital feminist responses to rape culture.** *Journal of Gender Studies*, 27(1), 2016, 22-36.
- Kennedy, T. L.: **The personal is political: Feminist blogging and virtual consciousness-raising.** *The Scholar and Feminist Online*, 2(5), 2007, 1-4.
- Keyif, Ö. Ş.: (2015, Şubat 21). **‘Medyanın haber dili, şiddet uygulayanı cesaretlendiriyor’** Eylül 23, 2021 tarihinde <https://www.birgun.net/haber/medyanin-haber-dili-siddet-uygulayani-cesaretlendiriyor-75555> adresinden alındı.
- Khoja-Moolji, S.: **Becoming An “Intimate Publics”: Exploring The Affective Intensities Of Hashtag Feminism.** *Feminist Media Studies*, 2015, 347-350.

- Koç, S.: Dijital Aktivizm mi? Sokak İsyanı mı?, Y. İnceoğlu, & S. Çoban (ed) içinde, **İnternet ve Sokak, Sosyal Medyada Dijital Aktivizm ve Eylem**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Koçali, F.: Kadınlara Mahsus Gazete Pazartesi. B. Aksu, & A. Günel (ed) içinde, **90'larda Türkiye'de Feminizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Kural, B.: (2014, Temmuz 20). **Kadınlar Meclis'ten Kadın Katline Karşı Acil Eylem Planı Bekliyor**. İstanbul. <https://m.bianet.org/bianet/kadin/157323-kadinlar-meclis-ten-kadin-katline-karsi-acil-eylem-planı-bekliyor> adresinden alındı.
- Kümbetoğlu, B.: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**. İstanbul : Bağlam Yayıncılık, 2008.
- Lievrouw, L. A.: **Alternatif ve Aktivist Yeni Medya**. (İ. S. Temizalp, Çev.) İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2016.
- Lievrouw, L. A., & Livingstone, S.: **Handbook of New Media**. London: Sage Publications, 2006.
- Lorasdağı, B. K.: Yasal Eşitlikçi Siyasal Hak Talepleri Ekseninde Türkiye'de Liberal Feminizmin Serencamı. F. Saygılıgil, & N. Berber (ed) içinde, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 10, Feminizm (Cilt 10)**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Mann, S. A., & S. **The Decentering of Second Wave Feminism and the Rise of the Third Wave**. *Science & Society*, 69(1), 2005, 56-91.

Huffman,

D. J.:

MariaLab.c *MariaLab.* (tarih yok). Kasım 8, 2021 tarihinde MariaLab Web Sitesi:
om <https://www.marialab.org/> adresinden alındı.

Martin, C. **#FemFuture: Online Revolution.** Barnard Center for Research on
E., & Women, 2012.

Valenti, V.:

Megarry, J.: **The Limitations of Social Media Feminism No Space of Our Own.**
Cham: Palgrave Macmillan, 2020.

Mendes, K., **#MeToo and the promise and pitfalls of challenging rape culture**
Ringrose, **through digital feminist activism.** European Journal of Women's
J., & Keller, Studies, 25(2), 2018, 236–246.

J.:

Mendes, K., **Digital Feminist Activism: Girls and Women Fight Back Against**
Ringrose, **Rape Culture.** New York: Oxford University Press, 2019.

J., & Keller,

J.:

Mercimek, **Dijital Dünyanın Yeni Gerçeği: Troller.** Trakya Üniversitesi
B., Yaman, Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1), 2016, 66-77.

N. D.,

Kelek, A.,

& Odabaşı,

H. F.:

- Merry, M. K.: **Interest Group Activism on the Web: The Case of Environmental Organizations.** Journal of Information Technology & Politics, 8(1), 2011, 110-128.
- Mevzuat.or g.: (tarih yok). **Türk Ceza Kanununun Yürürlükten Kaldırılmış Hükümleri.** <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.765.pdf> adresinden alındı.
- Michel, A. **Feminizm.** (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Millett, K.: **Cinsel Politika.** (S. Selvi, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları, 2018.
- Morozov, E. **The net delusion : the dark side of internet freedom .** New York: PublicAffairs, 2011.
- Mowles, J. M.: **Framing Issues, Fomenting Change, ‘Feministing’: A Contemporary Feminist Blog in the Landscape of Online Political Activism.** Bonn : IISI - International Institute, 2008.
- Munro, E.: **Feminism: A Fourth Wave?.** Political Insight, 4(2), 2013, 22–25.
- Narin, B.: **Kişiselleştirilmiş Çevrimiçi Haber Akışının Yankı Odası Etkisi, Filtre Balonu ve Siberbalkanizasyon Kavramları Çerçevesinde İncelenmesi.** Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 11(2), 2018, 232-251.
- Nicholson, L.: **Feminism in “Waves”: Useful Metaphor or Not?** New Politics, 12(4), 2010, 34-39.

- Olson, C. **#BringBackOurGirls: digital communities supporting real-world change and influencing mainstream media agendas.** Feminist Media Studies, 2016, 772-787.
- Öder, C.: Türkiye'de Feminist Yayıncılık. F. Saygılıgil, & N. Berber (Ed) içinde, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Tarihi: Feminizm.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Özcan, E.: (2008, Kasım 1). Bianet, Biamag. Kasım 30, 2020 tarihinde Bianet.org: <https://bianet.org/biamag/kadin/110595-mor-igne-kampanyasi-19-yasinda-adresinden-alindi>.
- Özdemir, Y. **Taciz Anlatılarında Cinsiyetçi Söylemlerin Yeniden İnşası: #Sendeanlat.** Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 2015, 80-103.
- Özkazanç, A.: **Feminizm ve Queer Kuram.** Ankara: Dipnot Yayınları, 2018.
- Öztürk, F.: (2019, Aralık 4). **Şule Çet davası sonuçlandı: Çağatay Aksu ve Berk Akand cinayet ve cinsel saldırıdan ‘iyi hâl indirimli’ ceza aldı.** Ankara. Eylül 20, 2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50660568> adresinden alındı.
- Özüdoğru, B.: **Beyaz Feminizm ve Öteki Kadınlar.** Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018 304-319.
- Patton, M. **Qualitative Research.** Encyclopedia of Statistics in Behavioral Science(3), 2005, 1633–1636. doi:10.1002/0470013192.bsa514.

Peker, A.: **Troller, botlar, astroturf: Sosyal medyanın anti-sosyal yüzüyle baş etme rehberi.** Birikim Dergisi, 2016.

Portillo, M. S.: **E-feminism: The Impact of Engaging Men in Digital Campaigning in Spain.** Master Thesis. Malmö University, 2020.

Pudrovska, T., & Ferree, M. M.: **Global Activism in “Virtual Space”: The European Women's Lobby in the Network of Transnational Women's NGOs on the Web.** Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, 2014, 117-143.

Rentschler, C. A., & Thrift, S. C.: **Doing feminism in the network: Networked laughter and the ‘Binders Full of Women’ meme.** Feminist Theory, 2015, 1-31.

Rettberg, J. W.: **Blogging.** New York: Polity, 2013.

Richards, A.: **Third Wave Feminism.** The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 2009, 1-4.

Rocheftort, F.: **Feminizmler Tarihi.** (Ö. Altun, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.

Rottenberg, C.: (2018, Mayıs 23). **How neoliberalism colonised feminism – and what you can do about it.** Ekim 20, 2021 tarihinde <https://theconversation.com/how-neoliberalism-colonised-feminism-and-what-you-can-do-about-it-94856> adresinden alındı.

- Santiago, (2017, Ekim 17). *CNN*. Mart 24, 2021 tarihinde CNN Web Sitesi: C., & Criss, <https://web.archive.org/web/20171017235824/http://www.cnn.com/2017/10/17/us/me-too-tarana-burke-origin-trnd/index.html> D.: adresinden alındı.
- Saygılıgil, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Tarihi: Feminizm (Cilt10)** (s. 15-21). İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2020.
- Sayımer, İ.: **Sanal Ortamda Halkla İlişkiler**. İstanbul: Beta Yayınları, 2008.
- Schuster, J.: **Invisible feminists? Social media and young women's political participation**. *Political Science*, 65 (1), 2013, 8-24.
- Sebring, J.: **Hashtag Feminism: Examining Contemporary Feminist Concerns and Social Justice Activism in a Social Media Age**. *Crossings* (Number 3), 2019, 49-62.
- Seidman, R. **Who Needs Feminism? Lessons from a Digital World**. *Feminist Studies*, 39(2), 2013, 549-562.
- Sert, N. Y.: **Online Aktivizm Araçları Yoluyla Oluşturulan Etkilerin Metafor Kullanılarak Açıklanması Örnek Olay İncelemesi: "İnternetime Dokunma" Eylemi**. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2012, 126-140.
- Shaw, F.: **Discursive politics online: Political creativity and affective networking in Australian feminist blogs**. PhD Diss. University of South Wales, 2012.
- Shirky, C.: **Here Comes Everybody Power of Organizing Without Organizations**. London: Penguin Group, 2008.

Sills, S., **Rape culture and social media: young critics and a feminist counterpublic.** *Feminist Media Studies*, 16(6),2016, 935-951.

Beach, K.,

Jones, L.,

CalderDaw

e, O.,

Benton-

Greig, P., &

Gavey, N.:

Storer, H. **#Mapping a movement: social media, feminist hashtags, and L., & movement building in the digital age.** *Journal of Community Practice*, 2020, 160-176.

M.:

Sutton, J., & **Online Activism for Women's Rights.** *Cyberpsychology & Pollock, S.:* *Behavior*, 3(5), 2000, 699-706.

Swanson, **From Pain to Power: An Exploration of Activism, the #MeToo C. S., & Movement, and Healing From Sexual Assault Trauma.** *Journal of Szymanski, Counseling Psychology.*, 67(6), 2020, 653-668.

D. M.:

Şen, A. F., **Sosyal Medya ve Feminist Aktivizm:Türkiye'deki Feminist & Kök, H.:** **Grupların Aktivizm Biçimleri.** *Atatürk İletişim Dergisi*, 2017, 73-86.

Şener, G.:

Algoritmalar Karşı Aktivist Taktikler. O. Kuş (ed.) içinde, **Algoritmaların Gölgesinde Toplum ve İletişim** (s. 81-97). Ankara: Alternatif Bilişim, 2020.

Şener, G.: **Digital Feminist Activism in Turkey.** Media and Communications, 2021 1-30.

Tahaoğlu, Ç.: **Kadınlar “Bacaklarını Topla, Yerimi İşgal Etme Diyor”,** (2014, 04 16). İstanbul. 20.12. 2020 tarihinde <https://m.bianet.org/bianet/kadin/154999-kadinlar-bacaklarini-topla-yerimi-isgal-etme-diyor> adresinden alındı.

Take Back The Tech (tarih yok). Kasım 8, 2021 tarihinde Take Back The Tech Web Sitesi: <https://takebackthetech.net/about> adresinden alındı.

Taş, G.: **Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri.** Akademik Hassasiyetler, 2018, 163-175.

Tekeli, Ş.: **80’lerde Türkiye’de Feminizmin Kurtuluşu Hareketinin Gelişmesi.** İstanbul : Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017.

Timisi, N., 1980’ler Türkiye’sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi. A. Bora, & Gevrek, & A. G. (ed) içinde, **90’larda Türkiye’de Feminizm.** İstanbul. 2016. M. A.:

Tüfekçi, Z.: **Social Movements And Governments In The Digital Age: Evaluating A Complex Landscape.** Journal of International Affairs, 2014, 1-18.

Tüfekçi, Z.: **Twitter and Tear Gas: The power and fragility of networked protest.** New Haven CT: Yale University Press, 2017.

- TÜSEV.: (2013, Kasım 6) **Benim Bedenim Benim Kararım ve Kürtaj Yasaklanamaz.** Kasım 1, 2020 tarihinde <https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/BenimBedenimVakaAnaliziTR.06.11.13.pdf> adresinden alındı.
- Uçkan, Ö.: (2012, Mayıs 30). **“Dijital Aktivizm” mi, “Aktivizm” mi?** Ocak 10, 2021 tarihinde <https://spotdergi.wordpress.com/2012/05/30/dijital-aktivizm-mi-aktivizm-mi/> adresinden alındı.
- Ulukaya, C.: (2020, Eylül 2). **Sosyal Medya Yargılaması: Adaletin Hem Başladığı Hem Bittiği Yer.** Eylül 20, 2021 tarihinde <http://esitlikadaletkadin.org/sosyal-medya-yargilamasi-adaletin-hem-basladigi-hem-bittigi-yer/> adresinden alındı.
- Ünlü, D. G.: **Toplumsal Cinsiyet ve Kişilerarası İletişim Engelleri.** İstanbul: Literatürk, 2020.
- Ünlü, D. G.: **Dijital Annelerin Feminist Sesi: Annelik İnşasının Tartışmaya Açılmasında Web Siteleri ve Blog İçeriklerinin Rolü.** Erciyes İletişim Dergisi, 8(1), 2021, 421-440.
- Valenti, J.: (2009, Kasım 13). **Questions for Jessica Vaalenti: Fourth-Wave Feminism.** (D. Solomon, Röportaj Yapan) Kasım 24, 2020 tarihinde https://www.nytimes.com/2009/11/15/magazine/15fob-q4-t.html?_r=0 adresinden alındı.
- Weathers, M. R., Sanderson, J., Neal, A., **From Silence to #WhyIStayed: Locating Our Stories and Finding Our Voices.** Qualitative Research, 2016, 60-67.

&
Gramlich,
K.:

Wethington **Interview Methods (Structured, Semistructured, Unstructured).**
, E., & The Encyclopedia of Adulthood and Aging, 2015, 1-5.
McDarby, doi:10.1002/9781118521373.wbeaa318.
M. L.:

Whipps, J. **A historical introduction: The three waves of feminism.** C. Hay
D.: (Ed..) içinde, Philosophy: Feminism (s. 3-36). Farmington Hills:
Macmillan Reference USA, 2017.

Winch, A., **Why “intergenerational feminist media studies”?** Feminist Media
Littler, J., & Studies, 2016, 557-572.
Keller, J.:

Yang, G.: **Narrative Agency in Hashtag Activism: The Case of
#BlackLivesMatter.** Media and Communication, 4(4), 2016, 13-17.

Yılmaz, B.: **Yeni Medya Ortamlarında Örgütlenme ve Toplumsal Etkileri:
#SendeAnlat Örnek Olay İncelemesi. 1. Ulusal Toplumsal Ve
Kurumsal Çatışmalar/Çözümler Kongresi (s. 325-338). Düzce
Üniversitesi, 2015.**

Yüksel, M.: (2017, 03 08). *Deutsche Welle Türkçe*. 12 31, 2020 tarihinde
Deutsche Welle Türkçe Web Sitesi:
[https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-feminist-hareketin-yeni-
alan%C4%B1-internet/a-37857692](https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-feminist-hareketin-yeni-
alan%C4%B1-internet/a-37857692) adresinden alındı.

Zimmerman, T.: **#Intersectionality: The Fourth Wave Feminist Twitter Community.** *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture, and Social Justice*, 38(1), 2017, 54-70.

EKLER

Ek 1: Etik Kurul Onay

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı	
Tarih ve Sayı: 02.06.2021-224760		
Sayı :E-35980450-663.05-224760 Konu :Fatmanur ARSLAN		
Sayın Fatmanur ARSLAN		
İlgi : 26.03.2021 tarihli, 153551 sayılı yazı		
Sorumlu araştırmacığınızı üstlendiğiniz 2021/97 dosya numaralı "Yeni Medyanın Feminist Aktivizme Sunduğu Olanakları Belirlemek" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 05.04.2021 tarih ve 04 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.		
Bilgilerinizi rica ederim.		
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ Başkan		
Ek:Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı		
Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.		
Bilgi Doğrulama Kodu : DSİM9NDALU3 Fm Kodu :77572	Bilgi Takip Adresi : https://www.tatkiya.gov.tr/istanbul-universitesi-etik-kurulu	
Istanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü 34452 Beşiktaş/Fatih-İstanbul Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88 e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ad : www.istanbul.edu.tr Köp Adresi : istanbuluniversonet@h01.kap.tr	Bilgi için : Fatmanur ARSLAN Durum : 00009	
Bu belge 3070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.		

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 27.05.2021-214652

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kişilerarası İletişim Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi **Fatmanur ARSLAN** “Yeni Medyanın Feminist Aktivizme Sunduğu Olanakları Belirlemek” başlıklı, 2021/97 dosya numaralı 26.03.2021 tarih ve 153551 sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’na başvurmuştur. 05.04.2021 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile İlişki	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Birke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enay YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin İŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKHULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Prof. Dr. Haluk ZULFIKAR	İktisat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDaş	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PERİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YANUZZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E ● H ●	● Onay ● Katılmadı ● Ret ● M.Katılmadı	

Ek 2: Onam Formu

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GONULLU ONAM FORMU

Sizi İstanbul Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Dr. Öğretim Üyesi Derya GÜL ÜNLÜ danışmanlığında yürütülen İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kişilerarası İletişim Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatmanur Arslan'ın tez araştırması, "Yeni Medyanın Feminist Aktivizme Sunduğu Olanakları ve Engelleri Belirlemek" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı Türkiye perspektifinde dijital ortamın feminist aktivizme sunduğu olanak ve engelleri belirlemek, söz konusu engellerin nasıl azaltılabileceği, olanakların nasıl geliştirilebileceğinin tespit edilmesidir. Araştırmada sizden tahminen 45 dakika zaman ayırmanız istenmektedir. Görüşme kapsamında verdiğiniz cevaplar ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacaktır. Toplanan ses kayıtları dijital ortamda, 5-6 ay süresince tez savunması sonrasında silinmek üzere saklanacaktır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilecek görüşmeler gerekli tedbirler alınmak kaydıyla katılımcının da isteğine bağlı bir şekilde yüz yüze veya covid-19 pandemi nedeniyle çevrimiçi yapılacaktır. Çevrimiçi yapılacak görüşmelerde ses kaydı dışında görüntü kaydı alınmayacaktır. Görüntü kaydının alınmaması sağlamak için katılımcının kamerası kapalı şekilde katılımı istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için "ortak katılımcı havuzuna" aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya e-posta adresi ve numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının²:

Adı-Soyadı:.....

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için "ortak araştırma havuzuna" aktarılmasını;

☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Ek 3: Soru Formu

1. Dijital feminizmi nasıl tanımlarsınız?
2. Dijital feminizmde dünyadaki mevcut durum nedir? Sizce dünyaya baktığımızda Türkiye'deki dijital feminist aktivizm ne durumdadır?
 - Türkiye ölçeğinde dijital ortamda gerçekleşen feminist aktivizmin yıllar içerisindeki sürecini anlatır mısınız? Gelecekte nasıl bir değişim öngörüyorsunuz?
3. Türkiye'de dijital ortamın feminist aktivizmdeki rolü nedir?
 - Mevcut gündem ve aktivizme ilişkin güncel tartışma konuları nelerdir?
 - Türkiye'de dijital feminizmde hangi platformlar kullanılmaktadır?
 - Bu platformların kullanım amaçları nedir? Platformlar arasında, kullanıcı motivasyonları açısından bir karşılaştırma yapabilir misiniz?
4. Yeni medyanın feminist aktivizme sunduğu olanaklar nedir?
5. Yeni medyada feminist aktivizme katılırken karşılaşılan engeller nedir?
6. Yeni medyada feminist aktivizme katılırken karşılaşılan engellerin önüne nasıl geçilebilir? Sizce bu süreçte ne gibi stratejiler ve taktikler belirlenmeli?
7. Türkiye ölçeğinde yeni medyanın sunduğu olanaklar nasıl artırılabilir? Feminist aktivistlerin seslerini daha yüksek bir şekilde duyurabilmeleri için yeni medya ortamlarından nasıl yararlanılabilir?